

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**NATO-AB İTTİFAK İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
TÜRK DIŞ POLİTİKASI KARAR ALMA
SÜRECİNİN ANALİZİ**

Murat Cemal GİRGİNER

2502030111

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU

İstanbul 2009

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **ULUSLARARASI İLİŞKİLER** Bilim Dalında 2502030111 numaralı **MURAT CEMAL GİRGİNER**'in hazırladığı "**NATO-AB İTTİFAK İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI KARAR ALMA SÜRECİNİN ANALİZİ**" konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi **26/06/2009 CUMA** günü saat: **12.00**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **.....KABUL.....**'ne* **OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (2)	İMZASI
PROF.DR.FARUK SÖNMEZOĞLU	kabul	
PROF.DR.GÜLDEN AYMAN	Kabul	
DOÇ.DR.BİRSEN ÖRS	KABUL	
DOÇ.DR.LEVENT ÜNER	KABUL	
YRD.DOÇ.DR.ÖZLEM TERZİ	KABUL	

NATO-AB İTTİFAK İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI KARAR ALMA SÜRECİNİN ANALİZİ

Murat Cemal GİRGİNER

ÖZ

Tez kapsamında, “Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak dış politika karar alma süreci kapsamında etkileşen dış ve iç politik girdilerin dış politika kararı ve karar mekanizması üzerindeki ağırlığı ve etkisi nasıl değişmektedir?” sorusunun cevabı, “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” olarak adlandırılan kavramsal çerçeve yardımı ile Türk Dış Güvenlik Politikası üzerinden seçilen iki örnek olay yardımıyla verilmeye çalışılmıştır. Dış politika kararını şekillendiren işlemsel süreç platformunun kavramsal zemininin belirlenmesinde, dış ve iç faktörler arasındaki geçişkenlik ile Allison’un “Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı” ve “Bürokratik Siyaset Yaklaşımı” hareket noktası olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda araştırma metodolojisi olarak tespit edilen “örnek olay” tekniği kullanılarak hipotezler, Türkiye’nin Batı ile olan güvenlik ve ittifak ilişkileri bağlamında, farklı tipte yaşanan iki kriz üzerinden test edilmiştir. Böylece etkileşen dış ve iç politik girdiler ile politik karar arasındaki bağ ortaya konarak, söz konusu bağın nitelik ve niceliğine ilişkin tespitlerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

In the context of this thesis, I aim to find the influence of foreign and domestic factors on foreign policy decisionmaking process, regarding to the type of crises which is discreet or undiscreet. Research is made on two cases relating to Turkish foreign policy by the help of a unique “interactional foreign policy decisionmaking process” which is proposed by this thesis. The conceptual platform of the proposed process is based on Allison’s bureaucratic policy and decisionmaking theories, and also interaction of foreign and domestic factors. So the hypotheses are tested through two crises related to Turkey’s security and alliance relations connected to the West Wing by the help of case study technique in the conducted research. As a conclusion the relationship between the interacting foreign and domestic political

factors and political decision is made visible, and also by clarifying this relationship a new contribution is presented to the state of research in the field of foreign policy.

ÖNSÖZ

Bu tez ile kriz dönemi dış politika karar alma süreci yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak karar mekanizması platformunda gerçekleşen dış ve iç politik girdilerin etkileşiminin niteliğinin tespiti amaçlanmıştır. Tezin kapsamı ise sadece kriz dönemi dış politika karar alma süreci ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca Türk dış güvenlik politikası ve ittifak ilişkileri tezin ilgi alanına girmesi nedeniyle “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” olarak adlandırılan kavramsal çerçeveye dayanan iki hipotez; Türkiye'nin NATO ve AB ile olan güvenlik ve ittifak ilişkileri bağlamında farklı tipte yaşanan iki kriz üzerinden, “örnek olay” tekniği temel alınarak test edilmiş ve Türkiye açısından yaşanan dış politika krizleri kapsamında dış-iç politika etkileşiminin dış politika kararı ve karar mekanizması üzerindeki ağırlığı ve etkisinin nasıl değiştiği sorgulanmıştır. Dolayısıyla bu tez ile ulaşılması düşünülen hedef; yaşanan krizlerin tipine bağlı olarak, etkileşen dış ve iç girdiler ile politik karar arasındaki bağ vurgulanarak, bu bağın niteliğinin tespiti suretiyle dış politika analizine özgün katkı sağlamaktır.

Altı yıl süren doktora öğrenimimin yaklaşık yarısını oluşturan sancılı, fakat bir o kadar da keyifli ve öğretici bir sürecin meyvesi olan bu tezin ortaya çıkmasında pek çok insanın katkısı bulunmaktadır. Öncelikle benim için yaşamı daha değerli kılan sevgili eşim Mine ve biricik kızım Elif ile aileme şükranlarımı sunuyorum. Tezin yazım sürecinde akademik yönlendirmesi ile yolumu kısaltan Yrd. Doç. Dr. Özlem Terzi'ye, akademik birikimlerini istifademe sunan tez danışmanım Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'na ve tez ilerleme toplantılarında verdiği destek nedeniyle Doç. Dr. Levent Ürer'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca doktora öğrenimimin ders aşamasında bana desteğini esirgemeyen büyüğüm Sn. Koray Eryaşa'ya şükranlarımı sunarım. Onlar olmasa bu tez de olmazdı. Çalışmanın eksiklikleri doğal olarak bana aittir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Öz	i
Önsöz	ii
İçindekiler	iii
Tablo, Şema ve Şekiller Listesi	vii
Kısaltmalar Listesi	viii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Dış Politika Karar Alma Süreci	9
1.1. Dış Politika Analizi Kapsamında İç-Dış Politika İlişkisi	15
1.2. Karar Alma Yaklaşımları	23
1.2.1. Rasyonelite Yaklaşımı	26
1.2.2. Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı	30
1.2.3. Bürokratik Siyaset Yaklaşımı	32
1.2.4. Etki-Tepkiye Dayalı Karar Alma Yaklaşımı	36
1.2.5. Ardışık Karar Alma Yaklaşımı ve Devletler Arasında Kriz Pazarlığı	39
1.2.6. Bulanık Karar Alma Yaklaşımı	43
1.2.7. NATO Askeri Karar Alma Yaklaşımı	47
1.2.8. Diğer Bazı Karar Alma Yaklaşımları	49
1.2.8.1. Küçük Değişiklikler Yaklaşımı; İki Adım İleri, Bir Adım Geri	49
1.2.8.2. (Küçük) Grup İçerisinde Karar Alma	50
1.2.8.3. Şelale Yaklaşımı (Cascade Model)	53

İKİNCİ BÖLÜM

2. Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı	55
2.1. Çalışmanın Temel Ekseni; Açık ve Saklı Krizler	57
2.2. Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımına İlişkin Girdiler ve Varsayımlar	59
2.2.1. Dışsal/Global Sistem Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Sisteme Ait Güç Dağılımından Kaynaklanan Tehdit Seviyesi	61
2.2.2. Dışsal/Coğrafi Alt Sistem Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Herhangi Bir İttifaka Üyelik Durumu	66
2.2.3. İçsel/Devlet Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Aktörün Güç Statüsü	68
2.2.4. İçsel/Birey-Grup Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Psikolojik Çevre (Stres)	71
2.2.5. Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımına İlişkin Varsayımlar	75
2.2.5.1. Saklı Yaşanan Dış Politika Krizleri Kapsamında Dış Politik Girdiler ile İç Politik Girdiler Arasındaki Etkileşim	75
2.2.5.2. Açık Yaşanan Dış Politika Krizleri Kapsamında Dış Politik Girdiler ile İç Politik Girdiler Arasındaki Etkileşim	77
2.3. İç-Dış Politik Girdiler Arasındaki Etkileşim Platformunu Belirleyen Temel Faktörler	78
2.3.1. Politik Kararın Niteliği	78
2.3.2. Karar Mekanizmasının Çapı	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Saklı Yaşanan Kriz: Türkiye'nin AGSP Karar Mekanizmasına Dâhil Olma Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan Ankara Belgesi Krizi	80
3.1. Saklı Yaşanan Kriz Kapsamında Nitel ve Nicel Anlamda Etkileşim Platformu	81

3.1.1. Saklı Yaşanan Krizlerde Etkileşimsel Karar Alma Sürecini Etkileyen Temel Faktörler	81
3.1.1.1. Dış Politik Girdi	81
3.1.1.2. İç Politik Girdi	82
3.1.2. Dokümanlarda Ankara Belgesi Krizi	82
3.1.3. Örnek Olay: “Türkiye’nin AGSP Karar Mekanizmasına Dâhil Olma Süreci ve Bu Süreçte Yaşanan Ankara Belgesi Krizi”	83
3.1.3.1. AGSK’nin Oluşum Süreci ve Gelişimi	83
3.1.3.2. AGSP’nin Oluşum Süreci ve Gelişimi	87
3.1.3.2.1. AGSP’nin İçeriği	93
3.1.3.2.2. Siyasi İrade Eksikliği	96
3.1.3.2.3. Ekonomik Sorunlar	97
3.1.3.2.4. Kurumsal Yapı	99
3.1.3.2.5. Avrupa’daki Krizlere Müdahale Sorumluluğunda Öncelik	100
3.1.3.2.6. Kuvvet Yapısı	102
3.1.3.3. Türkiye Açısından AGSP Uzlaşmazlığı; Ankara Belgesi Krizi	106
3.1.3.3.1. Krizin Saklı Yaşanması	109
3.1.3.3.2. Ankara Belgesi’nin Müzakere Süreci	112
3.1.3.3.3. Sürece ABD ve NATO Desteği	125
3.1.3.3.4. Uzlaşma	128
3.1.3.4. Türkiye’nin AB’ye (AGSP) Dâhil Olmasının AB Perspektifinden Değerlendirilmesi	135
3.1.3.5. Türkiye’nin AGSP’ye Yaklaşımı ve Sağladığı Katkılar	143
3.1.3.5.1. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Güvenliği	143

3.1.3.5.2. Türkiye'nin AGSP'ye Yaklaşımı	145
3.1.3.5.3. Türkiye'nin AGSP Kapsamında Katkıları	154
3.2. Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı ve Ankara Belgesi Krizi	156
3.2.1. Dış Politik Girdinin (Tehdit ve İttifak Kapasitesi) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi	157
3.2.2. İç Politik Girdinin (Güç Statüsü ve Psikolojik Çevre) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi	159
3.2.3. Değerlendirme	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Açık Yaşanan Kriz: ABD'nin NATO'yu Dışlayarak Irak'a Karşı İcra Ettiği 2. Körfez Harekâtı Öncesinde Türkiye ile ABD Arasında Yaşanan Tezkere Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi	163
4.1. Açık Yaşanan Kriz Kapsamında Nitel ve Nicel Anlamda Etkileşim Platformu	164
4.1.1. Açık Yaşanan Krizlerde Etkileşimsel Karar Alma Sürecini Etkileyen Temel Faktörler	164
4.1.1.1. Dış Politik Girdi	164
4.1.1.2. İç Politik Girdi	164
4.1.2. Dokümanlarda 1 Mart Tezkere Krizi	165
4.1.3. Örnek Olay: "ABD'nin NATO'yu Dışlayarak Irak'a Karşı İcra Ettiği 2. Körfez Harekâtı Öncesinde Türkiye ile ABD Arasında Yaşanan Tezkere Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi"	168
4.1.3.1. Krizin Açık Yaşanması	168
4.1.3.2. İkinci Körfez Harekâtı Öncesi Yaşanan Gelişmeler	169
4.1.3.3. Müzakere Süreci	178
4.1.3.3.1. Müzakere Sürecinde Tarafların Beklentileri	183

4.1.3.3.2. Müzakere Sürecinde Tarafların Temel Uyuşmazlık Konuları	187
4.1.3.3.3. Müzakere Edilen Diğer Belgeler	189
4.1.3.4. TBMM Tezkere Görüşmeleri Öncesi	191
4.1.3.5. TBMM Tezkere Oturumu (1 Mart 2003)	204
4.1.3.6. Tezkere Oturumu Sonrasında Yaşananlar	208
4.1.3.7. 1 Mart Sürecinin Muhasebesi	213
4.1.3.8. Türkiye'nin ABD ile İttifak İlişkileri Bağlamında Irak Harekâtı'na Katkısı	215
4.1.4. Tezkere Sonrası	217
4.2. Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı ve 1 Mart Tezkere Krizi	222
4.2.1. Dış Politik Girdinin (Tehdit ve İttifak Kapasitesi) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi	224
4.2.2. İç Politik Girdinin (Güç Statüsü ve Psikolojik Çevre) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi	225
4.2.3. Değerlendirme	226
Sonuç	230
Kaynakça	239
Ek-1 Birinci Tezkere	257
Ek-2 Yağmur Hattı	261
Ek-3 İkinci Tezkere	262
Ek-4 Üçüncü Tezkere	270
Ek-5 Yeşil Hat	271
Özgeçmiş	272

TABLO, ŞEMA VE ŞEKİLLER LİSTESİ

TABLÖLAR

Tablo 2-1: Davranış Őeřitleri ile Kaynakların Kullanımının Sert ve Yumuşak Gücün Kullanımına Göre Farklılaőması	70
Tablo 3-1: AB Üyesi Devletlerin Savunma Harcamaları	98
Tablo 3-2: AB Üyesi Olmayan Avrupa Ülkelerinin Katkıları	103
Tablo 3-3: AB Muharebe Gruplarını Oluşturacak Ülkeler	104

ŞEMA

Şema 2-1: Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı	61
--	----

ŞEKİLLER

Şekil 1-1: Politik Seçim Üzerindeki Düşünsel Etki	19
Şekil 1-2: Rasyonel Karar Alma Yaklaşımı	29
Şekil 1-3: Bueno de Mesquita ve Lalman Karar Ağacı	41
Şekil 1-4: Bueno de Mesquita ve Lalman Karar Ağacı	42
Şekil 1-5: Simetrik Daęıtılmamıő Dilbilimsel Yedi Elemandan Oluşan Bir Kúme	45

KISALTMALAR LİSTESİ

- ACDC: Armed Conflict Data Set (Silahlı Çatışma Veri Seti)
- AFSOUTH : Allied Forces Southern Europe (Güney Avrupa Müttefik Komutanlığı)
- AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE)
- AGSK : Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (ESDI)
- AGSP : Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP)
- ARK : Ani Reaksiyon Kuvveti
- AWACS : Erken İhbar ve Kontrol Sistemi (Airborne Warning and Control System)
- BAB : Batı Avrupa Birliği (Western European Union-WEU)
- BM : Birleşmiş Milletler (UN)
- BMGK : Birleşik Müşterek Görev Kuvveti (CJTF)
- CFSP : Common Foreign and Security Policy (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)
- CIA : Central Intelligence Agency (Merkezi Haberalma Teşkilatı)
- CJTF : Combined Joint Task Force (Birleşik Müşterek Görev Kuvveti) (BMGK)
- CoC : Committee of Contributors (Katılımcılar Komitesi)
- DCI : Defence Capabilities Initiative (Savunma Yetenekleri Girişimi)
- DSACEUR : Deputy SACEUR (Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Yardımcısı)
- EAPC : Euro-Atlantic Partnership Council (NATO Avrupa Atlantik İşbirliği Konseyi)
- ECAP : European Capabilities Action Plan (Avrupa Yetenekleri Eylem Planı)
- EDA : European Defence Agency (Avrupa Savunma Ajansı)
- ESDI : European Security and Defence Identity (Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)
- ESDP : European Security and Defence Policy (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası) (AGSP)

EU : European Union (AB)

EUMC : EU Military Committee (AB Askeri Komitesi)

EUMS : EU Military Staff (AB Askeri Karargahı)

EUROCOM : Avrupa Muhabere Grubu

EUROCORPS : Avrupa Kolordusu

GKRY : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

HRF : High Readiness Forces (Yüksek Hazırlığa Sahip Kuvvetler)

ICB: International Crisis Behaviour Data Set (Uluslararası Kriz Davranış Veri Seti)

IFOR : Implementation Force (Uygulama Kuvveti)

ISAF : International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti)

LTBF : Long Term Build-up Forces (Uzun Dönem İçin Geliştirilen Kuvvetler)

NAC : North Atlantic Council (Kuzey Atlantik Konseyi)

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

NRF : NATO Response Force (NATO Mukabele Kuvveti)

OSCE : Organization for Security and Co-operation in Europe (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-AGİT)

PfP : Partnership for Peace (Barış İçin Ortaklık-BİO)

PSC : Political and Security Committee (Siyasi ve Güvenlik Komitesi)

SACEUR : Supreme Allied Commander Europe (Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı)

SFOR : Stabilization Force (İstikrar Gücü)

SHAPE : Supreme Headquarters Allied Power Europe (Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargahı)

WEAG : Western European Armament Group (Batı Avrupa Silahlanma Grubu)

GİRİŞ

Dış politika analizinin merkezinde karar alma yaklaşımı, karar alma yaklaşımının merkezinde de realizmden ithal devlet merkezli rasyonalite kavramı olduğunu söylemek mümkündür. Çoğulculuğun etkisi ile dış politikanın giderek daha fazla iç politika etkisinde kalması, aktör sayısının artarak çeşitlenmesi ve dış politika ile iç politika arasındaki duvarların saydamlaşması sonucu, dış politikaya etkisi bakımından dış ve iç politik faktörlerin birlikte ele alınması günümüzde bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan dış politika analizine ilişkin çalışmaların büyük bir kısmı dış politika ve iç politika arasındaki bu ayırımı uymuş ve bu iki evren arasındaki geçişkenliği dikkate almamıştır. Ancak son yıllarda, dış politika analizi kapsamında kriz dönemine ilişkin karar alma yaklaşımı çerçevesinde yapılan bir takım çalışmalar¹ bu geçişkenliği dikkate almakta ve bu alanın bakirliğine dikkati çekmektedir.

Ancak çalışma, sadece dış ve iç faktörler arasındaki geçişkenlik ve bu faktörlerin etkileşerek, kriz dönemi dış politika karar alma sürecine krizin tipine bağlı olarak farklılaştığı düşünülen etkisi üzerine bina edilmemiştir. Buna ilave olarak, Allison'un² 1971 yılında ortaya koyduğu üç yaklaşımdan 2. ve 3.'sü olan, kurumsal davranış üzerindeki rutinlerin belirleyici etkisine dikkat çeken "Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı" ve üst düzey pazarlık sürecine atıfta bulunan "Bürokratik Siyaset Yaklaşımı"; dışişleri/güvenlik bürokrasisi, meclis ve hükümet arasındaki etkileşimin çıktısı olarak dış politika kararını şekillendiren işlemsel süreç platformunun kavramsal zemininin belirlenmesi açısından hareket noktası olarak belirlenmiştir. 1999 yılında Zelikow ile birlikte yenilediği çalışmasında³ Allison, bu iki yaklaşım

---

¹ Bkz.: J.D.Hagan, "Does Decision Making Matter? Systemic Assumptions vs. Historical Reality in International Relations Theory", **International Studies Review**, No:3(2), 2001, pp.5-46; P.Trubowitz, "Foreign Policy Analysis", içinde, **The International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Vol.9, New York, Elsevier, 2001, pp.5737-5740.

² Bkz.: Graham T. Allison, **Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis**. Boston, Little Brown, 1971.

³ Bkz.: Graham T.Allison and Philip Zelikow, **Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis**, 2nd edition, New York, Longman, 1999.

arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, bunların karar alma yaklaşımı kapsamında bir arada düşünülmesinin önemine dikkat çekmiştir. McKeown da çalışmasında, bu iki yaklaşım arasındaki ayrımın suniliğine dikkat çekerken, söz konusu iki yaklaşım arasındaki ilişkinin Allison'un karar alma yaklaşımı yazınına yapmış olduğu özgün katkının eksik kalan parçası olduğunu öne sürmektedir.⁴

Yukarıda ifade edilen iki noktadan hareketle temel bağımsız değişkenler olarak dış politik girdi⁵ ile iç politik girdiyi⁶ esas alan "Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı" yardımıyla çalışmanın ana eksenini oluşturan krizin tipi (açık/saklı) de dikkate alınarak, kriz dönemi dış politik karar alma süreci Türk Dış Politikası üzerinden seçilen iki örnek olay üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Burada kullanılan "etkileşimsel" kavramı dış ve iç politik girdiler arasındaki saydamlığa ve geçişkenliğe işaret etmektedir. Ortaya konan, "Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı"nın yazındaki kavramsal izdüşümü ise Allison'un "Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı" ve "Bürokratik Siyaset Yaklaşımı"nın kesişim kümesi ile çakışmaktadır. Diğer taraftan, karar alma mekanizmasının yaşanan krizlere karşı çözüm olarak ortaya koyduğu etki ve tepkinin oluşum sürecini irdeleyen bu iki karar alma yaklaşımının ilişkisel anlamda bir arada ele alınmasının, "Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı"nın açıklama potansiyelini sinerjik bir biçimde artırdığı düşünülmektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın birinci bölümünde karar alma yazını ele alınmıştır. Özellikle dış politik karar alma süreci açısından iç-dış politika ilişkisi, kriz kavramı ve çalışmanın kavramsal çevresi açısından önem atfedilen Allison'un ortaya koyduğu üç yaklaşım öncelikli olmak üzere karar alma yaklaşımları incelenmiştir.

İkinci bölümde "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı"ndan hareketle belirlenen iki hipotez ve yaklaşımdaki girdileri oluşturan bağımsız değişkenler ile işlemsel süreç

---

⁴ Timothy J. McKeown, "Plans and Routines, Bureaucratic Bargaining and the Cuban Missile Crisis", **The Journal Of Politics**, Vol.63, No:4, November 2001, p.1187.

⁵ "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" çerçevesinde dış politik girdiyi oluşturan ara değişkenler olarak; global sistem düzeyinde tehdit ve coğrafi alt sistem düzeyinde ittifak üyelik durumu esas alınmıştır.

⁶ "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" çerçevesinde iç politik girdiyi oluşturan ara değişkenler olarak; devlet düzeyinde güç statüsü ve birey/grup düzeyinde karar alıcıların stres odaklı psikolojik durumları esas alınmıştır.

sonunda çıktığı oluşturan bağımlı değişkenler açıklanmaya çalışılmıştır. Tezin ana sorusu: “Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağılı olarak dış politika karar alma süreci platformunda gerçekleşen etkileşimin nitelik (dış ve iç politik girdi ağırlığı) ve niceliği (dış politika karar mekanizması çapı) nasıl değişmektedir?” olarak tespit edilmiştir. Ana soru, yaklaşımın temel girdileri olan iki bağımsız değişken⁷ arasındaki etkileşimi anlamak amacıyla politik karar üzerindeki dış ve iç politik girdilerin ağırlık değişimi ile işlemsel süreç platformuna atfen karar mekanizması çapı esas alınarak tespit edilen iki hipotez yardımıyla cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Söz konusu iki hipoteze bağılı olarak belirlenen alt sorular ise şu şekildedir:

- “Saklı yaşanan dış politika krizlerinde, dış politik girdi iç politik girdiye nazaran ön plana çıkmakta ve karar alma mekanizmasını küçültmekte midir?”
- “Açık yaşanan dış politika krizlerinde, iç politik girdi dış politik girdiye nazaran ön plana çıkmakta ve karar alma mekanizmasını genişletmekte midir?”

Çalışma kapsamında ele alınan bu iki soruya bağılı olarak tespit edilen hipotez ile ulaşmayı düşündüğüm sonuç; yaşanan krizlerin tipine bağılı olarak, etkileşen dış ve iç girdiler ile politik karar arasındaki bağı vurgulayarak, bu bağı nitelik ve niceliğinin seçilen örnek olaylar ile sınırlı olarak tespiti suretiyle dış politika analizine özgün katkı sağlamaktır.

İkinci bölümde üzerinde durulan bir diğer konu ise “krizin tipi” olarak belirlenen çalışmanın temel eksenini olmuştur. Krizler çalışma kapsamında iki başlık altında sınıflandırılmıştır: Saklı ve açık. Dolayısıyla yaklaşımın açıklayıcılığını artırabilmek adına ana ve alt soruların yanı sıra ele alınan bağımsız değişkenlerin uluslararası krizler üzerindeki etkisinin saklı ve açık krizler kapsamında farklılık gösterip göstermediğinin de ortaya konulması hedeflenmektedir.

---

⁷ Üzerinde çalışılan konunun sadece teorik bir çalışma olmayıp aynı zamanda Türk Dış Politikası karar alma süreci üzerindeki ittifak etkisini irdelemesi nedeniyle hipotezlerin oluşturulmasında dış politik girdi bağımsız değişkeninin iki ayağından birisi olarak ittifak üyeliği esas alınmıştır. Diğer taraftan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı” kapsamında dış ve iç politik girdilerin dış politika kararı üzerindeki ağırlığının ortaya konması hedeflendiğinden karar alma mekanizmasının ittifak yapısı bağlamında grup ve karar alıcı birey olarak içinde buldukları psikolojik ortamın somutlaştırılabilir, dolayısıyla görel olarak ölçülebilir olması nedeni ile hipotezlerin oluşturulmasında iç politik girdi bağımsız değişkeninin iki ayağından birisi olarak psikolojik ortam esas alınmıştır.

Üçüncü ve dördüncü bölümde karar alma mekanizması sonuçları üzerinde durulmuştur. Söz konusu sonuçların genellikle devletlerin krizlere verdiği tepkiler veya bizzat krizi tetikleyen etkiler olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla ele alınan yaklaşıma ilişkin varsayımların test edilmesinde dış politika uyumsuzluklarının inişli çıkışlı seyri sırasında sık rastlanan sözlü eylemden savaşa kadar geniş yelpazeli sonuçlara yol açabilen krizlerden faydalanılmıştır.

Bu kapsamda araştırma metodolojisi olarak tespit edilen “örnek olay” tekniğine uygun olarak hipotezler, Türkiye'nin NATO ve AB ile olan güvenlik ilişkileri bağlamında farklı tipte yaşanan iki örnek olay (kriz) üzerinden test edilerek, Türkiye açısından dış politika uyumsuzlukları kapsamında yaşanan krizlere ilişkin dış-iç politika etkileşiminin dış politika kararı ve karar mekanizması üzerindeki ağırlığı ve etkisinin nasıl değiştiği sorgulanmıştır. Seçilen örnek olaylar: Saklı kriz kapsamında, “Türkiye'nin AGSP karar mekanizmasına dâhil olma süreci ve bu süreçte yaşanan Ankara Belgesi Krizi”, açık kriz kapsamında ise, “ABD'nin NATO'yu dışlayarak Irak'a karşı icra ettiği 2. Körfez Harekâtı öncesinde Türkiye ile ABD arasında yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi”dir. Söz konusu iki örnek olay seçilirken önceden belirlenen bazı kriterler kullanılmıştır. Bunlar:

- Tek bir olayın (yaşanan kriz) incelenmesi ile bütüne (dış politika karar alma süreci) ait bir durumun açıklanabilmesi amacıyla seçilen olayın bir bütünün parçası olması,
- Olayda Türkiye-Batı ittifak ilişkilerinin izinin sürülebilmesi,
- Olayın ilgili kriz tipine uygun olması,
- Olayın Türk Dış Politikası ile alakalı olması,
- Belirlenen hipotezlerin test edilebilmesi maksadıyla verilere ulaşılabilirlik olarak belirlenmiştir.

Ancak burada bir hususun altının çizilmesinde fayda bulunmaktadır. Seçilen iki örnek olayın Türk Dış Politikasında yaşanan en tipik iki saklı ve açık kriz olduğunu veya olmadığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla hipotezlerin testi neticesinde elde edilecek genellemede de söz konusu sınırlılık için olarak bulunmaktadır. Bir doktora tezinin hazırlanma süre ve kapasitesinin üzerinde olan böyle bir istatistiksel çalışma daha geniş ve uzman bir bilim insanları grubunca Türk Dış Politikasında, çok partili hayata geçişle günümüz arasında yaşanan dış politika

krizlerini ele alarak, belirlenen kriterler ışında saklı ve açık olarak en tipik dış politika krizlerinin belirlenmesi ayrı bir çalışma konusu olarak gelecekte ele alınabileceği düşünülmektedir.

“Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma” yaklaşımı kapsamında iç-dış politika etkileşiminin izlerini sürebilmek adına, “Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak dış politika karar alma süreci platformunda gerçekleşen etkileşimin nitelik (dış ve iç politik girdi ağırlığı) ve niceliği (dış politika karar mekanizması çapı) nasıl değişmektedir?” sorusunun cevabı seçilen iki farklı tipteki kriz üzerinden aranırken, krizler “örnek olay analizi⁸” metodundan istifade ile ele alınmıştır.

Çalışmanın metodolojisini oluşturan örnek olay çalışmalarının başlıca veri kaynakları olarak: Anket, görüşme, gözlem ve metin kullanılmaktadır. Gerçek olaylardan seçilen örnek olay anlaşılır bir dil ile ortaya konulur, anlatılır ve konu ile ilgili tartışma açılır. “Örnek olay” çalışmalarının tarihçesi 19. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Her olay bütünün parçası ise, tek bir olayın incelenmesi ile bütüne ait bir bölüm veya bir durum açıklanabilir. Örnek olay çalışması temel olarak, belirli bir ünitenin, konunun, kavramın derinlemesine kendisi ve çevresi ile ilişkilerini belirlemeyi ve o ünite, konu ve kavram hakkında bir yargıya varmayı, ne sorsundan çok, varsayımlar açısından önem kazanan nasıl ve niçin sorularını cevaplamayı amaçlamaktadır. Örnek olay çalışma süreci kapsamında belirlenmesi gereken hususlar olarak: Varsayımlar, çalışma soruları, çalışma örnekleri ve öngörülleri, analiz birim(ler)i, verilerin mantıksal ilişkileri, bulguların değerlendirme kriterleri karşımıza çıkmaktadır. Örnek olay çalışma sürecinin basamakları şunlardan oluşmaktadır:

- Araştırma sorularının belirlenmesi ve tanımlanması,
- Örnek olayın seçilmesi,
- Veri toplama ve analiz tekniklerinin belirlenmesi,
- Veri toplamaya hazırlama,

---

⁸ A. Cutler, “Methodical Failure: The Use of Case Study Method By Public Relations Researchers”, **Public Relations Review**, Vol.30, 2004, pp.365-375; Y.Bilim, “Araştırma Yöntemi Olarak Vaka Çalışması ve Süreci”, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Editörler, A.Yüksel, B.Mil, Y.Bilim, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007, ss.193-212; Bkz.: F.Kohlbacher, “The Use of Qualitative Content Analysis in Case Study Research Forum”, **Qualitative Social Research**, Vol.7(1), Art.21, 2006; A.Yüksel ve F.Yüksel, **Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 1. Basım, Ankara, Turhan Kitapevi, 2004.

- Verilerin toplanması,
- Verilerin değerlendirilmesi ve analizi,
- Raporun hazırlanması.

Kriz ortamlarında kamuoyunun bilgilenebilmesi için kullanılan kaynakların başında gelen yazılı basından, konuya ilişkin yazının desteklenmesi maksadıyla faydalanılmıştır. Ancak bu kaynakların yanında varsayımların sınanması maksadıyla çeşitli dokümanlardan da istifade edilmiştir. Yazılı basın kapsamında gazete haberleri esas alınmış, köşe yazıları ve yorumlar değerlendirmeye katılmamıştır. Veri olarak kullanılacak haberlerin seçilen örnek olaya bağlı olarak belirli tarih aralığında ve belirli gazetelerden alınması uygun görülmüştür. Ancak gazete seçimi yapılırken Türk medyasında dış politikayı güncel haber anlamında takip eden gazete sayısının sınırlı olması bu seçimi güçleştirmiştir. Diğer taraftan gazetelerin haberleri verirken objektiflikten uzaklaştığı, ideolojileri veya siyasi görüşleri paralelinde haberleri değerlendirdikleri dikkate alınmıştır.⁹ Çünkü haberler, medya denilen endüstriyel bir yapı tarafından seçilmekte, biçimlendirilmekte, üretilmekte ve dağıtılmaktadır. Bu sürece etki eden; haberleri yapanlar, ajanslar, medya şirketleri, haber kurumları, sponsorlar, reklâm verenler, kamuoyu önderleri, medya eleştirmenleri, v.b. gibi temel güçler ve çıkar grupları vardır. Bu süreçte en önemli kuruluşlar kurumsal yapılardır. Haber yapımcıları ve onların temsil ettiği çıkar grupları haber sürecinde daha belirleyici bir konumdadırlar. Güç sahipleri ve kaynakları kontrol edenler aynı zamanda içeriği de belirlemektedirler. Güç ve iktidar

---

⁹ Güncel gelişmeleri kamuoyunun takibine sunmakla görevli medya organları, haberleri objektif bir şekilde iletme iddiasındadır. Ancak haberlerde kullanılan dilden, seçilen kelimelere kadar oluşan tercihler aynı basın organlarının, ideolojik ve siyasi görüşleri paralelinde manipülasyon çabalarını açığa çıkarmaktadır. Bu nedenle söylem analizi medyadan gelen mesajları birer konuşma ve metin tipi olarak analiz etmek yerine kitle iletişim araçlarının yaydığı mesajlar ve bunların yapılarını üzerine odaklanır. Teun A. Van Dijk, "The Interdisciplinary Study of News-as Discourse", **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research**, Ed. by Klaus Bruhn Jensen ve Nicholas W. Jankowski, London, Routledge, 1993, pp.108-120. "Yine Irak Savaşı sırasında Türkiye'deki haber kanallarının, "Koalisyon Gücü" ve "İşgal Kuvvetleri" kavramları arasında bocalaması bunun tipik bir örneği olarak gösterilebilir. Irak Savaşı'nın başladığı tarih olan 20 Mart 2003'ten birkaç gün önce CNN Türk ve NTV gibi Türkiye'deki ulusal haber kanalları İngiltere ve ABD askerlerinin oluşturduğu cepheye "İşgal Kuvvetleri" demeyi tercih ederken, savaş başladıktan sonra aynı birlikler için genel olarak "Koalisyon Güçleri" kavramını kullanmışlardır. Bu tercihlerde haber kaynakları durumundaki AP, AFP ve Reuters gibi ajanslardan yapılan birer çevirilerin de etkisi göz önünde bulundurulmalıdır." Gökçe Aytulu, **1 Mart Tezkeresi Öncesinde Türk Basınında Irak Sorunu Algılaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2005, s.8.

sahipleri ile bu sürece dâhil olan katılımcıların güç ilişkileri sürecin çıktısını şekillendirmektedir. Haberlerin seçiminde çıkarların yanı sıra kültürel geçmiş ve siyasal tercihler de belirleyici olmaktadır.

Açıklanan hususlar dikkate alınarak tez kapsamında, siyasi yelpazede farklı görüşleri temsil eden Hürriyet, Milliyet, Radikal, Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinden faydalanılmasına karar verilmiştir.¹⁰ Diğer taraftan bilindiği üzere devlet kurumları da aynı zamanda haber kaynaklarıdır. Devlet gücü nedeniyle bunların sundukları gerçeklerin daha güvenilir ve haber değerine sahip olduğu değerlendirilmektedir.¹¹ Bu kapsamda bir diğer veri kaynağı olarak Ayın Tarihi'nden istifade edilmiştir. Ayrıca MGK (Milli Güvenlik Kurulu) Bildirileri, Meclis Tutanakları, Genelkurmay Başkanlığı Basın Açıklamaları gibi dokümanlara da çalışmada yer verilmiştir.

Metodolojiye ilişkin kısaca çizilen kavramsal çerçeve paralelinde çalışmada izlenen yöntem şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle seçilen örnek olaylara ilişkin yazın ve diğer dökümanlar titizlikle taranmış, daha sonra yukarıda söz edilen gazeteler taranarak, örnek olayın daha iyi açıklanabilmesi adına konuya ilişkin gazete haberleri yazılı metin haline getirilmiştir. Bu süreçte haberin oluşumunu sağlayan şekle ilişkin unsurlardan ziyade haber metni içerdiği somut bilgi açısından ele alınmıştır. Haberin okuyucular tarafından nasıl algılandığı dikkate alınmamıştır.

Haberler incelenirken konuya ilişkin arka plan, habere ilişkin hikâyenin kurgulanışı, bağlam ve olayda yer alan kişi ve kuruluşlara ilişkin bilgiler, olayın tanımlanması, haberin sonucu ve konuya ilişkin medya kuruluşlarının kendi yorumlarının ne olduğuna bakılmamış, temel inceleme, haberin bütününe nasıl olduğuyla sınırlandırılmıştır. Çalışma zaman açısından 1999 ile günümüz arasında,

---

¹⁰ Gündemin yönlendirilmesi ile gazeteler arasındaki ciddi bir ilişki söz konusudur: Basın organları ve kitle iletişim araçları, konuşulabilir konuların evrenini şekillendirir. Bu konuların bireylerin zihninde belirlenmesi ve değerlendirilmesi için bir söylem düzeni kurgular. Ancak bu kurgulama sırasında basın organlarının haberleri kendi yayın politikası paralelinde ele alması sık rastlanılan bir durumdur. Hafıza teorilerinden hareket eden Van Dijk, haber metninin bir temsili gerçekleştirdiğini iddia eder. Bu bakımdan, haberlerde alakasız ya da önemsiz görülen ayrıntılar habere konu olarak basın organlarının yayın politikası hakkında ipuçları vermektedir. David Sholle, "Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinde İktidar/Bilgiye", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Der. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınları, 1994, s. 245.

¹¹ Edward S. Herman ve N. Chomsky, **Medya Hala Nasıl Evet Dedirtir**, Çev: Berfu Akyoldaş, 2. Baskı, İstanbul, Minerva Yayınları, 1999, s.59.

kavramsal olarak da karar alma yaklaşımlarının kriz süreci kapsamındaki işleyişi ile kısıtlanmıştır.

Sonuç bölümünde, tez kapsamında alınan dersler ortaya konurken, karşılaşılan zorluklar ve bunların tez üzerinde yarattığı sınırlılıklara değinilmiştir. Çalışma sırasında karşılaşılan yeni sorular ise gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutması maksadıyla tavsiyeler olarak ortaya konmuş ve nihai değerlendirmede bulunarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Dış Politika Karar Alma Süreci

Dış politika analizinde önemli bir yer tutan ve tezin temel ilgi alanını oluşturan karar alma süreci ele alınmadan önce yazındaki dış politikaya ilişkin tanımların irdelenmesinde fayda bulunmaktadır. Uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olarak bilim insanlarınınca ele alınan dış politika kavramını Tayfur, uluslararası sistem içinde, devletlerin yetkili kurum ve temsilcileri aracılığıyla, temelde diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü¹² olarak tanımlamaktadır. R.Jones ise dış politikanın eylem yönüne dikkat çekmekte ve dış politikayı bir eylem planı olarak tanımlamaktadır.¹³ Diğer taraftan J. Rosenau'ya göre;¹⁴ dış politika, hedefler olarak dış politika, plan ve programlar olarak dış politika ve eylem olarak dış politika olarak üç biçimde kavramsallaştırılabilir. Hedefler, en genel davranış rehberleri olarak tanımlanırken, bu şekliyle dış politika bir devletin uluslararası ilişkileri kapsamında davranışlarını biçimlendiren genel kabul görmüş eğilimleri ve prensipleri ifade etmektedir. Bu eğilimlerin ve prensiplerin hareket noktası, her toplumun tarihsel tecrübelerine bağlı olarak ortaya çıkan geleneklerinden, amaçlarından ve göreneklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Plan ve programlar olarak dış politika ise, özel amaçlara yönlendirilmiş strateji ve kararları ifade etmektedir. Plan ve programlar, hedeflerin günlük hayatta karşılaşılması olası ya da karşılaşılan durumlara uyarlanmasıdır. Son olarak eylem olarak dış politika, devletlerin hedefleri, plan ve programları temelinde uluslararası platformda gerçekleşen olaylara karşı ortaya koydukları davranışları ifade etmektedir. G. Modelski, dış politikayı toplumların diğer devletlerin davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda değiştirmek veya kendi davranışlarını uluslararası sisteme uyumlu hale getirmek için

---

¹² M.Fatih Tayfur, "Dış Politika", **Devlet ve Ötesi**, Der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.73.

¹³ Bkz.: R. Jones, **Analysing Foreign Policy**, Londra, Routledge and Keagan Paul, 1970, pp.11-32.

¹⁴ Bkz.: J.Rosenau, "World Politics: An Introduction", **The Study of Foreign Policy**, Ed. by J. Rosenau, New York, The Free Press, 1976, p.16.

izledikleri hareket tarzı olarak tanımlamaktadır.¹⁵ Diğer taraftan Holsti, dış politikayı araştırmacının bakış açısıyla ele almaktadır. Buna göre, devletlerin dış dünyaya yönelik davranışlarını ve bu davranışların şekillendiği (genellikle içsel) koşulları inceleyenler, temelde dış politikayla ilgilenmektedirler.¹⁶ McGowan ise şöyle bir tanımlama yapmıştır: Ulusal ya da merkezi hükümetlerin kendi yasal egemenliklerinin dışında kalan oyunculara yönelik ortaya koyduğu davranışlar, dış politikadır.¹⁷ Wilkenfeld ve arkadaşlarının geliştirdikleri tanımda ise, dış politika egemen devletlerin kendi egemenlik alanları dışındaki bir durumu değiştirmek ya da yeni bir durum yaratmak amacıyla başlattıkları resmîyet taşıyan eylem ya da tepkiler olarak tanımlanır.¹⁸ Diğer taraftan Russet ve Starr, dış politikayı uluslararası ilişkilerin özünü oluşturan temel unsur olarak tanımlarlar. Russet ve Starr'a göre,¹⁹ dış politika başlığı altına nelerin eklenmesi konusunda tam anlamıyla bir uzlaşma yoktur; ancak bu alanla ilgilenenler devletlerin izledikleri politikalarla, hükümet içerisinde alınan kararlarla, hükümetlerin ve onların resmî temsilcilerinin eylemleri, davranışları ve bu davranışların çıktıkları üzerine odaklanırlar. Davranışçı ekole mensup Charles Hermann'a göre dış politika ise, bir ülke hükümetinin karar alma mekanizmasında yer alan üyeleri ya da bürokratlarının uluslararası aktörlerin davranışlarını etkilemeye yönelik resmî eylemlerdir.²⁰ Diğer taraftan Joseph Frankel dış politikayı, bir devletin diğer devletlerle kurduğu politik ilişkiler açısından aldığı karar ve giriştiği çabalar,²¹ olarak tanımlamaktadır. Hill'in ifadesiyle, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör tarafından yürütülen resmî nitelikli dış ilişkilerin toplamı dış politikadır.²² Hill'e göre dış politika, karşılıklı rekabet eden ve dış dünyayı

---

¹⁵ G.Modelski, **A Theory of Foreign Policy**, Londra, Pall Mall Press, 1962, p.6.

¹⁶ K.Holsti, **International Politics: A Framework for Analysis**, 4. baskı, NJ, Prentice Hall, 1983, p.19.

¹⁷ P.J.McGowan, "Introduction", **Sage International Yearbook of Foreign Policy Studies**, Vol.1, Ed. by P.J.McGowan Beverly Hills, Sage Publications, 1973, p.12.

¹⁸ Jonathan Wilkenfeld, Gerald W. Hoppole, Paul J.Rossa ve Stephen J.Andriole, **Foreign Policy Behavior: The Interstate Behaviour Analysis Model**, Beverly Hills, Sage Publications, 1980, p.22.

¹⁹ B.Russet ve H.Starr, **World Politics: The Menu For Choice**, 2. baskı, NY, W.H. Freeman Company, 1985, p.191.

²⁰ Charles F.Hermann, "Policy Classification: A Key to the Comparative Study of Foreign Policy", **The Analysis of International Politics**, Ed. by James N.Rosenau, Vincent Davies, Maurice A.East, New York, Free Press, 1972, p.72.

²¹ Joseph Frankel, **The Making of Foreign Policy**, Oxford, Oxford University Press, 1963, p.1.

²² C.Hill, **The Changing Politics of Foreign Policy**, Hampshire, Palgrave, 2003, p.3.

ilgilendiren çıkarlar arasında öncelikleri belirler ve eşgüdüm sağlar.²³ Suat Bilge dış politikayı, bir devletin kendi sınırları dışında milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve kullandığı usuller²⁴ olarak tanımlamaktadır.

Dış politika ile dış politikanın kaynakları ve çerçevesini çizen unsurlar arasındaki ilişkiyi inceleyenler analiz ettikleri konuya ilişkin olarak siyaset ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin yanı sıra (örneğin; liderlerin kişilikleri, algıları, rejim tipleri, bürokrasi, kurumsal yapı, kültür, ekonomik gelişmişlik, coğrafya, uluslararası sistem vb. gibi) istatistik, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, kamu yönetimi, siyasi tarih, felsefe ve coğrafya disiplinlerinin birine ya da birkaçına kaçınılmaz olarak değinmek durumunda kalırlar.²⁵ Anlaşılacağı üzere dış politika birçok akademik disiplinin ve farklı çalışma alanlarının kesişim kümesinde yer aldığından, dış politikanın açıklamasına tek bir kuramı, yaklaşımı ya da kavramı kullanarak ulaşmak pek olası görünmemektedir. Ancak yukarıda ifade edilen tanımlardan hareketle, dış politikanın temeli esasen devletin karar alıcı birimleri²⁶ tarafından “uluslararası sisteme cevap olarak, eyleme²⁷ yönelik politikaların oluşturulduğu, resmi karar alma sürecidir”, denebilir. Devletlerin yetkili kurum ve temsilcilerinden oluşan bu resmi karar alma mekanizmaları aracılığıyla, devletler dış politika stratejilerini, araçlarını, amaçlarını belirlemektedir.

Dış politikaya ilişkin tüm bu tanım ve değerlendirmeler, bize devletin kendi resmi karar mekanizması kaynaklı, dış dünyaya ilişkin bir dizi davranış, etki-tepki ve manüpülasyondan oluşan bir yelpaze üzerinde dış politika yaptığını göstermektedir. Ancak 2. bölümde ele alınan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı” çerçevesinde üzerinde durulan dış politika yapım sürecindeki iç dış politika etkileşimine Holsti ile Russet ve Star dışında dikkat çeken siyaset bilimciye rastlanmamıştır. Holsti söz

---

²³ Hill, A.e., 2003, p.5.

²⁴ Suat Bilge, **Milletlerarası Politika**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1966, s.297.

²⁵ Tayfur, a.g.e., 2005, s.76.

²⁶ Hagan ve Hermann'a göre “karar birimi” tanımı, “Herhangi bir hükümette; kaynakları kullanma sorumluluğu bulunan ve sorun ile karşılaşıldığında red edilemeyen karar otoritesi olarak davranan birey veya birey grubu.” şeklindedir. Joe Hagan ve Margaret G. Hermann, “Leaders, Groups and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking”, **International Studies Review**, No: 3 (Special Issue), 2001, p.48.

²⁷ Karar alma yaklaşımının temel varsayımına göre uluslararası ilişkilerde eylem; tanımlanabilir birimler tarafından alınan karar kümesi olarak ifade edilebilir. M. Brecher, B. Steinberg ve J. Stein, “A Framework For Research On Foreign Policy Behavior”, **Journal of Conflict Resolution**, No: 13(1), 1969, p.76.

konusu etkileşimin gerçekleştiği karar platformuna dikkat çekerken, Russet ve Star ise hükümet içerisindeki karar verici birey ve gruplara dikkat çekmektedirler.

Diğer taraftan karar alma mekanizması çıktılarının sonuçları bakımından, dış politikanın, genellikle devletlerin krizlere verdiği tepkiler veya bizzat krizi tetikleyen etkiler olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla kriz olgusu, dış politika açısından sıklıkla karşılaşılan bir olağanüstülüğü ifade etmekte ve çalışmamız açısından da önemli ve belirleyici bir yer işgal etmektedir. Dış politika analizi alanında, devletleri birbirleri veya devlet dışı aktörler ile karşı karşıya getiren sözlü eylemden savaşa kadar geniş yelpazeli sonuçlara yol açabilen kriz durumlarında karar alma sürecini etkileyen faktörlere ilişkin çalışmalar uluslararası ilişkiler yazınında büyük yer tutmaktadır.²⁸ Kritik kararların alınması veya eylemlerin icra edilmesi gereken belirli ve istikrarsız bir zaman dilimi veya durum olarak tanımlayabileceğimiz kriz²⁹ durumu, diğer bir bakış açısıyla; devletin cevap verme açısından zamanının sınırlı ve askeri bir faaliyeti üstlenme olasılığının fazla olduğu, bir veya birkaç temel çıkarına yönelik tehdit algılaması olarak da tanımlanabilir.³⁰ Hermann'a göre ise kriz tanımı biraz daha farklıdır. Kriz durumu; karar vericilerin hayati amaçlarını tehdit eder, kararın alınacağı zaman dilimini kısıtlar ve karar vericileri şaşırır.³¹

Çalışma kapsamında uluslararası kriz ve dış politika krizi kavramları için Brecher ve Wilkenfeld tarafından yapılan tanımlar kullanılacaktır. Tanımlar arasındaki fark ifade ettikleri analiz biriminden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda diğer bir ilgi alanımız olan dış politika krizi devlete ilişkin bir krizi ifade ederken, uluslararası kriz ise dış politika krizinin olduğu sistemin incelenmesini

---

²⁸ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000, s.147.

²⁹ Kriz kavramının kökü etimolojik açıdan incelendiğinde, “dönüm noktası” anlamına gelen İngilizce “crisis” kelimesine, Latince ve Yunanca köklerine inildiğinde ise “karar vermek” veya “ayrılmak” anlamına gelen “krinein” kelimesi ile karşılaşılmaktadır. Kelime 1500’lü yıllarda, “ateşi olan bir kimsenin vücut ısısında ani bir artış veya azalışı veya akut atak”ı ifade eden tıbbi bir terim olarak kullanılmaktaydı. Çince’de ise tehlike ve fırsat anlamına gelen ikili bir anlama sahiptir. Tehlike; şiddet sonucu ölüm tehdidine işaret ederken, fırsat; çözümün mümkün olduğu karmaşık bir probleme gönderme yapmaktadır. M. Haas, “Research On International Crisis: Obsolescence of an Approach”, **International Interactions**, Vol.13(1), 1986, p.26.

³⁰ Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press, 2003, p.3.

³¹ Hermann, a.g.e., 1969, p.14.

gerektirmektedir.³² Dış politika krizi üç gerekli şartın yeterince oluşmasına bağlıdır. Bunlar, devletin en üst karar alıcıları tarafından algılanan, “*bir veya birkaç temel değere yönelik tehdit, bu tehditlere tepki vermek için sınırlı zamanın bulunması ve yüksek askeri çatışma ihtimalidir.*”³³ Diğer taraftan uluslararası krizi tanımlayan iki şart vardır. Öncelikle, “*İki veya daha fazla devlet arasında, artan askeri çatışma ihtimali ile birlikte, düşmanca sözlü veya fiziksel etkileşim olarak ifade edilebilecek rahatsızlığın yoğunluğunda bir artış veya değişiklik olması gerekmektedir.*”³⁴ Sonuç olarak bu durum, “*Devletlerarası ilişkileri istikrarsız hale getirir ve uluslararası sistemin yapısına meydan okur.*”³⁵

Dış politika ve karar alma olgusunu bir araya getiren süreç ise bahse konu kriz durumlarında yaşanmaktadır. Bu durum dikkate alınarak 2. bölümde detaylandırılan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı”na ilişkin varsayımların analizi Türk Dış Politikasına ilişkin iki ayrı kriz üzerinden yapılmıştır. Bu kapsamda politik karar alma süreci; daha ziyade kriz anlarında ortaya çıkan tek ve kendini has olaylara ilişkin devletlerin çözüm formülasyonlarını ifade etmektedir. Devletler politik amaçlarına ulaşmak için hem sert (sopa politikaları), hem de yumuşak gücü (havaç politikaları) kullanırlar. Güce ilişkin bu iki kavram arasındaki fark seviyeye ilişkindir. Sert güç başkalarının yaptıklarının değiştirilmesi kabiliyeti iken, yumuşak güç başkalarının ne istediğini şekillendirmekle ilintilidir. Böylece yumuşak güç ikna, kültürel hâkimiyet ve ideolojiye dayanırken, sert güç daha çok gücün kullanımı veya güç kullanma tehdidinde dayanmaktadır.³⁶

Diğer taraftan kriz kavramı ile ilintili diğer bir kavram uyuşmazlıklardır. Çalışma kapsamında kullanılan uyuşmazlık tanımı; Brecher ve Wilkenfeld’in Azar, Juredini ve McLaurin’den aldığı ve daha sonra Covan³⁷ tarafından da kullanıldığı şekliyle kullanılmıştır. Uyuşmazlıklar, dalgalı seyreden frekans ve yoğunluğa sahip silahlı silahsız çatışmaların düzensiz bir biçimde ortaya çıktığı uzun zaman dilimini yayılan

---

³² Brecher and Wilkenfeld, a.g.e., 2003, p.3.

³³ Brecher ve Wilkenfeld, a.g.e., 2003, p.3.

³⁴ Brecher ve Wilkenfeld, a.g.e., 2003, p.4-5.

³⁵ Brecher ve Wilkenfeld, a.g.e., 2003, p.5.

³⁶ Joseph S. Nye, “The Changing Nature of World Power”, **Political Science Quarterly**, No: 105, 1990, p. 181.

³⁷ Bkz.: Covan, a.g.e., 2007.

düşmanca etkileşimlerdir.³⁸ Bir uyuşmazlığın birbirinden bağımsız bazı özellikleri bulunmaktadır.³⁹

Bu özelliklerin ilki uyuşmazlığın süresidir.⁴⁰ Zamanın kesin süresine ilişkin uzlaşma olmamakla beraber, genellikle bir iki kuşak veya daha fazla sürdüğü kabul edilmektedir.⁴¹ İkinci özelliği uyuşmazlık yoğunluğunun inişli çıkışlı krizlere rastlanan bir seyirinin olmasıdır.⁴² Bu krizlerin yoğunluğunun seviyesi savaştan işbirliğine kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Belirli bir süre devam eden işbirliği uyuşmazlığın sona erdiği anlamına gelmeyebilmektedir. Azar'a göre, "*Tansiyonun düşmesi kısa vadede uyuşmazlığı daha katlanılır kılsa da, uyuşmazlığın çözümü işbirliğine dayalı girişimlerden daha karmaşık bir sürece ihtiyaç duyar.*"⁴³ Uyuşmazlığın bir diğer özelliği elit toplumda yaygın olarak bilinmesi ve diğer alanlara taşan etkisidir.⁴⁴ Bu özelliğe verilebilecek en iyi örnek devam eden Arap-İsrail uyuşmazlığıdır.⁴⁵ Uyuşmazlığın dördüncü özelliği, küresel/bölgesel güçlerin çözüme karşı direnç ile sonuçlanan etkileşimler dikte etmesidir.⁴⁶ Bu tip uyuşmazlıklarda tansiyondaki iniş ve çıkışları (krizleri) ifade etmek için Normal İlişkiler Aralığı (Normal Relations Range (NRR)) tabiri kullanılmaktadır. Azar, Jureidini ve McLaurin, krizin her iki tarafındaki güç ve dinamiklerin, insan hayatına mal olsa dahi, NRR'nin sürdürülmesine katkı sağladığını ifade etmektedirler. Çünkü uyuşmazlığa ilişkin yüksek tansiyonlu statükonun öylesine güçlü bir çekim alanı vardır ki, her iki tarafında başvurduğu kriz çözümüne ilişkin diplomasi, uzlaşma ve görüşme gibi

---

³⁸ E.E. Azar, P. Jureidini & R. McLaurin, "Protracted Social Conflict; Theory and Practice in Middle East", **Journal of Palestine Studies**, No: 8(1), 1978, p.50.

³⁹ E.E. Azar, "Conflict Escalation and Conflict Reduction in an International Crisis: Suez", **Journal of Conflict Resolution**, No:16(2), 1985, pp.183–201; E.E. Azar, P. Jureidini & R. McLaurin, "Protracted Social Conflict; Theory and Practice in Middle East", **Journal of Palestine Studies**, No: 8(1), 1978, pp.41–60; M. Brecher and P. James, "Patterns of Crisis Management", **Journal of Conflict Resolution**, No: 32(3), 1988, pp.426–456; M.P. Colaresi & W. R. Thompson, "Hot Spot or Hot Hands? Serial Crisis Behaviour, Escalating Risks and Rivalry", **Journal of Politics**, No: 64(4), 2002, p.1175-1196; P. T. Coleman, a.g.e., 2000; G. Goertz & P. F. Diehl, "Enduring Rivalries: The Impact of Political Shocks", **American Journal of Political Science**, No:39(1), 1993 pp.30-52.

⁴⁰ Bkz.: Azar, Jureidini & McLaurin, a.g.e., 1978; Coleman, a.g.e., 2000; Goertz & Diehl, a.g.e., 1993.

⁴¹ Bkz.: Coleman, a.g.e., 2000.

⁴² Bkz.: Azar, Jureidini & McLaurin, a.g.e., 1978. Coleman, a.g.e., 2000.

⁴³ Azar, a.g.e., p.62, 1985.

⁴⁴ Bkz.: Azar, Jureidini & McLaurin, a.g.e., 1978. Coleman, a.g.e., 2000.

⁴⁵ Covan, a.g.e., p.24, 2007.

⁴⁶ Bkz.: Azar, Jureidini & McLaurin, a.g.e., 1978. Coleman, a.g.e., 2000.

geleneksel yaklaşımlar, hatta kuvvet kullanım tehdidi bile genellikle uyuşmazlığın çözümünde başarısız olmaktadır.⁴⁷

Brecher ve Wilkenfeld'in ortaya koyduğu uyuşmazlık tanımı ise şu şekildedir: *“Uyuşmazlık kapsamında ortaya çıkan uluslararası krizleri farklılaştıran unsurlar, kriz tetikleyici etkinin ve tehlikede olan değerlerin tipi, kriz yönetiminde şiddetin rolü, başlıca güçler ve küresel örgütlerin müdahalesinin boyutu ve krizi sönümlendirme etkinlikleri, önemi ve sonuçlarıdır.”*⁴⁸ Yazarların yaptıkları araştırma sonuçlarına göre uyuşmazlıklarda kriz aktörleri şart olmamakla birlikte sıklıkla krizi tetikleyen etki olarak şiddet eylemleri ile karşılaşmakta ve bu etkiye tepkileri de genellikle şiddet içermektedir. Yine uyuşmazlıklarda başat güçler yarı askeri faaliyetler sergilemektedir. Bu uyuşmazlıkların sonuçları belirsizlik içermekte, ya pata konumda kalma, ya da karşılıklı taviz vererek uzlaşma ile sonuçlanmaktadır.

1.1. Dış Politika Analizi Kapsamında İç-Dış Politika İlişkisi:

Dış politika kararlarının analizi genellikle, dış politika kararlarında hayati rol oynayan faktörlerin incelenmesi üzerine bina edilmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplini yazınında büyük yer tutan bu faktörlerin incelenmesine ait geleneksel çalışmaları kabaca iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; analizlerinde dış faktörleri esas alarak, temel aktör olarak kabul ettikleri devletin aldığı kararları uluslararası sisteme ait güç dengesi veya dengesizliği üzerinden açıklayan ve daha ziyade dış dünya ile ilintili “realist” anlayış ile karşısında yer alan dış politikaya ilişkin devlet kararlarında iç faktörlere önem veren “innenpolitik” (iç politika) anlayışıdır.⁴⁹

Günümüzde küreselleşme sonucu sınırların saydamlaşması, kitle haberleşme, mal, bilgi, hizmet ve para dolaşımı ile ulaşım imkânlarının artması ve bu faktörlerin

---

⁴⁷ Bkz.: Coleman, a.g.e., 2000.

⁴⁸ Brecher and Wilkenfeld, a.g.e., 2003, p.158.

⁴⁹ Covan'a göre nasıl ki realist ve rasyonel yaklaşım arasında bir ilişki mevcutsa “innenpolitik” (iç politika) ile karar almada iç faktörlere vurgu yapan bilişsel yaklaşımlar arasında da bir bağ mevcuttur. Gregory Roy Covan, **An Examination of International Crises: The Effect of Decision Maker Stres on Crisis Management**, Attributes and Outcomes In Non-Protracted Conflict and Protracted Crises, Dissertation Thesis, Oklahoma, University of Oklahoma Graduate College, 2007, p.2; Rosati'ye göre, bilişsel yaklaşım, insan biliş ve inançlarının dış politika seçimi ve karar alma sürecini pek çok açıdan etkilemektedir. Bkz.: J. Rosati, “The Power of Human Cognition in the Study of World Politics”, **International Studies Review**, No: 2(3), 2001.

geleneksel Westfalyen ulus devlet anlayışını aşındırarak devlet dışı aktörleri gündeme getirmesi, krizlerinde küreselleşmesine neden olmuş ve ateş düştüğü yerden daha fazlasını yakar hale gelmiştir. Bu durum, realist anlayışın dikte ettiği iç-dış politika ayırımını da zorlayarak, dış politika analizinin merkezinde yer alan ve krizlerin çözümünde temel olan karar alma yaklaşımını iç ve dış faktörler ile karar alıcı birey ve grupların psikolojik çevrelerini aynı anda analiz etmek durumunda bırakmıştır. Geleneksel dış politika analizine ilişkin çalışmaların büyük kısmı iç-dış politika ayırımına dikkat ederek, bu iki evren arasındaki geçişkenliği dikkate almasa da,⁵⁰ son yıllarda dış politika analizi kapsamında karar alma yaklaşımı çerçevesinde yapılan bazı çalışmalar⁵¹ bu alanın bakirliğine dikkati çekmekte ve söz konusu geçişkenliği dikkate alarak, konuyu problematize etmektedir.

---

⁵⁰ Bu konudaki ilk çalışmalardan birisi Rosenau tarafından ortaya konan “bağıntı (linkage) yaklaşımı”dır. Rosenau çalışmasında iç ve dış politika ayırımının yanlışlığını vurgularken, bu iki disiplini bir arada ele alacak dış politika teorisine olan ihtiyacın altını çizmektedir. James. N.Rosenau, “Pre-Theories and Theories of Foreign Policy”, **The Scientific Study of Foreign Policy**, New York, Free Press, 1971, pp.95–146.

⁵¹ Bkz.: J.D.Hagan, “Does Decision Making Matter? Systemic Assumptions vs. Historical Reality in International Relations Theory”, **International Studies Review**, No:3(2), 2001, pp.5-46; P.Trubowitz, “Foreign Policy Analysis”, **The International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Vol.9, New York, Elsevier, 2001, pp.5737-5740; Tayfur, a.g.e., 2005, s.104; Martin Hollis ve Steve Smith’in günümüz uluslararası politika literatüründeki çoğulcu yaklaşıma atfen vermiş oldukları bir tanımda iç ve dış politika çevreleri konusundaki ayırımın giderek zorlaştığına ve dış politikanın giderek devletin var olmasını sağlamakla daha az; buna karşılık, çeşitli aktör türleri ve yeni politize olan alanlardan oluşan bir çevrenin yönlendirilmesi ile daha çok ilgilenmeye başladığına işaret edilmektedir. Martin Hollis ve Steve Smith, **Explaining and Understanding International Politics**, New York, Free Press, 1972, p.72; Realizmi eleştirenler, özellikle Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkilerin marjinal konuları olarak görülerek alçak politika olarak nitelendirilen konuların, yüksek politika, olarak görülen askeri ve güvenlik konuları kadar önemli hale geldiğini ve bu ayrımı anlamsız hale getirdiğini ileri sürmektedirler. George A.Lopez ve Michael S. Stohl, **International Relations Theory and Practice**, Washington D.C., Congressional Quarterly Inc., 1989, p.11; Charles W. Kegley, “Neorealist Moment In International Studies? Realist Myths and the New International Realities”, **International Studies Quarterly**, Vol:37, No:2, 1993, p.141; Partell realizmin içsel faktörlere yeterince önem vermediğini iddia ederek, dâhili politik yapıların uluslararası krizlerin sonuçlarını, bir ülkenin görgül kapasitesine oranla daha iyi tahmin ettiğini ortaya koymuştur. Bkz.: P.J.Partell, “Executive Constraints and Success In International Crises”, **Political Research Quarterly**, No:50(3), 1997, pp.503-528; DeRouen’de karar alma sürecinde stratejik düşüncenin önemini kabul ederken, iç politik düşüncelerin eldeki seçenekleri etkileyerek stratejik kararı değiştirebileceğini öne sürmektedir. K. Jr. DeRouen, “Presidents and The Diversinory Use Of Force: A Research Note”, **International Studies Quarterly**, No:44(2), 2000, p.326; Yine bazı araştırmacılar iç politika ve dış politika karar alma yaklaşımının iç içe geçmiş süreçler olduğunu düşünmektedir. A.Mintz and N. Geva, “The Poliheuristic Theory of Foreign Policy Decisionmaking”, **Decisionmaking On War and Peace: The Cognitive-Rational Debate**, Ed. by A.Mintz and N. Geva, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1997, pp.81–101; U.Rosenthal & P.Hart, “Experts and Decision

Bu kapsamda son yıllarda üzerinde çalışılan, demokrasiler arasında savaşın nadir olduğu varsayımı ile hareket eden “demokratik barış teorisi” de iç politik yapının dış politika kararlarına olan etkisinin altını çizmektedir. Azar ise krizlere ilişkin bir ülkedeki iç koşulların anahtar olduğunu düşünmekte ve ”O halde uluslararası krizin kökünü, uluslar ile devletlerin gereksinimlerini tatmin etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için onları harekete geçiren iç hareketlerde aramak gerekir... Eylemin tetikleyicisi içseldir, sistemik veya uluslararası değil.”⁵² derken iç politik faktörlerin önemine dikkat çekmektedir. Trubowitz’e göre, “Dış politikanın geleceği bu problemi aşmak için bulunacak sistematik yollarda yatmaktadır. Bu yollar: Seçenek ve politikaları, dış politika yapım sürecinin iç kurumlar ve uluslararası güç dengesi tarafından çevrelendiğini kabul eden modellere dönüştürmekten geçmektedir.”⁵³ Trubowitz, hükümetlerin kontrolleri dışında olan yeni güvenlik riskleri ile yüzleşmeye devam ettiği bir ortamda, dış politika analistlerinin uluslararası ve iç faktörleri birlikte kavramsallaştırma konusunda sürekli bir meydan okuma ile karşılaşacaklarına inanmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar rasyonel ve bilişsel yaklaşımlar rekabet halinde kabul edilse de, bu iki düşünce okulu arasında bir bağ kurulabilir.⁵⁴ Bir bakıma bu tez çalışması ile ortaya konan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı”nın da Trubowitz tarafından ifade edilen iç faktörleri dikkate alan dış politika yapım modeli ihtiyacından hareketle dış politika kararının oluşumunda söz konusu iç ve dış faktörlerin etkileşimi üzerine bina edildiği söylenebilir.

Bu konu aslında sadece bilim insanlarının değil, karar alma mekanizmalarında yer alan politikacıların da gözünden kaçmamaktadır. Buna bir örnek verecek olursak, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleeza Rice’ın 2006 yılında Georgetown Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada, ”Olanüstü bir zamanda yaşıyoruz, yüzyıllardır devam eden uluslararası teamül alaşağı olmuştur... Artık en büyük tehditler devletlerarasında değil, devletlerin içinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde uluslararası güç dağılımının niteliğindense, devletlerin rejimleri daha önemli hale

---

Makers In Crisis Situations”, **Knowledge: Creation, Diffusion, Utilization**, No: 12(4),1991, pp.350–372.

⁵² E.E.Azar, “Protracted International Conflicts: Ten Propositions”, **International Interactions**, 12(1), 1985, p.64.

⁵³ Trubowitz, a.g.e., 2001, p.5739.

⁵⁴ Bkz.: Rosati, a.g.e., 2001.

*gelmiştir.*⁵⁵ diyerek dış politika analizi açısından iç faktörlerin önemine dikkat çekmektedir.

Dış politika analizi bir devletin dış dünyaya yönelik ortaya koyduğu niyetler, açıklamalar ve uygulamalar ile dış dünyanın (aktörlerin) bunlara verdiği cevaplar üzerine yoğunlaşır.⁵⁶ Geleneksel uluslararası ilişkiler analizinden farklı olarak dış politika analizi sınırları belli olmayan üniter bir aktör olarak devletten ziyade öncelikle karar verici mekanizma üzerinde yoğunlaşır. Bu nedenle sistematik ve kapsamlı bir dış politika analizinin yapılması bir bakıma problemlidir. Çünkü dış politika analizi devlet denen kara kutunun gizlerini araştırmakta, dolayısıyla analize kaçınılmaz olarak hem dâhili, hem de harici baskıları dâhil etme gerekliliği bulunmaktadır.

Hükümet liderleri, üyeleri ve temsilcilerinden oluşan karar vericiler; temelde politik olan devlet eylemlerini oluşturken sadece uluslararası sistemik faktörleri değil, fakat aynı zamanda sürekli iç politikayı takip edip, buradan elde ettikleri girdileri dış politika hesaplarına dâhil etmek durumundadırlar.⁵⁷ Hudson ve Vore'un açıkça ifade ettiği üzere iç politikanın dış politika analizine yaklaşımı, üniter aktörler olarak ulus devletlerin tekçi görünüşü altında devleti oluşturan birim ve bireyler üzerine yoğunlaşmak şeklindedir.⁵⁸

Dış parametreler yanında içsel parametreleri dikkate alan bir dış politika analizi şüphesiz teorik ve metodolojik bakımdan dış politika oluşum sürecini daha etraflıca kavramamıza katkıda bulunacaktır. Günümüzde devletlerin dış politika seçeneklerini açıklamamıza ve tahminde bulunmamıza yardımcı olan pek çok yaklaşım yanında, dış politika kararlarını oluşturan birey ve grupların kişisel yeterliliğinin önemini vurgulayan, iç politika ve uluslararası politika arasında köprü oluşumuna yardımcı olan analitik ve kavramsal araçlar mevcuttur.⁵⁹

---

⁵⁵ Condoleeza Rice, ABD Dışişleri Bakanı, (çevrimiçi) (<http://www.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm>), 28 Temmuz 2007.

⁵⁶ Deborah J. Gerner, "Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in its Second Generation", **The Evaluation of the Study of Foreign Policy**, Ed. by Laura Neack, Jeanne A.K.Hey ve Patrick J.Haney, Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall, 1995, p.18.

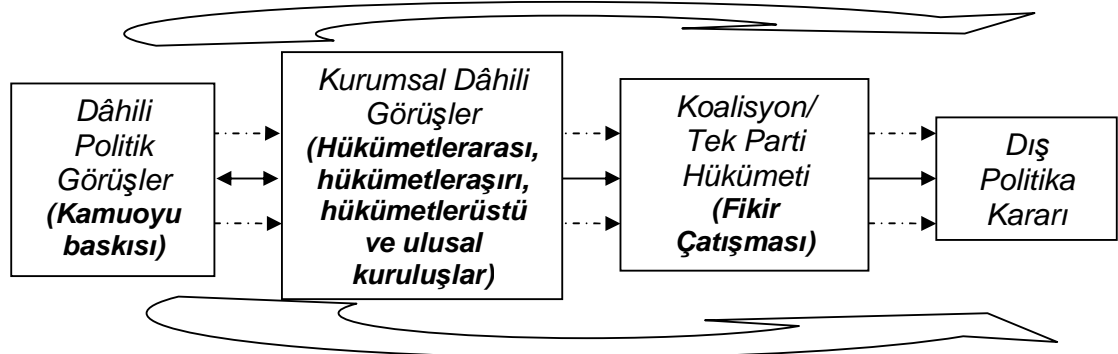
⁵⁷ Binnur Ozkeçeci-Taner, "The Impact of Institutionalized Ideas in Coalition Foreign Policy Making: Turkey as an Example, 1991–2002", **Foreign Policy Analysis**, No: 1, 2005, p.249.

⁵⁸ Valerie Hudson and Christopher Vore, "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow", **Mershon International Studies Review**, No: 39, 1995, p.214.

⁵⁹ Ozkeçeci-Taner, a.g.e., 2005, p.250.

Ancak diğer taraftan iç politik parametrelere önem atfeden yazının bir takım ciddi eksiklikleri de bulunmaktadır.⁶⁰ Öncelikle bu çalışmalar içsel faktörlerin dış politika üzerine etkileri kapsamında gözlemlenmesi zor olan politik görüşleri kavramsallaştırarak analizlerine katmayı başaramamışlardır. Diğer bir ifade ile içsel faktörlerin dış politika alanındaki etkileri üzerine çalışan çoğu dış politika analisti politik görüşler yerine, genellikle rejimin yapısı, politik örgütlenme ve kapasite gibi gözlemlenebilir içyapılar üzerine odaklanmıştır. Örneğin görece olarak demokrasilerin neden birbirleri ile savaşmadığının cevabı bilinirken, demokratik bir yapıda düşünsel faktörlerin karar alma süreci üzerine olan etkileri ve bu faktörlerden kaynaklanan kısıtlamaların karar vericiler tarafından nasıl algılandığı bilinmemektedir.⁶¹

Binnur Özkeçeci-Taner'in çalışması iç politik görüşlerin dış politikaya etkilerinin izlenmesi açısından önemli ve dış politika analizi açısından ilham vericidir. Çalışmasında politik görüşlerin kurumsallaşarak⁶² hükümetler aracılığıyla dış politik karar oluşum sürecini nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Söz konusu görüşler politik olayları farklı değerlendirmemize, farklı çözümler sunmamıza ve farklı stratejiler geliştirmemize imkân sağlamaktadır.

Şekil 1–1: Politik seçim üzerindeki düşünsel etki⁶³

⁶⁰ Bkz.: Ozkeçeci-Taner, a.g.e., 2005, pp.249-278.

⁶¹ Bkz.: Margaret G. Hermann and Charles W. Kegley, "Rethinking Democracy and International Peace: Perspectives from Political Psychology", *International Studies Quarterly*, No:39, 1995, pp.511–533.

⁶² Çalışmada kurum, "Fiziki olarak konumlandırılmış örgütlü karar alma işlevi ve bürokratik aygıtı sahip kurulu yapılar." olarak tanımlanmaktadır. Craig Parsons, *A Certain Idea of Europe*, New York, Cornell University Press, 2003, p.9.

⁶³ Ozkeçeci-Taner, a.g.e., 2005, p.250'den uyarlanmıştır.

Özkeçeci-Taner tarafından önerilen kavramsal çerçeveye (Şekil 1–1) göre dâhili görüşler ve dış politika arasında nedensel bağ üç adımda kurulmaktadır. İlk adım görüşlerin açıkca tanımlanması ve kavramsallaştırılmasını içermektedir. İkinci adımda ise görüşlerin kurumsallaştırılması yer almaktadır. Belirli görüşlerin içeriklerinin açığa çıkarılması önemli fakat yeterli değildir. Aynı zamanda neden bazı görüşlerin dış politika kararlarının oluşturulması açısından diğer görüşlere göre önemli olduğu araştırılmalıdır. Burada akla, ileriki bölümlerde ele alınacağı üzere kriz tipine göre kamuoyuna hâkim olan söz konusu politik görüşlerin dış politika kararı üzerinde farklılaşan etkisi gelmektedir. Çerçeve; kurumlar tarafından temsil edilen, diğer bir ifade ile kurumsal hale gelmiş görüşlerin dış politikayı diğer görüşlere göre etkileme olasılığının daha fazla olduğunu önermektedir. Bu kapsamda kurumsallaşma sürecinin analizi önem kazanmaktadır. Çünkü belirli görüşlerin temsilcisi olarak kurumlar, görüşler ve politika yapımı arasında ihtiyaç duyulan bağı sağlamaktadırlar. Üçüncü adımda ise görüşlerin dış politika seçenekleri üzerindeki etkisi doğrudan ölçülmektedir. Nedensel faktörler olarak kabul edilen kurumsal görüşlerin dış politika üzerindeki rolü, söz konusu görüşleri temsil eden aktörler arasındaki uyumsuzluğun tespit edilmesi ile metodolojik olarak açıklanabilir.

Akademisyenler uzun süre uluslararası ilişkilerde görüşlerin rolünü, özellikle devlet davranışları veya dış politika bağlamında tartışmışlardır.⁶⁴ Bazı akademisyenler görüşlerin dış politikadaki rolünü, diğer açıklamaların yetersiz kaldığı anormalliklerin olası açıklaması dışında kesin olarak reddederken, ötekiler bu iddiaya karşı çıkmış ve görüşlerin önemini dile getirmişlerdir. Diğer taraftan görüşlerin karar alma sürecinde ne derece rol oynadığı konusunda onlara önem atfeden akademisyenler arasında dahi görüş ayrılığı bulunmaktadır.⁶⁵ Bazılarına göre görüşler, açıklayıcı güce sahip değişkenler kompleksinde yer alan

---

⁶⁴ Bkz.: Stephen G. Walker, “Beliefs and Foreign Policy Analysis, New Millennium”, **Millennial Reflections on International Studies**, Ed. by Michael Brecher ve Frank P. Harvey, Ann Arbor, University of Michigan Press., 2003.

⁶⁵ Binnur Ozkeçeci-Taner, a.g.e., 2005, p.270.

değişkenlerden sadece bir tanesi iken, diğerleri için görüşler bağımsız değişkenden ziyade ara⁶⁶ veya bağımlı değişken olarak kabul görmektedir.⁶⁷

Dış politika karar alma sürecinin analizinde; sürece etki bakımından uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin daha ziyade 17. ve 18. yy.'larda dünya politikası üzerinde hâkim olan konular üzerinde yoğunlaştıkları ve devlet dışı aktörlere analizlerinde gereken önemi vermedikleri iddia edilmektedir.⁶⁸ Ancak son yıllarda, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında, medya ve akademi çevrelerinin artan ilgisi ile devletlerin dış politika karar alma süreçlerine olan etkileri bakımından devlet dışı aktörlere ilişkin pek çok çalışma ortaya konmuştur.⁶⁹ Devlet dışı aktörlerin bu etki süreçleri üzerine yoğunlaşıldığında karşımıza “bağlantı politikaları (linkage politics)” kavramı çıkmaktadır.⁷⁰ Andersen, “bağlantı aktörleri” (bireyler, hükümet temsilcileri ve hükümet politikalarını etkilemek için sınır ötesi çalışan devlet dışı aktörler) üzerinde durmakta ve devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde oynadıkları etkin role dikkat çekmektedir.⁷¹ Buna göre devlet dışı aktörler hükümet politikalarını etkilemek için dört farklı strateji kullanmaktadırlar: Güç yaklaşımı, teknokratik yaklaşım, koalisyon oluşturma ve kamuoyu oluşturma.

Güç yaklaşımı; karar alma sürecini etkilemek maksadıyla en üst seviyede kurulan diplomatik temasa dayanmaktadır. Teknokratik yaklaşımda; karar alma sürecini veya hukuki sistemi etkilemek maksadıyla bağlantı aktörünün uzman bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Koalisyon oluşturmada birçok bağlantı aktörü bir araya gelerek hükümet politikalarını etkilemek amacıyla kaynaklarını daha güçlü ve

---

⁶⁶ Görüşler: Çalışma kapsamında ortaya konan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı”nda yer alan bağımsız değişkenlerden iç politik girdiye olan etkisi bakımından (karar alıcı grup/bireyin psikolojik perspektifi yoluyla) ara değişken olarak değerlendirilmiştir.

⁶⁷ Bkz.: Walker, a.g.e., 2003.

⁶⁸ Bkz.: David Ray Andersen, “Foreign Policy Decision-Making and Violent Non-State Actors”, 2004, (Çevrimiçi) <http://drum.umd.edu/dspace/bitstream/1903/2038/1/umi-umd-1998.pdf>, 5 Temmuz 2007.

⁶⁹ Bkz. Will H., Moore, “Ethnic Minorities and Foreign Policy”, **SAIS Review**, No:22, 2002, pp. 77–91; Stephen M. Saideman, “The Power of the Small: The Impact of Ethnic Minorities on Foreign Policy”, **SAIS Review**, No:22, 2002, p. 93-105; Bkz.: Andersen, a.g.e. 2004.

⁷⁰ Bkz.: Jonathan Wilkenfeld, **Conflict Behavior and Linkage Politics**, David McKay Company Inc., 1973; James N.Rosenau, **Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems**, New York, The Free Press, 1969.

⁷¹ Andersen, a.g.e., 2004, p.27.

etkili mekanizmalar oluşturmak için kullanılmaktadırlar. Kamuoyu oluşturma ise halkı bir amaca bağlamayı ve bu uğurda mücadele etmeyi içermektedir.

Devlet dışı aktörlerin dış politika açısından dikkate alınması gerektiğini destekleyen somut bir gösterge ise bu aktörler tarafından tetiklenen kriz sayısıdır. Silahlı çatışma veri setine (Armed Conflict Data Set (ACDC)) göre, 1946 ile 2001 yılları arasında; dış müdahale gereksinimi göstererek uluslararası hale gelen ulusal kriz sayısı 462 iken aynı dönemde ortaya çıkan ulusal kriz sayısı 397'dir. Daha çarpıcı bir rakam ise Uluslararası Kriz Davranış veri setinde (International Crisis Behaviour data-set (ICB)) yer almaktadır. Buna göre 2. Dünya Savaşı sonrasında 65 dış politik kriz devlet dışı aktör kaynaklıdır.

Diğer taraftan dikkat çekilmesi gereken bir konu da devlet tarafından alınan kararlarda, bireylerin kolektif çabalarının önemli yer tuttuğu gerçeğidir. Dış politika analistleri bu kararları dış politika karar alma sürecinde yer alan mekanizmaları keşfederek anlamaya çalışırlar. Dış politika kararlarının oluşumu, karar alıcıların uluslararası sisteme ilişkin inanç sistemleri, güce ve muhasımın niyetine ilişkin algıları ve maliyet etkin politikaları oluşturma kabiliyetleri ile yakından ilgilidir.

Bu çalışma, nihai olarak devletlerin dış politika davranışları ile ilgili olması itibarıyla 2. bölümde "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" kapsamında karar alma sürecini analiz ederken; Wilkenfeld, Hoppe, Rossa ve Andriole tarafından dış politika analiz kıstasları olarak ortaya konan;⁷² kapsamlılık, karşılaştırılabilirlik, operasyonel hale getirilebilirlik, halk ve politika ilişkisi kavramlarından faydalanılacaktır. Bu kavramları bir miktar açtığımızda: Kapsamlılık analistin dış politika davranışını bütün yönleri ile ele alması anlamına gelmemekte; ancak çalışmak üzere belirlediği özel ve sınırlı bir konuyu kapsamlı olarak ele alması anlamına gelmektedir. Bu durum analistin ele aldığı konuya ilişkin nedensellik açısından önemli olabilecek tüm dışsal/içsel ve bağımlı/bağımsız olası değişkenleri göz önünde bulundurmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla analist çalışmasında girdiler bakımından beş sosyal analiz düzeyini de dikkate almalıdır: (1) Birey, (2) Grup, (3) Devlet, (4) Devletlerarası ve/veya ittifaklar ve (5) Küresel/sistemik. İkinci olarak, dış politika davranışı karşılaştırılabilir olmalı, dolayısıyla incelenen devlet ve olay tipine bağlı olarak ayırım

---

⁷² Bkz.: Wilkenfeld, Hoppe, Rossa ve Andriole, a.g.e., 1980.

yapılabilmelidir. Üçüncü husus ise dış politika analizinin dikkatle çatılmış kavramlar üzerine bina edilmesi ve operasyonel hale getirilebilecek uygun değişkenler kullanılma gerekliliğidir. Dâhili ve harici birçok değişkenin ölçülmesinde karşılaşılan zorluk nedeniyle klasik ve modern teknikler bir arada kullanılmalıdır. Dördüncü olarak, dış politika analizinin siyasetle ilişkisi olmalı ve en azından dış politika karar alma sürecinin rasyonelliğine katkı sağlamalıdır.⁷³ Diğer taraftan, başarılı bir araştırma programı dayanacağı temel kavramları çok iyi açıklamalıdır. Neyin açıklanacağı bu şekilde ortaya konarak, çalışmanın geçmiş çalışmalar ile karşılaştırma, gelecektekiler ile de geliştirilebilme imkânı elde edilebilir. Diğer taraftan tam bir kavramsallaştırma geçerli ölçümü garantileyen bir unsurdur.⁷⁴

1.2. Karar Alma Yaklaşımları:

Karar alma yaklaşımlarının açıklanmasına geçmeden önce karar kavramı üzerinde durmakta fayda bulunmaktadır. Bir bakıma karar, karar alıcının çeşitli seçenekler arasından yaptığı seçimi ifade eden bir yargıdır. Karar almanın ardındaki gerçek belirsizlik ise öznel olarak eşit seçeneklerden birini, aslında doğru veya yanlış olduğunu bilmeden seçmekte yatar. Karar alıcılar aslında bir seçeneği neredeyse doğru olarak kabul ederken, diğerlerini muhtemelen yanlış olarak kabul etmektedirler.⁷⁵ Diğer taraftan, aslında geçmişte karar alma sürecinin bilimselliğinin tartışmalı olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Dahası 1960'lı yıllarda kararın, karar alıcının sezgi, tecrübe, yaratılış ve algısının bir sonucu olarak ortaya çıkan yaratıcı bir eylem olduğuna ilişkin tanımlar mevcuttu.⁷⁶ Ancak sosyal bilimlerin gelişmesiyle kararların sezgiden ziyade bilimsel metotlar ile oluşturulmasının daha iyi sonuçlar verdiği anlaşılmıştır.⁷⁷ Bilimsel yaklaşıma göre karar alıcılar problemi tanımlar,

---

⁷³ Stephen J.Andriole, Jonathan Wilkenfeld ve Gerald W.Hopple, "A Framework for the Comparative Analysis of Foreign Policy Behavior", **International Science Quarterly**, No: 19, 1975, pp.164–168.

⁷⁴ Bkz.: Robert Adcock ve David Collier, "Measurement Validity: A Shared Standart for Qualitative and Quantitative Research", **American Political Science Review**, No: 95, 2001, pp. 529–546.

⁷⁵ Drucker, a.g.e., 1967, p.143.

⁷⁶ Lothar Rendulic, **Command Decision**, printed for the Headquarters, European Command, Department of the Army, Washington, D.C., May 1958, p.17.

⁷⁷ Mintzberg'e göre yapılan deneyler, yargılara dayalı sezgiler ile verilen kararların, bilimsel karar alma modellerine uygun olarak verilen analitik kararlara göre hatalı olma olasılığının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Henry Mintzberg, **The Rise and Fall of Strategic Planning**, New York, The Free Press, 1994, p.327.

teorileri uygular, çözümünü varsayar ve icrasının sonuçlarını değerlendirir.⁷⁸

Sosyal bilimlerin diğer dallarında olduğu gibi dış politikada da yaklaşımların amacı sağlıklı genellemelere ulaşabilmek adına soyutlaştırmak ve kavramlaştırmaktır. Uluslararası ilişkilerle *"ilgili konuların soyutlaştırılması için geliştirilen bakış açısına veya çözümlene yöntemine kuram (teori), model, kavramsal çerçeve ya da daha basit olarak "çözümlene çerçevesi" (frame of analysis)"* gibi isimler verilmektedir.⁷⁹ Uluslararası platformda gerçekleşen olayların incelenmesi ve bunlarla ilgili verilerin bir araya getirilerek kümülatif bir biçimde sınıflandırılmadan toplanması uluslararası politikanın anlaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte, bunlar kavramsal bir çerçeveye oturtulmadan tekrarların ve eğilimlerin anlaşılması mümkün değildir.⁸⁰ Dış politika analizinin temelinde ve özünde yer alan karar alma yaklaşımı⁸¹ da devletlerin dış politika eylemlerindeki tekrarların ve eğilimlerin analizi maksadıyla karar alıcı birey ve grupların yer aldığı karar alma süreçlerine ilişkin genellemelere ulaşabilmek adına söz konusu süreçleri soyutlaştırarak, kavramlaştırmaktadır.

Realizmin uluslararası ilişkiler ve dış politika anlayışına yönelik ilk eleştirel bakışı olan karar alma yaklaşımı, dış politika analizine Snyder⁸² tarafından kazandırılmıştır. Karar alma yaklaşımının gündeme gelmesi 1960'lı yılların başlarında, Davranışçı Okul tarafından realizmin bilimsel yaklaşımdan yoksun ve aşırı indirgemeci olması yanında, tüm dış politika davranışlarını ulusal çıkar ile tanımlanan bir rasyonalite varsayımına dayandırması, realizm temelli çalışmalarda belirleyici rol alan bir anahtar niteliğinde olan güç ve ulusal çıkar olgularının çalışmalarda somut, açık, anlaşılır ve nesnel bir biçimde kavramsallaştırıl(a)mamalarına dair eleştiri içeren bir yaklaşımın sonucu olduğu söylenebilir. Bir bakıma bu eleştiri, *"realizmin temel öğretilerine karşı olmaktan çok, uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışmalarında, yöntemsel (metodolojik) bir*

---

⁷⁸ Major David Edward Morgan Jones, **Ice Cracks: Moving Decision-Making Forward by Planning-to-Plan**, MSc Thesis, United States Army School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth, Kansas, United States Army Command and General Staff College, 2006, p.15.

⁷⁹ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, 5. baskı, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2000, s.11.

⁸⁰ Gönlübol, A.e., 2000, s.12.

⁸¹ Tayfur, a.g.e., 2005, s.83.

⁸² Bkz.: R.C. Snyder, **Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics**, New York, Free Press, 1962.

devrime işaret etmektedir".⁸³ Ancak, karar alma yaklaşımının ortaya çıkışının daha eskiye dayandığına dair görüşlerde mevcuttur. Buna göre, "*karar alma yaklaşımı diplomasi tarihi ile ilgili betimleyici yaklaşımda üstü kapalı bir biçimde ve dolaylı olarak, uzun bir süreden beri kullanılıyordu*".⁸⁴ Fakat bunun sistemli bir çalışma alanı olması, siyaset biliminden önce diğer bilim dallarında görülmüştür. Psikologlar insanları karar almaya yönlendiren unsurları ve bunların ortaya çıkış nedenleri üzerinde öteden beri çalışmaktaydılar. Ekonomi alanı ile ilgilenenler üreticilerin, tüketicilerin, yatırımcıların ve ekonomiyi etkileyen diğer kişilerin kararlarına uzunca bir süreden beri önem vermektedirler. Bu kavram daha sonra, bürokratların, oy verenlerin, parlamento üyelerinin, yöneticilerin, politikacıların, v.b. karar alma davranışlarını incelemek üzere politika alanında yapılan çalışmalarda kullanılmaya başlanılmıştır.⁸⁵

Dikkati çeken bir başka önemli nokta ise, karar alma yaklaşımındaki analiz birimine ilişkindir. Karar alma yaklaşımı çerçevesinde, dış politika sorunlarını incelerken analizlerin hangi birimler üzerine temelleneceği önemlidir. Bunlar: Bireyler ve gruplardan oluşan karar alıcıların kararları ve eylemleri, devletlerin davranışları veya coğrafi alt sistem ya da küresel sistemdir. Ancak karar alma yaklaşımına göre, dış politikayı devletin iç politik yapısında yer alan dış politika karar mekanizmasını oluşturan birey ya da grupların davranışlarının açıklanması olarak kabul ettiğimizde, doğal olarak analiz birimi olarak birey ya da grupları, diğer bir ifade ile karar mekanizmasını esas aldığımızı söyleyebiliriz.

Diğer taraftan, realizmin temel prensipleri arasında yer alan rasyonalite anlayışından derinden etkilendiğini söyleyebileceğimiz karar alma yaklaşımı, devleti resmi karar alıcılar ile özdeşleştirerek, tekçi bir yaklaşımla uluslararası sistemdeki temel aktör olarak kabul etmektedir. Bahse konu etkilenme neticesinde realizmin rasyonel devlet modeli indirgemeci bir yaklaşım ile karar alma yaklaşımına hikmetinden sual olunmaz rasyonel karar alıcı olarak taşınmıştır. Dolayısıyla, tıpkı realist yaklaşımın soyut devleti gibi, karar alma yaklaşımının somut karar vericileri

---

⁸³ Tayfur, a.g.e., 2005, s.81.

⁸⁴ Gönübol, a.g.e., 2000, s.14.

⁸⁵ Mehmet Gönübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, 3. baskı, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1975, s.11.

de olası hareket tarzlarının fayda ve zararlarını hesapladıktan sonra, bunların arasından arzulanan amaç(lar)ını gerçekleştirecek en karlı ve en uygun alternatifi seçmektedir. Sonuçta karar alma yaklaşımının dış politikanın oluşturulmasında bireyler/gruplar ile bunların kararlarını etkileyen faktörler, karar alma anı ve bu kararların politik eyleme dönüştürüldüğü süreçler üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Kısaca Tayfur'un ifadesiyle, "*dış politika analizinin merkezinde karar alma yaklaşımı, karar alma yaklaşımının merkezinde de rasyonelite meselesi bulunmaktadır*".⁸⁶ Diğer taraftan hareket noktası olarak devleti tek bir bütün (amorf bir yapı) olarak kabul eden rasyonel karar alma yaklaşımının eleştirisi olarak, karar alıcıyı dış ve iç dünyası ile etkileşim içerisinde algılayan ve devletin bireyleştirilemeyeceğini öne süren kurumsal karar alma yaklaşımı ve bürokratik siyaset yaklaşımı dikkat çekmektedir. Allison'un kavramsallaştırdığı ve Küba Krizi üzerinden açıkladığı bu üç yaklaşımı esas alan çalışmasının temel özelliği; üç yaklaşımı aynı olaya uygulayarak, kriz süresince her bir yaklaşımın ABD hükümeti karar alma mekanizmasının farklı yönlerini nasıl açıkladığını ortaya koyması itibarıyla çok yönlü teorik yaklaşıma sahip olmasıdır.⁸⁷ Diğer taraftan rasyonelite temelli karar alma yaklaşımını eleştiren Amitai Etzioni, "*Sadece dünya daha hızlı bir biçimde karmaşık ve belirsiz bir hale gelmemekte fakat aynı zamanda eski karar alma modelleri yıkılmaktadır ve biz de bu yıkılışın dahada hızlanmasını bekleyebiliriz*".⁸⁸ derken, eski karar alma modelleri ile rasyonelite temelli karar alma yaklaşımlarını kast etmektedir.

1.2.1. Rasyonelite Yaklaşımı:

Realizmin temel varsayımı olarak ifade edilen ve okulunun başta gelen üyeleri olan Morgenthau, Carr ve Spykman'ın devletlerin temel amacı olarak kabul ettikleri kapasite artırma arzusu,⁸⁹ dış politika alanındaki yansımaları karar alma yaklaşımında yer alan rasyonel aktör veya rasyonel seçim olarak ifade edilen teorik

---

⁸⁶ Tayfur, a.g.e., 2005, s.83.

⁸⁷ Allison'ın yaklaşımlarına ilişkin kayda değer bir çalışma için Bkz.: J. Bendor, & T.T. Hammond, "Rethinking Allison's Models", **American Political Science Review**, No: 86, 2, June 1992, pp.301-322.

⁸⁸ Amitai Etzioni, **Humble Decision Making**, Harvard Business Review, (July/August) 1989, p.122.

⁸⁹ Trubowitz, a.g.e., 2001, p. 5737.

zeminde bulmuştur.⁹⁰ Bir bakıma, “*realizm ve rasyonalizm aynı metal paranın iki yüzü gibidir*”.⁹¹ Sanayi devriminden bu yana hemen hemen tüm karar alıcıların sıklıkla başvurduğu rasyonel seçim teorisi, karar alıcıların fayda, maliyet ve olası kararları hesaplarken bilişsel olarak yeterli ve gerekli tüm bilgilere sahip olduğunu varsayar. Karar alıcılar bu varsayımdan hareketle, tüm olası hareket tarzlarını değerlendirerek en iyi sonuca varmaktadırlar. Dolayısıyla, objektif rasyonelite teorisinin temelinde, her insanın yeterli bir biçimde alternatif seçenekler belirleyerek, en fazla fayda sağlayan alternatifi seçebileceği varsayımının yattığı söylenebilir.

Karar alıcı birey veya grupların davranış ve eylemleri ile ilgili olarak rasyonelite yaklaşımı, “yüksek *kapasiteye sahip, bilinçli ve dikkatli bir düşünür*”⁹² varsayar. Fakat bu varsayımın kaşısında olanlar akılsal faaliyetlerin istemsiz ve bilinçsiz bir şekilde gerçekleştiğini düşünmektedirler. Simon konuya ilişkin olarak, “*Seçim yapan örgüte ait bilginin ve hesaplama gücünün sınırlılığını dikkate aldığımızda, tarafsız optimal seçimler yapmanın imkansızlığını anlarız*.”⁹³ ifadesini kullanmaktadır. Diğer taraftan Simon tüm karar alıcıların irrasyonel olduğunda söylememektedir; “*Politik arenadaki aktörler rasyonel davranırlar -yaptıklarının nedenleri vardır ve parlak bir araştırmacı bu bu nedenlerin neler olduğuna ilişkin iyi ipuçları elde edebilir. Ancak bu durum, objektif rasyonelite ilkesini, söz konusu rasyonel aktörlerin karşılaştıkları durumlara uygulayarak, bu aktörlerin davranışlarını tahmin edebileceğimiz anlamına gelmemektedir*.”⁹⁴ Sonuç olarak Simon’ın politik analize ilişkin olarak temel tespiti, rasyonalizmin bize aradığımız cevapların hepsini veremeyeceğidir.

Şüphesiz, rasyonel düşünce okulu, dış politika seçeneklerini ve karar alma sürecini anlamamıza ciddi katkılar sağlamıştır. Ancak bilimin doğasında var olan araştırma dürtüsü bize bu yaklaşımın son nokta olmadığını söylemektedir. Bu konudaki anlayışımızı derinleştirmek, lider ve uluslararası karar alıcıların davranışları daha iyi açıklamak için bilimin diğer birikimlerinden faydalanmamız

---

⁹⁰ A.Mintz and N. Geva, “Foreign Policy Decisionmaking: Bridging The Gap Between The Cognitive Psychology and Rational Actor School”, **Decisionmaking On War and Peace: The Cognitive-Rational Debate**, Ed. by A.Mintz and N. Geva, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1997, p.2.

⁹¹ Covan, a.g.e., 2001, p.12.

⁹² Rosati, a.g.e., 2001, p.51.

⁹³ H.A.Simon, “Human Nature In Politics: The Dialogue of Psychology With Political Science”, **American Political Science Review**, No:79(2), 1985, p.294.

⁹⁴ Simon, A.e., 1985, p.300.

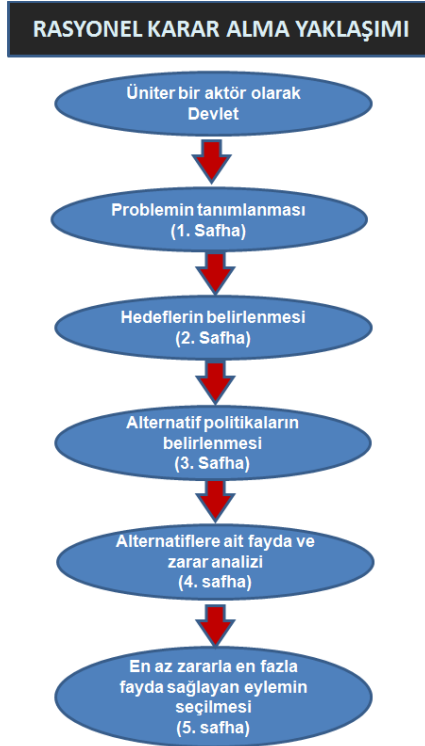
gerekmektedir. Karar vericilerin devlet adına karar alırken rasyonel davrandıklarını varsayan "Rasyonel Politika Yaklaşımı" Allison'un üzerinde durduğu üç karar alma yaklaşımından (diğerleri "Bürokratik Siyaset Yaklaşımı" ve "Kurumsal (örgütsel) Karar Alma Yaklaşımı") ilkidir.⁹⁵

Rasyonel davranış olası sonuçları hesap ederek, avantaj ve dezavantajları dikkate alarak bilinçli bir davranışta bulunmaktır. Rasyonel aktör modeline göre, devlet ya da hükümet adına eylem de bulunma yetkisine sahip olanlar, tek sesle konuşan, aynı bakış açısına sahip, aynı hedef ya da hedefleri gözetilen bir bütündürler. Rasyonel karar alma varsayımına (Şekil 1-2) göre, rasyonel aktör öncelikle elindeki araçlar temelinde dikkatli hesaplamalar yaparak amaç(lar)ını ve hedeflerini saptar ve bu amaç(lar)a ulaşmak için olası davranış, seçeneklerini yine elindeki araçlara uygun olarak belirler. Rasyonel aktör, bundan sonra belirlediği her bir seçeneğin artı ve eksilerini ve olası sonuçlarını karşılaştırarak hedeflenen amaç ya da amaçlara uygun düşen en iyi davranış seçeneği üzerinde karar verir. Rasyonel varsayımı, devlet ya da hükümet adına karar alma yetkisine sahip olanların kendilerini amaç(lar)a ulaştıracak en iyi seçeneği belirlerken gereken bütün bilgilere sahip olduklarını, bütün seçenekleri göz önünde bulundurduklarını ve sonunda da en iyi karara ulaştıklarını varsaymaktadır.⁹⁶

---

⁹⁵ Bkz.: Graham T.Allison, "Conceptual Models and The Cuban Missile Crisis", **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, Ed. by, Paul R.Viotti ve Mark V.Kauppi, 2 nd ed., New York, Macmillan Publishing Co., 1993, pp.342-374.

⁹⁶ Bkz.: S. Verba, "Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of International Systems", **International Politics and Foreign Policy**, Ed. by J. Rosenau, New York, Free Press, 1969, pp.217-231.

Şekil 1–2: Rasyonel karar alma yaklaşımı basamakları

Zaman içerisinde bu varsayımın bazı ciddi eksikliklerinin olduğu ve karar vericilerin, en azından rasyonel aktör modelinin tanımladığı biçimde rasyonel davranmadıkları ortaya çıkmıştır. Öncelikle, karar sürecinde karar vericinin gerekli bütün bilgilere ulaşması ve tüm seçenekleri göz önünde bulundurmasının imkânsızlığı ortadadır. Buna, ne zaman ne de kaynaklar yetebilir. Dolayısıyla, rasyonel aktör modelinde karar vericiler karar vermek için diğer tüm olası seçenekler arasında amaçlarını azami seviyede gerçekleştirecek o en iyi seçeneği bulmaya çalışmamaktadırlar. Aksine amaç ve çıkarlarının gerçekleşmesi açısından yeterli gördükleri ilk seçenekle karşılaştıklarında, bu seçenek üzerinde karar kılmakla eleştirilmeye başlanmış⁹⁷ ve bu durum “sınırlı rasyonelite (bounded rationality)” olarak kavramsallaştırılmıştır. Diğer taraftan yaklaşım karar alıcının başlangıçtan itibaren bilinen ve tanımlanmış bir hedef veya amacının olduğu varsaymaktadır. Yaklaşım dinamik olmayan doğrusal bir süreçten ibarettir. Yaklaşım objektif gözükse

⁹⁷ Bkz.: H. Simon, **Models of Man**, New York, Wiley, 1957.

de değildir. Çünkü hangi bilginin işleme dâhil edileceğine ve faktörlerin nasıl ölçüleceğine bizzat karar alıcının kendisi karar vermektedir. Keohane ise rasyonalistlerin çok boyutlu gerçeğin sadece bir boyutunu ele aldığını⁹⁸ ifade ederken, Smith'in sosyal bilimcilerin daha az indirgemeci; ancak gerçekliğin karmaşıklığını açıklama yönünde daha fazla çaba sarf ettikleri⁹⁹ görüşü ile örtüşmektedir.

1.2.2. Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı:

Allison'un ikinci yaklaşımı olan ve 2. bölümde ele alacağımız "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" açısından da merkezi öneme sahip olan "Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı"nın temel varsayımları şu şekildedir: Birçok gevşek ve özerk yapıya sahip örgütsel topluluğun görünüşte tek ve ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek oluşturduğu devletlerin dış politikası, her zaman liderlerin rasyonel ve temkinli davranışlarının sonucu olmayıp önceden belirlenmiş davranış kalıplarına göre hareket eden (kurumsal) örgütlerin çıktıları olabilmektedir.¹⁰⁰ Bu örgütler arasındaki mücadele ve rekabetin sonucunda ulusal dış politika kararları alındığı gibi, uzun vadeli politik hedefler de bu rekabet ve mücadelenin sonucunda oluşmaktadır.¹⁰¹ Her bir örgüt, kendi tarihi, ulusal ve uluslararası sistemi algılayış ve değerlendirişi ile kendi tercihleri ve karar alma yapısı çerçevesinde dış politika kararlarını belirlemeye veya en azından etkilemeye çalışacağından ve ortaya çıkan karar üzerinde her bir örgütün ayrı ayrı katkısı olacağından, sonuç tek başına hiçbirinin olmayacaktır.¹⁰²

Öncelikle dış politika kararının alınmasında kurumsal yetki ve sorumluluklardan bahsetmek gerekir. Bir dış politika meselesinde hangi bakanlığın, hangi bürokratik kurumun ya da birimin dış politika mekanizmasını çalıştırmaya başlayacağı ve bundan sonra mekanizmanın nasıl çalışacağı çoğu zaman yasalar ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Karar sürecinde ve uygulamada alınacak ve

---

⁹⁸ R.O.Keohane, **International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory**, London, Westview Press., 1989, p.171.

⁹⁹ Mark J. Smith, **Social Science in Question**, London, SAGE Publications, 1998, p.310.

¹⁰⁰ Allison, a.g.e, 1993, p.353.

¹⁰¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 2. baskı, İstanbul, Alfa, 2002, ss.534–536.

¹⁰² Karl W. Deutsch, **The Analysis of International Relations**, 3rd ed., Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall Int. Inc., 1988, p.87.

oynanacak roller, yani yetki ve sorumluluk paylaşımları önceden kurallara bağlanmıştır. Burada önemli bir nokta, farklı kurum ve örgütlerin yetki ve sorumluluk alanlarının çakışması durumunda kurumsal yetki kavgalarının, karar mekanizmalarının ve süreçlerinin işleyişini ve uygulamayı ciddi ölçüde tehdit etme potansiyeline sahip olmasıdır.

Davranışların, evrim ve doğal ayıklanma yöntemleri ile kolektif akıl ve tecrübe birikimi olarak evrilen rutinler tarafından belirlendiği kurumsal karar alma yaklaşımı, rasyonelite temelli yaklaşımlara güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰³ Kurumsal karar alma sürecinde ortaya çıkan bu rutinelere Standart Uygulama Usulleri (Standart Operating Procedures-SOPs) denmektedir. Buna göre çoğu karar aslında mekanik bir şekilde verilmektedir. Standart Uygulama Usulleri, *“oldukça karmaşık bir yapı içinde gündelik politikalar yürütülürken, çok sayıda bireyin davranışı arasında bir koordinasyon sağlanmaya çalışılmaktadır.”*¹⁰⁴ Genellikle sıradan ve gündelik sorunlar, üstleri tarafından önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde daha alt tabakalardaki seviyedeki bürokratlar tarafından çözülmektedir. Sadece gizlilik özelliği olan ya da beklenmeyen aciliyet içeren ve “Standart Uygulama Usulleri” tarafından kapsanmayan krizlerde liderler devreye girer. Fakat alt düzey bürokratların karar alabilmesi ve eylemde bulunabilmesi için önceden tespit edilmiş standart usullerin bulunması gerekir. Bu uygulamanın altında yatan neden ise genellikle seçilmiş liderlerin, politikayı tüm yönleriyle değerlendirecek yeterli zaman, bilgi ve uzmanlığa sahip olmamasıdır.

Kurumsal (örgütsel) karar alma süreci çerçevesinde ele alınan dikkate değer diğer bir önemli yaklaşım, karar vericinin işgal ettiği makamın onun davranış ve eylemleri üzerinde yarattığı etkiyi vurgulayan “Rol Kuramı” yaklaşımıdır. Bu başlık altında, bireyin görevi dolayısıyla oynadığı rolün, onun dış politika karar sürecinde algılamalarını ve davranışlarını etkilemesi tartışılmaktadır.¹⁰⁵

Konuya ilişkin bir diğer bakış açısı, karar alıcıların çoğunlukla radikal kararlar almadıkları ve kararlarını daha önce verilmiş karar(lar) üzerine inşaa ettikleri

---

¹⁰³ Timothy J. McKeown, “Plans and Routines, Bureaucratic Bargaining and the Cuban Missile Crisis”, *The Journal Of Politics*, Vol.63, No:4, November 2001, p.1185.

¹⁰⁴ Arı, a.g.e., 2002, s.559.

¹⁰⁵ Tayfur, a.g.e., 2005, s.91.

vurgulayan artımlı karar alma (incremental decision-making) yaklaşımıdır.¹⁰⁶ Diğer bir ifadeyle, karar alıcılar karşılaştıkları bir duruma yönelik olarak yeni politikalar üretmekten çok statükoyu korumaya ve o konuda verilmiş kararlar üzerinde 'küçük değişiklikler yaparak karar almaya eğilimlidirler. Böylece karar alıcılar hata yapmaktan sakınmış olmaktadır.

1.2.3. Bürokratik Siyaset Yaklaşımı:

Allison'un üçüncü yaklaşımı olan ve 2. bölümde ele alacağımız "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" açısından merkezi öneme sahip olan "Bürokratik Siyaset Yaklaşımı"nın temel varsayımları irdelendiğinde karşımıza şu hususlar çıkmaktadır.

"Bürokratik Siyaset Yaklaşımı" bürokratlar, hükümet üyeleri, kamuoyu ve yerel/küresel kanaat önderleri ile dış politika arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşır. Bu gruplar arasında yaklaşım kapsamında özellikle öne çıkan, bürokrasinin dış politikada oynadığı rol, dış politika yapım ve uygulaması esnasında hükümetlerin önemli ölçüde bürokratlara ve onların alan uzmanlığına bağlı olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır. Bu varsayım taraftarları, hükümetleri oluşturan politikacılar ve onların izledikleri politikanın gelip geçici olduklarını, politikacıların genellikle dış politika bilgisi ve alan uzmanlığından yoksun olduklarının altını çizmektedirler. Ayrıca hükümetler için dış politika yapım sürecinde istikrarlı ve uzman kişilere, yani bürokratlara dayanmanın ve güvenmenin kaçınılmaz olduğunu öne sürmekte, dış politika karar ve eylemlerinin bürokratlar tarafından zaman içerisinde kurumsal bir süreç içerisinde gerçekleştiğini ifade etmektedirler.¹⁰⁷ Buradaki zaman içerisinde kurumsal hale gelmek, bize bir önceki yaklaşım olan kurumsal karar alma yaklaşımını anımsatmaktadır.

Öncülüğünü Allison ve Halperin'in yaptığı, rasyonel karar alma yaklaşımından farklı olarak, tek bir aktörden ziyade birden fazla sayıda aktörden söz edilen; ulusal çıkar merkezli tek bir hayati konu yerine farklı konular üzerine odaklaşan; stratejik hedefler dışında ulusal, örgütsel, grupsal ve bireysel amaçlar doğrultusunda hareket eden; hükümet kararlarını rasyonel bir seçim yerine taviz ile al-ver politikası üzerine

---

¹⁰⁶ C.E. Lindblom, "The Science Of Muddling Through", **Public Administration Review**, Vol. 19, 1959, pp.79-88.

¹⁰⁷ Tayfur, a.g.e., 2005, s.88.

inşa eden, bürokratik siyaset yaklaşımında: Dış politika da siyasi kararlar veya seçimler çeşitli devlet ve hükümet kurumları ve bu kurumların üst düzey bürokratları ve yöneticileri arasında gerçekleşen pazarlıklar sonucu tespit edilmektedir.¹⁰⁸

Holland'a göre, bürokratik siyaset yaklaşımı devlet bünyesindeki karar alma mekanizmasına üç temel soru yönelir.¹⁰⁹ “*Dış politika krizine verilecek tepkinin çerçevesini belirleyen esas aktörler kimlerdir? Bu aktörlerin, krizi ele alış ve politika yapım tarzlarına etki eden ne gibi (kişisel, örgütsel ve politik) çıkar ve amaçları bulunmaktadır? Bu oyuncuların hükümet karar ve eylemlerini oluştururken davranışları nasıldır?*” Bu sorulardan, konuya ilişkin yapılacak akademik çalışmalar kapsamında belirlenecek bağımlı değişkenlerin tespitinde istifade edilebileceği düşünülmektedir. Tez kapsamında ortaya konan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı”na ilişkin varsayımlar, dolayısıyla bağımlı değişkenler tespit edilirken Holland'ın karar alma mekanizmasına yönelttiği üç temel sorudan ilki ve sonuncusundan istifade edilmiştir.

Devlet ve hükümet kurumlarının farklı bürokratik ve politik sorumluluk taşıyan temsilcileri, mesele ile ilgili bireysel, grupsal ve/veya örgütsel görüşlerini devletin ve hükümetin politik kararı haline getirme çabası içine girerler.¹¹⁰ Bize daha önce ele aldığımız Özkeçeçi-Taner'in dâhili görüşlerin kurumsallaşarak nasıl dış politikayı etkilediğini hatırlatan bu süreç, hem üst düzey bürokratlar ve hükümet üyesi politikacılar, hem de dış politika kurumları arasında devamlı bir al-vere dayalı mücadele içerisinde geçer. Devletin tepe örgütünün başında bulunan siyasi ve bürokratik liderler kuşkusuz tekçi bir yapı oluşturmamakta; her birinin kendi doğrusu bulunmaktadır. İnsanlar yetkiyi paylaştığında ne yapılması, nasıl yapılması ve/veya neden yapılması gerektiği konusunda aralarında farklı düşünceler gündeme gelebilmektedir. Bu tür durumlar, sorunun politik yolla inisiyatif olarak hükümet tarafından çözülmesini gerektirmektedir. Ancak buda çoğu zaman hükümet tarafından ödenecek siyasi bedel anlamına gelmektedir. Dış politika alanına giren

---

¹⁰⁸ Bkz.: G.Allison ve M. Halperin, **Bureaucratic Politics and Foreign Policy**, Washington D.C., Brookings, 1974.

¹⁰⁹ Bkz.: Lauren Holland, “The U.S. Decision to Launch Operation Desert Storm: A Bureaucratic Politics Analysis”, **Armed Forces & Society**, Vol. 25, No. 2. Winter 1999, pp.219–242.

¹¹⁰ “Ayakta durduğun yer (politik meseleye ilişkin), oturduğun yere (bürokraside) bağlıdır” özdeyişi bu yaklaşımla ilintili olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Holland, A.e., 1999, pp. 221.

konularda bürokratik rekabet iç politika konularına göre daha az yaşanmakla¹¹¹ beraber, pratikte birçok dış politika kararı, hükümet ve bürokrasi içindeki örgütlenmeler kapsamında süreklilik arz eden pazarlık sürecine dayalı rekabet ve ortaklık ilişkilerinin sonucunda alınmaktadır. Dolayısıyla kurumlar ve kişiler arası yanlış bilgilendirme, rekabet, çıkar çatışması, bilgi saklama, bilgi akışını çarpıtma, aldatma, hırs, açgözlülük, kişisel kıskançlıklar ve her çeşit engellemeler bürokratik siyaset ortamında karar almanın en çarpıcı özellikleridir.¹¹² Bu özellikler 4. bölümde açık yaşanan kriz kapsamında ele alınacak olan 1 Mart Tezkere krizinde çok net görülecektir.

Bürokratik siyaset yaklaşımına ilişkin yaptıkları çalışmada, Kozak ve Keagle yaklaşımın temel kavram ve görüşlerine ilişkin on iki varsayım ortaya koymaktadırlar. Söz konusu varsayımlar, George Appleby, Norton Long, Aaron Wildavsky, Francis Rouke, Graham Allison, Morton Halperin ve Guy Peters gibi yaklaşımın önde gelen temsilcilerine atfen ortaya konmuştur.¹¹³ Yaklaşımın ilişkin varsayımları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Bürokrasi sağduyuya dayalı politika yapar. 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile hükümetlerin görevleri ve sorumlulukları artarak, karmaşıklaşmış ve çeşitlenmiştir. Doğal olarak yöneticilerin karşılaştıkları sorunları anlamaları ve çözüm üretmeleri beklenemez. Dolayısıyla seçilmişler boşlukları doldurmak için bürokratların tavsiyelerine ihtiyaç duyarlar.

- İdare içsel çevresi dışındaki etkilere açıktır. (Bu etkiler arasında lobi grupları, sivil toplum örgütleri ve kamuoyu sayılabilir.)

- Bürokratlar ve bürokrasi örgüt çıkarları doğrultusunda varlığını garantiye alacak şekilde hareket eder. Politik gücünün olmamasının getirdiği güvensizlik nedeniyle bürokrasiler mümkün olduğunca güçlerini artıracak şekilde hareket ederler.

---

¹¹¹ Allison, a.g.e., 1993, p.360.

¹¹² Bürokratik siyaset yaklaşımının, Türk Dış Politikası karar süreci içinde nasıl işlediğini görmek için Bkz.: M.F. Tayfur ve K. Göyemen, "Decision Making in Turkish Foreign Policy: The Caspian Oil Pipeline Issue", **Middle Eastern Studies**, Vol. 38, No: 2, 2002, pp.101-122.

¹¹³ Bkz.: D. Kozak and J. Keagle, **Bureaucratic Politics and National Security: Theory and Practice**, Boulder, Lynne Rienner Publishers Inc., 1988.

- Örgütler ve bürokratlar çeşitli kazanım ve ödüller için sürekli bir rekabet içindedirler. Morton Halperin'e göre ulusal güvenlik politikası yapımı, genellikle çıkarlar ve taraflar arasında bir iç oyun şeklinde cereyan etmektedir. Örgütsel yaşam mücadelesi, yayılma, büyüme ve güç kazanma içeren bir politika yapım süreci kaçınılmazdır.

- Rekabet, kurum içi bürokratik bir kültür ve davranış biçimi oluşturur. Bürokratik üyelik, oyuncuların algı ve hedeflerini belirleyen kurum odaklı kesin davranış biçimleri yaratır. "Ayakta durduğun yer, oturduğun yere bağlıdır" özdeyişi durumu açıkça ortaya koymaktadır.

- Belirli kaynaklar ve stratejiler başarılı bürokratik politikaların sonucudur. Politika yapımında bürokratlar seçilmişlere göre bazı avantajlara sahiptirler. Bu avantajlar; deneyim, devamlılık, uygulamada sorumluluk alma ve uzun yaşam süresidir. Bu avantajlar profesyonel bürokratlar ve seçilmişler arasında asimetrik bir güç ve bağımlılık ilişkisi yaratır.

- Bürokratik siyaset arenasında politika, pazarlık ve uzlaşma ile yapılır. Aciliyet içeren ulusal kriz durumları dışında, politika, çeşitli aktörler arasında rekabetçi bir pazarda etkili olmak amacıyla yapılan pazarlık ile kendini gösterir.

- Bürokratik siyaset ile baskı grupları güçlü politik bağlar ile birbirine bağlıdır. Bu grupların, lobi örneğinde olduğu gibi bürokratik yapıya çeşitli seviyelerdeki etkisini gözlemlemek güç değildir. Bürokratik yapının desteği ile bu gruplar politika yapımında söz sahibi olurlar. Bürokrasi ile bu grupların ilişkisi özellikle bilgi-politik destek alışverişi şeklinde olmaktadır.

- Bu şekilde baskı grupları bürokrasiye akan bilgiyi kontrol ederler. Bu işleyişte ad hoc komiteler ve alt seviyede yapılan toplantılar politika yapım forumlarına dönüşür. Bu şartlar altında bürokrat politika yapımını etkileme fırsatı bulurken, aynı zamanda kendi çıkarlarını da savunabilir.

- Bürokratik siyaset sisteminde icracı makamın görevi bürokratik politikayı birleştirme, eşgüdüm ve senteze ulaştırmaktır. (Bu durum ABD'de olduğu gibi başkanlık sistemlerinde daha belirgindir.)

- Bürokratik siyaset sisteminde, politik sisteme ilişkin değişim istekleri politik düşünceler tarafından yönlendirilirler. Örgütsel yapıya ilişkin değişiklik talepleri başka bir kuruma daha fazla güç kazandırma girişimi olarak algılanırlar.

- Doğası gereği, demokratik toplumlarda bürokratik siyaset kontrol, sorumluluk ve çözüm ile birlikte akla gelir. Politika yapımının seçilmişlerin işi olduğu düşünülen bir sistemde gerçek, politikanın daha ziyade atanmış bürokratlar tarafından yapıldığıdır.

Kozak ve Keagle tarafından önerilen bu varsayımlardan 2., 5., 6. ve 7.'si bu çalışma ile ortaya konan "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" içinde geçerlidir. Örnek olay olarak seçilen Ankara Belgesi ve 1 Mart Tezkere Belgesi krizleri söz konusu yaklaşıma ait varsayımlar çerçevesinde değerlendirilirken yukarıda ifade edilen dört varsayım değerlendirme kriterleri olarak kullanılmıştır.

Bürokrasinin ilk ve en önemli güç kaynağı bilgi ile deneyimdir. Seçilmişler politik karar almak için bürokratlar tarafından toplanıp yorumlanan bilgilere gereksinim duyarlar. İkincisi ise karar alma gücüdür. Bürokrasiler siyasi yapılara göre, karar almada daha az sorumlu; ancak daha etkilidirler. Bürokrasiler seçilmişlerin tabi olduğu kurallara bağlı olmadığı gibi seçmenlerden kaynaklanan politik baskılara karşı hassas değillerdir. Dolayısıyla daha hızlı ve etkili hareket edebilirler. Bürokrasinin üçüncü kaynağı bürokratik kurumların destekçileridir. Bürokratik kurumlar baskı grupları ile karşılıklı faydaya dayanan bir ilişkileri vardır ve bu ilişkileri sayesinde destek ve meşruiyet kazanırlar. Bürokrasilerin sahip olduğu dördüncü avantaj partizan politiklardan uzak oldukları gerçeğidir. Beşinci avantajları ise kurumsal ideoloji geliştirmek için yeterli zamanlarının olmasıdır. Kurumsal ideoloji uygulamaya dönük hedefleri belirlenmeyen; ancak hayati önemi sahip geniş tabanlı bir çerçevedir. Son avantajı ise bürokrasinin sahip olduğu süreklilik ve istikrardır.

1.2.4. Etki-Tepkiye Dayalı Karar Alma Yaklaşımı:

Bilindiği üzere hem Realizm, hem de Marksizm devleti birer bilardo topu gibi gören indirgemeci kuramlardır. Waltz uluslararası sistemin kaynağını birbirlerinden aslında farklı olmayan, tekçi ve rasyonel bir yapı gösteren devletlerin, bilardo topu örneğine benzer mücadelesi olarak görmekte ve devlet davranışlarının anlaşılmasında rasyonalite temelinde sistemin mantığına nedensel öncelik vermektedir. Böylece Realizm öğretisine göre devletler, sistemden gelen baskılara sadece tepki göstererek "sisteme adapte" olmaktadır. Diğer taraftan Marksizm öğretisine göre tarihin itici gücü toplumsal sınıflardır. Bu değerlendirmelerden

hareket eden Yalvaç, her iki teori açısından da devletin, “*kendi dışındaki yapıların pasif bir taşıyıcısı*” olduğunu belirterek, bu yapıların “*Neoralizmde devletler sistemi, Marksizmde üretim biçimleri*” olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁴

Dış politikaya ilişkin kararlar ne dış etkilerden azade, ne de rakibin strateji ve amaçlarına ilişkin beklentilerden bağımsız alınmaktadır. Rakibe ilişkin söz konusu beklentiler ve değerlendirmeler açısından konuyu ele aldığımızda, “Oyun Teorisi” bize uluslararası bir krize ilişkin dinamikleri anlama imkânı verebilir. Oyun teorisinin öngördüğü senaryoya göre; iki veya daha fazla rasyonel aktör belirli ve iyi tanımlanmış alternatiflerden birisini birbirlerinin seçimlerinden habersiz olarak seçmektedirler.¹¹⁵ Her ne kadar oyun teorisinin gerçek dış politika sorunlarına ilişkin çözümlerinde sınırlı rasyonellik¹¹⁶ (bounded rationality) gibi veya oyunculara sunulan strateji seçeneklerinin açıklanmasına¹¹⁷ ilişkin bir takım sorunlarla karşılaşılsa da, oyun teorisi bize devletlerarasındaki bu karmaşık etkileşim ağına ilişkin sınırlı öngöründe bulunma imkânı tanımaktadır.

Bu öngörülerini ortaya koyan dış politika davranışına ilişkin araştırmaların bir kısmı da etki-tepki modelleri¹¹⁸ üzerinde durmaktadır. Etki-tepki modelleri genellikle dış politika davranışının durağan bürokratik süreç (devletlerin stratejik güvenlik doktrinleri katı ve değişmesi zordur) ve rakibin eylemlerine karşı verilen düşmanca veya işbirliğine dayalı stratejik cevaplardan oluştuğunu varsayar. Rajmaira-Ward¹¹⁹ ve Rajmaira¹²⁰ tarafından Axelrod,¹²¹ Keohane¹²² ve Keohane-Axelrod’un¹²³ yapmış

---

¹¹⁴ Faruk Yalvaç, “Devlet”, **Devlet ve Ötesi**, der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.46.

¹¹⁵ R. Duncan Luce ve Howard Raiffa, **Games and Decisions: Introduction and Critical Survey**, New York, Dover Publications, 1957, pp.5-6.

¹¹⁶ Daniel Kahneman ve Amos Tversky, “Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk”, **Econometrica**, No: 47, 1979, pp.263-291.

¹¹⁷ Bkz.: Luce ve Raiffa, A.e., 1957.

¹¹⁸ Bkz.: Michael D. Ward, “Cooperation and Conflict in Foreign Policy Behavior”, **International Studies Quarterly**, No: 26, 1982, pp.87-126; W.J. Dixon, “Measuring Interstate Affect”, **American Journal of Political Science**, No: 27, 1983, pp.828-851; Joshua S. Goldstein ve J. R. Freeman, **Three Way Street: Strategic Reciprocity in World Politics**, Chicago, University of Chicago Press, 1990; Sheen Rajmaira ve Michael D. Ward, “Evolving Foreign Policy Norms: Reciprocity in the Superpower Triad”, **International Studies Quarterly**, No: 34, 1990, pp.457-475; Matthew J. Lebo ve Will H. Moore, “Dynamic Foreign Policy Behaviour”, **Journal of Conflict Resolution**, No: 47, 2003, pp.13-32.

¹¹⁹ Bkz.: Rajmaira ve Ward, a.g.e., 1990.

¹²⁰ Bkz.: Sheen Rajmaira, “Indo-Pakistani Relations: Reciprocity in Long-Term Perspective”, **International Studies Quarterly**, No: 41, pp.547-560.

olduğu çalışmalar doğrultusunda geliştirilen etki-tepki modeli; rakip devletlerarasındaki etkileşimi “dişe diş” (tit for tat) stratejisi olarak da bilinen ve her aktörün rakibinin davranışına ilişkin beklentisine dayalı, uzun vadeli denge bağlamında kısa vadeli karşılıklılık ilkesi ile tanımlanmaktadır.

Rakipler pazarlık senaryosu dâhilinde karşılıklı olarak tehditler, blöfler, al-ver ve tavizler aracılığıyla zımni olarak ilişki kurmaktadır. Pazarlık süreci ardaşıktır; her iki tarafta birbirinin çözümü konusunda şüphe içindedir. Taraflar etkileşimin nihai sonucuna ilişkin farklı fakat hala belirsiz olan beklentileri, ortaya koydukları eylemler ile açığa çıkmasına yardımcı olurlar. Tüm pazarlık süreçlerine; karşı tarafın askeri kapasitesi, risk alma kararlılığı ve statükoya ilişkin algı ve davranışları ile ilgili bir miktar belirsizlik hâkimdir. Pazarlık süreci ilerlerken, tarafların hamleleri kısmen de olsa kapasitelerini, kısa vadeli taktiklerini ve uzun vadeli stratejilerini ortaya çıkarır.¹²⁴

Görgül çalışmaların bir kısmı devletlerin bir başka devletin eylemine cevap verirken mütekabiliyet veya karşılıklılık stratejisini benimsediğini ortaya koymuştur.¹²⁵ Wilkenfeld mütekabiliyet davranışını, “*algılanan davranış (kriz tetikleyicisi) ve gösterilen davranış (kriz cevabı) arasındaki karşılıklılık ilişkisi*” olarak tanımlamaktadır.¹²⁶ Eğer bir devlet askeri saldırıya maruz kalırsa, cevabı da genellikle aynı şekilde olmaktadır.

---

¹²¹ Bkz.: Robert Axelrod, **The Evolution of Cooperation**, New York, Basic Books, 1984; Robert Axelrod, “An Evolutionary Approach to Norms”, **American Political Science Review**, No: 80, 1986, pp.1095-1111.

¹²² Robert Keohane, “Neorealism and Its Critics”, **Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond**, Ed. by Robert Keohane, New York, Columbia University Press, 1986.

¹²³ Robert Keohane ve Robert Axelrod, “Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions”, **World Politics**, No: 38, 1985, pp.226–254.

¹²⁴ Bkz.: James D. Morrow, “Capabilities, Uncertainty and Resolve: A Limited Information Mode of Crisis Bargaining”, **American Journal of Political Science**, No: 33, 1989, p. 941-972.

¹²⁵ Bkz.: Jonathan Wilkenfeld, “Trigger Response Transitions in Foreign Policy Crises 1929-1985”, **Journal of Conflict Resolution**, No: 35, p.143-169; Michael Brecher, **Crises in World Politics: Theory and Reality**, Oxford, Pergamon Press, 1993; Paul R. Hensel ve Paul F. Diehl, “It Takes Two to Tango: Nonmilitarized Response in Interstate Disputes”, **Journal of Conflict Resolution**, No: 38, 1994, p.479-506; Russell J. Leng, “The Corraletes of War: Testing Some Realpolitik Models”, **Influence Strategies and Interstate Conflict**, Ed. by J. David Singer, New York, Free Press, 2000, pp.124-157; Peter F. Trumbore ve Mark A. Boyer, “International Crisis Decisionmaking as a Two-Level Process”, **Journal of Peace Research**, No: 37, 2000, pp.679-697; Bkz.: Brecher ve Wilkenfeld, a.g.e., 2000.

¹²⁶ Wilkenfeld, a.g.e., 2000, p.144.

1.2.5. Ardışık Karar Alma Yaklaşımı ve Devletler Arasında Kriz Pazarlığı:

Küreselleşmenin sonuçlarından birisi de devletlerin karşılaştıkları krizlerin etkilerinin de çözümleri gibi artık birbirinden bağımsız olmaması ve adeta güçlü bir ilaç gibi yan etkilerinin görülebilmesidir. Bu durum devletlerin krizleri ayrı ayrı değil fakat birbiri ile bağlantılı ve ardışık biçimde ele almaları sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle “Ardışık Karar Alma Yaklaşımı”, devletlerin karşılaştıkları bu tip krizlerdeki davranış biçimlerini anlamamıza yardımcı olması nedeniyle çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Dolayısıyla devletlerin karar mekanizmaları tarafından alınan kararları daha iyi anlamanın bir yolu da karar ağacını kullanmaktır. Karar ağacı iki aktörün ardışık eyleme dayalı bir kriz pazarlığı oyunu oynarken uygulayabilecekleri olası hamleleri şema haline getirmekte kullanılmaktadır. Ağaçta yer alan her karar düğümü oyundaki karar noktalarını sembolize etmektedir. Her düğüm, sırası gelen tek bir oyuncu ve bu oyuncuya ait karar seçeneklerini ifade etmektedir. Ayrıca her oyunun başlangıç noktası olan ilk düğümü ve oyunun olası sonuçlarını gösteren bitiş düğümleri bulunmaktadır. Karar ağacının dalları karar düğümlerinde her oyuncunun eylem seçeneklerini gösterir. Her dal genellikle ayrı bir oyuncu için ayrı bir karar düğümü veya oyunun bitişi anlamına gelen bitiş düğümüne götürür.¹²⁷

Karar ağaçları ardışık bir oyuna ilişkin dinamikleri anlamamıza yardımcı olur. Sonuçlara ilişkin her aktörün tercihlerini bilmek, bize tündengelim metoduyla her oyunun olası sonucunu tahmin imkânı verir. Bueno de Mesquita ve Lalman¹²⁸ devletlerarasındaki krize ilişkin etkileşimi betimlemek ve rasyonel devlet aktörlerin neden savaşmayı seçtiklerini açıklamak için karar ağacını kullanmaktadırlar. Onlara göre karar vericiler farklı seçeneklerin cazibesi ile olası sonuçları değerlendirmekte ve rakiplerinin karşı stratejilerinden haberdar olarak kendi stratejilerini belirlemektedirler.

---

¹²⁷ Luce ve Raiffa, a.g.e., 1957, pp.39-55.

¹²⁸ Bkz.: Bruce Bueno de Mesquita ve David Lalman, **War and Reason**, New Haven, Yale University Press, 1992.

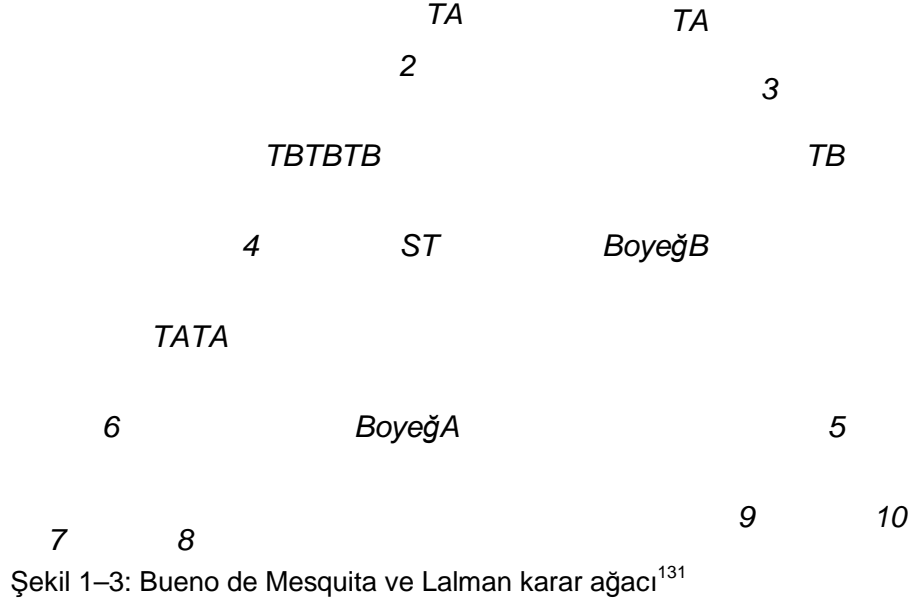
Şekil 1–3, Bueno de Mesquita ve Lalman'ın iki devlet aktörü içeren uluslararası etkileşim oyununa ait ilk eylem grubunu göstermektedir.¹²⁹ 1. düğümde A devleti B devletinden talepte bulunup bulunmayacağını seçmelidir. Eğer A devleti B devletinden talepte (TA) bulunmamayı seçerse oyun 2. düğüme ulaşır ve eğer A devleti B devletinden talepte (TA) bulunmaya karar verirse oyun 3. düğüme ulaşır. B devleti 2. ve 3. düğümlerde A devletinden talepte bulunup bulunmayacağına karar vermelidir. Eğer B devleti 2. düğümde talepte (TB) bulunmamayı tercih ederse oyun statükonun (ST) korunması ile sonuçlanır. Ancak 2. düğümde B devleti A devletinden talepte (TB) bulunmaya karar verirse oyun 4. düğüm ile devam edecektir. 3. düğümde eğer B devleti A devleti ile kendi talebine (TB) uygun olarak zıtlama yerine A devletine boyun eğerse (BoyeğB) oyun sona ermektedir. Ancak 3. düğümde B devleti kendi talebine (TB) uygun olarak A devletinin talebi ile zıtlar ise oyun 5. düğüm ile devam eder. 4. düğümde A devleti talepte bulunmamasına rağmen B devleti talepte bulunmuştur. Dolayısıyla A devleti bu nokta da, kendi talebi (TA) doğrultusunda cevap verip oyunu 6. düğüme mi taşıyacak, ya da talepte (TA) bulunmayarak B devletine boyun eğerek (BoyeğA) oyunu sona mı erdirecek, buna karar vermelidir. 5. düğümde A devleti talepte bulunmuş ve B devleti kendi talebi doğrultusunda A devletini çatışma (ÇA) veya çatışmama (ÇA) kararıyla baş başa bırakarak bu taleple zıtlamıştı. 4. düğümde eğer A devleti B devletinden zıt bir talepte bulunursa, 6. düğümde B devleti çatışma (ÇB) veya çatışmama (ÇB) kararını almak zorundadır.

5. ve 6. düğümde oyun Bueno de Mesquita ve Lalman'a göre kriz alt oyunu haline gelmektedir.¹³⁰ 5. ve 6. düğümlerin öncesinde iki tarafta askeri güç kullanımına başvurmadan talepte bulunmaktadırlar. Ancak 5. ve 6. düğümde, her iki tarafta taleplerini yenilediğinde, çözüm için askeri güç kullanımına başvurup vurmamaya karar vermelidir.

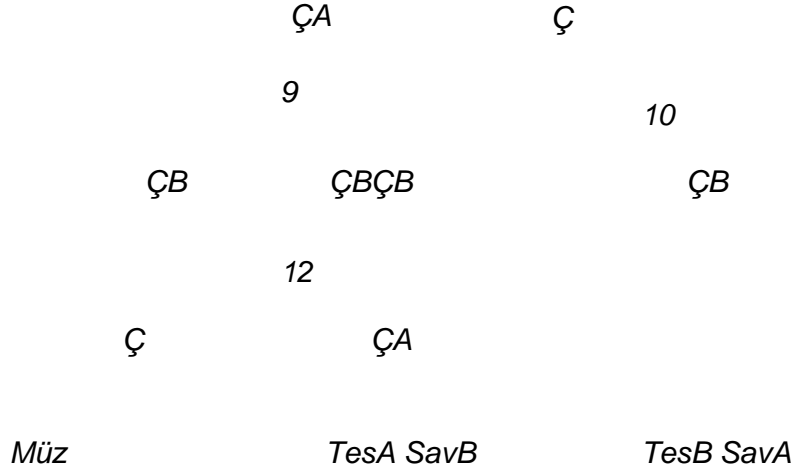
¹²⁹ Bkz.: Mesquita ve Lalman, a.g.e., 1992.

¹³⁰ Bkz.: Mesquita ve Lalman, a.g.e., 1992

Şekil 1-4'de kriz alt oyunu, müzakere (Müz), Savaş (SavA veya SavB) veya teslim (TesA veya TesB) bitiş düğümleri ile yer almaktadır. 5. ve 6. düğüm (Şekil 1-1) başlangıcı yapan hariç birbirlerinin sureti konumundadır. Eğer A devleti 5. düğümde çatışmamayı (ÇA) seçerse, 9. düğümde B devleti çatışma veya çatışmamayı tercih etmek durumundadır. Eğer B devleti çatışmayı (ÇB) seçerse, oyun 12. düğüme ulaşır. Eğer 5. düğümde A devleti çatışmayı (ÇA) seçerse, 10. düğümde B devleti çatışıp çatışmamaya (ÇB) karar vermeli ve oyunu A devleti tarafından başlatılan bir savaş (SavA) ile bitirmeli veya çatışmayarak oyunu B devletinin A devletine teslim (TesB) olması ile bitirmelidir. 12. düğümde A devleti çatışıp çatışmamaya (ÇA) karar vermeli ve oyunu B devleti tarafından başlatılan bir savaş (SavB) ile bitirmeli veya çatışmayarak oyunu A devletinin B devletine teslim (TesA) olması ile bitirmelidir.

¹³¹ Mesquita ve Lalman, a.g.e., 1992, p.30.

Şekil 1–4: Bueno de Mesquita ve Lalman karar ağacı¹³²

Etkileşim oyunu, çıktılara ilişkin her iki tarafın tercih sıralamasına bağlı olarak oynanmaktadır. Tercih sıralaması, tarafların taleplerine uygun olarak, arzu ettikleri sonuçları önceliklendirmeleridir. Ör.: A devleti için $TesB > Müz > SavA > SavB > TesA$. Bu tercihlere getirilen sınırlamalara rağmen fazla miktarda farklı olasılık ile karşılaşmak söz konusudur.¹³³

Bueno de Mesquita ve Lalman söz konusu uluslararası etkileşim oyunu için bir takım varsayımlarda bulunmaktadır.¹³⁴ Varsayımlar şu şekildedir:

- Oyuncular en fazla yarar sağlayacağını umdukları stratejiyi seçmektedirler.
- Savaş veya uzlaşma sonucu sağlanan barış ortamının nasıl olacağı belirsizdir.
- Teslim durumunun barış ortamını değiştireceği kesindir.
- Tüm uluslar farklılıkları savaştan ziyade müzakere ile çözmeyi tercih ederler.

¹³² Mesquita ve Lalman, a.g.e., 1992, p.34.

¹³³ Sınırlamalara rağmen Bueno de Mesquita ve Lalman 2704 olası tercih sıralaması hesaplamışlardır. Mesquita ve Lalman, a.g.e., 1992, p.50.

¹³⁴ Mesquita ve Lalman, a.g.e., 1992, pp.40-41.

- Statüko; bir tarafın taleplerinin kabul görmesi neticesinde sağlayacağı yarar ile karşı tarafın taleplerini kabul etmesi ile kaybedeceği yararın kıyaslandığı orta noktayı temsil etmektedir.
- Her çıktığı bir takım yarar ve/veya maliyet içermektedir.

1.2.6. Bulanık Karar Alma Yaklaşımı:

Karar alıcıların karar alma anında karşılaştıkları bir diğer önemli sorun ise belirsizliktir. Hatırlanacağı üzere rasyonalite yaklaşımı dahi bu belirsizliği aşmak adına nesnellikten ödün vererek, öznel bir biçimde belirlediği kriterler ışığında karar seçeneklerini değerlendirmişti. İşte karar alma anına hâkim olan bu belirsizliğin kontrol edilmesine yönelik olarak, bir anlamda rasyonalite eleştirisi olarak Badredine Arfi, belirsizliğin hâkim olduğu durumlarda karar alan aktörlerin kararlarını nasıl oluşturduğunu, dilbilimsel bulanık seri yaklaşımı (Linguistic Fuzzy-Set Approach (LFSA)) ile açıklamaktadır.¹³⁵ Yaklaşım bulanık seri teorisine dayanmakta ve sayılar yerine kelimeleri sayısal değişken olarak kullanmaktadır. Bu anlamda karar almanın sayısallaştırılması ve bunun kelimeler kullanılarak yapıma çabası yaklaşımı dikkate değer kılmaktadır. Diğer bir ifade ile dilbilimsel bulanık modelin, görgül evrenin dilbilimsel tanımını matematik modele dönüştürme aracı olduğu söylenebilir.

Karar alma sürecinin geleneksel (rasyonel karar alma yaklaşımı) çalışması; birçok kriter yardımıyla, karar alıcıların olası seçeneklere ait fayda ve zararı karşılaştırarak, neticede en iyi seçeneği seçmeleri olarak ifade edilebilir. Burada analistler nihai seçeneğin tayininde kullanılacak değişkenlerin belirlenmesinde en yüksek hassasiyeti elde etmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bu kolay bir işlem değildir, zira çoğu kavramsal değişkeni operasyonel hale getirme güçlüğü, nitel veya nicel analiz metodlarından birisini kullanmaya meyledenlerin karşılaştıkları bir problemdir.

Sürekli olarak daha fazla kavramsal ve işlevsel doğruluk ile kesinlik arama, sosyal bilimlerde yüksek kaliteli bir araştırmanın altın kuralı olarak bilinir. Nicel metotlara bağlı kalmak bu problemi iki sebepten dolayı çözmez. Birincisi, analizciler metotlarında çok fazla doğruluk ve kesinlik arayarak “gözlenen” ile açıklamaya

---

¹³⁵ Badredine Arfi, “Fuzzy Decision Making in Politics: A Linguistic Fuzzy-Set Approach (LFSA)”, *Political Analysis*, No: 13, 2005, pp.23–56.

çalıştıkları olgular arasındaki bağlantıyı kaybederek abartma tuzağına düşebilirler. İkincisi, bu nicel metotlara ilişkin değişken ve yaklaşımlar, geleneksel nicel metotların sıklıkla kaçınmaya çabaladığı tam olarak doğru olmama ve bulanıklık durumuna neden olan yorumlama işleminden kaçınmaz.

1965 yılında Zadeh'in ortaya koyduğu bulanık küme kavramı bir nesnenin az veya çok bir kategoriye ait olması¹³⁶ fikrine dayanmaktadır. Bulanık küme kavramı dilin doğasında bulunan belirsizliğe odaklanır. (Örneğin; "çok zeki" insan, "geniş kullanımlı" terimler.)

Bulanık kümedeki elemanlara üyelik derecesi atamanın anlamı, bulanık kümeye ait bir elemanı Boolean ikilisi gibi {0 (kümede değil), 1 (kümede)} ya da siyah ve beyaz olarak değil, aksine [0, 1] arasında devamlı değişen bir sayısal aralık ile ifade edilmektedir. Klasik bir A kümesi bir araya getirilen elemanlardan oluşur ($X \in A$) ve bu kümenin tipik $c(X)$ fonksiyonu 0 veya 1 değerlerinden birisini alabilir. "1" değerinin anlamı X elemanı A kümesinin elemanıdır iken, "0"ın anlamı X A kümesinin elemanı değildir anlamına gelmektedir.

Tipik bir bulanık küme fonksiyonu, herhangi bir kümenin elemanları için değişik üyelik derecelerine izin vermektedir. Elemanlar kümeye belirli bir kapsam ve dereceye göre dâhil edilirler. Bazıları daha fazla üyeyken, bazıları daha az üyedir.

Biçimsel olarak, bulanık bir A kümesinde (X gibi daha geniş bir kümenin elemanlarından oluşan) $\mu: X \rightarrow [0, 1]$ ve $0 \leq \mu(x) \leq 1$. $\mu(x)$ iken $\mu(\cdot)$ üyelik fonksiyonu X'in A kümesine üyelik derecesini ifade etmektedir. X'in iki elemanlı {0,1} yeni bir alt kümesine kıyasla bulanık kümesinin üyelik fonksiyonu [0,1] aralığında sürekli değişir. Bulanık küme teorisi deneysel dünyanın bulanıklığını muhafaza etmek için değerleri kelimeler ile ifade edilen değişkenleri kullanmaktadır.¹³⁷ (Şekil 1-5)

---

¹³⁶ Bulanık küme teori ve uygulamalarına ilişkin açıklayıcı bir metin için Bkz.: G. J Klir ve B. Yuan, **Fuzzy Sets and Fuzzy Logic: Theory and Applications**, Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall, 1995.

¹³⁷ Bkz.: Arfi, a.g.e., 2005.

olarak bulunan belirsizlik ve muğlâklığın kaynağının tesadüfi faktörler, güvenilir nicel veri ve hatalı ölçümün sonucu olmadığını göstermekti. Cioffi-Revilla bulanık küme teorisinin açıklama potansiyeline dikkat çekerek, uluslararası ilişkiler alanında yaklaşım ve teori oluşturma amacıyla kullanılabileceğine dikkat çekerken, “*Bulanık yaklaşım genel (ancak bulanık) teorilerin oluşturulmasında ihtiyaç duyulan çerçeve olabilir.*”¹⁴⁰ ifadesini kullanmaktadır. Ancak bu iyimser yaklaşım ne yazık ki henüz bir gerçeklik haline gelmemiş ve fazla bir kullanım alanı bulamamıştır.

Fakat yaklaşım üzerine yapılan birkaç araştırma bu konuda başarılı olmuştur. Bunlar arasında en ilginç G.S. Sanjian’ın¹⁴¹ uluslararası ilişkilerde karar alma sürecini bulanık küme modelleri ile formüleştirdiği bir seri makaledir. İlk çalışmasında bulanık küme teorisi kullanarak ABD silah ticaretine (Silah ihraç eden bir ülkenin silah ithal eden ülke seçimi üzerine çalışmıştır.) ilişkin karar alma sürecini açıklamaya çalışmıştır.¹⁴² Daha sonra silah ticaretine ilişkin ihracatçı açısından uygun stratejiyi belirleyebilecek bir metod ortaya koymuştur. Sonuçta deneysel bir test ile iki olası modeli karşılaştırarak, söz konusu modellerin ABD’nin 3. dünya silah ithalatçılarına karşı uygulayabileceği politika seçeneklerini tahmin kabiliyetini belirlemeye çalışmıştır.

Bu çalışmada bulanık küme modeli test edilen durumların %91’ini başarılı bir şekilde öngörebilmiştir. İlave olarak yaklaşım, politik açıdan avantajlı stratejinin her zaman ihracatçı açısından, ithalat bölgesinde ihracatçı ülkelerin görece öneminin ve ithalatçı ülkelerle olan ilişkileri ile ilintili stratejik seçeneklerinin bir fonksiyonu olduğunu göstermiştir.¹⁴³ Sanjian çalışmasında, bulanık küme modelinin bir hegamonun ihraç kalıplarının iyi bir gösterimi olduğu sonucuna varmıştır. Sonuç olarak en azından bu konuda, bulanık küme modelinin beklenen faydayı sağlayacak kadar performans gösterdiği söylenebilir.

---

¹⁴⁰ Cioffi-Revilla, A.e., 1981, pp.157-158.

¹⁴¹ G.S. Sanjian, “Fuzzy Set Theory and U.S. Arms Transfers: Modeling the Decision-Making Process”, **American Journal of Political Science**, No: 32(4), 1988, pp.1018–1046; G. S. Sanjian, “Great Power Arms Transfers: Modeling the Decision-Making Processes of Hegemonic, Industrial, and Restrictive Exporters”, **International Studies Quarterly**, No: 35, 1991, pp.173–193; G. S. Sanjian, “A Fuzzy Set Model of NATO Decision-Making: The Case of Short-Range Nuclear Forces in Europe”, **Journal of Peace Research**, No: 29(3), 1992, pp.271–286.

¹⁴² Sanjian, A.e., 1988, p. 1018.

¹⁴³ Sanjian, A.e., 1988, p. 1043.

Sanjian bulanık küme teorisini hegemon, sanayileşmiş ve silah ihracatçıların karar alma süreçlerini incelemek için kullanmıştır. Sanjian'ın bulanık küme modeli ABD, Fransa ve Batı Almanya'nın 1959–1976 yılları arasında 3. dünyaya yönelik ihracat stratejilerini klasik modellere oranla %87 daha iyi tahmin etmiştir. Daha sonra kendi bulanık küme yaklaşımını NATO'nun kolektif karar alma sürecini incelemek için geliştirmiş; bunu, özellikle ittifakın kısa menzilli nükleer füzelerinin modernizasyonu veya Varşova Paktı ile kuvvet azaltılması konusunda anlaşma seçeneklerinin tartışıldığı 1989 müzakereleri üzerinden yapmıştır.¹⁴⁴

1.2.7. NATO Askeri Karar Alma Yaklaşımı:

NATO Standart Operasyonel Karar Alma Süreci (SOKAS), NATO üyesi pek çok ülkenin askeri bürokrasisi tarafından harekât maksatlı kullanılan ve temelde rasyonel karar alma yaklaşımını askeri harekâta ilişkin problemleri çözmekte kullanan bir karar alma yaklaşımıdır denebilir. Yaklaşımın çalışma kapsamında ele alınmasının nedeni, II. Dünya savaşı sonrası batı ülkelerini derinden etkileyen kolektif güvenlik anlayışı ve bunun yansıması olarak NATO şemsiyesi altında batı askeri bürokrasilerinin evrilmesini, sivil bürokrasi ve hükümet temsilcileri ile rasyonelite yaklaşımı temelinde kurdukları ilişki zemininin anlaşılması bakımından önemlidir. Bu süreç; hiyerarşik organizasyon, açık amaçlar ve rasyonel karar vericiler için tasarlanmıştır. SOKAS'ın özellikleri:¹⁴⁵

- Askeri harekât başlamadan önce gerçekleştirilen planlama sürecinin önemine vurgu yapar.
- Hiyerarşik bir organizasyon öngörür.
- Sıralı, yukarıdan aşağıya doğru ayrışan ve detaylandırılan bir süreçtir.
- Planlama her seviyede genellikle doğrusaldır.
- Her seviyedeki planlamanın başlaması bir önceki seviyenin tamamlanmasına bağlıdır. Acil durumlarda bir miktar bindirmeli planlamaya izin verilmektedir.

---

¹⁴⁴ Sanjian, A.e., 1991, p. 192.

¹⁴⁵ Bkz.; J.L. de Jong, T.J. Grant, "Hybrid Metaheuristic Planning and Military Decision-Making: Commonalities Between Theory And Practice", **The State Of The Art And The State Of The Practice**, Breda, Netherlands Defence Academy, 2006, p.6.

- Eşgüdüm bir önceki seviyede karşı görüşlerin çatışması ile elde edilmektedir.

- Disiplinler arası işbirliği için özel bir hazırlık yoktur.

- Karar alıcıların rasyonel olduğu varsayılır. Eldeki seçenekler sınırlıdır. Karar alıcılara üç kendi hareket tarzı (courses of action (COAs)), üçte düşman hareket tarzının hazırlanması tavsiye edilmektedir.

- Harp oyunu, her bir kendi hareket tarzımızın düşman hareket tarzları karşısında sınırlı bir biçimde sınanmasını sağlar. Sınırlılık, hareket tarzlarının rakibinki ile karşılaştırma sonrası değiştirilmemesinden kaynaklanmaktadır.

- Karar alıcılar kısmen süreci uyarlayabilirler. Bu uygulama paylaşılan terminoloji, eğitim, kültür ve altyapı temelinde uyum ve karşılıklı çalışabilirliği sağlamaktadır.

Askeri karar alma yaklaşımının, rasyonel karar alma yaklaşımı ile pek çok ortak yanı bulunmaktadır. Rasyonel karar alıcı geniş bir bilgi kümesi oluşturur. Her seçeneği değerlendirme kriterleri ışığında gözden geçirir. Seçenek gruplarını karşılıklı kıyaslar, geçmiş ve gelecek sorunları dikkate almadan, en fazla faydayı sağlayan seçeneği seçer. Askeri karar alma yaklaşımının çekiciliği, her zaman için en uygun bir çözüm olduğunu varsaymasında yatmaktadır. Karar alıcılar sıklıkla; sınırlı durumsal farkındalık ve zaman¹⁴⁶ ile maruz kaldıkları yönlendirme şartları içinde karşılaştıkları kompleks problemleri çözmek için çeşitli taktik eylemler geliştirmek durumundadırlar. Söz konusu eylemleri geliştirmek için askeri karar alıcılar, karar alma yaklaşımını en iyi karar seçeneğini ortaya koymak için bir çerçeve olarak kullanmaktadırlar.

Yaklaşımın temel dezavantajları ise fazla zaman alması ve optimalliğinin girdi olarak kullanılan bilginin tamlığı ve doğruluğuna bağlı olmasıdır. Netice olarak tam doğruluğa sahip bilgi elde edilmesi hiçbir zaman mümkün olmadığından, geleceğe ilişkin tahminde bulunmak imkânsızdır. Ayrıca yaklaşımda kullanılan değerlendirme

---

¹⁴⁶ Yönetim uzmanı Peter F. Drucker karar alma sürecinde başarıyı planlamanın aksine organizasyonların zamanı doğru kullanıp kullanamamalarına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Süreç daima zaman kısıtlı bir ortamda gerçekleşerek, karar alıcıları ortaya konan seçenekler ile sentezin kalitesi arasında denge kurmaya zorlar. Çünkü genellikle yeterli zaman yoktur ve karar alıcılar verilen zaman içerisinde karar almak için süreci kısaltırlar. Bkz.: Peter F. Drucker, **The Effective Executive**, New York, Harper Collins Publishers Inc., 1967.

kriterleri karşılaştırılabilir sonuçlar üretmelidir. Aksi takdirde, etkin bir karşılaştırma yapılamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak, süreç değişmeyen bir dünya varsayar; ancak gerçekte dünya karar alma süreci sırasında değişmektedir.

1.2.8. Diğer Bazı Karar Alma Yaklaşımları:

1.2.8.1. Küçük Değişiklikler Yaklaşımı; İki Adım İleri, Bir Adım Geri:

Hopkins ve Mansbach'a göre, bir karar verici baştan verdiği kararları, daha sonraki aşamalarda sürekli ve ardışık bir biçimde gözden geçirerek genişletmekte ve geliştirmektedir.¹⁴⁷ Şüphesiz iyi politika, değişik kaynaklardan gelen etki ve tepkileri, bürokratik ve örgütsel süreçleri işleterek ülkedeki tüm grupların ortak çıkarlarını dikkate alacak şekilde formüle eden politikadır. Genellikle gündelik (rutin) politika kararlarında sıkça görülen bu yöntem, sorunların geniş kapsamlı kararlardan ziyade küçük adımlarla ve aşama aşama geliştirilen küçük kararla çözülmesi anlamına gelmektedir. Verilen kararla karar verici kendini bağlamamakta, verilen kararlarda esnek davranılmakta ve geri besleme sonuçlarına göre kararın değişebileceği önceden kabul edilmektedir.

Yaklaşımın iki temel özelliği şu şekildedir: Birincisi, verilen karar üzerinde daha sonra değişiklik yapılabileceğinin önceden bilinmesi ve kararın bu durum göz önünde bulundurularak verilmesidir. İkincisi ise, bu değişikliklerin küçük değişiklikler şeklinde olacağıdır. Doğrusal evrim teorisi kapsamında sürekli değişen ve gelişen bir toplum yapısına sahip olduğu kabul edilen çoğulcu ve demokratik batı ülkelerinde, durağan ve değişmeyen bir politika tercih edilmemekte, politik kararlar genellikle kamuoyu dikkate alınarak, adım adım alınmaktadır. Bu durum bize yine dâhili politik görüşlerin dış politika üzerindeki etkisini inceleyen Özkeçeçi-Taner'in çalışmasını anımsatmakta ve burada da benzer bir durum göze çarpmaktadır. Ancak ideolojik ve dogmatik söylemler bu tür esnekliğe ve tartışma ortamına izin vermediğinden, ideolojik toplumlarda politikaya ilişkin tartışma ve değişiklik

---

¹⁴⁷ Raymond F. Hopkins and Richard W. Mansbach, **Structure and Process in International Politics**, New York, Harper and Row Publishers, 1973, pp.163–164.

tekliflerini gündeme getirme olanağı sık bulunmamakta,¹⁴⁸ ancak değişiklik olduğu takdirde bu değişiklikler bir anda, kapsamlı ve tepeden inme olmaktadır.

1.2.8.2. (Küçük) Grup İçerisinde Karar Alma:

Grup karar alma sürecinin iki farklı yöntemi vardır:¹⁴⁹ Sorgu ve savunma. Sorgu, karar alıcıların serbest diyalog vasıtasıyla bir araya gelerek çeşitli seçenekler oluşturması sürecidir. Grup üyeleri beyin fırtınası yoluyla fikirler üzerinde tartışmakta ve mantıklı sonuçlara ulaşmaktadırlar. Diğer taraftan savunma, grup üyelerinin belirli bir seçenek üzerinde kendi gündemleri doğrultusunda rekabet etmeleridir. İki yöntem karşılaştırıldığında, sorguya dayalı karar alma yaklaşımının daha iyi sonuç verdiği söylenebilir. Karmaşık sorunlara ait yenilikçi çözümler yaratıcı ve düşün potansiyeli yüksek insanlar arasındaki açık diyalog neticesinde oluşmaktadır. Burada yaratıcılık grubun ilişki kurma, yani kimsenin göremediğini görme yeteneğine işaret etmektedir.¹⁵⁰ Yaratıcı yaklaşım; grubun üyeleri bilgileri bir araya getirirken eldeki seçenekleri artıran yeni çözümler tanımlamalarına imkân verir. Etkili bir lider grup üyelerini geleneksel olmayan yaklaşımlar, eleştirel düşünce¹⁵¹ ile görüş ve fikirlerin karşılıklı çatıştırılması konusunda cesaretlendirecek ortamı yaratmanın önemini göz ardı etmemelidir.¹⁵² Eleştirel düşüncenin karar alma sürecine katkısı üyelerin kavramları netleştirmeleri ve olası bir mantık hatasını karar alınmadan erken tespit etmeleridir. Ancak yapıcı eleştiri yolu seçilerek grup üyeleri arasında duygusal bir kırgınlığa yol açmasına izin verilmemeli, bu durumun ortak aklın oluşmasını engelleyebileceği her zaman dikkate alınmalıdır.

Dış politika analizinde, dış politika yapımına ilişkin olarak devletlerin davranışlarını açıklama, anlamlandırma, genelleme ve geleceğe ilişkin tahminde bulunma, üzerinde önemle durulan konulardır. Bu kapsamda, düşünsel faktörlerin

---

¹⁴⁸ David Braybrooke and Charles E.Lindblom, "Types of Decision Making", **International Politics and Foreign Policy, A Reader in Research and Theory**, Ed. by J. N. Rosenau, New York, The Free Press, 1969, p.213.

¹⁴⁹ Bkz.: David A. Garvin and Michael A. Roberto, "What You Don't Know About Making Decisions", **Harvard Business Review on Managing Projects**, No: 161-4, Boston, Massachusetts, Harvard Business School Press, 2005.

¹⁵⁰ Michael Michalko, **Cracking Creativity: The Secrets of Creative Genius**, Berkeley, California, Ten Speed Press, 2001, p.15.

¹⁵¹ Diyalog sırasında eleştirel düşüncüyü elde etmenin bir yolu gruptaki bir üyeyi "şeytanın avukatı" (heredic) olarak görevlendirmek olabilir.

¹⁵² Jones, a.g.e., 2006, p.16.

karar alma süreci üzerine olan etkilerinin daha iyi anlaşılmasında, söz konusu faktörlerin nasıl ortaya çıktığı, değiştiği ve karar alma sürecine olan etkileri bilinmese de, devlete ait “rol” kavramı,¹⁵³ grup düşünme¹⁵⁴ ile grup ve bireylere ait “gerçek” algılarının dış politika yapımına etkileri¹⁵⁵ üzerine yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu çalışmaların¹⁵⁶ çoğu devlet davranışlarını birey odaklı değişkenler ile açıklamaya çalışmıştır. Ancak devletin dış politika davranışlarını bireylerin inanç sistemlerine bağlayan bu çalışmalar, kayda değer olmakla birlikte, karar verici bireyin geldiği sosyal çevrenin, bireyin inanç sistemi üzerindeki, dolayısıyla verdiği kararlar üzerindeki etkisini açıklamakta, yetersiz kalmaktadırlar. Konuya ilişkin Audie Klotz’un ifadeleri dikkat çekicidir,¹⁵⁷ “*Karar alma süreci sadece bireysel güdü ve biliş doğrultusunda incelendiğinde, paylaşılan ortak normların hâkim görüş veya bilgi üzerindeki etkisi göz ardı edilmiş olacaktır.*” Dolayısıyla dış politika analizinde karar alma sürecinin anlaşılması bakımından birey ve grup ile ilintili değişkenler önemli; ancak tek başına yeterli değildir. Bu tespit, çalışma kapsamında ortaya konan yaklaşım ve varsayımlar açısından da umut vericidir. Zira “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı” dış politika analizinde karar alma sürecinin anlaşılması kapsamında iç ve dış girdiyi aynı anda hesaba katmasının yanı sıra, iç girdi kapsamında, birey ve grup ile birlikte aktörün güç statüsünü de dikkate

---

¹⁵³ Bkz.: K. L. Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, **International Studies Quarterly**, No:14, 1970, p.233–309; Naomi Wish, “Foreign Policymakers and Their National Role Conceptions”, **International Studies Quarterly**, No: 24, 1980, pp.530–545.

¹⁵⁴ Bkz.: Janis Irving, **Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign Policy and Fiascos**, Boston, Houghton Mifflin, 1972; Janis Irving and Leon Mann, **Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice, and Commitment**, New York, Free Press, 1977.

¹⁵⁵ Bkz.: Harold Sprout and Margaret Sprout, **Man–Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics**, Princeton, Princeton University Press, 1956.

¹⁵⁶ Bkz.: James D. Barber, **The Presidential Character: Predicting Performance in the White House**, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965; Robert Axelrod, **Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites**, Princeton, Princeton University Press, 1976; Alexander George, **Presidential Decision Making in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice**, Boulder, Westview Press, 1980; Margaret G. Hermann, “Explaining Foreign Policy Behaviour Using the Personal Characteristics of Political Leaders”, **International Studies Quarterly**, No:24, 1980 pp.7–46; Stephen Walker, “The Motivational Foundations of Political Belief Systems: A Reanalysis of the Operational Code Construct”, **International Studies Quarterly**, No:27, 1983, pp.179–202; Bkz.: Robert Jervis, **Perception and Misperception in International Politics**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1976, part II.

¹⁵⁷ Bkz.: Audie Klotz, **Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid**, Ithaca, Cornell University Press, 1995.

almaktadır. Diğer bir deyişle bu durumu, karar alıcının işlemsel ve psikolojik çevresini aynı anda değerlendirme çabası olarak nitelendiririz.¹⁵⁸

Özellikle kriz durumunda, normal mekanizmalar atlanarak kararlar küçük bir lider grubu tarafından alınabilir. Buna karşılık, sayının az olması gerekiyor olsa bile ağır sorumluluk gerektiren durumlarda liderler bu sayıyı mümkün olduğunca artırarak, sorumluluğu paylaşma ve diğer uzman kişilerin görüşlerini almaya özen gösterirler.

Küçük gruplarda hafif baskı (stres) altında bulunmanın karar alıcılarda verimliliği ve üretkenliği artırdığı, moralleri yükselttiği ve problem çözme yeteneğini geliştirdiğini ortaya koymuştur.¹⁵⁹ Diğer taraftan belli bir noktadan sonra bu durumun davranış bozukluğuna yol açtığı gözlenmiştir. Stres ve zaman baskısının söz konusu olduğu durumlarda, küçük grup içinde yer alan bireyler geniş bir araştırma yapmak yerine hafızalarındaki geçmişe ilişkin bilgilere dayanarak karar almaktadırlar.¹⁶⁰ Dolayısıyla küçük gruplar, uzun vadeli dış politikalar yerine aciliyet içeren kriz durumlarında ilk tepkinin oluşturulmasında rol oynarlar. Uzun vadeli politikalar ise daha fazla katılımcının söz konusu olduğu, yerleşik bürokratik örgütlenmeler tarafından belirlenir.¹⁶¹

Küçük grup dinamikleri üzerine çalışanlar, küçük grup psikolojisinin, karar süreci içerisinde kendine özgü bir işleyiş ve dinamik oluşturduğunu, kendine özgü bu dinamiğin, alınan kararı ciddi biçimde yönlendirdiğini vurgularlar. Irving Janis'in "Grup Düşüncesi (Groupthink)" başlıklı çalışması bu alanda ilk akla gelenlerden birisidir.¹⁶² "Grup Düşüncesi" yaklaşımı, politikada, küçük grup içerisinde karar alma sürecinde grubun her üyesi üzerinde, diğer üyelerle uyum içerisinde hareket etmesi

---

¹⁵⁸ "İşlemsel çevre, belirli bir konuya ilişkin mevcut bütün bilgiler ve buna bağlı olarak ortaya konacak bir tercih açısından söz konusu olabilecek bütün seçenekler demek olduğundan, karar alıcılar tarafından hiçbir zaman tam olarak algılanamaz, kavranamaz. Bu çerçevede, bir karar alıcı, işlemsel çevreyi nasıl algılıyor ise kararlarını o zeminde oluşturacaktır. Bu zemin, karar alıcının psikolojik çevresidir." Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000, s.198.

¹⁵⁹ Belirli ölçüde stres bireysel davranmayı azaltırken, grup içerisinde işbirliğini artırmaktadır. Raymond F. Hopkins and Richard W. Mansbach, **Structure and Process in International Politics**, New York, Harper and Row Publishers, 1973, p.164.

¹⁶⁰ Arı, a.g.e., 2002, ss.553-554.

¹⁶¹ Hopkins and Mansbach, a.g.e., 1973, p.165.

¹⁶² Bkz.: I. Janis, **Victims of Groupthink**, 2nd ed., Massachusetts, Houghton-Mifflin, 1982.

ve kendi kişisel görüşü grubun görüşüyle çelişse dahi grup görüşüne karşı çıkmaması yönünde çok güçlü bir baskı oluştuğunu savunur. Bu noktadan hareketle Janis çalışmalarında, küçük grup psikolojisinin grup üyeleri arasında oluşabilecek eleştirel ve muhalif fikirleri engellemesinden dolayı küçük gruplar içerisinde alınan dış politika kararlarının başarısızlık ile sonuçlanmaya eğilimli olduğunu iddia etmektedir. Janis'e göre politika üreten bir grubun üyeleri arasındaki yakın arkadaşlık ilişkileri ve takım ruhu ne kadar fazlaysa, grup düşüncesinin, bağımsız eleştirel düşüncenin yerine geçme tehlikesi o denli fazladır.¹⁶³ Küçük gruplarda karar alma süreci, grup üyeleri arasında körü körüne bağlanılan bir hedef, düşünce ve eylem birliği oluşturmaya uygun bir ortamdır. Bu ortamda, uygulanacak eylem üzerinde grup içerisinde hâkim olan ortak görüşe uymayan istihbarat veya fikirler göz ardı edilme ve bastırılma eğilimindedir. Bu psikolojik çevre içerisinde eleştirel düşünceye tahammül edilmeyeceği bilindiği için grup üyeleri, grup tarafından alınan karar veya eylem planının yeterliliği ya da başarısına yönelik duydukları şüphelerini bastırmaya ve açıklamamaya zorlanırlar.¹⁶⁴

1.2.8.3. Şelale Yaklaşımı (Cascade Model):

Karl Deutsch tarafından ortaya konan bu yaklaşımda ülke içinde kararlar karmaşık ve karşılıklı bağımlılık içeren ve yukarıdan aşağıya doğru, hiyerarşik olarak örgütlenmiş beş ana grup arasında işleyen bir iletişim/etkileşim ağıyla belirlenmektedir.¹⁶⁵ Bu gruplar arasında sürekli mevcut olan iletişim ve etkileşim sayesinde gruplar birbirlerini yönlendirmektedir.

Bu grup hiyerarşisinin en tepesinde, gelişmiş batı ülkelerinde dahi genel nüfusa oranları yüzde 2-3'ü geçmeyen ve küçük bir azınlığı oluşturan sosyo ekonomik seçkinler bulunmaktadır. Bu grubun üyeleri sermayedarlar, işverenler ve üst düzey yöneticilerdir. Ancak bu gruplarında bir bütün olarak ele alındığında tekçi bir yapıda olmadıkları görülmektedir.

İkinci grupta gelişmiş batı toplumlarındaki bürokratik seçkinler yer almaktadır. Bu grup hükümetin merkezinde bulunur ve tekçi değildirler; yürütme bürokrasisi

---

¹⁶³ Janis, a.g.e., 1982, p.12.

¹⁶⁴ Janis, a.g.e., 1982, pp.174-175.

¹⁶⁵ Deutsch, a.g.e., 1988, pp.124-125.

personeli; yasama üyeleri, yargı üyeleri, seçimle gelmiş üst düzey yöneticiler ve üst düzey sivil ve askeri bürokratlar gibi alt gruplara ayrılmaktadır. Bu grupta sistem bir önceki gibi işlemekte olup, bunlar da dışarıdan ve kendi içlerinden gelen ve kendi çıktılarının oluşturduğu girdileri değerlendirerek, dış dünyaya ve diğer gruplara (ve tekrar kendilerine) çıktı olarak göndermektedir.

Üçüncü seviyede medya seçkinleri bulunmaktadır. Grubun üyelerini gazeteciler, magazin habercileri, yerel/ulusal/küresel televizyon ve radyo çalışanları, reklam şirketleri ve ajansları ile yayıncılık sektörü çalışanları oluşturmaktadır.

Dördüncü seviyede yerel kanaat önderleri yer almaktadır. Bunlar nüfusun yaklaşık yüzde 5-10'unu oluşturmakta ve dış politikayı yakından takip etmektedirler.

Beşinci seviyedeki grubu ise politik konulara ilgi duyan daha geniş bir halk kesimi oluşturmaktadır. Bu grup seçmen nüfusun yaklaşık yüzde 50'si ile 90'ını oluşturmaktadır.

Medyanın, hükümetin ya da ulusal seçkinlerin iç politikada ya da uluslararası alandaki saygınlığı, bu gruplara ait mesajların halkın, diğer grupların ve dış dünyanın gerçekleriyle paralellik göstermesi halinde artmakta ya da azalmaktadır.

Şelale yaklaşımı içinde yer alan beş grubun her biri, kısmen özerk olduğu gibi birbirlerine de bağımlıdır. Bilgi akışı ya da doğrudan etkileşimin yönü, ilk dört düzeyden aşağıya doğru gerçekleşmektedir. Ayrıca bahse konu gruplar çıkarları ve amaçları doğrultusunda, farklı düzeylerde, hiyerarşi dışı farklı gruplaşmalar ve koalisyonlar oluşabilmektedir.

Şelale yaklaşımının çalışmamız açısından önemi, tezin ikinci ilgi alanı olan uluslararası krizlerin karar mekanizması üzerindeki etkisinin açık ve saklı kriz durumlarında farklılık gösterip göstermediğinin araştırılmasıdır. Zira çalışmada esaslı bir yere sahip olan kamuoyunun alınan karardaki etkisinin daha iyi anlaşılması, kamuoyunun anlamlı ve farklı kısımlara ayrıştırılabilmesi ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Kamuoyunu dış politika meselelerine ilgi ve etki bakımından anlamlı olarak farklılaştırmanın yanı sıra krizleri açık ve saklı olarak kavramsallaştırma imkânını bize tanıması, Şelale Yaklaşımı'nı çalışmamız açısından önemli kılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı

İlk bölümde, dış politika temelini, esas olarak devletin karar alıcı birimleri tarafından uluslararası sisteme cevaben, eyleme yönelik politikaların oluşturulduğu resmi karar alma sürecine dayandığına değinilmişti. Bu bölümde ise, yazında genellikle aralarındaki etkileşim göz ardı edilen, birbiri ile ilintili iki kavram olan iç¹⁶⁶ ve dış¹⁶⁷ politik faktörler üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu iki faktörü aynı anda değerlendirmeye alan ve işlemsel süreci Allison'un ortaya koyduğu bürokratik siyaset ve kurumsal karar alma yaklaşımlarının kesişim kümesine oturan, “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı” olarak adlandırılan kavramsal çerçeve açıklanacaktır.

Daha önce ele alındığı üzere dış politika ve karar alma olgusunu bir araya getiren süreç, sözlü eylemden savaşa kadar geniş yelpazeli sonuçlara yol açabilen uyuşmazlıklar kapsamında karşılaşılan kriz durumlarında yaşanmaktadır. Bu kapsamda politik anlamda karar alma süreci; dış politika çıktısı olarak, genellikle devletlerin krizlere verdiği tepkiler veya bizzat krizi tetikleyen etkiler olarak ortaya çıkan, bahse konu resmi karar alma mekanizmasının çözüm formülasyonlarını ifade etmektedir. Günümüzde küreselleşmenin etkisi ile devletlere ait karar mekanizmaları bahse konu çözüm formülasyonlarını ortaya koyarken, artık realist anlayışın dikte ettiği iç-dış politika ayırımını genellikle dikkate al(a)mamaktadır. Dolayısıyla söz konusu mekanizmalar, krizlerin çözümünde temel olan karar alma yaklaşımları kapsamında krizin özelliklerine bağlı olarak farklı ağırlıklarla işlemsel çevreyi

---

¹⁶⁶ **İç Politik Faktörler:** Ulusal amaç ve değerler, halkın tutumu, siyasi ve ideolojik yapı, iç sorunlar, sosyal ihtiyaçlar, basın-yayın, demografik yapı, kamuoyu, ekonomik koşullar, kültürel koşullar, bilimsel ve teknolojik koşullar, ulusal güvenliğin hukuki ve anayasal temelleri, bürokrasi, kamu yönetimi ve silahlı kuvvetlerin niteliği.

¹⁶⁷ **Dış Politik Faktörler:** Uluslararası politik durum, uluslararası ekonomik durum, uluslararası hukuk, ülkenin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar, ülkenin geostratejik ve jeopolitik konumu, uluslararası siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel ittifak-örgütler, stratejik istihbarat, uluslararası güç dağılımına bağlı olarak küresel ve bölgesel tehdit.

oluşturan iç ve dış politik faktörlerin yanı sıra, karar alıcı birey ve grupların psikolojik çevrelerini de dikkate alarak daha kapsamlı analizler yapmak durumundadırlar. Ancak bu analiz ihtiyacını karşılayacak akademik çalışma sayısı kısıtlıdır. Dolayısıyla bahse konu duruma ilişkin analiz problemini aşma yolunda bu çalışma ile önerilen sistematik yol “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı”dır. Bu yaklaşım ile basitçe dış politika yapım süreci kapsamında, iç ve dış faktörleri hesaba katarak, devletin karar mekanizması olarak adlandırılan etkileşim platformunun krizlere verdiği tepkilerin nitelik ve niceliği üzerinde durulması amaçlanmaktadır.

Hükümet liderleri ve bürokratlardan oluşan karar vericiler; temelde politik olan devlet eylemlerini oluştururken sadece uluslararası sistemik faktörleri değil, fakat aynı zamanda sürekli iç politikayı takip edip, buradan elde ettikleri girdileri dış politika hesaplarına dâhil etmek durumundadırlar. İçsel parametreleri dikkate alan bir dış politika analizi şüphesiz teorik ve metodolojik bakımdan dış politika oluşum sürecini daha etraflıca kavramamıza katkıda bulunacaktır. Ortaya konan bu yaklaşım; devletlerin dış politika seçeneklerini oluşturma sürecini anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca dış politika kararlarını alan birey ve grupların karar oluşumuna özgün katkılarını vurgulayarak, iç politika ile uluslararası politika arasında analitik ve kavramsal bir bağ oluşumuna hizmet edilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, yaşanan kriz tipine bağlı olarak dış ve iç politik faktörlerin, dış politika karar mekanizması ve kararın niteliği üzerindeki ağırlığının nasıl değiştiğinin açıklanması hedeflenmektedir.

Diğer taraftan bu yaklaşım ile kamuoyu baskısı şeklinde ortaya çıkan dâhili politik görüşlerin kurumsallaşarak, meclis ve hükümetler aracılığıyla dış politik karar oluşum sürecini iç politik girdi başlığı altında nasıl etkilediği ise birinci bölümde ele alındığı üzere Özkeçeci-Taner tarafından önerilen kavramsal çerçeveye dayanarak açıklanmaktadır. Çerçeve; kurumlar tarafından temsil edilen, diğer bir ifade ile kurumsal hale gelmiş görüşlerin dış politikayı diğer görüşlere göre etkileme olasılığının daha fazla olduğunu önermektedir. Bu kapsamda belirli görüşlerin temsilcisi olan kurumlar; görüşler ve politika yapımı arasında ihtiyaç duyulan bağı sağlarlar. Görüşlerin dış politika seçenekleri üzerindeki etkisi; liderin psikolojik çevresi üzerindeki etkisi göz ardı edilmeden, alınan kararda dış politik faktörlerden veya iç politik faktörlerden hangisinin ağır bastığının tespit edilmesi suretiyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Devletlerin dış politika eylemlerine yönelik kararlarındaki bazı tekrarların ve eğilimlerin analizi maksadıyla ortaya konan “Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı” ile karar alıcı birey ve gruplara ait karar alma süreçlerine ilişkin sınırlı da olsa bir takım genellemelere ulaşabilmek adına, iç ve dış politik girdilerin etkileştiği söz konusu süreç soyutlaştırılarak kavramlaştırılmaktadır. Bahse konu etkileşimin yer aldığı karar alma mekanizmasının kavramsal tabanı ise, Allison’un ortaya koyduğu bürokratik siyaset ve kurumsal karar alma yaklaşımlarının kesişim kümesine oturmaktadır. Devletin resmi karar alma mekanizmasını oluşturan meclis, hükümet, askeri/güvenlik ve dışişleri bürokrasisi yapısı dikkate alındığında Allison’un bu iki yaklaşımında değindiği karakteristik özellikleri bir arada sergilediği görülmektedir. Zira burada, hem gevşek ve özerk yapıları örgütsel toplulukların önceden belirlenmiş davranış kalıplarına göre hareket etmesi, hem de stratejik amaçlar dışında ulusal, örgütsel ve kişisel hedefler doğrultusunda hareket ederek, hükümet kararlarını rasyonel bir seçim yerine, taviz politikası üzerine bina etmesi söz konusu olmaktadır. Böylece politik kararlar veya tercihler, çeşitli devlet ve hükümet kurumları ve bu kurumların üst düzey bürokratları ve yöneticileri arasındaki pazarlıklar sonucu belirlenmiş olmaktadır.

2.1. Çalışmanın Temel Ekseni; Açık ve Saklı Krizler:

Çalışmanın ikinci ilgi alanı ise ele alınan bağımsız değişkenlerin, uluslararası krizler kapsamında nitel ve nicel olarak karar mekanizması üzerindeki etkisinin açık ve saklı kriz durumlarında farklılık gösterip göstermediğinin araştırılmasıdır. Bahse konu kriz tipolojisinin seçilmesinin bir başka nedeni, kamuoyu etkisinin yaşanan krizlere çözüm bulma platformu olan karar alma mekanizması üzerindeki niteliksel ve niceliksel etkisini tespit konusunda turnusol kâğıdı görevi görme beklentisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yaşanan krizlere ilişkin bu tipolojinin amacı çalışmada esaslı yere sahip olan kamuoyunun alınan dış politika kararındaki etkisinin daha iyi anlaşılmasıdır, denilebilir.

Çalışma kapsamında yeni bir kavramsallaştırma çabası olarak ortaya konan, açık yaşanan krizlerin genel özelliklerini ele alacak olursak:

- Krizin medya aracılığıyla kamuoyunun gözleri önünde cereyan etmesi ve tartışılması,

- Medya kuruluşlarınca kendi ideolojileri doğrultusunda kamuoyu oluşturma adına manipülasyon, yorum ve yanlış bilgilendirme yapılması,

- Artan kamuoyu baskısı neticesinde popülizmin ön plana çıkması, (Karl Deutsch tarafından ortaya konan Şelale Yaklaşımı (Cascade Model)'na¹⁶⁸ göre ülke içinde kararlar karmaşık ve karşılıklı bağımlılık içeren ve yukarıdan aşağıya doğru, hiyerarşik olarak örgütlenmiş beş ana grup arasında işleyen bir iletişim/etkileşim ağıyla belirlendiğine daha önce değinilmişti. Bu gruplardan beşinci seviyedeki grubu politik konulara ilgi duyan daha geniş bir halk kesimi oluşturmaktadır. Bu grup seçmen nüfusun yaklaşık yüzde 50'si ile 90'ını oluşturmaktadır. Medya aracılığıyla açık yaşanan krizlerde bu grubun karar alma mekanizması üzerinde kayda değer bir etkisi olmakta ve bu etkinin krizin seçim dönemine rastlaması durumunda daha da artması beklenebilir.),

- Hükümetin alacağı kararın ağırlığı altında risk almaktansa statükoyu koruma ve toplum isteğini yeğleme eğilimi,

- Lider kadroda alınacak kararın sorumluluğunu paylaşırma eğilimi ortaya çıkması,

- Karar mekanizması tarafından krizin sağlıklı bir biçimde yönetilmesinde sorun yaşanması,

- Hükümetin diplomasi araçlarını rahat kullanamaması sonucu kriz aktörleri arasında azalan uzlaşma ihtimali,

- Alan uzmanlığından uzaklaşma ihtimali,

- Toplumsal maliyetin büyüklüğü,

- Göreli toplumsal ikilem,

- Krizin toplumun kültürel dokusu veya etik dokusu ile ilintili olması,

gibi özellikleri sayabiliriz.

Diğer yandan madalyonunun diğer yüzü olarak ifade edebileceğimiz saklı yaşanan krizlerin genel özelliklerini şu şekilde ifade edebiliriz:

- Diplomasinin ağırlık kazanarak, krizin istikşafi görüşmeler veya benzer yöntemler ile kamuoyundan uzak yaşanması,

---

¹⁶⁸ Deutsch, a.g.e., 1988, pp.124-125.

- Kamuoyunu bilgilendirmek adına medyaya ilgili bürokratlarca yoruma kapalı, sınırlı ve kontrollü bilgi verilmesi suretiyle manipülasyon, yorum ve yanlış bilgilendirmenin önüne geçilmesi,
  - Alan uzmanlığı yani bürokrasinin krizde aktif rol oynaması,
  - Kamuoyu baskısının sınırlı bir biçimde yaşanması (Karl Deutsch tarafından ortaya konan Şelale Yaklaşımı (Cascade Model)'nda¹⁶⁹ belirtilen beş ana gruptan dördüncü seviyede yer alan yerel kanaat önderleridir. Bunlar nüfusun yaklaşık yüzde 5-10'unu oluşturmakta ve dış politikaya yakından takip etmektedirler. Saklı yaşanan krizlerde bu grubun karar alma mekanizması üzerinde sınırlı bir etkisinin olması beklenebilir.),
  - Hükümetin daha rahat, al-ver veya tavize dayalı görüşmeler yürütmesi sonucu artan uzlaşma ihtimali,
    - Alınan kararın sorumluluğunun paylaşılmasında belirgin bir sıkıntı olmaması,
    - Toplumsal maliyetin sınırlı olması,
    - Göreli toplumsal uzlaşma,
    - Krizin toplumun kültürel dokusu veya etik dokusu ile ilintili olmamasını, sayabiliriz.

2.2. “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı”na İlişkin Girdiler ve Varsayımlar:

“Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” (Şema 2–1) kapsamında dış politika kararının olgunlaştığı etkileşim platformuna (meclis, hükümet, askeri/güvenlik ve dışişleri bürokrasisi) etkisi bakımından; dışsal girdi olarak sisteme ait güç dağılımından kaynaklanan tehdit seviyesi ile herhangi bir ittifaka üyelik durumu, içsel girdi olarak ise aktörün güç statüsü ve kurumsal dâhili görüşler üzerinde belirleyici olan lider veya grubun içerisinde bulunduğu psikolojik çevre esas alınmıştır. Bu girdilerin yaşanan kriz tipi kapsamında nicelik olarak kriz dönemi dış politika karar mekanizması ve nitelik olarak dış politika kararı üzerindeki etkisini ve ağırlığının nasıl değiştiğini ortaya koymak ve dış- iç politika etkileşimi ile politik karar

---

¹⁶⁹ Deutsch, a.g.e., 1988, pp.124-125.

arasındaki ilişkiyi incelemek maksadıyla iki hipotez¹⁷⁰ ortaya konmuştur. Hipotezler seçilirken, yaklaşımda dış ve iç politik girdiler başlığı altında yer alan dört adet politik girdi ara değişken olarak kabul edilmiştir. Ara değişkenlerden “sisteme ait güç dağılımından kaynaklanan tehdit” ve “herhangi bir ittifaka üyelik durumu” dış politik girdi olarak bir bağımsız değişken, diğer ara değişkenlerden “aktörün güç statüsü” ve “psikolojik çevre” ise iç politik girdi olarak diğer bir bağımsız değişken olarak tespit edilmiştir. Bu hipotezler, yaşanan dış politika krizinin tipini de dikkate alarak, aktörün açık veya saklı kriz durumlarında verdiği politik karar üzerindeki dış ve iç politik girdilerin etkileşim ve ağırlığının nasıl değiştiğini ve dış politika karar alma sürecine olan nitel etkisini açık veya saklı krizler kapsamında açıklamamıza yardımcı olmaktadır.

Yaklaşım kapsamında dış/iç politik girdiler arasında etkileşimin gerçekleştiği zemin olarak tanımlanan ve işlemsel süreç olarak da ele alacağımız karar alma anının anlaşılması, çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Çalışmada bağımsız değişken olarak ele alınan dış/iç politik girdiler dışında karar alma anına hâkim olan ve ilk bölümde ele alınan karar alma yaklaşımları çerçevesinde açıklanan karar alıcı birey veya grubun psikolojik çevresini, dolayısıyla algısını etkileyen unsurlar şu şekildedir:

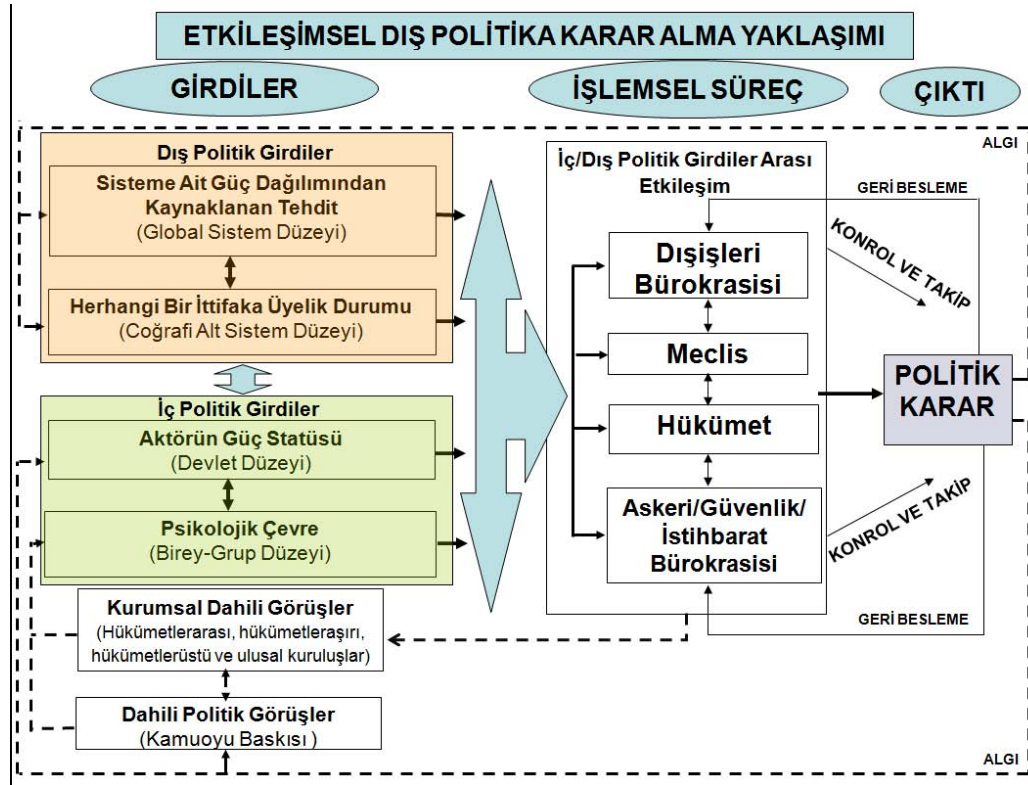
- Belirsizlik,¹⁷¹
- Bireysel, grupsal, örgütsel, kurumsal, ülkesel ve çıkar odaklı amaçlar,
- Biliş gücünü sınırlandıran ve insan doğasından kaynaklanan olumsuz özellikler,
- Geçmiş uygulama, tecrübe ve birikimler,
- Karar alıcının kişisel özellikleri, inanç sistemi, sahip olduğu toplumsal değerler.

---

¹⁷⁰ Çalışmada yer alan hipotezler belirlenirken, dış ve iç faktörlerin dış politika analizi ve karar alma yaklaşımını konu alan çalışmalarda birlikte ele alınması gerekliliğini savunan Gregory Roy Covan'ın karar alma sürecinde stres faktörünün etkilerini ortaya koyduğu doktora tez çalışmasından faydalanılmıştır. Bkz.: Gregory Roy Covan, **An Examination of International Crises: The Effect of Decision Maker Stres on Crisis Management, Attributes and Outcomes In Non-Protracted Conflict and Protracted Crises**, Dissertation Thesis, Oklahoma, University of Oklahoma Graduate College, 2007.

¹⁷¹ İlk bölümde ele alınan ve dilin doğasında bulunan belirsizliği aşmak adına ortaya konan Bedrettin Arfi'ye ait Bulanık Karar Alma Yaklaşımı'nda bu belirsizlik anı irdelenmiştir.

Şüphesiz bu unsurların alınan kararda ne derece etkili olduğu sorusunun cevabı sosyolojik ve psikolojik yaklaşıma sahip bir başka tez konusu olabilir. Bu çalışma ise karar alıcı mekanizma ve kararın niteliği üzerinde yoğunlaşarak yaşanan dış politika krizinin tipini de dikkate alarak, dış ve iç politik girdilerin etkileşim platformu üzerindeki etkisinin ve dış politika kararı üzerindeki ağırlığının nasıl değiştiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda bağımlı değişkenler olarak “karar mekanizmasının çapı” ve “politik kararın niteliği” üzerinde durulmuştur.

Şema 2-1: Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı

2.2.1. Dışsal/Global Sistem Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Sisteme Ait Güç Dağılımından Kaynaklanan Tehdit Seviyesi:

Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı kapsamında dış politik girdiyi oluşturan ara değişkenlerden birisi olarak tehdit kavramı üzerinde yoğunlaşmış

olup, bu faktörün alınan kararlarda önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu yargının nedeni, devletlerin temel amacının hayatta kalmak olduğu anarşik bir dış çevrede, realist bakış açısını dikkate alarak devletlerin dış politikalarının arkasındaki temel güdüye işaret etmektir. Bu nedenle “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” kapsamında dış politik girdiler açısından hareket noktası aktör tarafından algılanan tehdit seviyesi olarak belirlenmiştir. Bu tercihin ana sebebi kavramın dış politika karar mekanizmasını harekete geçiren temel ve en önemli faktörlerden birisi olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷²

İnsanoğlunun temel ihtiyaçları arasında başta gelen güvenlik arayışı,¹⁷³ bireyleri bir araya gelerek, önce topluluklara daha sonra ulusa dönüştürmede temel motivasyon araçlarından birisi olmuştur. Diğer taraftan bu temel ihtiyaca karşılık kıt kaynakların paylaşımı odaklı güç ve çıkar mücadelesi ise tehdit olgusunu ortaya çıkarmıştır. İnsanoğlu yaratılışı gereği daima tehdit algılamış ve algılayacaktır. Devlet kavramının ortaya çıkışında da bu onulmaz güvenlik ihtiyacı vardır. Güvenliğin dar tanımı, maddi kapasite ve devletlerin askeri güç kullanımı üzerine yoğunlaşmaya meyillidir. Ancak bu durum askeri, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel güvenlik tehditleri ile çelişmektedir. Böylece günümüzde güvenliğin ne olduğu konusunda değişen anlayış ile birlikte güvenliği geniş anlamda tanımlayanlar, güvenlik dinamiklerini tartışırken şu beş alan üzerinde durmaktadırlar: Bunlar askeri, politik, ekonomik, çevre ve sosyal alanlardır.¹⁷⁴

Günümüzde farklı güvenlik risklerinin varlığı dikkate alındığında, pratikte güvenlik sadece veya temelde bir askeri güvenlik sorunu olarak algılanmamalı, daha ziyade ekonomik ve politik açıdan da ele alınmalıdır. Zira güvenliğe yönelik tehditler sadece askeri değil, fakat çok farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedirler. Özellikle üçüncü bölümde ele alınacak Ankara Belgesi krizi, politik açıdan oluşturduğu

---

¹⁷² Benzer şekilde Maoz’da çalışmalarında, tehdit ve fırsat kavramlarını karar davranışını yönlendiren güdüler olarak kabul ederken, zamanı sınırlayıcı değişken olarak kabul etmiştir. Bkz.: Z. Maoz, **National Choices and International Processes**, Cambridge, Cambridge University Press., 1990; Z. Maoz, “Decisional Stres, Individual Choice and Policy Outcomes: The Arab-Israeli Conflict”, **Decisionmaking On War and Peace: The Cognitive-Rational Debate**, Ed. by N. Geva and A. Mintz, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1997, pp.163-181.

¹⁷³ Davutoğlu’na göre insanoğlunun temel dürtüsü ontolojik güvenlik ve özgürlük arayışıdır. Ahmet Davutoğlu, **Küresel Bunalm**, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s.37.

¹⁷⁴ Barry Buzan, “Introduction”, **Security, A New Framework for Analysis**, London, Lynne Rienner Pub., 1998, pp.1-21.

güvenlik riski ile bu konuya iyi bir örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak denebilir ki siyaset bilimi medeniyet ile paralel olarak geliştikçe, devletler çeşitli saikler ile bir araya gelerek oluşturdukları siyasi sistemler içerisinde güç dağılımına bağlı olarak; tarihsel, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, askeri, jeostratejik, jeopolitik ve çevresel nedenlere bağlı olarak tehdit algılamakta ve politik karar mekanizmalarını bu algı çerçevesinde şekillendirmektedirler. Benzer şekilde tehdit algılaması ve algılanan tehdidin doğası, algının bir güvenlik meselesi olup olmadığı konusunda da önemlidir. Bu noktada denilebilirki herhangi bir fenomen güvenlikleştirildiğinde (securitised) güvenlik konusu haline getirilebilir. Buzan'a göre güvenlikleştirme (securitization) gündemdeki sorunun normal politik uygulamaların dışında olağanüstü önlemlere ihtiyaç duyan bir tehdit olarak sunulması sürecine verilen isimdir.¹⁷⁵

Bilindiği üzere dış politikada karar alıcılar uluslararası olaylara tehdit algılamaları çerçevesinde tepki vermektedirler. Cohen'e göre,¹⁷⁶ *"Tehdit algısı, eylem ve tepki arasındaki kesin belirleyici konumdaki değişkendir. Objektif kanıtlar karşısında dahi tehdit algılanmadığında, savunma kaynaklarını harekete geçirmenin imkânı yoktur."* Burada konu edilen tehdit algısı hem aktif, hem de pasif durumda anlaşılmalıdır. Pasif tehdit, Ankara Belgesi krizinde olduğu gibi tehlikenin gerçek olup olmamasına bakılmadan ortaya çıkan tehlike beklentisidir. Diğer taraftan aktif tehditte 1 Mart Tezkere krizine benzer şekilde diğer tarafa yaptırım uygulayan aktörün eylemi söz konusudur. Karar alıcılar, ilk etapta girdi olarak kabul ettikleri belirtileri gözlemlemekte, ikinci etapta ise bu belirtileri değerlendirerek, tehdit veya değil şeklinde tanımlamadan ibaret olan bir işleme tabi tutmaktadırlar.¹⁷⁷ Cohen, karar alıcılar tarafından yüksek düzeyde tehdit algılanan üç durum tespit etmiştir.¹⁷⁸ İlki, ilgilenilen olay veya coğrafyanın yüksek seviyede stratejik veya duygusal öneme sahip olması. İkincisi, tetikleyici olayın gerçekleştiği yüksek tansiyon ve ilgili aktörler arasındaki güvensizlik yüklü atmosfer. Son olarak, kriz bölgesinin belirli bir yerinde rakibe karşı duyulan hassasiyettir. Bu üç özelliğin 1 Mart Tezkere krizi kapsamında

---

¹⁷⁵ Buzan, a.g.e., 1998, pp.23-24.

¹⁷⁶ Raymond Cohen, "Threat Perception in International Crisis", **Political Science Quarterly**, No: 93, 2001, p. 93.

¹⁷⁷ Bu filtreleme işlemi sırasında, karar alıcılar bilinçli veya bilinçsiz olarak, bir bakıma sezgisel bir şekilde, ulusal çıkar açısından hayati olarak değerlendirdikleri belirtiler üzerine yoğunlaşırlar. Cohen, A.e., 2001, p. 95.

¹⁷⁸ Cohen, A.e., 2001, p. 96.

yaşandığı söylenebilir. Zaten söz konusu kriz kapsamında yüksek düzeyde tehdit algılanması nedeniyle tehdidin “toprak bütünlüğüne yönelik tehdit” olarak kabul edilmesinin altında bu neden yatmaktadır. Devletler genellikle iki çeşit tehdit ile karşılaşırılar.¹⁷⁹ İlki genellikle devletler grubunun kuvvetlerini bir araya getirmelerine neden olan grup dışındaki potansiyel bir düşman tarafından kaynaklanan dışsal tehdittir. İkincisi ise daha sinsi fakat sıklıkla aynı derecede tehlikeli olan grubun içerisindeki bir devletin gruba ihanetiyle ortaya çıkan tehdittir.

Tehdit kavramı çerçevesinde dış politikalarını şekillendiren devletin karar mekanizması açısından bir başka önemli konu da tehdit algılamasının sürekli değişmesidir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem henüz nasıl sonuçlanacağı kestirilemeyen bir dönüşüm süreci içine girmiştir. Bu dönüşüm ile birlikte dünyadaki tehdit ve riskler de Soğuk Savaş dönemine göre farklılaşmış ve çeşitlenmiştir. Bununla birlikte tehdit ve riskleri üreten aktörler de değişerek çeşitlenmiş, devlet ve ittifakların yanı sıra uluslararası yasadışı oluşumlar ve terörist örgütler de uluslararası arenada boy göstermeye başlamıştır. Bu durumun sonucu olarak 21. yüzyılın başında klasik tehdit anlayışı ile açıklanamayan (asimetrik) tehditler arasında şunlar sayılabilir:

- Etnik milliyetçiliğe dayalı çatışmalar
- Uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı
- Ekonomik istikrarsızlıklar
- Terörizm
- Kitle imha silahlarının yayılması
- Çevre güvenliği
- Hafif silahların kontrolsüz biçimde yayılması ve
- Enerji koridorlarının güvenliği

Ortaya çıkan bu yeni tehditler; çıkış zamanı, mekânı ve kullanılan araçlar bakımından klasik tehdide nazaran büyük bir belirsizlik içermekte, Clausewitz'in ifadesiyle “savaşın sisi (fog of war)”ni artırmaktadır. Örneğin; çağdaş yaşamı kolaylaştırmak için kullanılan uçak ve sürat teknesi gibi ulaşım araçları teröristlerin

---

¹⁷⁹ Bkz.: S. Weber, “Does NATO Have a Future?”, **The Future of European Security**, Ed. by B.Crawford, Berkeley, University of California at Berkeley, 1992, pp. 360–395.

elinde adeta birer truva atına dönüşmüştür. Sürat teknesi; Aden Limanı'nda ABD'ye ait USS COLE destroyerı saldırıya uğrarken bir torpidoya, modern yaşamın en süratli taşıma aracı olan uçaklar ise; 11 Eylül saldırılarında Dünya Ticaret Merkezi'ni yerle bir ederken birer güdümlü mermiye dönüşmüştür. Ortaya çıkan bu yeni tehditler; ortaya çıkış zamanı, mekânı ve kullanılan araçlar bakımından klasik tehdiye nazaran büyük bir belirsizlik içermektedir.

Sonuç olarak her devlet söz konusu tehditler ile baş etmek amacıyla kendi yönetim sistemine uygun yasal ve anayasal dayanağı olan ulusal güvenlik karar mekanizmaları oluşturarak, sürekli değişen tehdit algılamalarına yönelik politika üretmektedir. Bu çalışma ile aynı zamanda "Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı"nın işlemsel süreç platformunda yer alan hükümet, meclis, dışişleri ile askeri/güvenlik/istihbarat bürokrasilerinin temsil edildiği bu karar mekanizmalarının irdelenmesi hedeflenmektedir. Özel olarak oluşturulmuş bu kuruluşlarca, ulusal güvenlik konuları (politikası ve stratejisi dâhil) ele alınmakta, ülkenin çıkarlarına göre kararlaştırılmakta ve uygulanmaktadır. Bu sistem içerisinde; ülkenin ulusal güvenlik politikasının belirlenmesi, uygulanması ile ilgili kararların alınması, ulusal güvenlik politikasını ve stratejisini etkileyecek ulusal güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik gelişmelerinin takibi ve değerlendirilmesi sürekli olarak yapılmaktadır.

Çalışma kapsamında ara değişken olarak kullanılan tehdit kavramı, ölçülebilir hale getirilebilmesi amacıyla Wilkenfeld ve Brecher tarafından operasyonel hale getirildiği şekliyle etki derecesine bağlı olarak sırasıyla yedi seviyeye ayrılmıştır:¹⁸⁰

- Ekonomik tehdit
- Sınırlı askeri tehdit
- Politik tehdit
- Toprak bütünlüğüne yönelik tehdit
- Uluslararası sistem veya coğrafi alt sistemi etkilemeye yönelik tehdit

---

¹⁸⁰ Çalışmada kullanılan ara ve bağımlı değişkenlerin tanımlanmasında kullanılan kıstaslar belirlenirken, Mayıs 2007'de yayınlanan, Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher'in 1918–2004 yılları arasında 975 kriz ve dâhil olan aktörleri içeren ICB2 (International Crisis Behavior) adlı istatistiksel veri tabanı çalışmasına ait kod kitabından faydalanılmıştır. Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher, ICPSR Study #9286-Version 7.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 24 Aralık 2007.

- Büyük zarar verebilecek tehdit
- Bekaya yönelik tehdit

2.2.2. Dışsal/Coğrafi Alt Sistem Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Herhangi Bir İttifaka Üyelik Durumu:

Etkileşimsel dış politika karar alma yaklaşımında dış politik girdi kapsamında öncelikle dikkate alınması gereken bir diğer ara değişkende ülkelerin çıkarları doğrultusunda oluşturdukları ve çalışma kapsamında en geniş anlamda ele alınan ittifaklardır.¹⁸¹ Zira devletler ulusal çıkarlarına kendi kapasiteleri ile ulaşamadıkları veya bedelini fazla buldukları zamanlarda genellikle ittifak arayışına girmekte ve dış politika karar alma süreci görece olarak ittifakta yer alan ülkelerin etkilerine açık hale gelmektedir. Bu durum dikkate alındığında dış politika karar alma süreci analizinde devletin ittifak kapasitesi ister istemez ön plana çıkmaktadır.

Devletlerin algıladıkları ortak dış tehdide karşı çıkarlarını ve güvenliklerini sağlamak veya artırmak amacıyla müştereken ikili veya çok taraflı ittifaklar oluşturmaları tarihte örneğine sık rastlanan bir olgudur. “*Eski Çin ve Hindistan'da, o dönemin siyasal birimleri arasında benzer birlikteliklere rastlanmakta, Eski Yunan'da şehir devletlerinin birbirleriyle giriştikleri mücadelelerde*”, yine Orta Çağ'ın sonlarında İtalyan şehir devletlerinin karşılıklı ittifaklar oluşturdukları bilinmektedir.¹⁸² Ancak siyaset biliminde kavram olarak ittifakların karşımıza çıkması esasen 17.yy. ortalarında şekillenen Avrupa klasik güç dengesi sistemidir, diyebiliriz.

---

¹⁸¹ Kolektif güvenlik sistemlerinin ilk formu ittifak sistemleridir. Konuya ilişkin yazın incelendiğinde kolektif güvenlik sistemiyle ittifaklar (alliances) arasında belirgin farklar bulunmaktadır. İttifaklarda, tarafların sorumlulukları belirli durumlarda ve belirli devletlere karşı gündeme gelirken, kolektif güvenlikte herhangi birine saldırıda bulunması halinde güvenlik topluluğu için yer alan her bir üyenin saldırganı karşı koyma sorumluluğu söz konusu olmaktadır. Ayrıca çok taraflılığın iki temel ilkesi olan “tehdidin bölünmezliği” ve “koşulsuz kolektif tepki” ilkeleri devreye girmektedir. Evrensel örgütün devletlerarasında uzlaştırıcı ve savaşı önleyici bir işlevi bulunmaktadır. Diğer taraftan ittifaklar genellikle daha uzun sürelidir ve ideoloji, ittifakların oluşmasında hemen hemen başlıca etkidir. Konuya ilişkin bir diğer kavramda, kolektif güvenlik yapılarına üyelerinden kaynaklanan içsel bir tehdide karşı güvenlik sigortası olarak Karl Deutch'un ortaya attığı güvenlik toplumu (security community) kavramıdır. Güvenlik toplumunun hedefleri farklı ve bir anlamda daha geniştir. Güvenlik toplumundaki devletler ekonomik, sosyal ve politik olarak üst düzeyde karşılıklı bağımlılık içindedirler.

¹⁸² Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 2000, s.307.

Basit veya karmaşık olabilecekleri gibi kısa veya uzamış, statükocu veya yayılmacı, açık veya kapalı, tek veya birden çok amaca hizmet eden, ikili veya çok taraflı, *casus foederis* gerçekleştiğinde alınacak önlemlerin niteliği¹⁸³ gibi pek çok sınıflandırmaya tabi tutulabilen ittifaklar, günümüzde Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde yer alan "kollektif meşru müdafaa" kapsamında ele alınmaktadır.¹⁸⁴ Devletleri ittifak arayışına iten temel nedenler ise; ulusal amaçları doğrultusunda kaynak yetersizliği nedeniyle elde etmek istedikleri çıkara tek başına sahip olamamaları veya bu girişimin gerçekleşme süresini kısaltma, siyasi sorumluluğu ve ekonomik maliyetini paylaşma istekleridir. Bunların dışında devletlerin prestij amaçlı ittifaklar kurduğu da gözlenmektedir. Ancak bu noktada bahse konu ulusal çıkarların ittifak oluşturulacak diğer devletler ile paylaşılması önem kazanmaktadır. Sonuç olarak yalnızlaşma, daimi tarafsızlık ve anlaşmalar ile tarafsızlaştırılmışlık gibi istisnaları dışarıda bırakırsak, uluslararası sistemde yer alan devletlerin çok büyük bir bölümü, dış politikaları kapsamında bir araç olarak ittifak oluşturma stratejisinden büyük ölçüde yararlandığını söyleyebiliriz.¹⁸⁵

Özellikle Soğuk Savaş sürecince meydana gelen ittifak oluşumlarında "reelpolitik" in güvenlik değerlendirmelerinin temel bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak günümüzün modern gelişmiş demokrasileri, ki bunlar aynı zamanda güç ve prestij yerine ekonomik gelişme ve sosyal güvenlik konularına ağırlık veren refah devletleri olarak da tanımlanmaktadır. Bunların realist paradigma dışına taşarak sadece askeri ve siyasal ortaklıklar değil, fakat sosyal, ekonomik ve kültürel ortaklıklar aradıkları da görülmektedir. Dolayısıyla "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" çerçevesinde bağımsız değişken olarak ele aldığımız ittifak üyeliği, kanımca dış politika kararının yapımı aşamasında önemli ve vazgeçilmez bir faktör olma özelliğini sürdürmektedir.

---

¹⁸³ "Gerek iki taraflı gerekse çok taraflı ittifaklar, *casus foederis* gerçekleştiğinde alınacak önlemlerin niteliği bakımından üç grupta toplanabilirler: a. İttifakın üyelerinden birisinin saldırıya uğraması halinde, diğer üye ya da üyelerin askeri yardımda bulunmayı da kabul ettikleri savunma paktları, b. ittifak üyelerinden birisinin saldırıya uğraması halinde diğer üye ya da üyelerin tarafsız kalmasını öngören tarafsızlık veya saldırmazlık paktları. c. Belirli bir askeri veya siyasi kriz anında taraflar arasında danışma ve/veya iş birliğini öngören antantlar." Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 2000, ss.311-312.

¹⁸⁴ Derleyen Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 3. baskı, İstanbul, DER Yayınları, 2000, s.395.

¹⁸⁵ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 2000, s.307.

Çalışma kapsamında ara değişken olarak kullanılan ittifak kapasitesi kavramı, ölçülebilir hale getirilebilmesi maksadıyla Wilkenfeld ve Brecher tarafından operasyonel hale getirildiği şekliyle etki derecesine bağlı olarak sırasıyla dört seviyeye ayrılmıştır.¹⁸⁶

- Ülkenin herhangi bir ittifaka dâhil olmaması veya tarafsız olması (1963–65 Malezya Federasyon krizi sırasında Endonezya'nın durumu).
- Ülkenin süper veya büyük bir güç ile gayrı resmi ittifak ilişkileri içine girmesi (Ekim 1973–74 Yom Kippur Savaşı'nda İsrail'in durumu).
- Ülkenin süper veya büyük bir güç ile resmi ittifak ilişkileri içine girmesi (1938 Münih krizi sırasında Çekoslovakya'nın durumu).
- Süper veya büyük bir güç olarak ittifak liderliği (1962 Küba Füze krizi sırasında ABD ve SSCB'nin durumları).

2.2.3. İçsel/Devlet Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Aktörün Güç Statüsü:

Dış politika karar alma yaklaşımı kapsamında iç politik girdiler açısından en önemli, fakat en sorunlu ara değişkenlerden birisi şüphesiz devletin uluslararası sistemde görece olarak sahip olduğu güç statüsüdür. Kavramın önemi doğrudan dış politika kararına ilişkin sonuç açısından belirleyici konumdaki faktör olmasından kaynaklanmaktadır. Sorunlu olmasının nedeni; kavram olarak “güç”ün operasyonel hale getirilmesinde yatmaktadır.¹⁸⁷ Realist paradigmanın merkezi yer verdiği güç kavramına ilişkin, akımın en önemli temsilcisi olan Morgenthau'nun yaptığı değerlendirmeler kavramın disipline kazandırılması bakımından kayda değer olmakla birlikte, gerek ilişkisel yönü, gerekse ölçülebilirliğinin anlaşılması

---

¹⁸⁶ Çalışmada kullanılan ara ve bağımlı değişkenlerin tanımlanmasında kullanılan kıstaslar belirlenirken, Mayıs 2007'de yayınlanan, Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher'in 1918–2004 yılları arasında 975 kriz ve dâhil olan aktörleri içeren ICB2 (International Crisis Behavior) adlı istatistiksel veri tabanı çalışmasına ait kod kitabından faydalanılmıştır. Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher, ICPSR Study #9286-Version 7.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 24 Aralık 2007.

¹⁸⁷ “Klasik anlayışa göre gücün nicelleştirilmesi, ölçülmesi mümkün değildir. Buna karşılık, kavramın gücün temelini oluşturan maddi kapasite ve güç uygulamasının ardından bir sonuç olarak ortaya çıkan etki şeklinde bileşenlerine ayrılması halinde ölçme konusunda önemli adımlar atılabileceği, atılabildiği genellikle kabul edilmektedir.” Faruk Sönmezoglu, a.g.e., 2000, s.184.

konularında yetersiz kalmıştır.¹⁸⁸ Morgenthau kavramı; etki ve kuvvetten ayırarak, gücün doğrudan sonuçları belirlediğini ifade ederken, etkinin, sonuçları doğrudan belirleyen karar alıcılar üzerinde dolaylı sonuç veren bir ilişki çeşidi olduğunu söylemektedir. Diğer taraftan kuvvet ise gücün psikolojik etki yaratan, caydırıcılık yönünü ortadan kaldıran ve politikayı sınırlayan fiziksel şiddet olarak tasvir edilmektedir. Morgenthau'ya göre ulusal güç, nicel ve nitel unsurlardan oluşmaktadır. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus nicel unsurları, ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği ise niteliksel unsurları oluşturmaktadır.¹⁸⁹

Devletlerin uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında uyguladıkları dış politikalar son tahlilde güçlerini (dolayısıyla güvenliklerini) artırmak, korumak veya rakiplerine göstererek onları kendi istedikleri yönde davranmaya veya davranmamaya sevk etmek şeklinde olmaktadır. Bu dış politika davranışları ise ittifak oluşturma başlığı altındakine benzer dış politika uygulamalarına denk düşmektedir. Bunlar yayılmacı politika, statükocu politika ve prestij politikalarıdır. Diğer taraftan bir devletin diğer bir devletin davranışlarını etkileyerek manipule etmek anlamında sahip olduğu gücü kullanmasından bahsettiğimizde, gücün nispeten ölçülebilir kapasite yönünden ziyade ilişkisel¹⁹⁰ yönüne dikkat çektiğimiz söylenebilir.

Gücün ilişkisel dolayısıyla etkileme yönüyle bağlantılı olarak Robert Keohane ve Joseph Nye, "*Güç, bir aktörün diğerlerine normalde yapmayacakları bir şeyi yaptırabilme yeteneğidir.*" ifadelerini kullanırken bu yöne dikkat çekerek,¹⁹¹ gücü kendi içerisinde sert (hard) ve yumuşak (soft) güç olarak ikiye ayırmaktadırlar. Bu kavramlardan sopa politikalarına atfen kullanılan kaba güç, maliyeti nispeten fazla olan kuvvet kullanımını içermektedir. Diğer taraftan, kavramın isim babası Nye yumuşak gücü, "*İstedikini, zor kullanmak veya para vermek yerine kendine çekme*

---

¹⁸⁸ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 2000, s.163.

¹⁸⁹ Hans J.Morgentau, **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, 4th ed., New York, Alfred A.Knopf, 1967, pp.140-195.

¹⁹⁰ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 2000, s.158.

¹⁹¹ Robert O.Keohane ve Joseph Nye, **Power and Independence in the Information Age, World Politics in Transition**, Boston, Little Brown, 1977, p.11.

yoluyla elde etme becerisi.”¹⁹² veya “Sadece askeri güç tehdidini yada ekonomik yaptırımları kullanarak diğerlerini değiştirmeye zorlamak değil, dünya siyasetinde gündemi oluşturmak ve onları kendine çekmek de önemlidir. Bu yumuşak güç, yani diğerlerinin senin istediğin sonuçları istemelerini sağlamak, insanları zorlamak yerine kendi yanına çeker. Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır.”¹⁹³ olarak tanımlamaktadır.

	Sert	Yumuşak
Davranış Spekturumu	Emir ← Zorlama İkna etme	Gündemi yaratma Cazibe Yanına çekme →
En Uygun Kaynaklar	Baskı Yaptırımlar Ödemeler Rüşvet	Kurumlar Değerler Kültür Politikalar

Tablo: 2–1 Davranış çeşitleri ile kaynakların kullanımının sert ve yumuşak gücün kullanımına göre farklılaşması¹⁹⁴

Yumuşak gücün ne olduğu ile ilgili bir ayırım yapmak her zaman mümkün değildir. Örneğin ekonomik güç askeri güçten daha yumuşak olmakla birlikte, uygulandığı hedefe etkileri bakımından yumuşak güç olarak algılanmayabilir. Yumuşak güç, hedef ülke veya ülkelere uygulanan veya uygulanma tehdidinde bulunulan bir güç değildir. Yumuşak güç edilgendir, yerinde durur; diğer ülkeler kendiliklerinden bu güçten etkilenirler ve davranış biçimlerini değiştirmeye hazır hale gelirler. Yumuşak güç bir ülkenin sahip olduğu ve savunduğu demokrasi, insan hakları, özgürlükler, adalet gibi değerler; yüksek refah seviyesi; vatandaşlarına sağladığı üstün güvenlik ve gelecek imkânlarıdır. Yumuşak güç sahibi ülke cazibe merkezidir ve bu güçleri sayesinde diğer insanlar ve ülkeler bu güce sahip ülkeye benzemeye, onu taklit etmeye çalışırlar.

¹⁹² Joseph Nye, **Yumuşak Güç**, 1. baskı, Ankara, Elips Kitap, 2005, s.5.

¹⁹³ Nye, A.e., 2005, s.15.

¹⁹⁴ Nye, a.g.e., 2005, s.17.

Sonuç olarak ister sert, isterse yumuşak olsun güç, uluslararası ilişkiler sahnesinde boy gösteren aktörler için vazgeçilmezdir. Diğer taraftan aktörün sahip olduğu gücün farkında olması, bunu ulusal çıkarları paralelinde politik araç¹⁹⁵ olarak kullanabilmesi ve rakibinde bu gücü algılaması önemlidir. Sonuç olarak güç ögesi dikkate alınmadan bir devletin dış politik kararı alması mümkün gözükmemekte, dolayısıyla aktörün güç statüsü karar oluşumunda mutlaka değerlendirilmeye alınması gereken bir ara değişken olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında ara değişken olarak kullanılan güç statüsü kavramı, ölçülebilir hale getirilebilmesi maksadıyla Wilkenfeld ve Brecher tarafından operasyonel hale getirildiği şekliyle etki derecesine bağlı olarak sırasıyla dört seviyeye ayrılmıştır.¹⁹⁶

- Küçük Güç
- Orta Güç
- Büyük Güç
- Süper Güç

2.2.4. İçsel/Birey-Grup Düzeyine İlişkin Politik Girdi: Psikolojik Çevre (Stres):

Karar ve eylemler, sadece devlet olarak ifade edilen geniş ölçekli amorf yapıların çıktıkları olarak düşünülemez, aksine politik kararları almaktan sorumlu birey ve/veya gruplar bulunmaktadır. Aslında, karar alma yaklaşımının temel varsayımı da uluslararası ilişkilerde eylemin tanımlanabilir birimler tarafından

---

¹⁹⁵ Politik Araçlar: Diplomatik ilişkiler, bilim ve kültür alışverişi, insani yardım, teknik yardım, bilgi ve propaganda, ekonomik ve mali yardım, ekonomi ve ticaret politikası, askeri yardım, örtülü hareketler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi müzakereleri, ticari ambargo ve kısıtlamalar, askeri güç gösterisi, askeri gözetlemenin artırılması, diplomatik ilişkilerin askıya alınması/kesilmesi, karantina/abluka, sınırlı güç kullanımı, kısmi seferberlik, seferberlik, askeri güç kullanımı ve topyekün savaş.

¹⁹⁶ Çalışmada kullanılan ara ve bağımlı değişkenlerin tanımlanmasında kullanılan kıstaslar belirlenirken, Mayıs 2007’de yayınlanan, Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher’in 1918–2004 yılları arasında 975 kriz ve dâhil olan aktörleri içeren ICB2 (International Crisis Behavior) adlı istatistiksel veri tabanı çalışmasına ait kod kitabından faydalanılmıştır. Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher, ICPSR Study #9286-Version 7.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 24 Aralık 2007.

alınan bir takım kararlardan oluştuğudur.¹⁹⁷ Karar birimleri, bireylerden geniş kapsamlı organizasyonlara kadar yayılabilir.¹⁹⁸ Hermann, “*Dış politika davranışını etkileyebilecek ve etkileyen sayısız iç ve uluslararası faktör olduğunu bilmemize rağmen, bu etkiler dış politikayı belirleyen, kararlaştırılan ve uygulayan hükümet aracına kanalize olmak durumundadır.*”¹⁹⁹ ifadesi ile söz konusu karar alıcı birey/gruplara dikkat çekmektedir.

Karar alıcının içinde yer aldığı uluslararası siyasal sistem, diğer devletlerin politikaları, uluslararası sistemin yapısı ve güç dağılımından kaynaklanan tehdit, dâhil olunan ittifak ile devletin sahip olduğu maddi manevi kaynaklar; karar alıcıların kararlarında belirleyici olmakla beraber kararların dolayısıyla politikaların şekillenmesinde; karar alıcının kişisel özellikleri, sahip olduğu tecrübe, bilgi, birkimi, inanç ve değerler sistemi, yakın çevresi, kamuoyu ve baskı gruplarının etkileriyle oluşan karar alıcının içinde bulunduğu psikolojik çevre “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” kapsamında dikkate alınması gereken bir diğer ara değişken olarak tespit edilmiştir.

Diğer bir önemli konu ise karar alıcıların bizzat kendi kararlarının sonuçlarına ilişkin algılarıdır. Mintz ve Geha’ya göre, liderlerin eylemlerinin politik sonuçlarına ilişkin algıları, dış politika krizlerini ele alış biçimlerinde etkin rol oynamaktadır.²⁰⁰ Dolayısıyla demokratik sistemlerde karar alıcı liderlerin göz önünde bulundurması gereken bir diğer husus halkın görüş, istek ve nabzının karışımı olan kamuoyu baskısıdır. Hatta bu baskının sonuçları o kadar belirgindir ki, ülkedeki politik yapının liderlerin karar alma süreçlerine olan etkisini inceleyen Trumbore ve Boyer’in araştırma sonuçları, ister demokratik isterse bürokratik-otoriter, hiçbir liderin ülkedeki iç politik yapıdan bağımsız

---

¹⁹⁷ Brecher, Steinberg & Stein, a.g.e., 1969, p.76. Bu konuda Snyder, Bruck ve Sapin’de çalışmalarında benzer görüş öne sürerek, dış politika açısından karar alıcı grup ve bireylerin eylemlerini devlet/hükümet eylemleri olarak kabul etmişlerdir. Richard C. Snyder, H.W.Bruck, B.Sapin, “Decision Making as an Approach to the Study of International Politics”, **Foreign Policy Decision Making, An Approach to the Study of International Politics**, New York, The Free Press, 1962, p.173.

¹⁹⁸ Bkz.: C.F.Hermann, **Crises in Foreign Policy:A Simulation Analysis**, New York, The Bobs-Merrill Company, 1969.

¹⁹⁹ M.G. Hermann, “How Decision Units Shape Foreign Policy: A Therotical Framework”, **International Studies Review**, 3(2), 2001, p.47.

²⁰⁰ Mintz ve Geha, a.g.e, 1997, p.83.

olmadığını, politik yapıya bağlı olarak şekli değişen kamuoyu baskısından etkilendiğini ortaya koymuştur.²⁰¹ Bu husus Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı (Şema 2-1) kapsamında dikkate alınmış olup; dış politika kararı sonuçlarına ilişkin algıların kamuoyu baskısı şeklinde kendini gösteren dâhili politik görüşlerin kurumsallaşması yoluyla karar alıcı lider/grubun içinde bulunduğu psikolojik çevreyi etkilediği varsayılmıştır.

Karar alma yaklaşımlarında, karar alıcının kişiliği²⁰² yanında dış politika ile ilgili gelişmeleri algılayış biçimi önemlidir. Karar vericilerin uluslararası sistem ya da diğer devletler hakkında sahip oldukları inançlarını ve imajlarını görmezden gelerek hayati kararları ve politikaları açıklamak olanaksızdır. Çoğu zaman algılamalar ile gerçekler arasında ciddi uçurumlar olduğu bilinmektedir. Tüm insanların aynı olay karşısında aynı davranışı göstermemeleri de işte bu algılama farkından kaynaklanmaktadır. Farklı karar alıcıların farklı karar almasında şüphesiz kararın sonuçları ve işlemsel çevrenin algılanış biçimindeki farklılık önemli rol oynamaktadır.²⁰³ Ancak algılamayı farklılaştıran ise temelde yine karar alıcının kişisel özellikleridir. Karar alıcının içinde yer aldığı uluslararası sistemin yapısının, siyasal sistemin, devletin sahip olduğu maddi manevi kaynakların, ittifak yapısı kapsamında diğer devletlerin politikalarının ve uluslararası güç dağılımı kaynaklı tehdidin karar alıcının kararlarını etkilediğine daha önce değinilmişti. Ancak politikaların değişimine karar alıcının içinde bulunduğu psikolojik çevrenin etkisi kapsamında; karar alıcının kişisel özelliklerinin kamuoyunun ve baskı gruplarının etkilerine oranla daha ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Ancak çalışmada; kişisel özelliklerin analitik olarak karşılaştırılabilir verilere dönüştürülmesi güçlüğü dikkate alınarak daha önce ele alınan bu kişisel özelliklerin kamuoyu ve baskı gruplarının etkileri ile birlikte karar alıcının içinde bulunduğu ortamın stres seviyesini belirlediği varsayımından hareket edilmiştir.

Bu kapsamda stresin bireyler ve siyasetcilerin kriz dönemi karar alma

---

²⁰¹ Trumbore ve Boyer, a.g.e., 2000, p.68.

²⁰² Karar alıcının kişisel özelliklerinden bahsederken: Kişinin kendi sosyo-psikolojik yapısı, karakteri, varoluşsal özellikler, soğukkanlı ve mantıklı bir kişiliğe sahip olup olmaması, duygusal olup olmaması, olayları yorumlama kabiliyeti, inanç sistemi, siyasal ve kültürel değerleri, yetişme tarzı, aldığı eğitimler, çocukluk yıllarında başından geçen olaylar, mesleki eğitimi, iş deneyimi ve daha önceki siyasal aktiviteleri gibi çok sayıda faktörün etkisini dikkate almak gerekmektedir.

²⁰³ Bkz.: Jervis, a.g.e., 1976.

süreçlerini etkilediğini söyleyebiliriz.²⁰⁴ Yapılan araştırmalar stres seviyesindeki anormalliklerin karar alıcıların hatalı karar vermelerine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Rosati yüksek düzeyde stresin rasyonel karar vermeyi zorlaştırdığını ifade ederken,²⁰⁵ Maoz çalışmalarında hem aşırı yüksek, hem de aşırı düşük seviyeli stresin karar mekanizmalarını artan oranda rasyonel olmayan karara sürüklediğini ortaya koymaktadır.²⁰⁶ Yüksek seviyeli stresin karar alma sürecini nasıl etkilediği konusunda çalışan Rosati, yaptığı çalışma sonucunda “zayıf bilişsel davranışlar (poor cognitive habits)” olarak isimlendirdiği kapsamlı bir davranış listesi oluşturmuştur, buna göre yüksek seviyeli stres: *“Zamanın önemini artırarak, o an ve yakın gelecek üzerine yoğunlaşılmasına neden olur; politika yapan grup veya bireylerin sayısını azaltır; olası rakipler ile iletişimi en aza indirir; ad hoc iletişim kanallarının kullanımını artırır; rastgele ve seçici bilgi araştırmasını teşvik eder; belirsizliğe olan toleransı azaltır; basmakalıp ve sözde akılcı davranış olasılığını artırır; bilişsel katılığı artırır; bildik karar alma kurallarına ve mecazi fikirlere bel bağlanır; alternatif seçeneklerin araştırılması ve kullanılmasını sınırlar; kutuplaşma olasılığını artırır; aşırı tedbirli olma ve aşırı risk almayı teşvik eder; öğrenme ve kararları yeniden gözden geçirmeye ket vurur.”*²⁰⁷

Covan araştırmasında “karar alıcı stres”ini temel bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Bu değişken aslında ICBP veri setinde yer alan diğer iki değişken kullanılarak oluşturulmuştur. Bu değişkenin amacı Brecher ve Wilkenfeld’e göre aktör ve rakibinin güç statüsündeki farklılık ile karar alıcılar tarafından algılanan tehdidi birleştirmekti.²⁰⁸ Dolayısıyla, bir bakıma bu değişkenin karar alma sürecini etkileyen iç ve dış faktörleri birlikte değerlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Ancak bu değişken kanımca iç faktör olarak kabul edilmelidir. Çünkü gerek dış dünyadan algılanan sistemik tehdit, gerekse ülkelerin sahip oldukları güç statüleri karar alıcı liderin stres seviyesinde sonuçları bakımından etkili olmakla birlikte belirleyici

---

²⁰⁴ Bkz.: Brecher and Wilkenfeld, a.g.e., 2003; Maoz, a.g.e., 1990, 1997; P.C.Nutt, **Why Decisions Fail: Avoiding The Blunders and Traps That Lead To Debacles**, San Francisco, Brett-Koehler, 2002; J.Rosati, “The Power of Human Cognition In The Study Of World Politics”, **International Studies Review**, 2(3), pp.45-75, 2001.

²⁰⁵ Bkz.: Rosati, A.e., 2001.

²⁰⁶ Bkz.: Maoz, a.g.e., 1990, 1997.

²⁰⁷ Rosati, a.g.e., 2001, p.70.

²⁰⁸ Brecher and Wilkenfeld, a.g.e., 2003, p.55.

değillerdir.²⁰⁹ Diğer taraftan liderin stres seviyesinin kavramsal olarak daha anlaşılır olması maksadıyla; çalışma kapsamında liderin birey olarak stres seviyesi ile değil; ancak kriz durumlarında karar alıcı lider/grupların kamuoyu baskısı ile kendilerini içinde buldukları durumun stres seviyesi ile ilgilendiğimizin altını çizmekte yarar vardır. Çalışmada ara değişken olarak kullanılan "karar alıcı stresi" kavramı, ölçülebilir hale getirilebilmesi maksadıyla Wilkenfeld ve Brecher tarafından operasyonel hale getirildiği şekliyle etki derecesine bağlı olarak sırasıyla dört seviyeye ayrılmıştır.²¹⁰

- Düşük
- Orta
- Yüksek
- Çok yüksek

2.2.5. Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımına İlişkin Varsayımlar:

2.2.5.1. Saklı Yaşanan Dış Politika Krizleri Kapsamında Dış Politik Girdiler ile İç Politik Girdiler Arasındaki Etkileşim:

“Saklı yaşanan dış politika krizleri kapsamında; dış politik girdiler iç politik girdilere nazaran ön plana çıkar ve karar alma mekanizmasını küçültür.”

Karar alma yazınının büyük kısmı krizler sırasında karar alma otoritesinin merkezileştiği ve çapının küçüldüğünü ortaya koymaktadır.²¹¹ Bunun nedeni olarak

---

²⁰⁹ Covan'da çalışmasında liderin stres seviyesini iç faktör olarak kabul etmektedir. Covan, a.g.e., 2007, p.39.

²¹⁰ Çalışmada kullanılan ara ve bağımlı değişkenlerin tanımlanmasında kullanılan kıstaslar belirlenirken, Mayıs 2007'de yayınlanan, Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher'in 1918–2004 yılları arasında 975 kriz ve dâhil olan aktörleri içeren ICB2 (International Crisis Behavior) adlı istatistiksel veri tabanı çalışmasına ait kod kitabından faydalanılmıştır. Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher, ICPSR Study #9286-Version 7.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 24 Aralık 2007.

²¹¹ Bkz.: C.F.Hermann, “Some Consequences of Crises Which Limit The Viability of Organizations”, **Administrative Science Quarterly**, No: 8(1), 1963, pp.61-82; O. R. Holsti, “Crisis, Stress and Decision Making”, **International Social Science Journal**, No: 23(1), 1971, pp.53-67; T. J. McKeown, “The Cuban Misilse Crisis and Politics as Usual”, **Journal of Politics**, No: 62(1), 2000,

“Üst düzey görevlilerin kriz sırasında karar alma sürecinin kontrolünü ele almaya ve çevrelerine sadece en çok güvendikleri danışmanları sokmaya meyillidirler” varsamıyı gösterilebilir. Ancak Hermann’ın “*Karar alma sorumluluğunu paylaşan bireylerin sayısındaki azalma*” olarak tanımladığı otorite büzüşmesini incelediği çalışmasında,²¹² krizlere oranla kriz dışı durumlardaki büzüşme frekansının dikkate değer biçimde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu araştırmaya göre kriz durumlarında karar almadan sorumlu bireylerin sayısı kriz dışı durumlara oranla artmaktadır. Fakat karar almadan sorumlu birimlerin sayısındaki bu artış her türlü kriz durumunda geçerli midir? Kanımca bu sorunun cevabı dış politikanın birbirini takip eden pek çok krize şahit olunan o inişli çıkışlı seyrinin analizinde yatmaktadır. Zira yaşanan krizin tipi; dış politik girdiler ile iç politik girdiler arasındaki dengeyi belirlemek suretiyle karar almadan sorumlu birimlerin sayısındaki değişiklik ile doğrudan ilişkilidir. Bu ilişkinin iç politik girdi, dolayısıyla kamuoyu ve popülizm ile ciddi şekilde bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira kriz açık yaşandığı ve kamuoyuyla yorumlara açık bir biçimde paylaşıldığında, hükümet alacağı kararın ağırlığı altında risk almaktansa statükoyu korumayı yeğleyebilmekte ve alacağı kararın sorumluluğunu geniş çevrelere dağıtmak için karar mekanizmasını genişletme çabası içerisine girmektedir. Dolayısıyla krizlerin doğasında içkin olarak bulunan statükoyu koruma isteği; aktörlerin özellikle yüksek seviyeli stres durumlarında, denge durumuna ulaşmak için çok ciddi bir çaba içine girmelerine neden olmaktadır.²¹³ Bu denge durumu ise önceden belirlenerek politika haline gelen kararlar olmaktadır. Diğer taraftan madalyonunu diğer yüzü olarak ifade edebileceğimiz kamuoyundan saklı yaşanan krizlerde bu mekanizma tersine işleyerek, alan uzmanlığını ön plana çıkarmakta ve karar mekanizmasını daraltmaktadır. Dolayısıyla, krizlerin özelliği itibarı ile devletler iç politikaya karşı kısmi bağıksızlık kazanmakta ve stres artışına bağlı olarak kontrol dışı bir eylem yapmayacakları varsayılmaktadır.

---

pp.70-87; W. H. Starbuck, A. Greve & B. L. T. Hedberg, “Responding to Crisis: Theory and Experience of European Business”, **Journal of Business Administration**, No: 9(2), 1978, pp.111-137; B. M. Staw, L. E. Sandelands & J. E. Dutton, “Threat-rigidity Effects in Organizational Behaviour: A Multi-level Analysis”, **Administrative Science Quarterly**, No: 26(4), 1981, pp.501-524.

²¹² Hermann, a.g.e., 1963, p.143.

²¹³ Covan, a.g.e., 2007, p.35.

Bu varsayım ile saklı krizler çerçevesinde, dış politik girdiler ile iç politik girdiler arasındaki etkileşim ve bu etkileşiminin çapı ve ağırlığının ne yönde değiştiği incelenmektedir. Saklı yaşanan krizlerde dış politik girdinin önem kazanarak, karar alma mekanizması çapını küçülteceği ve kararın niteliği üzerinde etkili olacağı (dış girdi ağırlıkta) varsayılmaktadır. Bunun nedeni; dış girdilerin ağırlıkta olduğu bir krizde alan uzmanlığı yani bürokrasi ön plana çıkmakta, daha geniş toplumsal etkilere açık olan meclis ise dışlanmakta ve karar alma mekanizması çapının küçülmesi söz konusu olmaktadır.

2.2.5.2. Açık Yaşanan Dış Politika Krizleri Kapsamında Dış Politik Girdiler ile İç Politik Girdiler Arasındaki Etkileşim:

“Açık yaşanan dış politika krizleri kapsamında; iç politik girdiler dış politik girdilere nazaran ön plana çıkar ve karar alma mekanizmasını genişletir.”

Bu varsayımda yaşanan açık dış politika krizleri çerçevesinde dış politik girdiler ile iç politik girdiler arasındaki etkileşim ve bu etkileşiminin çapı ve ağırlığının ne yönde değiştiği incelenmektedir. İki numaralı hipotezde, açık yaşanan krizlerde; iç politik girdilerin önem kazanmasının yanısıra, lider kadronun popülizm tuzağına düşerek karar alma mekanizması çapını genişleteceği ve kararın niteliği (iç girdiler ağırlıkta) üzerinde etkili olacağı varsayılmaktadır. Bunun nedeni; iç girdilerin ağırlıkta olduğu bir krizde toplumsal etkilere açık olan meclis, sivil toplum örgütleri ve muhalefetin ön plana çıkması ve alan uzmanlığı yani bürokrasinin ise arka planda kalmasında yatmaktadır.

Bu varsayımın temeli şu şekilde açıklanabilir: Krizlerin çözümünde, kriz aktörlerinin uzun vadeli stratejik amaçları ile örtüşen sonuçları, kısa vadeli amaçlarına tercih edeceklerini öngörmek akılcıdır. Dolayısıyla şu an için belirsizlik içeren bir kriz çözümü, kesin ve arzulanan bir gelecek adına tercih edilebilir. Ancak Smart ve Vertinsky bunun aksini iddia ederek, liderlerin tehdit seviyesindeki artışa bağlı olarak büyük stres altında verdikleri kararlarda uzun vadeli çıkarlarını tehlikeye

düşürmesine rağmen kısa vadeye öncelik verdiklerini ifade etmektedirler.²¹⁴ Benzer sonuca Rosati'de ulaşmıştır. Rosati'ye göre yüksek düzeydeki stres zamanı değerli kılarak, o an ve çok yakın gelecek üzerinde yoğunlaşılmasına neden olmaktadır.²¹⁵ Dolayısıyla karar mekanizması açısından yaşanan açık krizlerde artan toplum baskısıyla iç politik girdiler ön plana çıkmaktadır. Ancak böylesi durumlarda dikkat edilmesi gereken husus eldeki zaman iyi değerlendirilerek, hatalı bir kararın olası sonuçlarının yaratacağı yıkımın önüne geçilmesi gereğidir.

Sonuç olarak yukarıda ele alınan iki hipotez ile ulaşması düşünülen sonuç; kriz tipine bağlı olarak etkileşen dış ve iç girdiler ile politik karar arasındaki bağ vurgulanarak, bu bağın dış politika karar mekanizması ve kararı üzerinde etki derecesi ve ağırlığının tespiti suretiyle dış politika analizine özgün katkı sağlanmasıdır.

2.3. İç-Dış Politik Girdiler Arasındaki Etkileşim Platformunu Belirleyen Temel Faktörler:

Dış ve iç politik faktörlerin dış politika karar alma mekanizması üzerindeki etkisini dikkate alan ve "Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı"nın işlemsel sürecini oluşturan, dış politika karar alma mekanizması ve çıktılarını oluşturan etkileşim platformunu nitelik ve nicelik anlamında irdeleyen iki bağımlı değişken tanımlanmıştır. Bunlar politik kararın niteliği ve karar mekanizmasının çapıdır.

2.3.1. Politik Kararın Niteliği:

Kriz çıktısının içeriği olarak politik kararın niteliği iki ayrı seviye ile tanımlanmıştır. Söz konusu iki seviye politik karar kapsamında;

- Dış politik girdilerin etkisinin ağırlıklı olması,
- İç politik girdilerin etkisinin ağırlıklı olması,

durumlarıdır.

---

²¹⁴ Bkz.: C. Smart and I. Vertinsky, "Design for Crisis Decision Units", **Administrative Science Quarterly**, No: 22(4), 1977, pp.640-657.

²¹⁵ Rosati, a.g.e., 2001, p.70.

2.3.2. Karar Mekanizmasının Çapı:

Wilkenfeld ve Brecher çalışmalarında “Karar Mekanizmasının Çapı”²¹⁶ operasyonelleştirirken bir bakıma mikro seviyede kalarak başkanlık sistemine atıfta bulunmuşlar ve karar mekanizmalarını: Küçük (1–4 kişi), orta (5–10 kişi), büyük (10’dan fazla) şeklinde kabul etmişlerdir. Bu operasyonelleştirme bizim çalışmamız için geçerli olmakla birlikte, özellikle Türkiye gibi demokratik parlamenter siyasi rejimler için yeterli değildir. Zira bu tip rejimlerde karar oluşumuna katılan kurum, dolayısıyla kurumsal görüş sayısı daha fazla olmaktadır. Bu nedenle çalışmada karar mekanizması incelenirken makro değerlendirmelere de yer verilerek, karar oluşumuna iştirak eden kurum sayısında dikkate alınacaktır. Bu kapsamda karar mekanizması çapı küçük (1–2 kurum), orta (3–4 kurum), büyük (4’ten fazla) olarak operasyonelleştirilmiştir.

---

²¹⁶ Jonathan Wilkenfeld ve Michael Brecher, ICPSR Study #9286-Version 7.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 24 Aralık 2007.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Saklı Yaşanan Kriz: Türkiye'nin AGSP Karar Mekanizmasına Dâhil Olma Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan Ankara Belgesi Krizi

Saklı yaşanan krize ilişkin örnek olay seçilirken özellikle olayın incelenmesi ile bütüne ait bir bölüm veya bir durumun açıklanabilmesi amacıyla olayın bütünün parçası olmasına dikkat edilmiştir. Belirli bir konunun derinlemesine kendisi ve çevresi ile ilişkilerinin belirlenmesi ve bir yargıya varılarak, “ne” sorusundan çok varsayımlar açısından önem kazanan nasıl ve niçin sorularının cevaplanması ile belirlenen hipotezlerin test edilebilmesi maksadıyla verilere ulaşılabilirlik amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmanın temel ilgi alanlarından birisi olması sebebiyle seçilen konunun batı ittifak ve güvenlik ilişkilerini kapsamasına dikkat edilmiştir.

Yukarıda değinilen husuların yanı sıra çalışmanın temel eksenini oluşturması itibarıyla seçilecek örnek olayın ilgili kriz tipine uygun olmasına önem verilmiştir. Bu kapsamda çalışmada örnek olay olarak seçilen, “Ankara Belgesi Krizi”nin, özellikleri 2. bölümde detaylı olarak açıklanan saklı yaşanan kriz tanımına uyup uymadığı değerlendirildiğinde; krizin sürdüğü bir yıl süresince diplomasinin ağırlık kazanarak, krizin istikşafi görüşmeler veya benzer yöntemler ile kamuoyundan uzak yaşandığı, kamuoyunu bilgilendirmek adına medyaya ilgili bürokratlarca yoruma kapalı, sınırlı ve kontrollü bilgi verilmesi suretiyle manipülasyon, yorum ve yanlış bilgilendirmenin önüne geçilmesi sonucu kamuoyu baskısının sınırlı bir biçimde yaşandığı ve alan uzmanlığı yani bürokrasinin krizde aktif rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca toplumsal maliyetin sınırlı olması ve krizin toplumun kültürel dokusu veya etik dokusu ile ilintili olmadığı düşünülmektedir. Söz konusu nedenlerden ötürü Ankara Belgesi krizinin saklı yaşanan kriz tanımına uygun olduğu kabul edilmiştir.

Ancak seçilen örnek olayın Türk Dış Politikasında yaşanan en tipik saklı kriz olduğunu veya olmadığını söylemek mümkün değildir. Zira çok partili hayata geçişten bu yana yaşanan dış politika krizleri arasından en tipik olanının seçilmesi

başı başına ayrı bir çalışma konusu olabilir. Dolayısıyla hipotezin testi neticesinde elde edilecek genellemede de söz konusu sınırlılığın içkin olarak bulunacağı dikkate alınmalıdır.

3.1. Saklı Yaşanan Kriz Kapsamında Nitel ve Nicel Anlamda Etkileşim Platformu:

3.1.1. Saklı Yaşanan Krizin Etkileşimsel Karar Alma Sürecini Etkileyen Temel Faktörler:

3.1.1.1. Dış Politik Girdi:

Çalışmada kullanılan iki bağımsız değişkenden ilki olan dış politik girdi iki ara değişkenden oluşmaktadır: Bunlar “Ulusal Güvenliğe Yönelik Tehdit Seviyesi” ile “Ülkenin İttifak Kapasitesi”dir. Örnek olay kapsamında daha önce açıklandığı üzere gerek dışişleri, gerekse askeri bürokrasi tarafından Türkiye’ye yönelik temel tehdit; zamanla AB tarafından NATO’nun etkisizleştirilerek, Türkiye’nin geleceğin Avrupa’sından sadece siyasi anlamda değil fakat aynı zamanda güvenlik alanında da dışlanma tehlikesi ve Yunanistan ile mevcut sorunların AB platformuna taşınarak çözümlenmeye kalkışılması teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle bu örnek olaya ilişkin olarak tehdit; “politik tehdit” olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan örnek olaya ilişkin olarak ittifak kapasitesi değerlendirildiğinde, krize müdahil olan tarafların farklılaşmasına bağlı olarak iki durum ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin Ankara Belgesi’nin hazırlanması ve Yunanistan’ın itirazının kaldırılması sürecinde ABD, İngiltere ve NATO ile ilişkileri: “Ülkenin süper veya büyük bir güç ile resmi ittifak ilişkileri içine girmesi” durumu olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan krize müdahil olan diğer bir aktör olarak AB açısından süreç ele alındığında, Türkiye’nin AB üyesi olmaması ve BAB’ın pasifize edilmiş olması sonucu AB güvenlik mimarisinde yerinin arzu ettiği seviyede olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin Ankara Belgesi’nin hazırlanması ve Yunanistan’ın itirazının kaldırılması sürecinde AB ile ilişkileri: “Ülkenin herhangi bir ittifaka dâhil olmaması veya tarafsız olması” durumu olarak değerlendirilmiştir.

3.1.1.2. İç Politik Girdi:

Çalışmada kullanılan iki bağımsız değişkenden ikincisi olan iç politik girdi iki ara değişkenden oluşmaktadır: Bunlar “Aktörün Güç Statüsü” ile “Psikolojik Çevresi (Stres Seviyesi)”dir. Örnek olay kapsamında aktör olarak ele alınan Türkiye'nin güç statüsü: “Orta güç” olarak değerlendirilmiştir. İçinde bulunulan stres seviyesinin bir bakıma aktör ve rakibinin güç statüsündeki farklılık ile karar alıcılar tarafından algılanan tehdidin bir fonksiyonu olduğu ve tehdit seviyesinin görece düşük olması ve krizin Türk kamuoyu tarafından sınırlı bir biçimde takip edildiği dikkate alındığında bu örnek olayda stres seviyesi: “Orta” olarak kabul edilmiştir.

3.1.2. Dokümanlarda Ankara Belgesi Krizi:

Bu bölümde örnek olaya ilişkin yazının yanı sıra Ankara Belgesi krizinin ortaya çıktığı 1 Aralık 2001–21 Aralık 2002 tarihleri arasındaki Hürriyet, Radikal ve Zaman gazeteleri esas alınarak yapılan haber analizi ile konuya ilişkin internet kaynaklarına yer verilerek ortaya konan hipotezin geçerliliği sınanacaktır. Bu tarihler arasında Türkiye'nin AGSP karar mekanizmasına dâhil olma süreci ve Ankara Belgesi'ne ilişkin söz konusu gazetelerde yayınlanan 25 haber incelemeye alınmış köşe yazıları ve yorumlar kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışmada ele alınan Milliyet, Hürriyet, Radikal ve Zaman gazetelerinin genel yayın politikasındaki temel farklılıklara rağmen bu süreci farklı boyutlarda değerlendirmedikleri ortaya çıkmaktadır. Dört gazete de genellikle yorumdan kaçınarak sadece konuya ilişkin haberleri sayfalarına taşımışlardır. Tek fark yayın politikaları gereği dış politikaya ağırlık veren Radikal ve Zaman gazetelerinin sürece sayfalarında daha geniş yer vermeleri olmuştur. Kitlelerin yönlendirilmesinde etkin rolü olan yazılı basınının Ankara Belgesi'nin müzakare ve onay sürecinde siyaseten renksiz davranması ise krizin uzun soluklu, teknik ve ulusal çıkar açısından hayati tehdit içermemesi nedenlerine bağlanmıştır.

Yapılan örnek olay incelemesi sonucunda karar mekanizması tarafından algılanan temel dış politik girdinin: Ulusal güvenliğe yönelik tehdit olarak: Zamanla AB tarafından NATO'nun etkisizleştirilerek, Türkiye'nin geleceğin Avrupa'sından sadece siyasi anlamda değil fakat aynı zamanda güvenlik alanında da dışlanma ve Yunanistan ile mevcut sorunların AB platformuna taşınarak çözümlenmeye kalkışılması tehlikesi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ittifak kapasitesi

açısından ABD ve NATO ile 50 yılı aşkın süredir devam eden ittifak ilişkileri baskısı neticesinde Türkiye'nin Ankara Belgesi'nin onaylanması şartıyla AB'nin NATO imkânlarından yararlanmasını kabul etmesinin önem arz ettiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan aynı karar mekanizmasınınca iç politik girdi olarak ele alınan askeri ve dışişleri bürokrasisinin kurumsal görüşlerinin oluşmasında sınırlı etkisi olan dâhili politik görüşler, orta güce sahip bu görece küçük ve alan uzmanlarından oluşan teknik karar mekanizmasında yer alan birey ve grupları herhangi bir kamuoyu baskısı hissetmeden orta düzeyde stres içeren bir ortamda karar vermelerine neden olmuştur. Sonuçta görece yaşanan düşük seviyeli tehdit altında küçük ve alan uzmanlarından oluşan bir karar mekanizması kamuoyu baskısı hissetmeden, dış politik girdileri göz önüne alarak, Ankara Belgesi'ni ABD ve İngiltere ile müzakere ederek hazırlayabilmiştir.

3.1.3. Örnek Olay “Türkiye'nin AGSP Karar Mekanizmasına Dâhil Olma Süreci ve Bu Süreçte Yaşanan Ankara Belgesi Krizi”:

3.1.3.1. AGSK'nin Oluşum Süreci ve Gelişimi:

Soğuk savaşın sona ermesi ile değişen tehdit yapısı ve algılamaları paralelinde AB üyesi ülkeler geliştirdikleri yeni güvenlik (sonradan savunma) politikası çerçevesi ile savunma konusunda inisiyatifi ele alarak güvenlik konusunda ABD etkisinden kurtulmayı ve kendi çıkarları doğrultusunda bir ortak dış güvenlik politikası oluşturmayı arzuluyorlardı. ABD'nin de uzun süredir, Avrupalı müttefiklerinin kendi bölgelerinin güvenliği açısından daha fazla askeri ve finansal fedakârlık yapmalarının zamanı geldiğini düşünmesi de uygun konjonktürü yaratmıştı. Zira 21. yüzyılın başlarında dünyadaki toplam GSMH'nin yaklaşık %32'sini üreten AB ülkeleri, yaklaşık %25'ini üreten ABD'nin askeri harcamalarının yaklaşık %60'ı kadar askeri harcama yapmaktaydılar.²¹⁷ Bu dengesiz yük paylaşımı Atlantik topluluğunda giderek belirginleşen, temelde Amerika ve Avrupa'nın askeri güç alanındaki eşitsizliklerinden kaynaklanan bir çatlağa neden olmuştur. Atlantik

---

²¹⁷ Faruk Sönmezoğlu, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.523.

sistemi içerisindeki bu çatlağın daha da derinleşmemesi ve onarılması adına Amerika ve Avrupa arasında soğuk savaş dönemindeki bağımlı güvenlik modeli yerine Avrupa'nın askeri kapasitesini artırıp, Hobesyen dünyada daha fazla sorumluluk üstlenmesi amacıyla Atlantik'in her iki tarafından sesler yükselmekteydi. Diğer taraftan AB'nin kendisinin de aslında arzuladığı, kendisinden beklenen sorumluluğu üzerine alamamasında başlıca engeller olarak; kriz yönetimi çerçevesinde askeri gücünün yetersizliği, üye devletler arasında ortak dış güvenlik ve savunma politikasına ilişkin irade eksikliği ve etkin kurumsal mekanizmaların oluşturulamaması göze çarpmaktadır.

Bahse konu yeni Avrupa güvenlik ve savunma anlayışını iç içe geçen halkalar şeklinde, ilk halka olarak yeniden canlandırılan BAB, ikinci halka olarak NATO ve üçüncü halka olarak AGİT'in oluşturması düşünülmekteydi. Bu çerçevede hazırlanan Aralık 1991 tarihli Maastrich Antlaşması'nda BAB'ın hem AB'nin savunma ayağı, hem de NATO'nun Avrupa kanadı olarak görev görmesi öngörülmüş,²¹⁸ ayrıca "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" geliştirilmesi ve savunma konularında Avrupalıların daha fazla sorumluluk üstlenmelerinin gerektiği hususları kabul edilmiştir.²¹⁹ Yine Maastricht Antlaşması'nın J.4.2 maddesinde yer alan "AB'nin savunma boyutlu kararı ve uygulamalarını geliştirmek ve uygulamaya geçirmeyi BAB'den talep eder (request)" ifadesiyle BAB ile AB arasında zaman içerisinde belirginleşecek bağıın ilk işareti verilmiştir.²²⁰ BAB 19 Haziran 1992'de, özellikle farklı statüdeki üyelerin haklarını belirlemesi itibarıyla önem arz eden Petersberg Bildirisini yayınlamaya BAB görev yelpazesini belirlemiştir. Buna göre örgüt kriz yönetimi, insani yardım ve güvenli tahliye çerçevesinde barışı sağlama ve koruma amaçlı askeri kuvvet oluşturacağını açıklamıştır. Açıklamayı takiben BAB'a tam üye olan 9 ülke (Almanya, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, İtalya, İngiltere ve Portekiz); BAB'a üye olmayan AB ülkelerini (Danimarka, Yunanistan ve İrlanda) "Tam Üye" veya "Gözlemci Üye", AB üyesi olmayan NATO ülkelerini de (Türkiye, Norveç ve İzlanda) "Ortak Üye" olmaya davet etmişlerdir. AB

---

²¹⁸ Bu durum Antlaşma Eki'nde yer alan bir bildirme şeklinde ortaya konulmuştur.

²¹⁹ Trevor C. Salmon and Alistair J.K. Shepherd, **Toward a European Army**, London, Lynne Rienner Publishers, 2003, p.48.

²²⁰ Akla gelen ilk soru AB ile neden daha en baştan resmi bağ kurulmadığıdır. Bunun başlıca nedeni, İngiltere'nin, NATO'yu (dolayısıyla Transatlantik bağı) zayıflatacağı düşüncesiyle, AB-BAB arasında bir kurumsal bağ kurulmasını önlemesi olmuştur.

üyesi olmayan bir NATO üyesi olarak Türkiye bu daveti kabul ederek, 30 Haziran 1992 tarihinde BAB'a "ortak üye" olarak katılmıştır.²²¹ Türkiye açısından sürecin saklı yaşanan krize dönüşümünde önem arz eden ortak üyelerin statülerinde sağlanan gelişmeler şu aşamaları takip etmiştir:

- Askeri Karargâhta Temsil: Ortak üyeler BAB Askeri Karargâhına (Planlama Hüccresine) daimi bir irtibat düzenlemesi ile katılma imkânına sahiptir. Türkiye 1995 yılından itibaren BAB Askeri Karargâhında başlangıçta bir, müteakiben üç subay ile temsil edilmeye başlanmıştır.

- Toplantılara Katılım: Tam üyelerin çoğunluğu veya dönem başkanlığı dâhil ülkelerin yarısının isteği halinde toplantılar tam üye ülkelerin katılımıyla kısıtlandırılabilir. Ancak bu durum, Mayıs 1994 tarihli Kirchberg Bildirisi²²² ile değiştirilerek ortak üyelere istisnasız tüm toplantılara katılımın yolu açılmıştır. Bununla birlikte tam üyeler arasında oydaşma sağlamış kararları veto edemeyeceği de karara bağlanmıştır.

- Kararlara İştirak: Tam üyeler tarafından alınan kararlara ortak olabilecekler ve çoğunluğun veya dönem başkanı ülke dâhil üyelerin yarısının reddetmemesi halinde bu kararların uygulanmasına katılacaklardır. Bu kısıtlamada, Kirchberg Bildirisi ile ortadan kaldırılmış, BAB'ın aldığı bütün kararlara katılma veya katılmama konusu ortak üyelerin kararına bırakılmıştır.

- Diğer Teşkilatlardan Transfer Edilen Organlara Katılım: Önceden üye oldukları BAB'a transfer edilen organlarda veya kurumlarda tam üyeler ile aynı haklara sahip olacaklardır. NATO'dan BAB'a transfer edilen, silahlanma ve lojistik alanlarında faaliyet gösteren Batı Avrupa Silahlanma Grubu (WEAG), Avrupa Uzun Vadeli Planlama Grubu (EUROLONGTERM), Avrupa Muhabere Grubu (EUROCOM) ve Batı Avrupa Lojistik Grubu (WELG) faaliyetlerinde ortak üyeler "Tam Üye" statüsü ile yer almışlardır. Bu durum, ortak üyelerin gözlemci ülkelere nazaran BAB içinde daha etkin konuma gelmelerine imkân sağlamıştır.

---

²²¹ Petersberg Bildirisinin "BAB ile AB veya NATO üyesi Avrupa Ülkeleri Arasındaki İlişkiler" başlıklı III. bölümünde "Ortak Üye" ve "Gözlemci Ülke"lerin katılım esasları ve sahip olacakları haklar belirlenmiştir. Bu statü farklılığında dikkati çeken husus; BAB'ın AB ve NATO arasında bir köprü görevi göreceğinin işareti olarak üç ayrı statü yaratılmış, ortak üyelere gözlemcilere kıyasla BAB faaliyetlerine daha etkin katılma hakları verilmiştir.

²²² 9 Mayıs 1994 tarihli Kirchberg Bildirisi, (çevrimiçi) (<http://www.weu.int>), 06 Mayıs 2008.

- Harekâta Kuvvet Katkısı: Kuvvet katkısı yaptıkları harekâta tam üyeler ile aynı statüde katılacaklardır.²²³
- Bütçeye Katılım: BAB'ın bütçesine öngörülen oranda katkı yapacaklardır.
- Ortak Savunma Yükümlülüğü: Ortaklık Belgesinin bir parçasını oluşturan Petersberg Bildirisinin III. bölümünün A kısmının tam olarak kabul edileceği hususu Kirchberg Bildirisinde²²⁴ teyit edilerek, NATO'daki V. madde haklarının aynen sürdürüleceği kabul edilmiştir.
- NATO'nun Avrupalı Müttefiklerinin NATO Destekli BAB Liderliğindeki Harekâta Katılımı: NATO'nun Brüksel ve Berlin toplantılarında alınan prensip kararında, BAB'ın NATO olanak ve yeteneklerini kullanarak BAB liderliğinde harekât icra edilebilmesi kabul edilirken, bu tip harekâta BAB'a tam üye olmayan NATO'nun Avrupalı müttefiklerinin tam katılımının sağlanacağı da kabul edilmiştir. Bu gelişmeler sayesinde ortak üyeler BAB kapsamında icra edilen bütün faaliyetlere tam katılım hakkı kazanmış, bunun sonucunda BAB'ın AB ile ortak toplantılarına da katılma imkânına kavuşmuştur.

Türkiye ortak üye konumu sayesinde BAB'ın NATO'dan ayrı olarak Avrupa'da icra edeceği bir harekâta etkin bir konuma kavuşmuştur. BAB Askeri karargâhının hemen hemen bütün bölümlerinde Türk personeli görev yapmış, NATO destekli BAB harekâtında ise Türkiye tam üye hakları ile katılma ve müstakil BAB harekâtında ise katılma niyetini bildirmesi ve BAB konseyince onaylanmasını müteakip yine tam üye hakları ile katılım hakkını elde etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye BAB Konseyinin bütün toplantılarına katılım ve görüş ifade edebilme hakkını elde etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye elde ettiği kazanımlar ile "Ortak Üye"liğini adı konmamış bir "Tam Üye"liğe dönüştürmüştür. Bu nedenle Türkiye AGSK kapsamındaki gelişmelerden ciddi kaygı duymamış ve NATO içinde bu gelişime

---

²²³ Türkiye 1993 yılından itibaren ortak üyelerinin statüsündeki belirsizliğin giderilmesi için yoğun çaba göstermiş ve 1997 yılında Erfurt Bildirisi ile bütün faaliyetlere tam katılım hakkını kazanarak ortak üyelik statüsünü adeta tam üyeliğe dönüştürmüştür.

²²⁴ Kirchberg Bildirisi Part III: "Ministers, reaffirmed the Council's commitment fully to take into consideration associate members' security interests; reiterated that the security guarantees and defence commitments binding the members states within WEU and the Atlantic Alliance are mutually reinforcing and recalled that, as members of the Atlantic Alliance, the WEU associate members fully enjoy the provisions of article 5 of the Washington Treaty;..."

başta katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda, Vaşington Zirvesi'nde, AGSK ile ilgili olarak ele alınan konuların BAB bünyesinde ve BAB kazanımları esas alınarak inşa edileceğinin kararlaştırılması üzerine AB'nin NATO ile etkileşime girmesine onay vermiştir.

3.1.3.2. AGSP'nin Oluşum Süreci ve Gelişimi:

İngiltere'de İşçi Partisi'nin Tony Blair önderliğinde 1997 yılında iktidara gelmesi İngiltere'nin AB politikalarında değişikliği de beraberinde getirmiştir. Önceki iktidarın aksine Blair hükümeti, AB ile bütünleşmeye hız vermiş; ancak Transatlantik güvenlik ilişkilerinin zarar göreceği endişesi ile Avrupa savunmasının NATO ve BAB ile birlikte yürütülmesi gereğini savunmuştur. Fakat 1998 yılına gelindiğinde savunma alanında da İngiltere'nin politikasını değiştirdiği görülmektedir. Bu değişikliğin ilk işareti Ekim 1998 yılında Pörschach'ta yapılan AB Zirvesinde Tony Blair'in *"...AB'nin güçlü bir ortak dış ve güvenlik politikası olması yönündeki arzuyu İngiltere'nin de paylaştığı..."* şeklindeki söylemi ile verilmiştir.²²⁵

Fransa'nın Saint-Malo kentinde 03–04 Aralık 1998 tarihleri arasında yapılan Fransa-İngiltere görüşmeleri, AB'nin savunma ve güvenlik boyutuna yeni ve önemli bir halka eklemiştir. İngiltere-Fransa Zirvesi sonucunda 4 Aralık 1998'de imzalanan Saint-Malo Bildirisi,²²⁶ NATO'nun öncü rolünü kabul etmekle birlikte, ABD'nin katılmayı ön görmediği kriz yönetimi harekâtlarının, AB'nin siyasi kontrolünde yapılmasını ve bunun için yeni mekanizmalar geliştirilmesini öngörmüştür. Saint-Malo Bildirisi ayrıca BAB'ın AB'ye eklenmesi yaklaşımını açığa çıkarmıştır. İngiltere ile Fransa'nın gündeme getirdiği bu konu bilahare AB tarafından da benimsenmiştir. Bildiride:

- Amsterdam Antlaşması'nda yer alan ODGP'nin uygulamaya konulması,

---

²²⁵ Bkz.: Paul Cornish and Geoffrey Edwards, "Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture", **International Affairs**, Volume 77, Issue 3, July 2001, pp. 587–603; Mark Oakes, "European Defence: From Pörschach to Helsinki", **House of Common Research Paper**, 2002, p.10, (çevrimiçi) (<http://www.parliament.uk>), 1 Haziran 2008.

²²⁶ Franco-British Summit Joint Declaration on European Defence, Saint-Malo, 4 December 1998 (çevrimiçi) (<http://www.weu.int>), 6 Mayıs 2006.

- AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek ve müstakil harekât yapabilecek bir kapasiteye sahip olması ve yeterli bir askeri kuvvet ile desteklenmesi,
- Üyelerinin toplu savunmasının temelini oluşturan modernize edilmiş NATO'nun yaşamasına ve gelişmesine katkıda bulunulması,
- Avrupalıların, AB'nin yapısal çerçevesi içinde harekât icra etmeleri,
- NATO'nun taraf olmadığı durumlarda, AB'nin karar alması ve askeri harekâtı onaylaması için, uygun bir yapıya ve askeri kapasiteye kavuşturulması,
- Avrupa'nın yeni risk ve tehditlere hızla tepki gösterebilecek güçlendirilmiş bir silahlı kuvvete ihtiyacı olduğu, bu kuvvetin güçlü ve rekabetçi bir Avrupa savunma sanayi ile desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bu bildiri ile İngiltere, AB'nin savunma kimliği kazanması konusundaki yeni tavrını ortaya koymuş,²²⁷ bu da Avrupa'da yeni bir savunma ve güvenlik yapılanması arayışındaki ülkeleri cesaretlendirmiştir. 23–24 Nisan 1999 tarihlerinde yapılan Vaşington Zirvesi'nde onaylanan NATO Stratejik Konsepti ve Zirve Bildirisi'nde AGSK'nin geliştirilmesi ve AB ile ilişkilendirilmesi yönünde yer alan ifadeler AGSP'nin gelişimine önemli katkı yapmıştır. NATO içinde ABD'ye yakın tutumu ile dikkatleri üzerinde toplayan İngiltere yanında, Vaşington Zirvesi ile ABD'nin desteğinin alınmasıyla, savunma politikaları Avrupa Konseyi zirveleri ile AB bünyesine taşınmış, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın bir parçası haline gelmiştir. AGSK sürecini desteklemekle birlikte ABD kanadında izlenen politikaların esası 3D olarak NATO jargonuna girmiştir.²²⁸ Bunlar; “DE-LINKING”,²²⁹ “DECOUPLING”²³⁰ ve “DUPLICATION”²³¹ olmaması olarak belirlenmiş sonradan Türkiye'nin dillendirmesi

---

²²⁷ Jolyon Howorth, “Discourse, Ideas and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy”, **West European Politics**, Volume 27, No.2, March 2004, pp.211–234.

²²⁸ Jean-Yves Haine, Çev. Yasin Atlıoğlu, “AGSP ve NATO”, **AB Güvenlik Ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl**, Editör Nicole Gnesotto, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005, s.132.

²²⁹ NO DE-LINKING (Bağlantı Kopmamalı) ile; AB'nin oluşturacağı otonom bir yapı ile NATO'dan güvenlik alanında ayrılmasının kabul edilemez olduğu ifade edilmektedir.

²³⁰ NO DE-COUPLING (Bölünme Olmamalı) ile; Ortak Güvenliğin Avrupa ile Atlantik arasında bölünmesinin kabul edilemez olduğu ifade edilmektedir.

²³¹ NO DUPLICATION (Tekrar Olmamalı) ile; NATO'dan kolaylıkla temin edebilecekleri olanak ve yeteneklerin aynısını oluşturmak üzere AB'nin yeni yapılanmalara gitmemesi anlamında kullanılmaktadır.

ile de "DISCRIMINATION"²³² olmaması şeklinde 4D'ye dönüşmüştür.²³³ Vaşington Zirvesi'nde onaylanan NATO Stratejik Konsepti²³⁴ ve Zirve Bildirisinde²³⁵ konu ile ilgili olarak şu hususlar yer almıştır.

- NATO Stratejik Konsept Md. 17: AB savunma ve güvenlik boyutunu güçlendirmek için önemli kararlar almıştır. Bu süreç NATO ittifakını etkileyecek olup tüm Avrupalı müttefiklerin NATO ve BAB'da geliştirilen düzenlemeler kapsamında bu sürece dâhil olmaları gerekmektedir. ODGP'nin gelişimi ortak savunma politikasının gelişimini de kapsamaktadır. Bu ortak savunma politikası Kuzey Atlantik Antlaşması'nda öngörülen ortak güvenlik ve savunma politikası ile uyumlu olmalıdır.

- NATO Stratejik Konsept Md. 30: NATO'nun askeri boyutta yer almadığı bir harekâta, NATO olanak ve yeteneklerinin BAB'ın politik kontrolü ve stratejik yönetimi altındaki veya kabul edilen başka bir şekilde²³⁶ bir harekâta tahsis edilmesi tüm Avrupalı müttefiklerin tam ve eşit katılımları dikkate alınarak her seferinde ayrı ayrı (case by case) ve "oybirliği" ile karar altına alınması şartına bağlanmıştır.

3-4 Haziran 1999'da yapılan AB Köln Zirvesi,²³⁷ AB'nin uluslararası beklentileri karşılamak amacıyla Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası uygulama kararlılığını ortaya koyduğu zirve olmuştur. Burada AB, NATO'nun AGSK konusunda Vaşington'da yapmış olduğu açılıma gerekli cevabı vermemiş ve yeni savunma boyutunu NATO-BAB arasındaki mevcut düzenlemelerin üzerine inşa etmek istemediğini ortaya koymuştur. NATO'dan neredeyse sınırsız olarak faydalanmak isteyen AB, BAB'daki düzenlemelerin aksine, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklere katılım açısından bir öncelik tanımamış ve katılım konusunda

---

²³² NO DISCRIMINATION (Ayrımcılık Yapılmamalı) ile; NATO üyesi Avrupalı ülkelerin Avrupa güvenlik yapılarına diğer üyeler ile aynı statüde iştiraki kastedilmektedir.

²³³ Robert E.Hunter, **The European Security and Defence Policy: NATO's Companion or Competitor?**, Rand Publication, 2001, pp.33-44, (çevrimiçi) (<http://www.rand.org/>), 1 Haziran 2008.

²³⁴ The Alliance's Strategic Concept, Approved by Heads of State and Government Participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. on 23 and 24 April 1999, NAC-S (99) 65, NATO Review, Summit Edition, Summer 1999, (çevrimiçi) (<http://www.nato.int>), 6 Mayıs 2008.

²³⁵ The Washington Declaration, Signed and Issued by Heads of State and Government, Participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington DC on 23 and 24 April 1999, NATO Review, Summit Edition, Summer 1999, (çevrimiçi) (<http://www.nato.int>), 6 Mayıs 2008.

²³⁶ Stratejik Konseptin müzakerelerinde BAB veya AB (WEU/EU) şeklinde yer alan bu ifadede bütün ülkelerin istemesine rağmen Türkiye'nin direnmesi üzerine ancak Zirve öncesinde, "WEU or as otherwise agreed" şeklinde değiştirilmiştir.

²³⁷ Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3-4 June 1999, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 7 Mayıs 2008.

sadece danışma niteliğindeki düzenlemelerle yetinmiştir. Ayrıca 2001 yılına kadar BAB'ın fonksiyonunu tamamlayarak AB içine dâhil edilmesi kararı da yine Köln Zirvesinde alınmıştır. Alınan bu kararlarla Türkiye BAB kapsamında elde ettiği kazanımları önemli ölçüde kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye açısından AGSP'nin karar mekanizmasına dâhil olma sürecinin bir krize dönüşmesinin ilk sinyalleri de bu zirvede verilmiştir.

Saint-Malo Zirvesi ile yeni bir ivme kazanan Fransa ve İngiltere'nin savunma alanındaki işbirliği, 25 Kasım 1999 tarihli Londra Zirvesi ile Avrupa'nın kısa vadede sahip olmayı amaçladığı ani reaksiyon kuvvetinin detayları belirlenmiştir. Bu zirvede, daha sonra 10–11 Aralık 1999 tarihli AB Helsinki Zirvesinde kabul edilecek olan AB Temel Hedefinin hareket noktasını oluşturan hususlar kabul edilmiştir. Buna göre, 50–60000 kişiden oluşan, 60 gün içinde krize müdahale edebilecek, yeterli hava ve deniz unsurları ile desteklenen bir Avrupa Ani Reaksiyon Kolordusu²³⁸ oluşturulmasının Helsinki Zirvesinde gündeme alınması kabul edilmiştir. Zirve sonunda yayımlanan bildiriye NATO'nun kolektif savunma için temel örgüt olarak kalmaya devam edeceğinin altı çizilmiştir.

AB Helsinki Zirvesinde kabul edilen AB Temel Hedefi'nin görev alanı Petersberg Görevleri²³⁹ olarak belirlenmiş ve AB kuvvetlerinin hareket yarıçapının Brüksel merkez olmak üzere 4000 km ile sınırlandırılmıştır.²⁴⁰ Bu mesafe Kuzey Batı Afrika, (Batı Sahra, Kuzey Afrika), Doğu Akdeniz, Ortadoğu (İsrail, Filistin, Irak, İran'ın bir kısmı), Kafkaslar (Gürcistan, Çeçenistan, Azerbaycan ve Ermenistan), Orta ve Doğu Avrupa, Balkanlar ve Batı Rusya'yı kapsamaktadır. AB söz konusu alanı kendi arka bahçesi olarak ilan ederken, burada ortaya çıkabilecek bir krizin kendi güvenliğine tehdit oluşturabileceğini kabul ederek, bu krize müdahale

---

²³⁸ Bosna-Hersek'te icra edilen Barışı Destekleme operasyonlarından Barışın Tesisi Harekâtı olan UNPROFOR (United Nation Protection Force) 58.000 personelden oluşan bir güç ile Barışa Zorlama Harekâtı olan IFOR (Implementation Force) 60.000 kişilik bir güç ile SFOR (Stabilization Force) ise 32.000 kişilik bir güç ile gerçekleştirilmiştir. Bosna'da icra edilen operasyonlar göz önüne alındığında, AB'nin hedef olarak belirlediği 60–70 bin kişilik Ani Müdahale Gücünün, Barışa Zorlama harekâtı icra edebilecek kapasitede bir güç olacağı söylenebilir.

²³⁹ Petersberg Görevleri: İnsani yardım ve kurtarma görevleri, Barışı koruma görevleri, Barışın tesisi dâhil, kriz yönetiminde muharip kuvvet görevlerini içermektedir.

²⁴⁰ Antonio Missiroli, "The European Union: Just a Regional Peacekeeper", **European Foreign Affairs Review**, Volume 8, 2003, pp.493–503.

edebilecek bir kuvvet oluşturulmaktadır.²⁴¹ Mesafenin nispeten kısa olmasından, AB'nin başlangıç için bölgesel bir askeri güç olmayı hedeflediğini söylemek mümkündür.

Katılım konusundaki düzenlemelerin netleştirildiği Helsinki Zirvesi'nde AB, BAB'da olduğu gibi somut bazı katılım mekanizmaları öngörmek yerine, AB üyesi olmayan NATO ülkeleriyle Ad Hoc temelde yürütülecek muğlâk bir ilişkiler yelpazesini benimsemiştir. Bu kapsamda AGSK'nin NATO içinde geliştirilmesi ve AB'nin geliştirmeyi hedeflediği AGSP bir bütün olarak değerlendirildiğinde iki konu dikkat çekmektedir:

- Temelde AB, AGSP sürecinde kurulacak düzenlemelerle NATO'nun harekât ve kuvvet planlama yeteneğinden sürekli ve kesintisiz bir biçimde faydalanmak istemektedir.
- AB, bu imkâna kavuşunca, kendi belirleyeceği öncelikler ve hedefler çerçevesinde icra edeceği tüm harekâtların askeri/teknik planlama ve hazırlıklarını İttifaka yaptırabilecek, kendisi sadece siyasi hedefleri verecektir.

1 Ocak 2002 tarihinden itibaren tam üye olmayan ülkelerin BAB bütçesine katkı payı ödemelerinin sona erdirilmesi, 28 Haziran 2001 tarihli 1352. BAB Konsey toplantısında kararlaştırılarak, 31 Temmuz 2001'den itibaren BAB'ın kriz yönetimi kapsamındaki faaliyetleri sona erdirilmiştir. BAB'ın askeri harekât fonksiyonlarının AB'ye aktarılması kararı, Türkiye gibi AB üyesi olmayan fakat NATO üyesi olan ortak üye ülkeleri zor durumda bırakmıştır. Buna rağmen, Türkiye iyiniyet ve ahde vefa gereği AB'nin bu kararını başta BAB'ın mevcut kurumlarıyla birlikte AB'ye aktarılması olarak okumuş ve bu aktarımın AB'nin savunma bacağına BAB'daki şekliyle ve daha önce değinilen Türkiye'nin kazanımlarıyla aktarılmasını talep etmiştir. Ancak AB, Vaşington ve Köln Zirvesinde alınan kararın aksine, BAB ve AB'nin farklı kuruluşlar olduğu ve bu yüzden, BAB'da edinilen kazanımların tam olarak AB'ye aktarılamayacağını savunmuştur.

7–11 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleşen Nice Zirvesi'nin;²⁴² AB'nin kriz yönetimi, AB askeri yapısının oluşturulması ve 3. ülkelerle ilişkilerini ortaya koyması

---

²⁴¹ Alistair J.K. Shepherd, "The European Union's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance", *European Security*, Volume 12, No.1, Spring 2003, p.53.

ve AB askeri yapısını²⁴³ belirlemesi nedenlerinden ötürü AGSP konusunda özel bir önemi bulunmaktadır.²⁴⁴ Nice Zirvesi sonuçlarına göre o dönemde AB üyesi olmayan 6 müttefik ülkeye (Türkiye, Norveç, İzlanda, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan) kısaca aşağıda belirtilen haklar sağlanmıştır:

Barış Zamanı;

- Daimi Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC), AB Askeri Komitesi (EUMC) ve AB Askeri Karargâhı'nın (EUMS) ülkeler arasında irtibatını sağlayacak birer irtibat personeli görevlendirebilecek,
- AB ülkeleri ile AB üyesi olmayan NATO ülkeleri ve AB aday ülkelerinin katılacağı toplantılar (Her dönem başkanlığında en az 2 defa olmak üzere) icra edilecektir.

Harekât Öncesi;

- Özellikle güvenlik çıkarlarını tehlikede gören ülkelerle yoğun danışmalar yapılacak; AB tarafından onaylanan "Harekâta Yönelik Askeri Seçenekler" konusunda bilgi verilecektir.

Harekât süresince;

- Harekâta yeterli kuvvet veren ülkeler AB Konsey Kararını müteakip harekâtın başlamasından sonra kurulacak Katılımcılar Komitesi'nde (CoC) harekâtın günlük icrasını takip edebilecektir.

Nice Zirvesi'nde ayrıca, o dönemde AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin (6'lar) NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılacağı bir AB harekâtına AB konsey kararına bağlı kalmadan katılabilecekleri ifade edilmiş; ancak, bu katılım yine CoC'ye katılımı kısıtlanmış, karar mekanizmasına dâhil edilmemişlerdir. AGSP'nin gelişim süreci incelendiğinde gerek AB karar mekanizmaları, gerekse politika ve fikir kurumlarının karşılıklı etkileşiminin zor sağlandığı, birçok konuda politika farklılıklarının

---

²⁴² Presidency Conclusions, Nice European Council, 7–11 December 2000, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 11 Mayıs 2008.

²⁴³ Council Decision on the Establishment of the Military Staff of the European Union, Official Journal of the European Communities, 30.01.2001, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 26 Mayıs 2008.

²⁴⁴ Trevor C.Salmon and Alistair J.K.Shepherd, **Toward a European Army: A Military Power in the Making?**, London, Lynne Rienner Pub., 2003, p.77.

olduğu ve ortak politika belirlenemediği görülmektedir.²⁴⁵ AGSP çerçevesinde üzerinde tartışılan konuları ise; AGSP'nin içeriği, siyasi irade eksikliği, ekonomik sorunlar, kurumsal yapı, Avrupa'daki krize kimin müdahale edeceğinin belirgin olmaması ve kuvvet yapısı şeklinde sıralamak mümkündür.

3.1.3.2.1. AGSP'nin İçeriği:

Temel anlaşmazlık konularının belki de en önemlisi, AGSP'nin neyi içerip neyi içermediği olarak ifade edilebilir. ODGP'nin kapsamı "*Ortak savunmaya varabilecek, ortak bir savunma politikasının aşamalı olarak oluşturulmasını kapsayacak şekilde, Birliğin güvenliği ile ilgili tüm konuları kapsar.*"²⁴⁶ şeklinde belirlenmiş olmasına rağmen, aynı maddedeki; "*Birliğin ODGP ile ilgili politikalarının bazı üyelerin ortak savunmalarını NATO içinde gerçekleştirilmesine ön yargı teşkil etmeyeceği.*"²⁴⁷ ifadesi AB'nin de kendi içinde AGSP'nin neyi kapsayıp kapsamayacağı konusunda oydaşma olmadığını, bazı ülkelerin hala NATO güvenlik şemsiyesine öncelik tanıdığını açıkça ortaya koymaktadır. ODGP'nin hedefleri arasında "*Birliğin ortak değerlerini, temel çıkarlarını, bağımsızlığını ve bütünlüğünü (Integrity of the Union) BM şartı prensiplerine uygun olarak korumak*" ifadesinin yer alması aslında AGSP'ye AB'nin dış sınırlarının korunması görevini yüklemekte, dolayısıyla ister istemez NATO ile görev tekrarı (NO DUPLICATION) sorunu yaşanmaktadır.

Diğer taraftan AB Köln Zirvesinde, AGSP kapsamında AB'nin üstleneceği kriz yönetim görevleri Petersberg Görevleri ile sınırlı tutulmuştur. Bu sınırlandırmada tarafsızlık politikalarına önem veren Avusturya, İsveç, Finlandiya, İrlanda gibi ülkelerin politikaları rol oynamıştır. Aslında Petersberg Görevleri ile esasen neyin kastedildiği de ayrı bir tartışma konusu olmuş ve kriz yönetimi yelpazesinin tümünü kapsayan bu görevler, uluslararası konjonktüre göre yorumlanmıştır. Petersberg

---

²⁴⁵ Michael Smith, "The Framing of European Foreign and Security Policy: Towards a Post-Modern Policy Framework", **Journal of European Public Policy**, Volume 10, Issue 4, 2003, p.556.

²⁴⁶ Maastricht Antlaşması J maddesi, Amsterdam Antlaşması Madde 17, Nice Antlaşması Madde 17.

²⁴⁷ Nice Antlaşması Madde 17, 2. Paragraf: "*The policy of the Union in accordance with this Article shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States and shall respect the obligations of certain Member States, which see their common defence realised in the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), under the North Atlantic Treaty and be compatible with the common security and defence policy established within that framework.*"

Görevlerinin yorumlanması ile ilgili yaygın görüş; insani yardım ve tahliye ile başlayan bu görev yelpazesi içerisinde yer alan “barışın sağlanması dâhil, kriz yönetiminde muharip kuvvet görevlerinin barışı destekleme harekâtının en zor aşaması olan “barışa zorlama” harekâtını da içerdiği yönündedir.²⁴⁸

Tarafsız ülkeler AGSP'nin içeriğini Petersberg Görevleri ile sınırlı görürken, bu alanda ihtiraslı bir politika izleyen Avrupalı çizgideki Fransa²⁴⁹ ve Almanya gibi ülkeler ise AGSP'ye bunun çok daha ötesinde bir kapsam atfetmektedirler. Bu konudaki niyetlerini Belçika ev sahipliğinde, Fransa, Almanya, Belçika ve Lüksemburg liderlerinin 29 Nisan 2003 tarihinde, Avrupa Savunma Toplantısı adıyla yaptıkları mini zirvede kamuoyuna duyurmuşlardır.²⁵⁰ Zirve, ABD'nin AB ve BM'in karşı çıkmasına rağmen uluslararası kamuoyunu adeta hiçe sayarak tek başına Irak'a saldırı kararı almasına²⁵¹ ve İngiltere'nin²⁵² AB politikalarını görmezden gelen tutumuna bir tepki şeklinde dünya kamuoyuna sunulmuştur.²⁵³

Zirvede dört ülke tarafından kabul edilen başlıklar özetle şu şekildedir:

- Genişleme sonunda güçlenmekle birlikte daha da çeşitlenecek olan AB'nin uluslararası alanda tek sesli politikalar ile daha saygın hale gelebilmesi için bir Güvenlik ve Savunma Avrupası (a Europe of Security and Defence) tesisine yönelik yeni adımların atılması gerekmektedir.
- Saint-Malo ve AB Köln Zirvesi kararları üzerinde sağlam bir gelişme gösteren AGSP ile birlikte, güçlendirilmiş Avrupa yeteneklerine dayanan Güvenlik ve Savunma Avrupası'nın gerçekleştirilmesi için yeni adımların atılması zamanı gelmiştir. Bu aynı zamanda NATO'ya da hayat verecektir. Bu maksatla, Avrupa Konvansiyonu ve Hükümetler Arası Konferans aşağıdaki hususları onaylayarak AB

---

²⁴⁸ Bkz.: Paul Cornish and Geoffrey Edwards, a.g.e., 2001, pp.587–603; François Heisbourg, “Europe’s Strategic Ambitions: The Limits of Ambiguity”, **Survival**, Volume 42, Issue 2, Summer 2000, p.7.

²⁴⁹ Antonio Missiroli, “AGSP-Nasıl İşler”, **AB Güvenlik Ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl**, Çev. Serkan Korkmazarslan, Editör Nicole Gnesotto, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005, s.55.

²⁵⁰ European Defence Meeting: Conclusions, Egmont Palace, Brussels, (29 April 2003) (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 31 Mayıs 2008.

²⁵¹ Nicole Gnesotto, **EU Security and Defence Policy, The First Five Years**, Paris, European Union Institute for Security Studies, 2004, p.21; Elaine Sciolino, “4 Nation Plan For Defence of Europe”, **The New York Times**, 30 Nisan 2003, (çevrimiçi) (<http://www.nytimes.com/2003/04/30/>), 31 Mayıs 2008.

²⁵² Müteakip aşamada İspanya ve İtalya da ABD'ye destek vermiştir.

²⁵³ Ian Black, “France, Germany Deepen UK Rift”, **The Guardian**, 30 Nisan 2003, p.5.

anayasasına dâhil etmelidir.

- Birliğe tehdit oluşturan her riske karşı bütün üyeleri ortak harekete geçirmeye yükümlü kılacak ortak güvenlik ve dayanışma maddesi olmalıdır.
- Karışıklıkları önlemek ve krizleri yönetebilmek maksadıyla AB'nin en güç görevleri yerine getirebilecek şekilde sivil ve askeri vasıtaları kullanabilmesi amacıyla Petersberg Görevleri yeniden yorumlanmalıdır.
- Askeri yetenekleri geliştirmek üzere ve tedarik konularıyla ilgili bir Avrupa Ajansı kurulmalıdır. Ayrıca, Avrupa güvenlik kültürünü yaymak üzere bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Koleji kurulmalıdır.
- Bunlara ilaveten, Konvansiyon, Avrupa Güvenlik ve Savunma Birliği (European Security and Defence Union) Konseptini kabul etmelidir.

Bu ana başlıklar dışında askeri yapıya ilişkin olarak NATO'da aynısı bulunan beş yeni yeteneğin kazanılması hedefi ortaya konmuştur. Bunlar:

- Çekirdeğini Fransız-Alman Tugayının oluşturacağı ve Belçika komando unsurlarının dâhil edileceği bir Avrupa Ani Müdahale Yeteneğinin oluşturulması,
- Temmuz 2004'e kadar Avrupa Stratejik Ulaştırma Komutanlığı kurulması,
- Avrupa Askeri Eğitim Merkezi kurulması,
- NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılmadığı harekâtın planlanması ile sevk ve idaresini üstlenmek üzere, 2004 yazına kadar Brüksel'de bir Stratejik Komutanlık kurulması, bu Komutanlığın başlangıçta çekirdek personel ile görev yapması, SHAPE ve NATO karargâhı ile irtibatının kurulması.
- Çokuluslu, yeniden konuşlanabilir bir Kuvvet Karargâhının (Force Headquarter) 2004 yılına kadar kurulmasıdır.

Bu beş hedef doğal olarak ABD ve NATO'nun hoşuna gitmemiş, Türkiye'de ise hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu zirvede dile getirilen isteklerden; Birliğe tehdit oluşturan her riske karşı bütün üyeleri ortak harekete geçirmeye yükümlü kılacak ortak güvenlik ve dayanışma maddesinin taslak AB Anayasası'nda olması, Petersberg Görevlerinin yeniden yorumlanarak, AB'nin en güç görevleri yerine getirebilecek şekilde sivil ve askeri vasıtaları kullanabilmesi hususları taslak AB

Anayasal Antlaşması'nda yer almıştır.²⁵⁴ Petersberg Görevlerine ilaveten “*müşterek silahsızlandırma operasyonları*”, “*askeri danışma ve yardım görevleri*”, “*çatışmaları engelleme ve barışı koruma görevleri*”, “*barışın sağlanması dâhil kriz yönetimi için muharip kuvvet görevleri*” ve “*karışıklık sonrası istikrarın sağlanması*” görevlerinin yerine getirileceği ifadelerine yer verilmiştir. Bu hususlardan da görüleceği üzere, bir kısım çevreler, AGSP'yi, AB'nin Petersberg Görevlerini karşılamak üzere geliştirdiği bir politika olarak yorumlarken; Fransa ve Almanya'nın başını çektiği Avrupalı çizgideki ülkeler ise, Avrupa Savunma Birliğine giden yolda bir basamak olarak görmekte ve bu yönde politikalar izlemektedir.

3.1.3.2.2. Siyasi İrade Eksikliği:

Diğer bir anlaşmazlık konusu ise AB'ye üye ülkelerin siyasi irade birliğinin sağlanamamasıdır. Bu durumun temel sebebi AB'nin güçlü ülkelerinin kendi ulusal politikalarını AB çatısı altında uygulamaya isteklerinden kaynaklanmaktadır.²⁵⁵ AB'nin otonom krize müdahale imkânına sahip olması yönünde ihtiraslı bir politika izleyen Avrupalı çizginin lider aktörü Fransa, dış politikada ABD'ye özel önem veren Atlantikçi çizginin lider aktörü İngiltere²⁵⁶ ve tarafsızlık politikaları izleyen AB ülkelerinin Avrupa savunma bütünleşmesinde ortak noktada buluşacak siyasi irade birliğini sağlamaları için birçok engel bulunmaktadır. Ayrıca bu duruma AB'ye yeni katılan Baltık ülkelerinin güvenlik algılamalarındaki farklılığı da eklemek gerekecektir. Fransa; Avrupalıların günün birinde ABD'nin rakibi olabilmesi yönünde politika izlerken,²⁵⁷ İngiltere, Danimarka, Hollanda ve Polonya gibi ülkeler ABD ile karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadırlar. Siyasi irade birliğinin sağlanması yönünde diğer bir engel de üye ülkelerin AGSP'yi kendi ulusal çıkarları yönünde

---

²⁵⁴ Anayasal Antlaşma Madde III-309: “*The tasks referred to in Article I-41 (1), in the course of which the Union may use civilian and military means, shall include joint disarmament operations, humanitarian and rescue tasks, military advice and assistance tasks, conflict prevention and peace-keeping tasks, tasks of combat forces undertaken for crisis management, including peace-making and post-conflict stabilisation. All these tasks may contribute to the fight against terrorism, including by supporting third countries in combating terrorism in their territories.*”

²⁵⁵ Anand Menon, “Enhancing the Effectiveness of the EU's Foreign Defence Policies”, **Center For European Policy Studies**, CEPS Policy Brief No.29, (çevrimiçi) (<http://www.ceps.be>), 14 Mayıs 2008.

²⁵⁶ Antonio Missiroli, a.g.e., 2005, s.55.

²⁵⁷ Bkz.: Stelios Stavridis, **European Security and Defence After Nice**, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, The University of Reading, 2001.

kullanmak istemesidir. Özellikle Irak harekâtında, İngiltere'nin ABD ile birlikte hareketi, Fransa ve Almanya'nın şiddetle karşı çıkmalarına rağmen İspanya ve İtalya'nın sonradan ABD'ye destek vermesi, Bulgaristan, Romanya gibi o dönemde AB'ye yeni katılacak ülkelerin de ABD'ye destek vermeleri, AB'nin savunma ve güvenlik alanında henüz kat etmesi gereken çok yol olduğunu ortaya koymuştur.²⁵⁸

3.1.3.2.3. Ekonomik Sorunlar:

AGSP önündeki bir diğer önemli engel, ekonomik sorunlardır. Birlik üyeleri Soğuk Savaş sonrasında savunma bütçelerinde büyük oranda tasarrufa gitmiştir. Tarafsız ülkeler ise kayda değer savunma harcaması yapmayarak, 90'lı yıllarda refah düzeylerini önemli ölçüde artırmışlardır. AB, AGSP kapsamında savunma ve güvenlik konularında geniş sorumluluklar üstlenmeye istekli olmakla birlikte, bu sorumlulukların gerektirdiği mali kaynakları ortaya koymada aynı istekliliği göstermemektedir.²⁵⁹ Stratejik araştırma kurumu RAND'ın hesaplarına göre,²⁶⁰ AB'nin 60.000 kişilik Ani Reaksiyon Kuvvetinin, her açıdan kendi kendine yeterli bir

---

²⁵⁸ AB'nin güvenlik anlayışını en iyi yansıtan belge 12-13 Aralık 2003 tarihlerinde Brüksel'de icra edilen Avrupa Konseyi'nde kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi isimli belgedir. Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinin giriş bölümünde ABD'nin NATO vasıtası ile Avrupa bütünleşmesi ve Avrupa güvenliği konularında kritik bir role ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD'nin askeri bir oyuncu olarak etkin bir konuma da sahip olduğu, ancak tek bir devletin bugünün karmaşık sorunları ile kendi başına yüzleşmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Belgenin birinci bölümünün AB'nin karşı karşıya olduğu tehditler ise şu şekilde sıralanmıştır: Terörizm, Kitle İmha Silahları'nın (KİS) yayılması, bölgesel çatışmalar, devlet sistemlerinin çökmesi ve örgütlü suç. İkinci bölümde, bu tehditlerle nasıl mücadele edileceğine yönelik stratejik hedefler konmuştur. Bu kapsamda, AB'nin **küresel düşünmesi ve yerel eylemlerde bulunması** gerektiği ifade edilmiş ve AB'nin güvenliği sağlamak ve değerlerini yaymak için üç stratejik hedefi olduğu ifade edilmiştir: Tehditlerle mücadele etmek, yakın çevrede güvenli bir ortam oluşturmak ve etkin birçok taraflılık temelinde uluslararası bir düzenin oluşturulmasını sağlamak. Uluslararası sistemin temel unsuru olarak Atlasaşan ilişkilerin önemli bir ifadesi olarak da NATO dile getirilmiştir. Bunların yanı sıra AGİT ve Avrupa Konseyi'nin de AB açısından önemli örgütler olduğu vurgulanmıştır. Stratejik hedeflerin takip edilmesinde "daha aktif" olunması gerektiği, ODGP ve AGSP konularında "daha bütünleşik" hareket edilmesine ihtiyaç duyulduğu ve tehditlerle başa çıkabilmek için kullanılacak araçlar açısından "daha yetenekli" olunması gerektiği belirtilmiştir. Sonuç olarak, içinde bulunulan dünyanın fırsatları olduğu kadar tehditleri de içeren bir dünya olduğunu, AB'nin hem tehditlerle mücadelede hem de fırsatlardan yararlanma konusunda katkıda bulunma potansiyeline sahip olduğu, ancak etkin ve yetkin bir AB'nin küresel çapta etkili olabileceği ifade edilmiştir. A Secure Europe in A Better World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, (çevrimiçi) (<http://ue.eu.int/eudocs/cmsUpload/78637.pdf>), 17 Ağustos 2008.

²⁵⁹ Osman Metin Öztürk, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **2023 Dergisi**, Eylül 2001, s.21.

²⁶⁰ Charles Jr. Wolf and Benjamin Zycher, **European Military Prospects, Economic Constraints, and the Rapid Reaction Force**, Rand Yayınları, 2001, p.28, (çevrimiçi) (<http://www.rand.org>), 14 Mayıs 2008.

kuvvet olabilmesi için ülkeler tarafından yapılan katkı taahhütlerine ilaveten 47,4 milyar dolarlık ilave bir yatırım yapılmasının gerektiği ortaya konulmuştur. AB üyesi ülkelerin savunma bütçelerindeki farklılıkların²⁶¹ yanı sıra harcama önceliklerinde de farklılıklar görülmektedir. Almanya, İspanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin savunma bütçelerinin toplamı genişleme öncesindeki 15 AB ülkesinin toplam harcamasının %80'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bazı AB ülkeleri ise savunma bütçelerinin çoğunluğunu AR-GE yerine malzeme alımına ayırmaktadır.²⁶²

Tablo 3–1: AB Üyesi Devletlerin Savunma Harcamaları²⁶³

	Savunma Bütçesi (Milyar ABD Doları)			Savunma Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (%)	
	2001	2002	2003	2001	2002
İngiltere	33,60	36,60	41,30	2,4	2,4
Fransa	25,80	30,70	34,90	2,5	2,5
Almanya	21,50	25,10	27,40	1,5	1,5
İtalya	15,90	20,20	22,30	2,0	1,9
İspanya	7,10	7,80	8,50	1,2	1,2
Hollanda	5,70	6,90	7,20	1,6	1,6
İsveç	4,10	4,30	5,20	1,9	1,7
Yunanistan	3,40	3,60	4,00	4,6	4,4
Polonya	3,40	3,50	3,90	2,0	1,9
Belçika	2,30	2,80	3,00	1,3	1,3
Danimarka	2,10	2,24	2,60	1,6	1,6
Avusturya	1,50	1,80	2,50	0,8	0,8
Finlandiya	1,40	2,10	2,30	1,2	1,4

²⁶¹ AB üyesi ülkenin savunma bütçelerini uyumlu hale getirilmesi adına, Fransa Savunma Bakanı Alain Richard, Aralık 2001'de tüm AB üyesi ülkelerin askeri harcamalarını GSYİH'nin % 6,7'si olarak sabitlemesini önermiştir. Ancak AB üyesi ülkeler arasında bu konuda bir fikir birliği henüz sağlanmış değildir.

²⁶² Bkz.: Keith Hartley, **The Common European Security and Defence Policy: An Economic Perspective**, Center for Defence Economics, University of York, 2001.

²⁶³ Burkard Schmitt, "Defence Expenditure", (çevrimiçi) (<http://www.iss-eu.org/esdp/11-bsdp.pdf>), 13 Ekim 2004; The SIPRI Military Expenditure Database, (çevrimiçi) (http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_database1.html), 30 Mart 2005.

Çek Cumhuriyeti	1,20	1,40	1,90	2,1	2,1
Portekiz	1,60	1,70	1,90	2,1	2,3
Macaristan	0,82	1,10	1,40	1,7	1,8
İrlanda	0,79	0,78	0,79	0,5	0,6
Slovakya	0,35	0,46	0,62	2,0	2,0
Slovenya	0,28	0,27	0,39	1,5	1,5
GKRY	0,35	0,37	0,38	2,6	2,4
Litvanya	0,17	0,27	0,36	1,8	1,8
Lüksemburg	0,15	0,20	0,23	0,8	0,9
Letonya	0,08	0,11	0,20	1,2	1,8
Estonya	0,007	0,10	0,16	1,2	1,6
Malta	0,03	0,03	0,03	0,7	0,7
TOPLAM	133,67	154,44	173,46	1,9	1,9
ORTALAMA	5,35	6,18	6,94	-	-
ABD	329,00	362,10	382,60	3,4	3,4
Türkiye	9,161	9,748	9,888	5,0	5,0

3.1.3.2.4. Kurumsal Yapı:

AGSP'deki diğer bir anlaşmazlık konusu da kurumsal yapının nasıl oluşturulacağıdır. Halen hükümetler arası düzeyde yürütülen ortak dış ve güvenlik faaliyetlerinde kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Aslında bu anlaşmazlık konusu siyasi irade eksikliği başlığı ile de yakından ilişkilidir. AB içinde; Atlantik bağın korunmasına önem veren İngiltere, Hollanda, Danimarka gibi ülkelerin varlığı, tarafsızlık politikası izleyen ülkelerin bu politikalarından vazgeçeceğine dair bir işaretin olmaması, ARK'ın kullanılmasında 27 ülkenin oydaşma sağlamasını güçleştirmektedir. Halen altı aylık sürelerle dönem başkanlığı şeklinde yürütülen 27 üyeli AB Konseyinde, karar almak daha da güçleşecektir. AB genişledikçe, ulusal çıkarların kesişim kümesini bulmak daha da zorlaşacaktır. Bu durum Ani Reaksiyon Kuvveti (ARK)'nin kullanım yer ve zamanlarının kararlaştırılmasında uzlaşmaya varılmasını geciktirebilecek veya birçok ülke AB'nin ortak kararı dışında kalmayı tercih edebilecektir. Bu durumda yeterli politik destek ve bunun sonucunda da mali

destek bulamayan ARK'ın harekâtını başarısını tehlikeye düşürebilecektir. Bu sorunu çözmek için; AB içindeki lider ülkelerin karar verici olmalarını öneren ağırlıklı oy gibi çözümler üretilmektedir.

Kurumsal yapı alanındaki bir diğer problem sahası, dış politika ve bu kapsamda güvenlik ve savunma alanında lider rolü kimin üstlendiğinin belirgin olmamasıdır. Bu alanda sorumluluk üstlenen üç kurum bulunmaktadır: Komisyon, Bakanlar Konseyi ve ODGP Yüksek Temsilcisi. Komisyon içindeki dış ilişkilerden sorumlu komiser ile ODGP Yüksek Temsilcisinin sorumluluk alanı açık olarak belirlenmiş değildir.²⁶⁴ Ancak Anayasal Antlaşma yürürlüğe girdiği takdirde²⁶⁵ ODGP Yüksek Temsilcisinin AB Dışişleri Bakanı olarak atanması²⁶⁶ söz konusu çok başlılığı kısmen ortadan kaldıracaktır.

3.1.3.2.5. Avrupa'daki Krizlere Müdahale Sorumluluğunda Öncelik:

AGSK'nın geliştirilmesi ve AGSP'nin oluşumu aşamasında ABD'nin temel politikası "önce NATO" olmuştur.²⁶⁷ AGSP'nin gelişmesine yeşil ışık yakılan Saint-Malo zirvesi sonuç bildirisinde de önce NATO düşüncesi yer almışken, takip eden yıllarda yavaş yavaş bu düşünce terk edilmiştir. Diğer taraftan Fransa, Avrupa'daki krizlerin öncelikle Avrupalılar tarafından çözülmesi gerektiği fikrini sürekli sıcak tutmaya çalışmıştır. Hatta bunu gerekçe göstererek, NATO'nun askeri kanadına dönme karşılığında Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (AFSOUTH)'nın

---

²⁶⁴ Neil Winn, "CFSP, ESDP and the Future of European Security: Whither NATO?", **The Brown Journal of World Affairs**, Volume IX, Issue 2, Winter/Spring 2003, p.153; Fraser Cameron, "The European Union's Growing International Role: Closing the Capability-Expectations Gap?", **National Europe Center Paper**, No.15, 2002, p.13.

²⁶⁵ 29 Haziran 2005'te Fransa'da ve 1 Temmuz 2005'te Hollanda'da yapılan halk oylamalarında Anayasal Antlaşmanın AB'nin iki kurucu üyesi ve AB bütünleşmesini en çok destekleyen Fransa tarafından reddedilmesi, Anayasal Antlaşmada öngörülen derinlikte bir bütünleşmeye Avrupa'nın henüz hazır olmadığını ortaya koymuştur.

²⁶⁶ European Council Conclusions, 29 June 2004, (çevrimiçi) (www.europa.eu.int), 14 Mayıs 2008.

²⁶⁷ Çınar Özen, "ESDP-NATO Relations: Considerations on the Future of European Security Architecture", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Volume XXXIII, pp.231-255.

bir Avrupalıya verilmesini talep etmiştir.²⁶⁸ Fransa'nın bu talebinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmemekle birlikte Nisan 2009 Strasburg Zirvesi'nde NATO'nun askeri kanadına dönme talebini kamuoyu ile paylaşmıştır.

Mevcut ortamda Bosna veya Kosova benzeri bir kriz çıkması halinde AB'nin hali hazırdaki kuvvet yapısı ile bu tip bir krize müdahale etmesi mümkün görülmemektedir. Buna rağmen Avrupa'da meydana gelecek bir krizde, Avrupalı liderlerin siyasi kararlılığını test etmek isteyen ABD krizi çözme sorumluluğunu AB'ne bırakmak isteyebilir. ARK'ın henüz hazır olmadığını gören AB liderleri sorunu NATO'ya havale etmek isterlerse, kimin müdahale edeceğine karar verinceye kadar krizin boyutları genişleyebilir veya zarar gören ülke ve insan sayısı artabilir.

ARK'nin krize müdahalesi için öngörülen 2 aylık süre uzun bir süre olup, bu süre zarfında, krizin büyük çaplı bir çatışmaya veya savaşa dönüşme olasılığı bulunmaktadır. Bu olumsuzluğu gidermek amacıyla oluşturulma kararı verilen AB Muharebe Gruplarının her biri bir tabur (1.000–1.500 kişi) büyüklüğündedir ve iki haftada kriz bölgesine sevk edilmeye hazır olacaktır. Buna karşılık NATO'nun bu maksatla oluşturduğu Mukabele Kuvvetleri (NRF) her an görev almaya hazır 21.000 kişiden oluşacak ve beş gün içinde kriz bölgesine sevk edilmeye hazır olacaktır. Ortaya çıkacak olası bir krizde, AB Muharebe Grupları yetersiz olacağından²⁶⁹ NATO Mukabele Kuvvetleri'ne ihtiyaç duyulacaktır.

AGSP kapsamında icra edilen harekâtlara 01 Ocak 2003 tarihinde Bosna-Hersek AB Polis Misyonu ile başlanmıştır.²⁷⁰ AGSP kapsamında günümüze kadar

---

²⁶⁸ Anand Menon, **France, NATO and Limits of Independence 1981–97: The Politics of Ambivalence**, Basingtonke, Macmillan, 1998; Michael CLARKE, “French and British Security: Mirror Image”, **International Affairs**, Vol. 76, Issue 4, 2000, pp.725–739.

²⁶⁹ Antony King, “The Future of European Security and Defence Policy”, **Contemporary Security Policy**, Vol. 26, No.1, April 2005, p.54.

²⁷⁰ “AB'nin, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) çerçevesindeki ilk operasyonu, dün Bosna-Hersek'teki BM polis gücünün görevi AB polis misyonuna devretmesiyle başladı. AB polis misyonunun görevi yerel polis gücünü eğitmek olacak. 2005'e kadar görev yapacak olan AB polis misyonunda, 15 üye ülkeden 422, Türkiye ve Rusya gibi AB'ye üye olmayan ülkelere 90 polis yer alıyor. 50 sivil uzman ve 300 yerel personel de görev yapacak. AB, Kopenhag zirvesinde Türkiye'yle anlaşmaya varması sayesinde Bosna misyonunu devralabildi.” Radikal, 2 Ocak 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tuimgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

gerçekleştirilen, halen devam eden ve başlamasına karar verilen harekâtlar şunlardır:²⁷¹

- Avrupa Birliği Polis Misyonu (Bosna-Hersek)
- Concordia Harekâtı (Makedonya)
- Proxima Polis Misyonu (Makedonya)
- Artemis Harekâtı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- Kinshasa Polis Misyonu (Demokratik Kongo Cumhuriyeti)
- Just Themist Hukunun Üstünlüğü Misyonu (Gürcistan)
- Althea Harekâtı (Bosna-Hersek)
- Lex Tümüleşik Hukukun Üstünlüğü Misyonu (Irak)
- EUPAT AB Polis Tavsiye Timi (Makedonya)
- EUPOL COPPS AB Polis Misyonu (Filistin)
- EUBAM Rafah AB Sınır Destek Misyonu (Filistin)
- EUFOR RD Congo, AB'nin MONUC'a Destek Harekâtı (Demokratik

Kongo Cumhuriyeti)

- AB'nin AMIS II'ye Desteği (Sudan)
- Aceh İzleme Misyonu (AMM) (Endonezya)
- Moldova ve Ukrayna'ya Sınır Desteği Misyonu
- Filistin Polis Misyonu
- Atalanta Harekâtı (Somali kıyılarındaki deniz haydutluğu faaliyetlerine

karşı)

3.1.3.2.6. Kuvvet Yapısı:

Hem AB hem de NATO için Avrupa silahlı kuvvetlerindeki orta ve uzun vadeli makro seviyedeki temel eksiklikler olarak: Harekâta hazır olma, konuşlandırılabilme, lojistik destek, karşılıklı çalışabilirlik, komuta ve kontrolün standartlaştırılması, birleşik ve müşterek kuvvetlerin etkinliği ve bekası sayılabilir.²⁷² Ancak bu makro sorunların dışında AB'nin kısa vadeli somut sorunları bulunmaktadır. Haziran 2003

---

²⁷¹ Haşim TÜRKER, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Şubat 2007, s.115.

²⁷² Rainer Schuwirth, Çev. Mustafa Cenk Sanıvar, "Aktörler ve Tanıklar", **AB Güvenlik Ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl**, Editör, Nicole Gnesotto, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005, s.237.

tarihli Selanik Zirvesinde AB'nin operasyonel güce ulaştığı ifade edilmesine rağmen AB'nin 2010 yılına kadar Temel Hedefi gerçekleştirmesi yönünde üç önemli engel bulunmaktadır. Birincisi; eksiklik olarak tespit edilen hususların bu dönem içinde tamamlanması yönünde bir çaba görülmemektedir. Örneğin ağır ulaştırma uçaklarının 2009 yılından önce hizmete girmesi beklenmemektedir.²⁷³ İkincisi; AB ülkelerinin savunma bütçelerinde 11 Eylül saldırısından sonra küçük miktarda artış gözlenmekle birlikte önceliklendirme konusunda bir gayret birliği olmadığı için AB ülkelerinin kuvvetleri Temel Hedefin istediği standartlara ulaşmada geç kalmaktadır. Üçüncüsü; Helsinki Kuvvet Katalogu hemen savaşmaya veya kullanmaya hazır kuvvetlerden ziyade taahhüt edilen kuvvetleri içermektedir.

Diğer taraftan AB Nice Konseyi kararında; AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin ve AB'ye aday ülkelerin katkılarının, AB tam üyesi ülke katkıları ile aynı temelde değerlendirileceği belirtilmiştir. Bu karar uyarınca aralarında Türkiye'nin de bulunduğu AB adayı ülkeler de AB Temel Yetenek Hedeflerine katkıda bulunma iradelerini ortaya koyarak bu kapsamda kuvvet katkısına ilişkin niyetlerini belirtmişlerdir. Türkiye, bu maksatla deniz ve hava vasıtaları ile desteklenmiş bir tugay önermiş ve bu teklif diğer aday ülkelerin önerileri ile birlikte Temel Yetenek Hedeflerine tamamlayıcı (complementary) olarak listeye dâhil edilmiştir. Katkı yapacağını bildiren ülkeler ve katkıları Tablo 3-2'dedir.

Tablo 3–2: AB Üyesi Olmayan Avrupa Ülkelerinin Katkıları²⁷⁴

		KATKI		
		BİRLİK/PERSONEL	GEMİ	UÇAK
1	Bulgaristan	1 Mekanize Piyade Taburu, 1 İstihkâm Taburu (960 kişi)	1	6 Helikopter
2	Romanya	1 Mekanize Piyade Taburu, 1 İstihkâm Taburu (1300 kişi)	4	-

²⁷³ “A 400 M Ulaştırma Uçağı Projesinin Bağımsız Avrupa Program Grubu (IEPG) üyesi ülkelerin (Almanya, İspanya, Türkiye, Fransa, İngiltere ve Belçika) envanterlerinde bulunan ve ekonomik ömürlerini dolduracak olan ulaştırma uçaklarının yerine modern bir askeri nakliye uçağını Avrupa ülkeleri arasında ortak iş birliği kapsamında geliştirip üretmek üzere 1985 yılında başlatıldığını hatırlatan Orgeneral Büyükanut, 2009 yılında ilk uçağın envantere gireceğini ve yıllara sâri olarak teslimatın 2014 yılında tamamlanacağını” belirtti. **Haber 7**, 4 Nisan 2008, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

²⁷⁴ Burkard Schmitt, ”Defence Expenditure”, (çevrimiçi) (<http://www.iss-eu.org/esdp/11-bsd.pdf>), 13 Ekim 2004.

3	İzlanda	25–30 sivil (polis, doktor, mühendis)	-	-
4	Norveç	½ Piyade Taburu (500 kişi)	2	7 uçak 2 helikopter
5	Türkiye	1 Mekanize Piyade Tugayı (5000 kişi)	7 Gemi, 1 Denizaltı, 1 Amfibi Tabur (1000 kişi)	2 Filo (16 uçak), 2 Nakliye Uçağı

22 Kasım 2004 tarihinde yapılan Askeri Yetenek Taahhüt Konferansında ülkelerin beyanları sonucu aşağıda belirtilen 13 Muharebe Grubu oluşturulacağı ortaya çıkmıştır.²⁷⁵ Müteakiben yapılan görüşmeler sonucunda, İtalya önderliğinde Romanya ve Türkiye'nin üçüncü ülke statüsünde katılacağı bir Muharebe Grubunun kurulması için Niyet Mektubu 23 Mayıs 2005 tarihinde Brüksel'de üç ülke arasında imzalanmıştır. Böylece oluşturulması öngörülen Muharebe Grubu sayısı 14'e çıkmıştır.

Tablo 3–3: AB Muharebe Gruplarını Oluşturacak Ülkeler²⁷⁶

S.No	Oluşturacak Ülke/Ülkeler
1	Fransa
2	İtalya
3	İspanya
4	İngiltere
5	Fransa-Almanya-Belçika-Lüksemburg-İspanya
6	Fransa-Belçika
7	Almanya-Hollanda-Finlandiya

²⁷⁵ Declaration On European Military Capabilities, Military Capability Commitment Conference, Brussels, 22 November 2004, Gustav Lindsrom, EU Institute for Security Studies, (çevrimiçi) (<http://www.iss-eu.org>), 1 Haziran 2008.

²⁷⁶ Burkard Schmitt, "Defence Expenditure", (çevrimiçi) (<http://www.iss-eu.org/esdp/11-bsd.pdf>), 13 Ekim 2004.

8	Almanya-Avusturya-Çek Cumhuriyeti
9	İtalya-Macaristan-Slovenya
10	İtalya-İspanya-Yunanistan-Portekiz
11	Polonya-Almanya-Slovakya-Litvanya
12	İsveç-Finlandiya-Norveç (As a third state: Üçüncü Ülke Olarak)
13	İngiltere-Hollanda
14	İtalya-Romanya-Türkiye (As a third state: Üçüncü Ülke Olarak)

Nisan 1999 NATO Vaşington Zirvesi'nden itibaren "AB'nin NATO planlama olanaklarına güvenceli erişimi (assured access) ile AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AGSP'ye katılımı arasında denge kurulması" prensibi dikkate alınarak sürdürülen NATO-AB işbirliği çalışmaları NATO ve AB Konseylerinin kararları ve 16 Aralık 2002 tarihinde yayımladıkları Ortak Bildiriyle tamamlanmıştır. Böylece AB'nin NATO planlama olanaklarına güvenceli erişimi sağlanmıştır. Söz konusu bildiri paralelinde Türkiye AGSP'den iki alanda beklenti içinde olmuştur. Birincisi; Vaşington Zirve kararları doğrultusunda barış döneminde itibaren AGSP mekanizmalarına BAB'daki koşullara benzer şekilde katılım ile kriz döneminde AB'nin icra edeceği NATO destekli operasyonlara karar aşamasından itibaren aktif katılım. İkincisi; NATO desteksiz bile olsa kendi ulusal güvenliğini ilgilendiren bölgelerde yapılacak AB müdahalelerinde yine karar aşamasından itibaren katılımının garanti altına alınması yönünde düzenlemeler yapılması. Bu iki alandaki isteği AB'nin kurumsal yapısının katılımı örnek gösterilerek geri çevrilmiştir. Türkiye beklentilerine yanıt bulamamasını gerekçe göstererek Mayıs 2007'de, AGSP çerçevesinde AB'ye verdiği Temel Hedef için beyan ettiği ve toplamı Fransa, Almanya ve İngiltere'den sonra dördüncü büyük güç olan kara, deniz ve hava unsurlarından oluşan askeri desteği geri çekmesi uzlaşmazlığı yeni bir boyuta taşımıştır.²⁷⁷

---

²⁷⁷ **Sabah**, 7 Haziran 2007, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

3.1.3.3. Türkiye Açısından AGSP Uzlaşmazlığı; Ankara Belgesi Krizi:

Türkiye açısından AGSP uzlaşmazlığı özetle Türkiye'nin AB harekât planlama ve icra mekanizmalarına katılımı konusunda yaşanan sorun olarak ifade edilebilir. AB üyesi olmayan NATO üyesi müttefiklerin AGSP'ye katılımı sorununun çözülememesi nedeniyle NATO-AB ilişkileri kapsamında yapılan çalışmalar, uzlaşmazlığın başından bu yana "katılım konusunun tüm müttefikler için tatminkâr bir çözüme kavuşturulması" prensibi çerçevesinde sürdürülmüştür. Ancak süreç içerisinde AB'nin kendi idari mekanizmalarından kaynaklanan sorunların da etkisiyle, uzlaşmazlığa NATO-AB platformlarında çözüm bulunamaması üzerine, Türkiye katılım konusunun çözüme kavuşturulabilmesi için İngiltere ve ABD ile müzakerelere başlamıştır.

Aralık 2001'de ABD gözetiminde, İngiltere ve Türkiye arasında başlayan görüşmelerde Türkiye AB'nin NATO imkânlarına güvenli ve otomatik ulaşımı konusundaki vetosunu şu altı konuda yeterli güvence verilmesi şartına bağlamıştır. Görüşmeler de ağırlıklı olarak bu konular üzerinde yapılmıştır:

- Güvenlik Garantisi: AGSP hiçbir şart altında veya hiçbir krizde bir müttefike karşı kullanılmaması.
- Barış Zamanı Danışmalara Katılım: AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC) ve AB Askeri Komitesi (EUMC)'nin AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkeleri ile toplantı mekanizmasının belirlenmesi.
- AB Askeri Karargâhında Temsil: AB üyesi olmayan NATO müttefiklerin AB Askeri Karargâhında temsilinin sağlanma yönteminin belirlenmesi.
- AB Tatbikatlarına Katılım: AB tatbikatlarına katılım yönteminin belirlenmesi.
- Müstakil AB Harekâtına Katılım: NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılacağı ve kullanılmayacağı bir AB harekâtına katılım biçiminin tespit edilmesi.
- AB Harekâtının Hazırlık, Planlama ve İcrasına Katılım: AB tarafından icra edilecek harekâtının hazırlık, planlama ve icrasına katılım yönteminin tespit edilmesi.

Görüşmeler neticesinde ABD gözetiminde, Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan Ankara Belgesi takip eden günlerde yazılı basında geniş yer bulmuştur. Milliyet'in "Avrupa Ordusunda Rolümüz Netleşti" başlığıyla verdiği haberde: "Türkiye ile AB arasında iplerin gerilmesine neden olan Avrupa ordusunun kurulmasında Türkiye'nin rolü belli oldu. Türkiye Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nda hem taviz verdi, hem istediklerini aldı. Başbakanlık'ta yapılan güvenlik zirvesi sonucunda Türkiye bu konuda nasıl davranacağına karar vermiş oldu. Alınan bilgiye göre, "Hiçbir bunalımda AB ordusu NATO üyesi ülkelere karşı kullanılmayacak". Bu durumda Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak herhangi bir gerilimde AB ordusunun müdahalesi gündeme gelmeyecek. Türkiye'nin AB'ye kabul ettiğini bildirdiği AGSP'nin Kıbrıs ve Ege ile ilgili konularında Yunanistan'ın itirazlarının bulunduğu biliniyor. Şimdi AB'nin Yunanistan'ın muhtemel itirazlarını sonuca bağlaması gerekiyor. Yetkililer, AB'nin, Kıbrıs ve Yunanistan konusunda Türkiye'ye sözlü değil, yazılı güvence verdiği belirtiyor. Türkiye, kendi güvenliğini yakından ilgilendiren diğer konularda ise karar alma mekanizmasında yer almayacak. Türkiye, eski ısrarından "Türkiye'nin çevresinde yapılan operasyonlarda Türkiye'nin oy hakkı olmayacak ama onayı alınacak" cümlesi ile vazgeçti. Bölgede yapılan çalışmalar bir operasyonun gerekli olduğu düşüncesi ile sonuçlanırsa Türkiye'nin "endişeleri dikkate alınacak". Türkiye, eğer operasyonlarda yer alırsa, katılımı oranında oy hakkı tanınacak. Operasyonun askeri büyüklüğünün yüzde 15'ine kadar olan bölümüne Türkiye katılım taahhüdünde bulunursa, bu operasyonlarda karar nitelikli oy çoğunluğuyla alınacak ve Türkiye oylamada yer alacak. Bu anlaşmayla, Türkiye en önemli şart olarak öne sürdüğü Avrupa ordusunun tüm karar mekanizmalarında yer alma ve veto hakkı kullanma ısrarından vazgeçmiş oluyor. Türkiye NATO imkân ve yeteneklerinin hepsi için NATO'da oylama istiyordu. Ancak Türkiye bu ısrarından da vazgeçmiş oldu."²⁷⁸ Milliyet haberinde AB ile AGSP konusunda sağlanan uzlaşmayı ön plana çıkarırken, kazanım ve tavizlere yorumsuz bir biçimde dikkat çekmektedir. Ayrıca dış girdi olarak altı çizilen Yunanistan'ın AGSP kartını ulusal politikası doğrultusunda kullanma ihtimaline bu haberde de yer verildiği görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye, İngiltere ve ABD arasında müzakere edilen söz konusu hususlarda Türkiye'nin gösterdiği

---

²⁷⁸ Milliyet, 3 Aralık 2001, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

özveri neticesinde altı konu üzerinde “Ankara Belgesi” adı altında uzlaşmaya varılmıştır. Bu hususlar;

- Güvenlik Garantisi: AGSP hiçbir şart altında veya hiçbir krizde bir müttefike karşı kullanılmayacaktır.

- Barış Zamanı Danışmalara Katılım: AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi (PSC) ve AB Askeri Komitesi (EUMC)’nin AB+6 (AB üyesi olmayan 6 Avrupalı NATO ülkesi)²⁷⁹ formatındaki toplantıları artırılacaktır. AB üyesi olmayan 6 Avrupalı NATO müttefikinin ortaya koyacağı endişeler PSC ve EUMC tarafından dikkate alınacaktır.

- AB Askeri Karargâhında Temsil: NATO üyesi olmayan AB ülkelerinin askeri personelinin (İsveç, Avusturya v.b. BİO ülkeleri) NATO karargâhlarındaki temsil şekli esas alınarak, AB üyesi olmayan müttefiklerin AB Askeri Karargâhında temsili sağlanacaktır.

- AB Tatbikatlarına Katılım: AB harekâtlarına katılım düzenlemeleri, AB tatbikatlarına katılıma da aynen yansıtılacaktır.

- Müstakil AB Harekâtına Katılım:

- NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılacağı bir AB harekâtında: AB üyesi olmayan müttefikler otomatik olarak katılacaklar, harekâtın planlama ve icrasına NATO’daki usuller çerçevesinde müdahil olacaklardır.

- NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılmayacağı bir AB harekâtında: AB üyesi olmayan müttefikler katılım için Konsey kararını müteakip davet edileceklerdir. Konsey katılım konusunda karar alırken AB üyesi olmayan müttefiklerin güvenlik endişelerini dikkate alacaktır. AB üyesi olmayan bir müttefik, coğrafyasına yakın, ya da güvenlik çıkarlarını ilgilendiren bir müstakil AB harekâtı hakkında endişelerini dile getirmesi durumunda, bu müttefike danışılacak ve danışma sonucuna göre güvenlik endişesi ile ilişkili olarak bu müttefikin katılımı konusu dikkate alınacaktır.

- AB Harekâtının Hazırlık, Planlama ve İcrasına Katılım:

- Planlama bir NATO karargâhında yapıldığı takdirde; AB üyesi olmayan Avrupalı Müttefikler NATO içindeki çalışmalara tam olarak katılacaklar,

---

²⁷⁹ O tarihteki 6 Ülke: Türkiye, Norveç, İzlanda ile 2004 yılında AB’ne üye olan Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’dır.

harekâtın planlama ve icrasına NATO'daki usuller çerçevesinde müdahil olacaklardır.

- Planlama bir AB karargâhında yapıldığı takdirde; AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikler bahse konu karargâha, katkıda bulunan ülke olarak subay göndermeye davet edilecekler ve böylece müdahil olacaklardır.

- Harekâtın icra safhasında ise; AB üyeleri+15 (AB'ne aday ülkeler ve NATO'nun AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikleri)²⁸⁰ ve AB üyeleri+3 (NATO'nun AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikleri) toplantıları bir forum şeklinde olacaktır. PSC ve EUMC seviyelerinde +3 toplantıları yapılacaktır. Katılımcılar Komitesi (CoC) teşkil edilecektir. Bu komitenin işlevi şu şekilde olacaktır;

- Harekât Komutanı CoC'yi harekâtın gelişmesi konularını rapor edecek ve Harekât Komutanının raporları CoC tarafından tartışılacak,

- CoC harekâtın günlük sevk ve idaresi üzerine kararlar alacak,

- Harekât Planı üzerine değişiklik önerileri verebilecek,

- CoC'nin görüşleri PSC tarafından dikkate alınacak; ancak harekâtın siyasi ve stratejik kontrolü PSC tarafından yürütülecektir.

Ancak bu belgenin İngiltere tarafından müzakere edilmesine özellikle Yunanistan ciddi tepki vererek, İngiltere'nin bu görüşmeyi hangi yetkiye ve AB idari mekanizmasına dayanarak yaptığı konusunu kriz olarak AB gündemine getirmiş ve özellikle AB parlamentosunu arkasına alarak, bir yıl sürecekriz sürecini başlatmıştır.

3.1.3.3.1. Krizin Saklı Yaşanması:

NATO AB ilişkilerinin geleceğini yakından ilgilendiren krizin çözümüne yönelik çabaların hangi birim tarafından, ne kadar sürede, nasıl yürütüldüğü ve sonuçlandırıldığı krizin saklı olma özelliği ile yakından ilgilidir. Krizin çözümü sürecinde ağırlıklı olarak dışişleri ve askeri bürokratların yer aldığını, sık olmasa da basına yapılan açıklamalardan anlamak mümkündür. Yapılan görüşmelerin niteliğine ilişkin Hürriyet gazetesinde yer alan konuya ilişkin bir haber dikkat

---

²⁸⁰ O tarihte aday ülkeler: Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Slovakya, Slovenya, GKRY; AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefikleri: Türkiye, Norveç ve İzlanda.

çekicidir. Hürriyet, “Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ve Büyükelçi Deniz Bölükbaşı ile Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Siyasi Direktörü Büyükelçi Anastasios Skopeletis ve Atina Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi ve Dışişleri Bakanlığı danışmanı Prof. Argiris Faturos arasında saat 10.30`da başlayan toplantı saat 15.30`da sona erdi.” başlığıyla verdiği haber, “Ziyal, gazetecilerin soruları üzerine, ‘Yapıcı bir görüşme olduğunu ve birçok konuyu etraflıca görüştüklerini’ kaydetti. Nisan ayında Atina’da yeniden biraraya gelme kararı aldıklarını açıklayan Ziyal, Atina’daki toplantıda aynı kişilerle biraraya geleceklerini, her toplantıda bir sonraki toplantının tarihini belirleyeceklerini söyledi. Kıbrıs ve Ege konularının birlikte ele alınıp alınmadığına ilişkin bir soru üzerine Ziyal, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları ele aldıklarını, bu konuda herhangi bir zaman sınırlamasının bulunmadığını belirtti. Ziyal, hedeflerinin iki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmek olduğunu, konuları ‘metodoloji, esası ve çerçevesi’ itibariyle ele aldıklarını ifade etti. Ziyal, Ege görüşmelerinin başarılı olması için ayrıntılarla ilgili bilgi vermeyeceklerini, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nda (AGSP) olduğu gibi ayrıntıları kamuoyuna iletmeden, alınan sonuçları kamuoyuna açıklama konusunda hemfikir olduklarını kaydetti. Skopeletis de, yaptığı açıklamada, ‘iyi ve yapıcı bir görüşme’ yaptıklarını, genel olarak görüş alışverişinde bulduklarını ve yeniden biraraya gelmeyi kararlaştırdıklarını söyledi.”²⁸¹ şeklinde devam etmektedir.

Hürriyet Türkiye ile Yunanistan arasında devam eden istikşafi görüşmelere dair verdiği haberde, saklı yaşanan krize verilen örnek olaya ilişkin ortaya konan varsayımı ciddi biçimde destekleyen iki konuya temas etmektedir. Birincisi, dış politika gereklerinin ön planda olduğunu destekler şekilde, konunun müzakere ayrıntıları ile değil sonuçlandığında kamuoyuna duyurulmasıdır. İkincisi ise konuların dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir grup tarafından müzakere edilmesidir. Kanımca bu iki ilke rahatlıkla iç politikanın geri plana itilme çabası olarak nitelendirilebilir. Diğer taraftan basına verilen haberlerin kontrol altında tutulması, konunun detayları birinci bölümde verilen Deutsch’un Şelale Yaklaşımında yer alan kamuoyunun geniş halk kitlelerinin oluşturduğu beşinci grup tarafındansa, kanaat önderlerinin oluşturduğu dördüncü grup tarafından takibine imkân verdiği değerlendirilmektedir.

---

²⁸¹ Hürriyet, 12 Mart 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Krizin çözümüne yönelik görüşmelerin ne kadar sürdüğü sorusunun yanıtını yine basına dayanarak vermek mümkündür. Ayın Tarihi kaynaklı haberde: Resmi bir davet üzerine ABD'nin başkenti Vaşington'da bulunan Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, gazetecilerle bir sohbet toplantısı düzenledi. Orgeneral Büyükanıt, *"Türkiye'nin, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusunda Yunanistan'ın tutumunu kabul etmesinin mümkün olmadığını söyledi. Orgeneral Büyükanıt, AGSP konusunda AB adına İngiltere ve gözlemci olarak da ABD ile bir yıl boyunca görüşmelerini belirtti."*²⁸² Haberde Ankara Belgesi'nin bir yıl süre ile müzakere edildiği belirtilmektedir. Belgenin Aralık 2001'de kamuoyuna duyurulduğu dikkate alındığında, sürecin Ocak 2001'de başladığı, müzakerelerin yaklaşık bir yıl sürdüğü ve bu süreçte kamuoyuna sınırlı bilgi verildiği sonucuna varılmaktadır. Ayrıca açıklamayı yapanın askeri bürokrasinin ikinci adamı oluşu da önemlidir. Bu durum bize müzakerelerdeki askeri kesimin varlığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği'nin (ESİAD) Avrupa Komisyonu İletişim Stratejisi kapsamında çeşitli kentlerdeki sanayi ve ticaret odaları ile yürütülen "Anadolu Semalarında Avrupa Ufukları Projesi" çerçevesinde ulusal düzeyde yaptığı ve 6 bin 9 kişinin katıldığı "AB anketi" sonuçları dikkat çekicidir.²⁸³ Buna göre ankete katılanların yüzde 41'i AB ile ilgili bilgi düzeylerini "yetersiz" bulurken, yüzde 24'ü "az", yüzde 22'si "orta" olarak değerlendirmiştir. Bilgi düzeyini "çok iyi" bulanların oranı yüzde 2'de kalırken, kendisini "yeterli" görenlerin oranı ise yüzde 11 olmuştur. Bu sonuç saklı yaşanan kriz olarak kabul ettiğimiz ve aynı zamanda AB meselesinin bir parçası olan Ankara Belgesi Krizi'nde kamuoyu baskısının sınırlı biçimde yaşanmasının nedeni olarak kabul edilen saklı yaşanan krizlerde Deutsch'un Şelale Yaklaşımı'ndaki dördüncü grup olan yerel kanaat önderlerinin etkin olduğu savını destekler niteliktedir. Zira hatırlanacağı üzere saklı yaşanan kriz kavramsallaştırması kapsamında bu grubun karar alma mekanizması üzerinde sınırlı bir etkisi olabileceği ifade edilmişti.

---

²⁸² **Ayın Tarihi**, 17 Mayıs 2002.

²⁸³ **AB Anketi** (08.05.2003), (çevrimiçi) (www.ESIAD.com.tr), 19 Şubat 2009.

3.1.3.3.2. Ankara Belgesi'nin Müzakere

Süreci:

Müzakere sürecinin büyük kısmı, o dönemde 15 üyeli olan birliğin 14 üyesinin desteklediği ve AB açısından NATO imkânlarına otomatik ve güvenli erişim anlamına gelen Ankara Belgesi'ne muhalif üye Yunanistan'ın itirazlarını gidermek amacıyla orta yol arayışı ile geçmiştir. Dolayısıyla konu AB NATO ilişkileri zeminde başlamış; ancak sonradan adeta Türk Yunan sorunu haline gelmiştir. Aslında süreci krize çeviren durumda bu zemin kayışıdır. Sürecin bir kısmında gerek ABD gerekse Türkiye ile iyi ilişkileri bulunan İspanya'nın AB dönem başkanlığını almasının sürecin çözümüne olumlu katkı yaptığı söylenebilir.

Radikal ise süreci: *"AB Dönem Başkanı İspanya, hafta sonu Barcelona'da yapılacak zirve öncesi, Atina'nın Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusundaki itirazlarını geri çekmesi için baskıyı artırdı."* başlığı ile okuyucularına duyurmuştur. Haberde yine yorumsuz bir biçimde sürece İspanya'nın verdiği desteğe dikkat çekilirken, Yunanistan'ın belgeye neden karşı çıktığına değinilmektedir. *"İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar, Yunan Başbakanı Kostas Simitis'e 'Sevgili Kostas' diye başlayan bir mektup göndererek meselenin bir an önce halledilmesini istedi. Ancak, Simitis'in bu konuda geri adım atmayacağı belirtiliyor. Atina, Ege ve Kıbrıs'ın Avrupa ordusunun operasyon alanına alınması ve Türkiye'nin nihai kararlarda söz hakkı olmamasını istiyor."*²⁸⁴

Bu konuda Hürriyet, *"AB devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren Barcelona Zirvesi, çeşitli bildirimlerin yayımlanması ve ülke heyetlerinin basın toplantılarıyla son buldu."* başlığıyla verdiği haberde: *"AB Dönem Başkanı İspanya'nın Başbakanı Jose Maria Aznar, zirveden sonra düzenlediği basın toplantısında, AB-NATO ilişkilerinin sağlıklı bir düzeye getirilmesinin önem kazandığını söyledi. Yunanistan'ın itirazlarından kaynaklanan sorunların, Haziran ayında yapılacak olan Sevilla zirvesine kadar çözülmesinin hedeflendiği, İspanyol Dönem Başkanlığı'nın bu amaçla yoğun çaba harcayacağı bildirildi. Atina, Türkiye ile AB'nin NATO imkân ve yeteneklerini kullanmasına yeşil ışık yakması için varılan*

---

²⁸⁴ Radikal, 14 Mart 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

uzlaşma metnine itiraz ediyor ve bu konudaki pazarlıkların içine, Ankara'yı tekrar çekmek için çaba harcıyor. Türkiye ise ABD ve İngiltere ile varılan uzlaşmanın içeriğini tekrar tartışmayacağı, sorunun AB bünyesinde çözülmesi ve aşılması gerektiği görüşünü dile getiriyor. AB ülkeleri, bu konuda Ankara'ya baskı yapılmasının artık söz konusu olamayacağını kabul ediyor.²⁸⁵ Zaman ise aynı haberi Hürriyet'e göre bir gün sonra ele alarak: "Dün Barcelona Sonuç Bildirisi'ni açıklayan AB Dönem Başkanı İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar, AB, oluşturmayı hedeflediği bir askeri kimlik çerçevesinde, NATO imkân ve yeteneklerini kullanmak istiyor. Bu hedefe ulaşılması için, geçen yıl sonunda Türkiye, İngiltere ve ABD arasında uzlaşma sağlanmış; ancak bu uzlaşma Yunanistan'ın itirazları üzerine uygulamaya sokulamamıştı. Türkiye özellikle kendisini ilgilendiren bölgelerde Avrupa Ordusu'nun kullanılmasına karşı çıkarken, İngiltere ve ABD de Türkiye'nin bu çekincelerini kabul etmişti. Aznar, AB'nin, örneğin Makedonya'da barışı koruma alanında bir rol oynamak için karar almak durumunda olduğunu; ancak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusundaki sorunlar yüzünden karar alamadıklarını anlattı. Geçen yılsonunda, Laeken zirvesinde operasyonel hale getirilen AGSP, NATO ile uzlaşma somutlaşmadığı için bir işlev göremiyor. Aznar, 'Karar alma yeteneğimiz yok.' diyerek, tek sorun kaynağı durumundaki Yunanistan'a baskıyı artıracakları mesajını verdi. Yunanistan'ın itirazlarından kaynaklanan sorunların, Haziran ayında yapılacak olan Sevilla zirvesine kadar çözülmesinin hedeflendiği, İspanyol Dönem Başkanlığı'nın bu amaçla yoğun çaba harcayacağı bildirildi."²⁸⁶

Görünürde Yunanistan'ın Ankara Belgesine temel itirazı; AB'nin bu belgeyle Ege ve Doğu Akdeniz'de (Kıbrıs) girişebileceği harekâtlarda Ankara'ya güvenlik ve çıkarlarını koruyabilmesi için söz hakkı tanıdığı yönündedir. Bu durum da bir bakıma krizin Türkiye açısından neden dış girdinin tehdit ve ittifak kapasitesi anlamında ön plana çıktığının da göstergesi olmaktadır. Zira burada Yunanistan bahse konu söz hakkı karşılığında Türkiye'nin AB'nin NATO'nun imkânlarına ve altyapısına doğrudan erişim izni vererek, kendisi için çok önemli bir politik kozdan vazgeçtiğini adeta görmezden gelmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında Türkiye açısından temel

---

²⁸⁵ **Hürriyet**, 16 Mart 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

²⁸⁶ **Zaman**, 17 Mart 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

tehdit olarak “Türkiye’nin geleceğin Avrupa’sından zamanla sadece siyasi değil fakat aynı zamanda güvenlik alanında da dışlanma tehlikesi ve Yunanistan ile mevcut sorunların AB platformuna taşınarak çözümlenmeye kalkışılması” olarak algılandığı ifade edilmişti. Konuya bu çerçeveden bakıldığında Yunanistan’ın konuyu Ege ve Kıbrıs meseleleri ile ilişkilendirme çabası basına yansıyan haberlerden de anlaşılmaktadır. Bu nedenle tüm AB üyesi ülkeleri karşısına almak pahasına AB’yi AGSP’nin işlevsel olması konusunda bir yıl süreyle kilitlemiştir.

Hürriyet, “*AP Genel Kurulu’nda dün yapılan oturumda, dışilişkiler, insan hakları, ortak güvenlik ve savunma komisyonu başkanı Alman parlamenter Elmar Brok tarafından hazırlanan, ‘AB-NATO ilişkileri ve AGSP’ konulu rapor ve buna bağlı tavsiye kararı oylanarak kabul edildi.*” başlıklı haberde: “*Oylamada, Yunan asıllı Alman parlamenter Yannis Sakellariu’nun, Türkiye, İngiltere ve ABD arasında sürdürülen müzakereler sonrası varılan anlaşmaya karşı çıkan değişiklik önergesi de onaylandı. Kabul edilen değişiklik önergesinde, ‘AP, Türkiye ile ilk anlaşma girişiminin, AB’nin karar alma sürecinin dışında gerçekleştiği görüşündedir’ şeklinde bir ifadeye yer verildi. Tavsiye kararında ayrıca, AB ile NATO arasında, NATO’nun imkanlarının kullanılmasına ilişkin varılacak global anlaşmanın, AB’nin özerk karar mekanizmasına zarar vermemesi çağrısında bulunuldu. Kararda, İngiltere ve Türkiye arasında yapılan müzakerenin hangi koşullarda ve yetkiyle gerçekleştiği konusunda AB Konseyi’nin bilgi vermesi istendi.*”²⁸⁷

Hürriyet bu haberinde, AB’nin, yüzü iç politik girdilere daha fazla bakan Avrupa Parlamentosu (AP)’nin konuya bakışını değerlendirmektedir. Yunanistan özellikle İngiltere’nin Ankara Belgesi’ni Türkiye ile hangi yetkiye ve AB idari mekanizmasına dayanarak müzakere ettiği konusunu adeta AB’nin bir iç meselesi olarak AB gündemine getirmiş ve özellikle Avrupa Parlamentosu’nu bir yıl sürece bu kriz süresince diğer AB üyesi ülkeleri etkilemek ve yönlendirmek amacıyla kullanmıştır. Ancak dikkat çekici olan AP’nin bu girişimlerinin sürecin sonunda etkisiz kaldığının görülmüş olmasıdır.

Radikal, “*Bugünlerde Yunanistan’ın dış politikada başını en fazla ağrıtan konu Kıbrıs değil, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP).*” başlığını kullandığı

---

²⁸⁷ Hürriyet, 11 Nisan 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

haberde Yunanistan'ın Türkiye'nin Ankara Belgesi'ni imzaladıktan sonra düştüğü sıkıntılı durumunun altını çizmektedir: “Malum, çok değil beş ay öncesine kadar Yunanistan'ın yerinde Türkiye vardı. Ancak Ankara, kazanılmış haklarına ve meşru çekincelerine dayanarak tüm beklentilerini karşılayamasa da, Brüksel'den bazı güvenceler aldıktan sonra ağrısından kurtulmayı bildi. O günden beri top Yunanistan'ın sahasında; ancak Atina topu bir türlü çıkaramıyor. Çünkü Türkiye-AB-NATO mutabakatıyla kaleme alınan Ankara Belgesi'ni kabul etmeye yanaşmayan tek ülke Yunanistan. Atina'nın itirazı, AB'nin bu belgeyle, kuracağı ordunun Ege ve Doğu Akdeniz'de (Kıbrıs) girişebileceği harekâtlarda güvenlik ve çıkarlarını koruyabilmesi için Ankara'ya söz hakkı tanımamasına. Anımsanacağı üzere Türkiye bu söz hakkı karşılığında AB'nin NATO'nun imkânlarına ve altyapısına doğrudan erişim izni vermişti. AB 2003 ortasına kadar AGSP bünyesinde 60 bin kişilik bir orduyu hazır hale getirmeyi planlıyor. Ancak Atina'nın itirazı hâlihazırda AGSP'nin önünü tıkamış bulunuyor. NATO'nun lideri ABD ve AB dönem başkanı İspanya'nın tüm diplomatik manevralarına, yatıştırıcı formüllerine karşın Yunanistan geri adım atmış değil. Simitis, AGSP'yi Avrupa'nın ve yörüngesindeki ülkelerin güvenlik ve istikrarının güvencesi olarak görmekten çok, yeri geldiğinde Türkiye'ye karşı devreye sokabileceği bir koz olarak görüyor.”²⁸⁸

Zaman, “Avrupa Ordusu, ilk tatbikatını teorik olarak gerçekleştiriyor.” başlığını kullandığı haberde Radikal gibi Yunanistan açısından konuyu ele almayı tercih etmiştir: “Yunanistan'ın itirazları sonucu bir türlü operasyonel hale gelemeyen Avrupa Ordusu, ilk tatbikatını teorik olarak düzenliyor. Yarın başlayacak tatbikat, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde ilk kez ortak bir askeri manevra olma özelliğine sahip. Yunanistan'ın ısrarlı itirazları sonucu bir türlü operasyonel hale gelemeyen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) sonunda çareyi teorik tatbikat yapmakta buldu. Avrupa Birliği (AB), 15 üyesinin katılımıyla 22–28 Mayıs tarihleri arasında AGSP çerçevesinde ilk defa ortak bir askeri tatbikat yapacak. AB Konseyinden yapılan yazılı açıklamada Kriz Yönetimi Tatbikatı (Crisis Management Exercise – CME 02) adı verilen teorik tatbikatta, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri ile istişareler de öngörülüyor. Brüksel ile üye ülkelerin başkentlerinden yönetilecek sanal tatbikatın temel amacının AGSP'nin muhtemel bir

---

²⁸⁸ **Radikal**, 19 Mayıs 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

kriz anında koordinasyon kabiliyetlerinin test edilip, değerlendirilmesi olarak açıklandı. CME 02, herhangi bir operasyonda askeri harekâta başlamadan önceki bütün hazırlık ve planlama safhalarını kapsayacak. AB'nin 15 üyesi, AB Konseyi'nin bütün ilgili birimleri, AB Konseyi Genel Sekreteri ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana, AB Komisyonu, AB Uydu Merkezi tatbikata katılırken AB üyesi olmayan NATO ülkeleri, AB aday ülkeleri, BM, AGİT ile NATO temsilcilerinin de tatbikatı izlemek üzere davet edilecekleri belirtildi. AGSP hala belirsiz: Avrupa Birliği'nin ilk teorik tatbikatının başlamasına 1 gün kala AGSP konusundaki belirsizlik derinleşerek sürüyor. Geçen hafta İzlanda'nın başkenti Reykjavik'te yapılan NATO dışişleri bakanları ile Brüksel'de yapılan AB üye ve aday ülkelerin savunma bakanlarının katıldığı toplantılardan AGSP ile ilgili olumsuz sonuçlar çıktı. Atina her iki toplantıda da AGSP'yi mevcut şekliyle kabul etmeyeceğini duyurdu. Atina, ABD'nin gözlemciliğiyle İngiltere ve Türkiye arasında varılan Ankara Mutabakatı'nın AB'nin özerk karar alma mekanizmalarına zarar verdiğini iddia ediyor. Atina'nın Ankara Mutabakatı'nı kabul etmemesi üzerine geçen aralık ayında Belçika'nın dönem başkanlığı sırasında operasyonel olduğu açıklanan AGSP gerçek anlamda işlevsel olamıyor. NATO imkânlarından faydalanamayan AGSP'nin ise gerçek anlamda hiçbir gücünün olamayacağı kaydediliyor. Ankara, İngiltere ile üzerinde uzlaşılan ve Yunanistan hariç diğer 14 AB üyesi tarafından kabul edilen Ankara Mutabakatı'nda yapılacak herhangi bir değişikliği kabul etmeyeceğini müteaddit kereler açıkladı. AB, AGSP çerçevesinde 2003 yılına kadar 60 bin askerden oluşan, en az 1 yıl süreyle görev yapabilecek ve 60 gün içerisinde hazır hale gelebilecek bir acil müdahale gücü kurmayı amaçlıyor.²⁸⁹

Krizin ilk altı ayı bu şekilde geçerken AB'nin Sevilla Zirvesi'ne yaklaştıkça Yunanistan üzerindeki siyasi baskıyı arttırdığını görüyoruz. Zira İspanya'den sonra dönem başkanlığı AGSP'de yer almayan Danimarka'ya, sonrasında ise krizin tarafı ve bir bakıma kaynağı olan Yunanistan'a geçeceği dikkate alındığında, bu tavrın nedeni anlaşılmalıdır. Bu tavır aslında sonuç vermiş gözükmeyle birlikte Yunanistan'ın konuyu diğer Türk Yunan meseleleri ile ilişkilendirme çabaları basına yansımıştır. Yunanistan bu yumuşama karşılığı talebi, Ankara Belgesi'nde yer alan "AGSP'nin kriz halinde bir NATO üyesine karşı kullanılamayacağı"na dair ifadeye ek

---

²⁸⁹ **Zaman**, 21 Mayıs 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

olarak “NATO’nun AB üyesi olmayan herhangi bir üyesinin AB ilkeleri, AGSP’nin hedefleri ve AB müktesebatına saygı göstereceği” ifadesinin konmasıdır.

Radikal, “Yunanistan, Kıbrıs sorunu, Rum Kesimi’nin AB üyeliği ve Türkiye ile ilişkilerde manevra imkânını artırmak için Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’na (AGSP) dair tavrını yumuşattı.” başlığıyla verdiği haber Nice Uygulama Belgesi’ne giden yolda alabileceği bazı tavizler karşılığında Yunanistan’ın tavır değişikliğine dikkat çekmektedir: “ABD ve AB Dönem Başkanı İspanya, 2003’te AGSP çerçevesinde kurulacak Avrupa ordusu ile ilgili anlaşmazlığı Hazirandaki Sevilla zirvesinde çözmek için çaba harcarken, Atina’nın çözüme göz kırptığı belirtiliyor. Daha önce Türkiye-Britanya-ABD arasında Ankara mutabakatını tanımadığını ilan edip, Türkiye’nin AB karar mekanizmasında yer almasını önlemek, diğer yandan da Kıbrıs ve Ege’nin Avrupa ordusunun faaliyet alanına girmesini isteyen Atina, bazı teminatlar karşılığında Ankara Mutabakatı’nı kabule yanaştığı iddia edildi. Atina Ankara mutabakatının 2. maddesinde yer alan AGSP’nin kriz halinde bir NATO üyesine karşı kullanılmayacağına dair ifadeye ek yapılmasıyla gidermeye çalışıyor. Bu ekte NATO’nun AB üyesi olmayan herhangi bir üyesinin ‘AB ilkeleri, AGSP’nin hedefleri ve AB müktesebatına saygı göstereceği’ belirtilecek. Yani nasıl Avrupa ordusu, AB üyesi olmayan NATO ülkelerine müdahale edemeyecekse, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri de AB ülkelerine müdahale edemeyecek. Sorun Sevilla’da çözülecek. Pazarlık, bu ekin Ankara mutabakatı mı, Sevilla kararları mı, ayrı bir belgede mi yer alacağı üzerinde dönüyor. Atina, ekin mutabakatta olmasını istiyor. Bu konuda uzlaşma olursa Atina mutabakattaki diğer itirazı geri çekecek. Yani Avrupa Ordusu’nun Türkiye’nin çıkar bölgelerinde operasyonu halinde önce Ankara’nın görüşünün alınmasını öngören maddeye onay verecek. Yunan Dışişleri Bakanı Yorgos Papandreu da dün başbakanlıktaki toplantının ardından, ‘Ülkemizin çıkarlarını garantilemek istiyoruz ve AB çerçevesinde bu garantiyi sağladığımız an çözüme hazır olacağız’ dedi.”²⁹⁰

Zaman, “AB, Türkiye, ABD ve Britanya’nın Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına (AGSP) dair sağlanan Ankara uzlaşmasına karşı çıkan Yunanistan’ı ikna çabasına hız verdi.” başlıklı haberinde: “AB savunma bakanları, ‘AB Savunma

---

²⁹⁰ Radikal, 01 Haziran 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Bakanları Konseyi' oluşturma yolunda bir ilk adım atarak dün birlik tarihinde ilk kez resmi bir toplantı çerçevesinde bir araya gelirken, askeri ihtiyaçlar ve işbirliği konusunu ele aldı. Bu noktada gündeme damgasını Yunanistan'la yaşanan AGSP krizi vurdu. Sevilla'ya dek çözüm umudu; 1999'daki Helsinki zirvesinde AGSP çerçevesinde askeri kimlik arayışlarını başlatan AB, kriz yönetimi için 60 bin askerlik kuvvet oluşturulmasının temelini atmıştı. Avrupa ordusunda kullanılacak NATO imkânları konusunda Türkiye'yle yaşanan sorunlar Ankara'yı da söz sahibi kılan uzlaşmayla sonuçlanmıştı. Ancak Yunanistan bu uzlaşmayı kabul etmedi. AB'nin hedefi, haziranda İspanya dönem başkanlığında yapılacak Sevilla Zirvesi'ne dek Atina engelini aşılması. AB kaynakları, dün İspanya ve Britanya'nın Yunanistan'a yeni bir öneri getirdiğini belirtti. Önerinin içeriği açıklanmazken, Atina dışında 14 ülkenin onayını aldığı ifade edildi. AB savunma bakanları toplantısı bugün NATO üyesi ülkelerin savunma bakanlarının katılımıyla devam edecek. Toplantıda Türkiye'yi Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoğlu temsil ediyor. Görüşmelerde AGSP dışında silahlanma alanında işbirliği, AB kriz yönetimi operasyonları ve Avrupa yetenek eylem planı görüşülecek.”²⁹¹ Ankara Belgesi krizini Radikal gazetesi ile birlikte en yakın takip eden gazete konumunda bulunan Zaman gazetesi, yorumsuz verdiği bu haberinde Yunanistan'ın tavizsiz ve uzlaşmaz tutumu nedeniyle AB'nin güvenlik konusundaki hedeflerini gerçekleştiremediğine dikkat çekerek, arka planda Türkiye'nin haklılığına vurgu yapmaktadır.

Zaman, “Sevilla müzakerelerinde Yunanistan'ın, Ankara Metni'ne ‘NATO üyesi bir ülke AB üyesi bir ülkeye askeri müdahalede bulunamaz’ minvalinde bir cümle ekleme konusunda birlik üyelerini ikna ettiği kaydediliyor.” başlığıyla verdiği haberde: “Zorlu görüşmeler sonucunda Atina'yla mutabık kalan AB liderleri, Ankara Metni'ne yapılacak ‘Atina eki’ ile ilgili olarak Ankara'nın cevabını bekliyorlar. ABD'nin gözetiminde Türkiye ile İngiltere arasında imzalanan Ankara Metni'ne AB'nin 15 üyesi arasından sadece Yunanistan itiraz ediyordu, bu itirazlar sebebiyle Ankara Metni hayata geçirilemiyordu. AB Dönem Başkanı İspanya, kendi döneminde sorunun çözülmesi için çaba sarf ederken, dönem başkanlığını devralacak Danimarka daha önce, başkanlığı sırasında güvenlik konularıyla ilgilenmeyeceğini açıklamıştı. Danimarka'dan sonra Yunanistan AB dönem başkanı olacak. Atina'nın

---

²⁹¹ **Zaman**, 14 Haziran 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

*Ankara Metni'ndeki değişiklik teklifi kabul görmezse, meseleyi kendi döneminde AB'den tavizler koparmak için pazarlık unsuru yapacağı yorumları yapıyor. Ankara ise AGSP konusunda 'son sözü' söylediğini, artık sorunun Atina ile Brüksel arasında olduğunu vurguluyor. Ankara Metni'ne herhangi bir eklemeyi ya da çıkarmayı kabul etmeyeceğini daha önce açıklayan Ankara, varılan uzlaşmanın tekrar müzakereye açık olmadığını net bir şekilde müteaddit kereler dile getirmişti.*²⁹²

Bu haberde Danimarka'nın özel durumu, yani AGSP'de yer almamasına dikkat çekilmekte ve sıradaki Yunanistan'ın dönem başkanlığına dikkat çekilerek, uzlaşma için zamanın daraldığı iması yapılarak, Yunanistan'ın bunu Ankara Belgesi'ni aşındırmak için kullanabileceğine dikkat çekilmektedir. AB açısından bu durum ise yaklaşık bir yıllık ilave zaman kaybı anlamına gelmektedir. Aslında burada yapılan kamuoyu aracılığıyla karar mekanizmasına "dikkat et" ve "taviz verme" mesajı verildiği söylenebilir.

İspanya'nın Sevilla kentinde yapılan iki günlük AB doruğu sona erdi. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac da zirvenin ardından düzenlediği basın toplantısında "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusunda NATO ile AB arasında tüm sorunlar çözüldü. Çok yakında biz de Avrupa ordusu konusunda gerekli kararları alacağız." dedi. Yunanistan'ın AGSP'ye ilişkin olarak uzun süredir gündemde tuttuğu itirazını kaldırdığını belirten Chirac, "Yunanistan itirazını geri çekti." dedi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu da toplantının ardından yaptığı açıklamada "Yunanistan'ın artık bu konuyla ilgili hiçbir itirazı kalmadı. Dönem Başkanı Jose Maria Aznar'ın planını tümüyle ve çekincesiz olarak kabul ediyoruz." dedi.²⁹³

Sevilla Zirvesi'nin hemen bitiminde AB tarafından gelen erken açıklamalar krizin çözüldüğü yönünde olsa da, açıklamalarda Ankara Belgesi'nden bahsetmeden kamuoyuna sadece "sorun çözüldü" mesajı verilmesi, sonradan anlaşılacağı üzere bir bakıma Türkiye'yi siyaseten sıkıştırmayı amaçlayan diplomatik bir manevra şeklinde algılanmıştır. Zira açıklama da Yunanistan'ın ne taviz alarak itirazını çektiği ve Türkiye'nin buna cevabı belli değildir. İlerleyen günlerde özellikle Yunanistan

---

²⁹² **Zaman**, 22 Haziran 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

²⁹³ **Ayn Tarihi**, 22 Haziran 2002.

tarafından Ankara Belgesi'nin artık gündemde olmadığı yönünde yapılan açıklamalar, Türkiye'nin ittifak kapasitesi açısından AB'ye üye olmayışının ve zirvedeki görüşmeleri birebir takip edemeyişinin sıkıntısını yaşadığını gözler önüne sermektedir.

Radikal, "AB'nin Sevilla Zirvesi'nin ardından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) çerçevesinde kurulmaya çalışılan Avrupa Ordusu'yla ilgili tartışma alevlendi." başlığıyla verdiği haberde: "*1 Temmuz'da AB'nin savunma konularında dönem başkanı olacak Yunanistan, zirveden somut belge çıkmasa da kendi tezinin kazandığını savunuyor. Yunan Savunma Bakanı Yiannos Papandoniu, Türkiye, Britanya ve ABD'nin imzaladığı ve Ankara'ya kendisini ilgilendiren operasyonlarda söz hakkı tanıyan Ankara Mutabakatı'nın 'mezara gömüldüğünü' savundu. Hükümet Sözcüsü Hristos Protopapas ise Sevilla'da ortak tavır alınmadığını açıklayan Dışişleri Bakanı İsmail Cem'i diplomatik bir dille yalanladı.*"²⁹⁴ Radikal Sevilla Zirvesi'nin Türkiye açısından tatmin edici olmadığını sayfalarına bu haberle taşırken, Yunan tarafının açıklamalarına yorumsuz bir biçimde yer vermesi, Türk kamuoyunda ima yoluyla bunalımın yaygınlaştırılmasına örnek gösterilebilir.²⁹⁵

Krizin Sevilla Zirvesi'ni takip eden ikinci dönemi Türkiye açısından daha güç olmuştur. Ankara Belgesi'nin Yunanistan tarafından kabul edilmemesi üzerine Ekim ayında gerçekleşen Brüksel zirvesinde, Yunanistan'ın çekincelerini yansıtan Brüksel belgesi hazırlanmış ve belge müzakere edilmek üzere Ankara'ya iletilmiştir. Bu belge ile Yunanistan krizi GKRY'nin NATO olanaklarından yararlanmasına bağlayarak, Türkiye açısından kriz zeminini kaydırmış ve Türkiye'yi siyaseten zora sokmuştur. Ancak krizin saklı yaşanmasına bağlı olarak dış politik girdinin ağırlıkta olması ve Türk karar mekanizmasının ağırlıklı olarak teknik, uzman ve dar bir kadrodan oluşması, Türk tarafına diplomatik manevra imkânı vermiştir. Bu sayede krizin ilk döneminde çözümsüzlük kaynağı olmanın Yunanistan'a bir şey kazandırmadığını gören Türk tarafı, "AB'ye yeni üye olacak NATO üyesi olmayan

---

²⁹⁴ **Radikal**, 28 Haziran 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

²⁹⁵ Keane'ye göre basın organları, yurttaşlar arasındaki bunalım duygusunu kolektifleştirerek, bunalımın tedavisi için sıkı önlemler alınması gerektiği yolundaki resmi iddiaları yayarak, örtük bunalımın açık bunalım haline dönüştürülmesini sağlamaktadır. Bkz.: John Keane, **Medya ve Demokrasi**, Çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.

lkeler NATO olanaklarından doğrudan yararlanamaz” tezi ile yeni bir diplomatik açılım ortaya koymuştur.

Radikal, “AB ile Türkiye arasındaki tam üyelik pazarlıklarının ayrılmaz parçası olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusundaki anlaşmazlık, Kopenhag buluşmasında da çözülemedi.” başlıklı haberinde: “AB Dönem Başkanı Danimarka’nın 13 aday ülkenin liderlerini ağırladığı dünkü toplantıda, AB geçen hafta Brüksel zirvesinde kabul ettiği AGSP metnini Türkiye’ye kabul ettiremedi. Türkiye ile Britanya’nın ABD’nin tanıklığında oluşturduğu Ankara Belgesi’nde ısrar eden Ankara, Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB yeliği sayesinde NATO olanaklarından otomatik olarak yararlanamayacağını AB’ye resmen bildirdi. Brüksel zirvesinde, AGSP’nin bir NATO lkesine, NATO’nun da bir AB yesine karşı kullanılamayacağı ve BM sözleşmesinin kurallarına aykırı operasyonlara başvurulamayacağı kararlaştırılmıştı. Dışışleri Bakanı şükrü Sina Grel, AB’nin AGSP konusundaki kararına itiraz ettiklerini söyleyerek, Türkiye’nin Rum Kesimi’nin bir AB yesi olarak NATO olanaklarından doğrudan yararlanmasına izin vermeyeceklerini belirtti. Grel, sorunun aşılabilmesi için, Brüksel belgesine ‘AB’ye yeni ye olacak NATO yesi olmayan lkeler NATO olanaklarından doğrudan yararlanamaz’ ifadesinin konulabileceğini belirtti. Bu AB lkelerinin, AGSP’de zorunlu olarak iki ayrı uygulamaya tabi tutulması anlamına geliyor. Kısa süre önce NATO’ya katılan Polonya, ek Cumhuriyeti ve Macaristan dışında AB’ye yeni ye olacak ülkelere NATO’nun olanakları kapanıyor.”²⁹⁶

Radikal “zmszlğn devam ettiği” mesajı üzerine bina ettiği haberinde; Aralık 2001’de Ankara Belgesi’nin imzalanması ile başlayan süreçteki kırılma noktasına işaret etmektedir. Sürecin artık son çeyreğine geline bu dönemde, tabir yerinde ise Yunanistan’ın sahasında olan topun Türkiye’ye geçtiği görülmektedir. AB Ankara metninin yanına Brüksel metni koymuş ve Türkiye’den onay istemektedir. Ayrıca haberde, Türkiye’nin uzlaşmaz bir tavırla Ankara Belgesi’nde ısrar etmek yerine, masaya yeni bir öneri ile gelmesinin altı çizilmektedir. Bilindiği üzere sürecin sonunda çözüme olanak sağladığı görülecek olan bu diplomatik ve proaktif yaklaşım, aslında erevesi önceden çizilen ve sürekli geliştirilen direktifler ile

---

²⁹⁶ Radikal, 29 Ekim 2002, (evrimii) (<http://www.tümgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

çalışan sayıca az, ancak kalifiye, iç politik girdilerin baskısından azade, dış girdilere öncelik veren karar verici bürokratlardan oluşan bir karar mekanizmasında işaret etmektedir.

Radikal, "AB'nin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Temsilcisi Javier Solana, AKP lideri Tayyip Erdoğan'ın davetlisi olarak geldiği Ankara'da" başlığıyla verdiği haberde: "Solana, 'siyasi kararlılık' beklediklerini ilettiler. Solana, Kıbrıs sorunu, Avrupa Güvenlik Savunma Politikası (AGSP) çerçevesinde kurulacak Avrupa ordusu ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bağlantılı olduğunu ifade etti. Bu konularda atılan adımların Türkiye'ye müzakere tarihi getireceğini ima eden Solana'ya, AKP iktidarında Türkiye'nin AGSP politikasının değişmeyeceği mesajı verildi. Solana günübirlik ziyaretine Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal'le öğlen yemeği yiyerek başladı. Yemekte Solana'ya AGSP konusunda Türkiye, Britanya ve ABD tarafından imzalanan Ankara mutabakatında kararlı olduğu anlatıldı. Brüksel zirvesinde AB'nin kabul ettiği belgenin, Ankara mutabakatının omurgası ile tam örtüşmediği vurgulanırken, sorunun NATO ile AB arasında çözüleceği vurgulandı. Solana, sorunun Prag'da 21-22 Kasım'daki NATO zirvesinde sonuçlanmasını istediklerini belirtirken, Ankara, böyle bir gelişme beklemediği yanıtını verdi."²⁹⁷

Haberde, AB'nin Brüksel metnini Türkiye'ye kabul ettirmek adına iç politika açısından önem arz eden iki konuyu, Kıbrıs ve AB üyeliğini AGSP ile ilişkilendirme çabasına dikkat çekilmektedir. Yine dikkat çekici olan Başbakan'ın davetiyle gelen Solana'nın önce dönemin Dışişleri Müsteşarı Uğur Ziyal'le buluşmasıdır. Gazete Başbakanla görüşülen konulardan bahsetmeden bu buluşmada müsteşar tarafından verilen mesajları ön plana çıkararak, konuyu iç politika alanından uzaklaştırmaktadır. Diğer taraftan AB'ye üye olunmaması nedeniyle Türkiye'nin krizi ittifak kapasitesini kullanabileceği bir mecraya çektiği, dolayısıyla NATO ile ittifak ilişkilerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Radikal'in, "NATO'nun genişlemesine dair kararların alınacağı ve AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nı hayata geçirmesini sağlayacak uzlaşmanın aranacağı 21-22 Kasım'daki Prag Zirvesi öncesi, İstanbul NATO Parlamenterler Asamblesi'nin 48. toplantısına ev sahipliği yaptı." başlığıyla verdiği haber şu şekilde

---

²⁹⁷ Radikal, 15 Kasım 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

devam etmektedir: “Ankara AGSP kartını AB’nin Kopenhag zirvesine dek elinde tutmayı sürdürüyor. Lütfü Kırdar Kongre Merkezi’ndeki toplantıdan önce Harp Akademileri Komutanlığı’nda bir konferans veren NATO Genel Sekreteri Lord George Robertson, ‘NATO ile AB uzlaşmak zorundadır. Aksi halde bedelini her iki kuruluş da öder’ diyerek çözüm talep etti. NATO üyesi ve AB üye adayı Türkiye’nin AGSP’nin karar alma mekanizmalarına dolaylı katılımını düzenleyen, Britanya, ABD ve Türkiye tarafından imzalanan Ankara Mutabakatı’nın, AB’de kabulü Atina’nın vetosuyla karşılaşıncaya, birliğin geçen ayki Brüksel Zirvesi’nde, Yunanistan’ın çekincelerini yansıtan Brüksel belgesi hazırlanmıştı. Ankara bu belgeyi müzakereye hazır görünse de resmen kabul etmiş değil. Prag öncesi Türkiye’nin onayını arayan AB Dış Politika ve Güvenlik Şefi Javier Solana önceki gün Ankara’da görüştüğü AKP lideri Tayyip Erdoğan’dan, net bir yanıt alamamıştı. Ankara, Kıbrıs Rum Yönetimi’nin olası AB üyeliğiyle AGSP’ye ve dolayısıyla NATO’ya katılımına karşı çıkıyor ve bir çözüm bulunmadığı sürece, NATO-AB işbirliğinin somutlaşmasına karşı tavır alacağını belirtiyor. Sezer Prag’da Bush’la görüşecek Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ise dün NATO Asamblesi’nde yaptığı açılış konuşmasında, NATO’nun kendini ‘yeni küresel tehditlere’ karşı mücadeleye uyarlarken acil müdahalede bulunabilecek bir ‘karşılık gücü’ kurabileceğini belirtti. Sezer, Prag zirvesinde ABD Başkanı George W. Bush ile görüşecek. Programında AB liderleriyle ikili görüşmeler bulunan Sezer, Bush ile özellikle Kıbrıs ve Irak konusunu ele alacak.”²⁹⁸

Radikal haberinde, krizin geçmişine yorumsuz bir biçimde değinirken, yine ABD ve NATO ile ittifak ilişkilerinin ön plana çıkarıldığı, sorunun AB-NATO sorunu şeklinde haberleştirildiği görülmektedir. Diğer taraftan haberde, Türkiye’nin bu krizi Kopenhag Zirvesi’nde AB ile müzakerelere başlama fırsatına dönüştürebileceği iması da bulunmaktadır.

Radikal, “AGSP sorununda uzlaşma çıktı” başlığı ile verdiği haberde: “AB, Türkiye’nin önerisini benimseyince AGSP’yle ilgili pürüz aşıldı. Atina’nın taviziyle kabul gören formül, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta’yı AGSP’den dışlıyor. Prag’da AGSP bağlamında NATO ve AB’nin askeri ilişkileri de gündeme gelirken, Türkiye uzlaşma sinyalleri verdi. Sezer, ‘tüm tarafların konuya olumlu yaklaşması’ halinde

---

²⁹⁸ **Radikal**, 16 Kasım 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

2003'te AB NATO -ortak tatbikatının mümkün olabileceğini söyledi. Türkiye, Kıbrıs Rum Kesimi'nin tek başına AB üyesi olması halinde, AGSP çatısı altındaki Avrupa ordusunun operasyonlarında NATO imkânlarından faydalanmasını engelleme kararlılığının, zirvenin sonuç bildirisine yansımaları da sağladı. Bildirinin 11. paragrafında NATO ile AB'nin ortak çıkarları olduğu vurgulanarak, NATO-AB işbirliği konusunda tüm müttefikleri tatmin edecek bir yöntem üzerinde çalışıldığı ifade edildi. Türkiye, zirvede Kopenhag zirvesine kadar AGSP'yle ilgili çekincelerini kaldırmayacağını vurguladı. Türkiye, Ankara mutabakatıyla Avrupa ordusunun NATO imkânlarını kullanarak yapacağı operasyonlarda söz sahibi kılınmıştı. Bu mutabakata Atina'nın itirazı üzerine AB NATO'nun da AB ülkelerine karşı harekât düzenleyemeyeceğini öngören Brüksel belgesini ortaya koymuştu. Türkiye, Brüksel belgesini Kopenhag'a dek onaylamaktan kaçınıyor. Bir diplomatik kaynak, Türkiye'nin Rum Kesimi ile ilgili görüşünü açık bir şekilde ortaya koyarak, 'Bunu sağlayan bir yöntem geliştirin, altına imza atalım.' görüşünü ilettiklerini belirtti. Sezer de, liderlere herkesin konuya olumlu yaklaşması halinde 2003'te NATO-AB ortak tatbikatının gerçekleşmesinin mümkün olacağı mesajı verdi. Bunu takiben ittifak liderleri yazmanlıktan, NATO-AB ortak tatbikatı için AB'yle temas kurulmasını istedi. Kaynaklar, tatbikatın ancak AGSP'yle ilgili anlaşmazlık çözümlenince gerçekleşeceğini, hazırlıkların tatbikatın çözüm sonrası 2003'te yapılabilmesi için hemen başlatıldığını belirtiyor.²⁹⁹ Radikal olumlu bir havada verdiği Prag Zirvesi sonuçlarına ilişkin haberinde, Türkiye'nin kazanımlarının altını çizirken, bunun NATO ittifak ilişkileri ile mümkün olduğu ima etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin konuyu müzakere tarihinin ele alınacağı Kopenhag Zirvesi'ne taşıyacağını altı bu haberde de çizilmektedir.

Zaman, "ABD'de bulunan Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusunda ABD, İngiltere ve Türkiye arasında sağlanan anlaşmanın, 'NATO içindeki sorunları AB içine taşıyacağı' gerekçesiyle 'kabul edilemez' olduğunu söyledi." başlığı ile verdiği haberde: "Vaşington'da ABD Başkanı George W. Bush, Dışişleri Bakanı Colin Powell ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ile bir araya gelen Simitis, düzenlediği basın toplantısında AGSP'ye başka bir çözüm bulunması gerektiğini söyledi. Simitis Bush görüşmesinin 'özellikle' dostça bir havada yapıldığını yazan Katimerini gazetesi,

²⁹⁹ Radikal, 22 Kasım 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

'Ancak ABD Yunanistan için büyük önem taşıyan konuların hiçbirinde yükümlülük üstlenmedi' diye yazdı. Simitis'in ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ile yaptığı telekonferans biçimindeki görüşmede, Vaşington'un Avrupa gücü konusundaki baskısını hissettirdiğini belirtti.³⁰⁰ Zaman, Yunan Başbakanı'nın ABD ziyaretine ilişkin yorumsuz olarak verdiği haberde, Yunan Katimerini gazetesinden alıntı yaparak, örtülü bir biçimde ABD'nin Ankara Belgesi, dolayısıyla Türkiye'ye destek verdiği imasında bulunmaktadır.

Çözüme yaklaşılan ve Kopenhag Zirvesi'ne giden süreçte kriz basında geniş yer bulmuş ve krizin bir şekilde Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlangıç tarihi alması ile ilişkilendirilmiştir. Radikal, "Kopenhag zirvesinde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi çerçevesinde yürütülen pazarlıklar kapsamında, AB ile Türkiye arasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusundaki pürüzün giderildiği öne sürüldü." başlıklı haberde: *"İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lindh, Türkiye'yle uzlaşma sağlandığını söyledi. Türkiye'nin Brüksel'deki AB zirvesinde, Ankara Mutabakatı'na ek olarak hazırlanan belgeyi onaylayıp onaylamadığı belli değil. Ankara Mutabakatı, AGSP'nin NATO ülkelerine karşı kullanılmamasını öngörüyor, Brüksel belgesi ise NATO'nun AB'ye karşı kullanılmaması garantisini veriyor. Lindh anlaşmanın bugün NATO Konseyi'nde onaylanacağını açıkladı."*³⁰¹

3.1.3.3.3. Sürece ABD ve NATO Desteği:

AGSP'nin oluşum sürecinde Atlantik sistemi içerisinde ortaya çıkan çatlağın daha derinleşmemesi için Amerika ve Avrupa arasında soğuk savaş dönemindeki bağımlı güvenlik modeli yerine Avrupa'nın askeri kapasitesini arttırıp, anarşik ve istikrarsız dünyada daha fazla sorumluluk üstleneceği yeni bir ilişki biçiminin ABD tarafından arzulandığı daha önce ifade edilmişti. Ayrıca bu durum sadece bir maliyet paylaşımı değil fakat aynı zamanda ortak Batı değerlerinin korunması açısından da gerekli görülmektedir. ABD'nin Ankara Belgesi Krizi süresince Türkiye'yi desteklemesinin altında da kuşkusuz sözü edilen bu büyük resim bulunmaktadır. Ayrıca bu destek Türkiye'nin AB üyesi olmaması itibarıyla krizin AB tarafında tartışıldığı platformlarda olamama ve dolayısıyla bu anlamda ittifak kapasitesini

---

³⁰⁰ Zaman, 1 Aralık 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁰¹ Radikal, 13 Aralık 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

yeterli ölçüde kullanamama açığını kapatması açısından da büyük önem arz etmektedir. Bahse konu destek süreç içerisinde yazılı basında da yer bulmuştur.

Yeni Şafak'da yer alan bir haberde ABD'nin Ankara Belgesine verdiği desteğin altı yorumsuz bir biçimde çizilmektedir: "*ABD'nin Atina Büyükelçisi Tom Miller, Türkiye'nin, İngiltere ile üzerinde uzlaştığı ve ABD tarafından da desteklenen, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konusunda Yunanistan'ın itirazlarına ilişkin bir soru üzerine, şunları söyledi: 'Yunan hükümeti adına konuşmam. Ancak bazı endişeleri var. Yeni AB dönem başkanı İspanya ile oturup bu konuda çalışmaları gerek. Bu endişeler, gerçek endişeler. Umuyoruz ki üzerinde uzlaşılacak.*"³⁰²

Yine Hürriyet'in "*Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal ve Grossman, bakanlıktaki görüşmelerinin ardından basın mensuplarının sorularını yanıtladılar.*" başlıklı haberi: "*Ankara Anlaşması konusunda AB ve Türkiye ile çok yoğun bir şekilde çalıştıklarını ifade eden Grossman, 'Türkiye ve AB'nin bu konuda bir an önce bir anlaşmaya varmasını umuyoruz. AB'nin savunma kabiliyetlerinin yükseltilmesi ve bulunacak çözümün de Türkiye için kabul edilebilir bir çözüm olmasını istiyoruz' dedi. 'ABD'de aynı görüşü bizimle paylaşıyor. Yalnız Marc Grossmann'ın söylediği gibi, biz arkadaşlarımızı bir kulübe davet etmiyoruz, bir askeri ittifak, müttefik olmaya çağırıyoruz. Müttefik olmanın gereksinimleri ve NATO prensiplerine bağlılığın da burada temel alınması gerekiyor. Gayet tabii ki, Türkiye burada Avrupa'da istikrarın yerleşmesinde, güvenliğinin sağlanmasında bu kadar güçlü rol oynamış bir örgütün kendi hudutlarına kadar genişlemesinden yanadır.*"³⁰³

Haberde ABD'nin NATO AB uzlaşısının NATO prensipleri çerçevesinde olması vurgusu ve Türkiye'ye Ankara Belgesi konusunda verilen ABD desteği öne çıkmaktadır.

Zaman, "*İspanya'nın Avrupa Birliği (AB) dönem başkanlığını Danimarka'ya devredeceği Sevilla Zirvesi yaklaşırken, ABD Ankara Metni'ne dokunulmaması konusunda Brüksel'i uyardı.*" başlıklı haberinde krizin çözüme kavuşmasının beklendiği Sevilla Zirvesi öncesi Yunanistan'ın belgeyi onaylama adına alabileceği

---

³⁰² **Yeni Şafak**, 20 Ocak 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁰³ **Hürriyet**, 16 Nisan 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

tavizlere dikkat çekmekte ve bu konuya ilişkin ABD ve Türk Dışişleri'nin görüşüne yer verilmektedir: "Brüksel'deki ABD'li yetkililerin, AB diplomatlarına bir süredir sakın Ankara Metni'ne dokunmayın çağrılarını yaptıkları öğrenildi. ABD'nin gözlemciliğinde İngiltere ile Türkiye arasında geçen yılın sonunda Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nda varılan uzlaşma sonucu ortaya çıkan Ankara Mutabakatı, Yunanistan'ın itirazı sonucu 7 aydır onaylanamıyor. AB'nin 14 üye ülkesinin 'olur' verdiği; ancak sadece Atina'nın kabul etmediği Ankara Metni'nin işlerlik kazanmaması Brüksel'in AGSP planlarını altüst ediyor. Danimarka'dan sonra AB'nin dönem başkanı olacak Yunanistan'ın AGSP meselesini Kıbrıs gibi Türkiye ile ikili ilişkilerinde sorunlu alanlarda pazarlık unsuru olarak kullanmak istediği ve kendi başkanlığına kadar Ankara Metni'ne hiçbir şekilde onay vermeyeceği yorumları yapılıyor. Atina'nın uzlaşmaz tavrı üzerine Brüksel, Ankara Metni'nin 14 üye ülke tarafından onaylanmasına ve sadece Atina'ya takılmasına rağmen son günlerde 'her iki tarafın da daha esnek olması gerektiğini' telaffuz etmeye başladı. AGSP'den sorumlu üst düzey bir AB'li diplomat, 'Her iki taraf da esneklik göstermeli. Aksi takdirde sorunu çözmeyeceğiz.' dedi. 'Türkiye'den Ankara Metni'nde bazı değişiklikleri kabul etmesini isteyebilir misiniz?' sorusuna aynı diplomat, 'Bu bir opsiyon.' şeklinde cevap verdi. İspanya'nın dönem başkanlığı sırasında AGSP sorununu çözeceğini düşünen AB, Atina'nın uzlaşmaz tavrı üzerine Ankara'dan da bazı tavizler vermesini beklemeye başladı. Türkiye ve güçlü müttefiki ABD, böyle bir talebe şiddetle karşı çıkıyor. Brüksel'de görev yapan ABD'li bir yetkili yaptığı açıklamada, 'Ankara Mutabakatı'nın oldukça ciddi ve kabul edilebilir bir metin olduğunu' vurguladı ve metne dokunulmaması gerektiğini belirtti. Türklerin metnin herhangi bir şekilde gözden geçirilmesine rıza göstermeyeceklerini AB'li muhataplarına aktardıklarını belirten aynı yetkili, 'Ankara Mutabakatı, sadece Yunanistan tarafından kabul edilmiyor.' diyerek Atina'nın uzlaşmaz tavrına dikkat çekti. ABD'nin AGSP'ye desteğinin iki unsura bağlı olduğunu belirten aynı yetkili, bunları AGSP'nin NATO'yu zayıflatmaması ve AB'nin askeri yeteneklerini artırması olarak sıraladı. Ankara Metni'nin bir an önce işlerlik kazanmasını beklediklerini söyleyen ABD'li yetkili, 'AGSP'nin verimli çalışabilmesi için NATO ile AB arasındaki ilişkilerin çerçevesinin bir an önce çizilmesi gerekir.' dedi. AGSP sorununun temelinde bir AB –Türkiye sorunu olduğuna işaret eden aynı yetkili, 'Ancak yine de eğer yapıcı bir rol oynayabilirsek biz de müdahil olmaktan çekinmeyiz.' yorumunu yaptı. ABD'li

yetkili, Ankara Metni'nin değiştirilmesi konusunun Türklere götürülebilecek bir teklif olduğunu düşünmediklerini vurguladı.”

Aynı haberin devamında Türk tarafının görüşleri ise şu şekilde yer almaktadır: “Pandora'nın kutusunu açmayın; Türkiye, Ankara Metni'nin tekrar gözden geçirilebileceğine yönelik AB kaynaklı söylentilere sert tepki gösteriyor. Ankara'nın üzerine düşeni Laaken Zirvesi öncesi yaparak Ankara Metni'nin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu ve birtakım tavizler verdiği dikkat çeken Brüksel'deki Türk yetkililer, metnin herhangi bir şekilde revize edilmesini kesinlikle kabul etmeyeceklerini belirtiyor. Artık sorunun AB ile Yunanistan arasında olduğunu vurgulayan Türk yetkililer, ‘Eğer Ankara Metni'ni yeniden tartışmaya açarlarsa, Pandora'nın kutusunu açmış olurlar. Biz de birçok başka konuyu masaya getiririz, çözüme ulaşılması büsbütün zorlaşır.’ diyor. AB yetkililerinin Laken Zirvesi öncesi, Türkiye'nin uzlaşmaz bir tavır içinde olduğunu iddia ederek Ankara'ya sık sık eleştirdiklerine dikkat çeken Türk yetkililer, ‘Şimdi Ankara Metni'ni kabul etmeyen tek bir ülke var. AB'nin 14 üyesi mutabakatı kabul edilebilir bulurken, hiçbir AB ülkesi ya da yetkilisi Yunanistan'ı eleştirmiyor. AB çok çelişkili bir tutum içinde.’ yorumunu yapıyor. Türk yetkililer ayrıca, Atina'nın uzlaşmaz tavrının Ankara'nın endişelerini haklı çıkardığına işaret ediyor. Atina'nın, Ankara Metni'ni kabul etmemesinin AGSP'yi Türkiye ile sorunlar yaşadığı Ege ve Kıbrıs konularında kullanmak istediğinin net bir işareti olduğunu savunuyor.”³⁰⁴

3.1.3.3.4. Uzlaşma:

Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi krizin karşılıklı tavizler ile çözüldüğü platform olmuştur. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), Belçika'nın başkenti Brüksel'de imzalanan ortak bildiri ile yürürlüğe girmiştir.³⁰⁵ Bu noktada bir başka konuya dikkat çekmekte fayda görülmektedir. Krizin yönetim tarzı tündengelim metodu ile incelendiğinde, Türk karar mekanizmasının AB'den müzakere tarihi almak için AGSP'yi bir koz olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Uzlaşma sonrası yazılı basına yansıyan haberlerde, Türkiye'nin bir zafer olmasa da, Yunanistan karşısında diplomatik bir galibiyet aldığı imasında bulunmaktadır. Alınan sonucun yine bir

---

³⁰⁴ **Zaman**, 03 Haziran 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁰⁵ **Ayn Tarihi**, 16 Aralık 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

siyasi şahsiyet yerine bir bürokrat olan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'in açıklamasına atfen değerlendirilmesi dikkat çekmektedir.

Radikal, "Türkiye, Kopenhag zirvesinde elindeki Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kartını uzlaşmadan yana oynadı." başlığı ile verdiği haberde: "Zirvede Türkiye'nin sunduğu bir öneri üzerine, Ankara'nın NATO imkânlarından yararlanılacak AGSP operasyonlarına katılımını sağlayan, NATO üyesi olmayan Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta'nın bu operasyonlardan dışlayan bir formül üzerinde anlaşıldı. AB'de sağlanan bu anlaşma dün Brüksel'de NATO Genel Konseyi'nde de onaylanınca, Avrupa Ordusu'nun 2003'te operasyonel kılınması önündeki engel kalkmış oldu. Diplomatik kaynaklara göre, 'Berlin Plus' diye anılan bu formülün Kopenhag zirvesinde kabulü, Kıbrıs Rum Kesimi'nin dışlanmasına karşı çıkan Yunanistan'ın itirazını geri çekmesiyle mümkün oldu. Gecikmeksizin Brüksel'de NATO Konseyi'ne sunulup, burada da onaylanan anlaşma gelecek hafta AB Dış Politika ve Savunma Şefi Javier Solana ile NATO Genel Sekreteri George Robertson arasındaki mektup teatisinin ardından yürürlüğe girecek. NATO ile AB arasında varılan anlaşma, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin (Norveç ve Türkiye) olası operasyonlara davet edilmelerini, NATO üyesi ülkelerin güvenlik çıkarlarının söz konusu olduğu bölgelerdeki (Ege ve Akdeniz) olası operasyonlarda, söz konusu ülkelere danışılmasını öngörüyor. NATO Genel Sekreteri George Robertson, anlaşmayla AB ile NATO arasında yakın ve saydam bir işbirliğinin hedeflendiğini ifade etti. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ise böylece Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak AB savunma politikasının NATO kapsamındaki faaliyetlerine katılımının sağladığına dikkat çekti. AB Makedonya'daki barış gücünün komutasını da AGSP ile ilgili pürüzlerin neden olduğu birkaç erteleme nedeniyle nihayet devralabilecek. AB, Bosna'daki İstikrar Gücü'nün (SFOR) komutasını devralmak istediğini de açıkladı."³⁰⁶

Ankara Belgesi, 2001 yılında üzerinde uzlaşılmasına rağmen, Yunanistan'ın itirazları nedeniyle gecikmiş ve 24 Ekim 2002 tarihinde Brüksel'de yapılan AB Hükümet Başkanları gayri resmi zirvesinde, Yunanistan'ın; "NATO'nun icra edeceği kriz yönetimi harekâtının aynı şekilde AB üyesi ülkelere karşı uygulanmayacağı" ve

---

³⁰⁶ Radikal, 14 Aralık 2002, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

“Ülkelerin BM Şartında yer alan yükümlülüklerini bozacak bir girişimde bulunmayacaklarının anlaşıldığı” şeklindeki iki önerisinin ilave edilmesiyle kabul edilebilmiştir. AB tarafından ilavelerle kabul edilen Ankara Belgesi, “Nice Uygulama Belgesi” olarak adlandırılmış ve esas olarak şu hususları kapsamaktadır:

- AGSP hiçbir şart altında veya hiçbir krizde bir NATO müttefikine karşı kullanılmayacak, karşılıklılık ilkesi çerçevesinde NATO askeri kriz yönetimi AB ya da AB üyelerine yönelik olarak kullanılmayacak ve BM Şartı’nda belirtilen prensiplere zarar verecek faaliyetler icra edilmeyecektir.

- AB’nin, AB üyesi olmayan müttefikler ile yapacağı toplantılar (AB+3) artırılacaktır.

- NATO karargâhlarında, NATO Üyesi olmayan AB ülkeleri (BİO kapsamındaki İsveç, Finlandiya, Avusturya) askeri personelinin temsili esas alınarak, AB üyesi olmayan müttefiklerin de AB Askeri Karargâhında temsili sağlanacaktır.

- AB harekâtına katılımı ile ilgili düzenlemeler, AB tatbikatlarına katılım konusunda da aynen uygulanacaktır.

- NATO olanaklarının kullanıldığı bir harekâta AB üyesi olmayan müttefikler isterlerse katılabileceklerdir. NATO olanakları kullanılmıyorsa, AB üyesi olmayan müttefikler AB Konseyinin kararı ile harekâta katılmaya davet edileceklerdir.

NATO ile AB arasında sürdürülen müzakereler sonucunda NATO ve AB Genel Sekreterleri’nin karşılıklı mektup değişimi ile NATO-AB işbirliğinin en önemli aşaması tamamlanmıştır. Buna göre; AB tarafından 25 Ekim 2002 tarihinde kabul edilmiş olan ve Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin AGSP’ye katılımına imkân veren Nice Uygulama Belgesi, AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından 13 Aralık 2002 tarihinde NATO’ya resmen iletilmiştir. Buna karşılık NATO Konseyi, AB’nin NATO planlama, NATO olanak ve yeteneklerinin her seferinde NATO Konseyinden onay alınmak kaydıyla AB tarafından kullanılabilmesi konularında 13 Aralık 2002 tarihinde karar almıştır. NATO’nun bu kararında ayrıca; GKRY ve Malta gibi Barış İçin Ortaklık (BİO) programına dâhil olmayan ülkeler, NATO-AB ilişkileri kapsamı dışında tutulmuştur.

Prag Zirvesi'nde ve 12–13 Aralık 2002 tarihinde icra edilen Kopenhag Avrupa Konseyi'nde alınan kararlar doğrultusunda, zorlu müzakereler sonucunda NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı harekâtlarda AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanmasının önü açılmıştır. Takiben NATO-AB ilişkilerinin temel prensipleri konusunda iki teşkilatın ortak anlayışını ortaya koymak üzere bir NATO-AB Ortak Bildirisi 16 Aralık 2002 tarihinde yayımlanmıştır.³⁰⁷ Yayımlanan NATO-AB Ortak Bildirisi şu esasları içermektedir:

- NATO ile AB arasında kriz yönetimi konusunda oluşturulan stratejik ortaklığın memnuniyetle karşılandığı,
- Kriz yönetimi ve çatışmayı önleme harekâtlarında NATO'nun önemli rolünün sürdüğü ve NATO'nun üyelerinin kolektif savunmasında temel örgüt olma özelliğini devam ettirdiği,
- AGSP'nin kriz yönetimi, çatışmayı önleme gibi harekâtları icra etmek üzere AB'nin tek başına yönettiği kriz yönetimi harekâtı ile NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı harekâtı AB'nin icra edeceği,
- İttifak'ın sürdürülebilirliği açısından daha güçlü bir Avrupa'nın özellikle kriz yönetimi konusunda katkısının devam etmesi gerektiği,
- Avrupa'nın yeteneklerini geliştirme konusundaki kararlılığının memnuniyetle karşılandığı,
- NATO-AB ilişkilerinin; danışma, diyalog, işbirliği, eşitlik ve şeffaflık prensipleri üzerine tesis edileceği,
- Bu temel prensipler çerçevesinde AB'nin, AB üyesi olmayan müttefiklerin AGSP'ye mümkün olan en geniş biçimde müdahil olmalarını garanti edeceği, NATO'nun da, AB'nin NATO planlama olanaklarına güvenceli erişimine olanak sağlayacağı hususlarını içermiştir.

Yapılan düzenlemeler Kopenhag Zirvesi Dönem Başkanlığı sonunda bir bildiri halinde yayımlanmıştır.³⁰⁸ Bu bildiride; Berlin (+) düzenlemelerinin ve bunların uygulanmasının, NATO üyesi veya BİO'ya taraf olup da NATO ile ikili güvenlik

---

³⁰⁷ **NATO Press Release** (2002) 142 “EU-NATO Declaration on ESDP”, (çevrimiçi) (<http://www.nato.int>), 15 Mayıs 2008.

³⁰⁸ **Presidency Conclusions**, Copenhagen European Council, ANNEX II, 12-13 December 2002, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 15 Mayıs 2008.

anlaşması imzalamış ülkelerle sınırlı olacağı, buna karşılık bu durumun GKRY ve Malta'nın Berlin (+) ile ilişkili konularda AB kurum ve organlarındaki görüşmelere katılma ve AB kaynaklı gizlilik dereceli bilgi alma haklarına halel getirmeyeceği ifade edilmiştir.

13 Aralık 2002 tarihli NATO Konseyi kararı ile GKRY ve Malta sadece Berlin (+) kapsamındaki faaliyetlerden değil, fakat geniş bir uygulama alanı öngörülerek NATO-AB stratejik işbirliğinin tamamen dışında bırakılmıştır. Ancak 12 Aralık 2002 tarihli AB bildirisine bakıldığında dışlanmanın harekâta ilişkin konular ile sınırlı tutulduğu görülmektedir. Bununla birlikte NATO Konsey Kararı, NATO ile AB arasındaki mektup teatisinde yer alması nedeniyle her iki teşkilat tarafından çerçeveyi oluşturan unsurlardan biri olarak kabul edilmiş iken, AB Kopenhag Zirvesi Kararı sadece bir AB belgesidir.

Ancak gelinen nihai durum değerlendirildiğinde, AB tarafından Türkiye'ye öngörülen rolün Vaşington Zirvesi kararları ve BAB'da elde edilen kazanımların gerisine düştüğü söylenebilir. Nice Zirvesi kararlarına bakıldığında, Türkiye'nin ilk etapta karar verme sürecinden dışlandığı, sadece NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılarak icra edilecek bir harekâta kuvvet vererek katılma imkânına sahip olduğu görülmektedir. Ancak karar aşamasında etkisinin olmadığı, AB'nin bağımsız olarak icra edeceği bir harekâta katılımının ise AB Konseyi kararına³⁰⁹ bağlı olacağı ve karar aşamasından itibaren yine süreç dışı tutulduğu görülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye ulusal çıkarları ile doğrudan ilgili bir bölgede AB tarafından başlatılacak bir harekâta katılamayacağı gibi, başından itibaren ne karar mekanizmasında yer alabilecek, ne de harekâtın gidişatı üzerinde etkili olabilecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin AGSP'ye ilişkin temel kaygısının -geleceğin Avrupa'sından sadece siyasi anlamda değil fakat aynı zamanda güvenlik alanında da dışlanma tehlikesi ve Yunanistan ile mevcut sorunların AB platformuna taşınarak çözümlenmeye kalkışılması- tamamen giderildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

Yunanistan BAB (Brüksel) Antlaşması'na taraf olurken, katılım belgesinde yer alan, "BAB veya NATO'ya tam üye olan ülkelerin bu teşkilatları kuran

---

³⁰⁹ Böyle bir durumda AB Konseyinde Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin veto hakkına sahip olduğu dikkate alınmalıdır.

antlaşmalardaki güvenlik garantileri ve savunma taahhütleri birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu, her iki örgütten birine üye olan iki ülke arasındaki sorunlarda güvenlik garantisinin öne sürülemeyeceği” istisnasının, şimdilik taslak AB Anayasal Antlaşması'nın ODGP bölümündeki ortak savunma yükümlülüğü maddesi³¹⁰ kapsamında söz konusu olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Anayasal Antlaşma yürürlüğe girmesi durumunda Yunanistan ve GKRY ortak savunma garantisine kavuşacağından, Türkiye ile ilgili sorunlarında AB ülkelerinin yardımını talep etme hakkına sahip olacaktır.

AGSP konusunda Türkiye'nin esasen iki alanda beklenti içinde olduğu söylenebilir. Birincisi Vaşington Zirve kararları doğrultusunda barış döneminden itibaren AGSP mekanizmaları içinde BAB'daki koşullara benzer tatbikatlar dâhil katılım ile kriz döneminde AB'nin icra edeceği NATO destekli harekâta karar aşamasından itibaren aktif katılımın sağlanmasıdır. İkincisi NATO desteksiz bile olsa kendi ulusal güvenliğini ilgilendiren bölgelerde yapılacak AB müdahalelerinde yine karar aşamasından itibaren katılımının garanti altına alınması yönünde düzenlemeler yapılmasıdır. Türkiye'nin bu iki konudaki isteği AB'nin kurumsal yapısının katılımı öne sürülerek geri çevrilmiş ve daha önce açıklanan Ankara Belgesi ile sağlanan garantiler karşısında bu ısrarlarından kısmen vazgeçerek, AB için NATO'nun kapılarını açmak zorunda bırakılmıştır.

Diğer taraftan BM ve AGİT tarafından istendiğinde kullanılabilmesi öngörülen Avrupa Reaksiyon Kuvveti için tanımlanan harekât alanı; Avrupa kıtası dışında Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu'yu da kapsamaktadır. Söz konusu bölgelerde AB önderliğinde icra edilecek harekâtın, kriz üçgeninin merkezindeki Türkiye'nin siyasi ekonomik ve askeri çıkarlarını etkileyeceği muhakkaktır. Ancak mevcut durumda Türkiye sadece müdahalelerin operasyonel karar alma sürecine katılabilecek, fakat belli bir müdahalenin yapılıp yapılmamasına ve müdahale şekline dair karar alma

---

³¹⁰ Anayasal Antlaşma Madde I- 41, Para-7:

“If a Member State is the victim of armed aggression on its territory, the other Member States shall have towards it an obligation of aid and assistance by all the means in their power, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter. This shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States. Commitments and cooperation in this area shall be consistent with commitments under the North Atlantic Treaty Organisation, which, for those States which are members of it, remains the foundation of their collective defence and the forum for its implementation.”

sürecine ise AB üyesi olmadığı için katılamayacaktır.³¹¹ Sonuç olarak Türkiye müdahalenin niteliğini ve siyasi-stratejik amaçlarını tayin edecek olan süreçten dışlanmaktadır. Diğer taraftan AB Ani Reaksiyon Kuvvetine Türkiye'nin kara, deniz ve hava kuvvetleri unsurlarından oluşan bir tugaydan büyük katkısının (Mayıs 2007'den itibaren geri çekmiştir) esas katkılar dışında diğer ülke katkıları kapsamında kabul edilmesi, Türkiye'nin harekâtın karar mekanizmalarında yer almasını engelleyici bir önlem olarak görülmektedir.

Ayrıca Avrupa Reaksiyon Kuvvetinin "Petersberg Görevleri" kapsamında icra edeceği bir harekât sorunlu bölgelerde yüksek yoğunluklu çatışmalara dönüşebilir. Bu yüzden harekâta katılan Avrupalı müttefiklerimizin kendi ülkeleri dahi saldırılara hedef olabilir. Bu gibi durumlarda, hiç şüphe yok ki, Türkiye NATO İttifakının 5. maddesi gereği NATO müttefiklerini destekleyecektir. Diğer bir ifadeyle siyasi-stratejik karar verme sürecinden dışlandığı bir harekât yüzünden doğan riskleri göğüslemek zorunda kalacaktır. Böyle bir durumla karşılaşmamak için, AB'nin NATO yeteneklerinden yararlanma talebinde bulunduğu harekâtlar için, Türkiye, NATO Konseyi'ni onay verme aşamasında vetosunu kullanarak NATO yeteneklerinin kullanılmasını engelleyebilecektir. Fakat Türkiye'nin kullanacağı her veto kendisini NATO içindeki AB üyeleri ve bir bütün olarak AB ile karşı karşıya getireceğinden, bu vetoyu her zaman rahatlıkla kullanamayacaktır.

AB, AGSP alanında yeni yapılanma ve konsept geliştirme sürecine girerken NATO da Stratejik Konseptte belirlenen tehdit ortamına uygun olarak kendisine yeni bir kuvvet yapısı oluşturmuştur. AB ve NATO tarafından oluşturulan bu yeni yapıların birbiriyle uyumlaştırılması diğer bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapılarda aynısının tekrarının önlenmesi önem kazanırken, özellikle NATO'nun Mukabele Kuvvetleri (NATO Response Force-NRF) ile AB'nin Muharebe Grupları (Battle Groups) birbirinden ayrı; ancak aynı amaç için oluşturulduğu görülmektedir. Diğer taraftan NATO'nun genişlemesi ile birlikte NATO içindeki AB ülkelerinin sayısı da artmakta, bu durum NATO'da AB'nin gücünün her geçen gün daha da artmasına neden olmaktadır. Bu durum, Avrupa kıtasındaki krizlerin sorumluluğunun AB

---

³¹¹ Bertrand Lavezzari, **Euro-Defense, a French Insight Into Its Implications On Transatlantic Relations: Is The EU Challenging, America, NATO, Or Just Itself ?**, Weatherhead Center for International Affairs, Cambridge MA., Harvard University, 2000, p.50.

tarafından üstlenilmesi ve NATO'nun Avrupa kıtası dışında sorumluluklara itilmesi gibi bir sonuçla karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa için ABD; ABD için de Avrupa önemlidir.³¹² Zira ABD ile Avrupa'nın hükümetleri de aşan ekonomik bağları bulunmaktadır. Bu durum Aralık 2003 AB Dönem Başkanlığı sonuç bildirgesine de yansıtılmıştır.³¹³ Söz konusu sıkı ekonomik ilişkiler, köklü diplomatik, kültürel ve politik ilişkilerle tamamlanarak güçlenmektedir. Bu nedenle Avrupa'da ekonomik ve politik istikrar sağlamak, ABD'nin ulusal çıkarları arasında yer almaktadır. Bu çıkarları korumak üzere ABD, yılda 4 milyar dolarla idame edilen 120.000 kişilik askeri kuvveti Avrupa'da bulundurmıştır.³¹⁴ Avrupa'da istikrarın sağlanması halinde, ABD Avrupa'da bu kadar büyüklükte kuvvet buldurmaya ihtiyaç duymayacak, diğer taraftan yukarıda belirtilen Avrupa ile ilişkilerinde de bir azalma olmayacaktır. Diğer bir deyişle AGSP tam olarak operasyonel hale geldiği takdirde ABD bu durumdan en azından ekonomik açıdan zarar görmeyecektir. Ancak Avrupa'daki krizlerin yönetimi ve barışı destekleme harekâtını sorumluluğun AB tarafından yüklenilmesi durumunda, NATO sadece nükleer caydırıcılık ve 5. madde görevleri için ihtiyatta tutulan bir organizasyona dönüşebilecektir. Bu durum bir bakıma NATO'nun siyasi sonu olacak denilebilir. Dolayısıyla ne ABD, ne de Türkiye açısından bu durumun kabul edilebilir tarafı bulunmamaktadır.

3.1.3.4. Türkiye'nin AB'ye (AGSP) Dâhil Olmasının AB Perspektifinden Değerlendirilmesi:

Türkiye, güvenilir bir NATO müttefiki olarak, Soğuk Savaş süresince Avrupa güvenliğine büyük katkı yapmıştır. Türkiye'nin aynı katkıyı AB üyesi olması durumunda da yapacağı aşikârdır. Ancak bu katkı beraberinde AB için bazı

---

³¹² William Wallace, "Europe The Necessary Partner", **Foreign Affairs**, Vol.80, Issue 3, 2001, pp.16-34.

³¹³ **Presidency Conclusions**, Brussels, 12 December 2003, Annex-A: European Council Declaration on Transatlantic Relations Madde 9.: "*Transatlantic relations go beyond governments. The links between business communities and societies are the bedrock of those relations. The EU will encourage all forms of dialogue between legislative bodies and civil societies of the two sides of the Atlantic.*"

³¹⁴ Lloyd John Mathews, **The Future of American Presence in Europe**, US Army War College, 2000, 14 (çevrimiçi) (www.army.mil/usassi), 16 Mayıs 2008.

sorunları da beraberinde getirebilecektir. Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin sağlayacağı katkılar ve getireceği sorunlar AB Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar başlığı altında, 2004 İlerleme Raporunda³¹⁵ ve Tavsiye Raporunda³¹⁶ belirtilmiştir. Komisyonun, "Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar" başlıklı raporunun Jeopolitik Boyut başlıklı bölümünde yer alan değerlendirmeler şu şekildedir:

- Türkiye, istikrarsızlık potansiyeli olan Akdeniz, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi komşu bölgelerde dış politikayı etkileyecek stratejik olarak önemli bir ülkedir.
- AB'ye hâlihazırda üye olan devletler ile Türkiye'nin söz konusu bölgelerde birçok açıdan örtüşen, fakat bazı hallerde farklılık arz eden önemli çıkarları vardır.
- Türkiye ekonomik modernizasyonunu, sosyo-ekonomik gelişimini ve bölgeyle uyumunu sürdürdüğü takdirde bölgede önemli bir istikrar unsuru olabilecektir.
- AB üyesi olarak Türkiye'nin birçok uluslararası konuda (enerji, su kaynakları, sınır yönetimi, terörle mücadele) önemi olacaktır.
- Büyük askeri harcamaları ve insan gücüyle Türkiye AB'nin güvenlik ve savunma politikalarına kayda değer katkı yapabilecek maddi kapasiteye sahiptir.
- Uluslararası konularda Türkiye genel olarak tutumunu AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasıyla uyumlaştırmakla birlikte bazı hassas konularda (insan hakları, Ortadoğu) durum farklıdır.
- Türkiye'nin AB bütünleşme sürecine başarıyla katılması İslam dünyasına inançlarının AB değerleriyle bağdaşır olduğunun açık bir kanıtı olabilecektir.
- Bununla birlikte, Türk dış politikasının gelecekteki gelişimi Türkiye'nin özellikle silahlı kuvvetlerin, dinin ve sivil toplumun rolü alanlarında iç gelişmelerinden önemli ölçüde etkilenecektir.
- Potansiyel olarak AB'nin en büyük üyesi olabilecek Türkiye, dış

---

³¹⁵ **2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession**, (çevrimiçi) (www.europa.eu.int), 16 Mayıs 2008.

³¹⁶ **Recommendation of the European Commission on Turkey's Progress Towards Accession**, (çevrimiçi) (www.europa.eu.int) (2004) 656 final, Brussels, 16 Mayıs 2008.

politikada önemli etkiye sahip olabilecek, bununla birlikte üyelikten ve Avrupa kurumlarında ortak karar alma sürecinden ileri gelen kısıtlamalara tabi olacaktır.

- Dış ilişkilerde AB'nin rolü konusunda Türkiye'nin katılımı beraberinde hem avantajlar hem zorluklar getirecektir. Türkiye'nin katılımı çatışmalara meyilli Ortadoğu bölgesine istikrar gelmesine katkıda bulunabilecek, bununla birlikte AB'yi bölgenin zorlu siyasi ve güvenlik sorunlarının daha çok içine çekebilecektir. Türkiye'nin üyeliği, AB'nin bölgesel ve küresel ağırlığını artırabilecek, bununla beraber özellikle oybirliği gerektiren alanlarda karar almayı karmaşıklaştırabilecektir. Özetle, Türkiye bölgede istikrarı ve AB'nin ağırlığını geliştirecek bir faktör olabilecek, fakat aynı zamanda üyeliği dış politika alanında fırsatların yanında zorluklar da yaratabilecektir.

- Genel olarak, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ekonomileri Türkiye'nin katılımından faydalanacaktır. Türkiye'deki ekonomik büyümenin hızlanması AB-27'nin ihracatına olumlu etkileyecektir. Türkiye'deki üyelik hedefi doğrultusunda iyileşen yatırım ortamı sayesinde, AB şirketleri için yatırım imkânlarının artması beklenmektedir. Türkiye kaynaklı göç sonucu istihdam arzındaki olası artış, daha fazla büyüme sağlanmasına katkıda bulunabilir. Türkiye'deki bölgelerin AB ortalamasının altında seyreden düşük gelir düzeyleri dikkate alındığında, Türkiye'nin Birliğe katılımı, bölgeler arasındaki farklılıkların artmasına neden olacaktır.

Tavsiye Raporunun, "Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Doğan Konuların Değerlendirmesi" başlığı altında özetle şu hususlar yer almıştır. Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin hem Türkiye, hem de AB açısından güçlükleri bulunmaktadır. İyi yönlendirildiği takdirde, Türkiye'nin üyeliği her iki taraf için önemli fırsatlar yaratacaktır. Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan değerlendirmeler, üyelik için gerekli hazırlıkların önümüzdeki 10 yıla yayılacağını ortaya koymaktadır. AB bu zaman zarfında evrim geçirecek, Türkiye de daha radikal bir değişim geçirmek durumunda kalacaktır. AB Müktesebatı 27 ya da daha fazla üyeli bir birliğin gereksinimlerine karşılık verebilmek için daha da gelişecektir. Müktesebatın gelişmesi, Türkiye'nin katılımına ilişkin fırsatların ve zorlukların aynı zamanda karşılanmasına da hizmet edecektir. AB'nin mevcut politikalarına ve bilgi birikimine dayalı olarak Komisyon, aşağıda sayılan hususları önümüzdeki yıllarda üzerinde durulması ve incelenmesi gereken konular olarak belirlemiştir:

- Türkiye'nin katılımı, nüfusu, büyüklüğü, coğrafi konumu, ekonomik güvenliği ve askerî potansiyelinin toplu etkisi nedeniyle önceki genişlemelerden daha farklı olacaktır. Bu faktörler Türkiye'ye bölgesel ve uluslararası istikrara katkıda bulunma kapasitesini sağlamaktadır. AB'nin Türkiye'ye komşu bölgelere yönelik politikalarına ilişkin beklentiler, Türkiye'nin komşularıyla varolan ekonomik ve siyasi bağlarını da içerecek şekilde gelişecektir. Birçok konu, AB'nin, orta vadede Ortadoğu ve Kafkaslar dâhil olmak üzere, geleneksel olarak istikrarsız ve gerilimli olarak nitelendirilen bölgelerde tam anlamıyla bir dış politika aktörü olma zorluğunu ne şekilde göğüsleyebileceğine bağlı olarak gelişecektir.

- Türkiye mevcut değişim süreciyle özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı, çoğunluğu Müslüman nüfusuyla önemli bir model ülke olabilecektir.

- Türkiye'nin AB'ye katılımının ekonomik etkisi, hem Türk ekonomisinin mütevazı büyüklüğü, hem de katılım öncesindeki ekonomik bütünleşmenin ulaşılmış olduğu mevcut düzey nedeniyle olumlu; ancak nispeten küçük olacaktır.

- Orta-alt gelir düzeyine sahip bir ülke olan Türkiye'nin katılımı, en son genişlemede olduğu gibi, genişleyen Avrupa'daki ekonomik dengesizlikleri artıracak ve uyum politikası için önemli bir tehlike oluşturacaktır.

- Birlik içerisinde yasal olarak ikamet eden 3 milyondan fazla Türk, bugünün AB'sinde yasal olarak ikamet eden en büyük üçüncü ülke vatandaş grubunu oluşturmaktadır. Mevcut araştırmalar Türkiye'nin üye olmasını müteakip gerçekleşecek göç hakkında değişik hesaplar ortaya koymaktadır. Türkiye'nin üyeliğinin AB iş pazarına ciddi rahatsızlık vermesini engellemek açısından uzun geçiş dönemleri ve sürekli ihtiyati tedbir maddelerinin (derogasyon) uygulanması düşünülebilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin nüfus dinamikleri, AB'nin yaşlanan nüfusunu dengelemek açısından katkı sağlayabilir. Bu bağlamda AB'nin, önümüzdeki on yıl içinde Türkiye'de eğitim ve öğretim alanında reformlar ve yatırımlar yapılmasında büyük çıkarı bulunmaktadır.

- Türkiye'nin üyeliği, AB'nin enerji yollarınının daha etkili bir şekilde güvenliğini sağlamasına yardımcı olacaktır.

- AB'nin yeni ve uzun dış sınırlarının idaresi önemli bir siyasi zorluk oluşturacak ve büyük yatırım gerektirecektir. Göç ve sığınma ile başa çıkmanın yanı sıra, organize suçla mücadele, insan ticareti, esrar ve silah kaçakçılığıyla baş etme,

katılım öncesi ve sonrasında daha yakın bir işbirliğiyle kolaylaştırılacaktır.

- Kurumlar açısından ise, Türkiye'nin üyeliği, taslak Anayasal Antlaşma temelinde değerlendirildiğinde özellikle büyük ve orta büyüklükteki üye ülkelerin Parlamentodaki koltuk sayılarını önemli ölçüde etkileyecektir. Nüfus oranının Konsey oylama sistemine yansması sonucunda Türkiye'nin Konseyin karar mekanizmasında önemli etkisi olacaktır. Türkiye'nin üyeliğinin Komisyona etkisi, 2014 itibarıyla Komiser sayısının azaltılması planlandığından daha az önemli olacaktır.

Türkiye'nin katkıları bahse konu raporlarda belirtilenler ile sınırlı değildir. Özellikle, AB'nin oluşturmaya çalıştığı askeri gücün yetersizlik alanlarına Türkiye'nin yapabileceği önemli katkılar bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Türkiye, hem kendi bölgesinde hem de NATO içinde saygın, büyük, etkili ve modern bir askeri güç haline gelmiştir. Ayrıca, iç güvenlik harekâtı tecrübesi olan çok iyi eğitim görmüş bir silahlı kuvvetlere sahiptir. Bu nokta Petersberg tipi operasyonlara katkı bakımından son derece önemlidir.

- Türkiye, AB'nin çıkarları bakımından kritik bölgelere bitişik bir coğrafi konumdadır. Bu konum ve Türkiye'nin NATO standartlarındaki askeri alt-yapısı ve lojistik imkânları AB askeri gücünün söz konusu bölgelere aktarılması için değerli bir ortam sağlamaktadır. AB'nin yakın ilgi alanlarından olan Kafkaslar³¹⁷ ve Orta Doğunun uydular aracılığıyla daha yakından izlenebilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan uydu istasyonları için çok uygun bir konumdadır. AB'nin istihbarat alanındaki yetersizliği dikkate alındığında, AB'nin bu bölgelere yönelik istihbari faaliyetlerinde Türkiye'yi kilit ülke durumuna getirebilecektir.

- Avrupa'nın nüfusunun yaşlandığı ve 2025 yılından itibaren nüfusunun azalacağı, 2050 yılında ise çalışan nüfusta 52 milyon azalma olacağı³¹⁸ dikkate alınır, AB'nin fazla uzak olmayan bir gelecekte, hem kaynaklarının önemli bir bölümünü sosyal güvenliğe ayırmak zorunda kalacağı, hem de yeni insan kaynağına

---

³¹⁷ Mahmut N. Sezgin, "Avrupa Birliğinin Güney Kafkasya Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt 4, Sayı 43, Kasım 2003, p.61.

³¹⁸ "Population projections 2004–2050: EU25 population rises until 2025, then falls, working age population expected to decrease by 52 million by 2050", Eurostat STAT/05/48, 8 April 2005.

ihtiyaç duyacağı kolayca tahmin edilebilir. Bu ihtiyaç sadece ekonomik bakımdan değil, askeri bakımdan da kendini gösterecektir.

- Avrupa petrol ihtiyacının % 60'ını Türkiye'ye bitişik bölgelerden karşılamaktadır. Genellikle Hazar bölgesi enerji kaynakları, özellikle Bakü-Ceyhan ve devreye girdiğinde Nabuco Avrupa'nın Türkiye'ye bitişik enerji kaynaklarına ve Türkiye'den veya yakınından geçen enerji nakil hatlarına bağımlılığı da artacaktır.

- AB ve NATO'nun genişlemeleri ile jeopolitik açıdan oldukça farklı bir coğrafya özelliği kazanan³¹⁹ ve AB için de önem arzeden Karadeniz'in güvenliğinde, bölgesel istikrar için bir garantör ve Rusya'yı Kafkaslara karşı dengeleyici³²⁰ bir konuma sahiptir.

- Üç tarafı denizlerle çevrili ve modern bir Deniz Kuvvetlerine sahip olan Türkiye'nin, AB'nin denizden güç aktarımı ve deniz ulaştırması güvenliği konusundaki zafiyetinin giderilmesinde rol alabilecek konumdadır.

- Türkiye'nin ilki 2009 yılında teslim edilmek üzere alacağı dört Komuta Kontrol, Erken İkaz ve Uyarı Uçağı (AWACS) ile bölgesinde komuta kontrol sağlama açısından önemli bir vasıtaya sahip olacaktır. Türkiye'nin bu olanak ve yeteneği, AB'nin bu alandaki görece yetersizliğini kısmen karşılayabilecek özelliktedir.

Gerek Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye'nin üyeliği perspektifi kapsamında yapılan değerlendirmeler ve gerekse Komisyon raporlarında yer almayan Türkiye'nin AB'ne yapacağı ilave katkılar göz önüne alındığında, Türkiye'nin AB'ye üye olmasının AB'ye sağlayacağı faydaları, yaratacağı sorunlardan çok daha fazladır. Bu yönüyle, müzakere sürecinde, özellikle AGSP alanında Türkiye'nin eli oldukça güçlüdür. Bu gücün müzakerelerde tatmin edici sonuçlar alınacak şekilde kullanılması önem kazanmaktadır.

2004 yılında 10 yeni üyenin katılımı ile gerçekleşen AB genişlemesi ile AB'nin sınırları doğuda Baltık ülkeleri ile Rusya sınırına, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile de Doğu Akdeniz'e ulaşmıştır. AB'nin genişleme sürecine dâhil edilen ülkeler ile NATO genişlemesi içindeki ülkeler karşılaştırıldığında her iki teşkilata da

---

³¹⁹ Osman Metin Öztürk, "Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği: Bölgesel Dengeler, Terörizm ve Türkiye", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Ed. Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s.3.

³²⁰ Faruk Şen, "The Impact of a Turkish Entry in the EU", **Turkish Foreign Policy Quarterly**, Fall 2004, pp.139-145.

üye olacak Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin örtüştüğü, birine üye olurken diğerinin dışında kalan ülke bulunmadığı görülmektedir. Bunun anlamı, bu bölgedeki yeni AB ülkeleri ortak savunma garantisine kavuşmuş olarak AB üyeliğini elde etmişlerdir.³²¹

Baltık ülkeleri için öncelik, ekonomik kalkınma ve siyaseten yeniden yapılanmadır.³²² Birliğin kendilerine sağlayacağı refah beklentisi ile AB'ye ilgi duymaktadırlar. Bu ülkeler için en büyük potansiyel tehdit konumundaki Rusya'ya karşı dengeleyici unsur NATO ve bu kapsamda ABD güvencesi daha önemli görülmektedir.³²³ Bu ülkeler Rusya'ya karşı güvenlik garantisi olan NATO'yu zayıflatacağı düşüncesiyle, AGSP konusunda çekingen davranmaktadırlar.³²⁴ Bu durum, bu ülkelerin Almanya ve Fransa'nın karşı çıkmalarına rağmen, Irak'a yönelik ABD politikasına destek vermelerinden de anlaşılmaktadır. AB içinde güvenlik düşünceleri ön planda olmadığından, genişleme sonrasında bu ülkelerin AGSP'ye önemli bir katkı sağlamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

GKRY'nin AB'ye üyeliği Türkiye-AB ilişkilerine güvenlik sorunu boyutunu da eklemiştir.³²⁵ AB anayasasında ortak savunmayı öngören bir maddenin yer alması halinde, NATO üyesi olmayan bir ülke olan GKRY ortak savunma garantisine sahip olacaktır. Bu ülkeye bir saldırı halinde, NATO üyesi bir AB ülkesinin ona yardım etmesi durumunda AB üyesi olmayan NATO ülkelerini de Kuzey Atlantik Antlaşması V. maddesi gereğince yükümlülük altına sokması söz konusu olacaktır. GKRY ile sorunu olan tek ülke Türkiye olduğundan, Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşayabileceği bir silahlı çatışma hem AB ülkelerini hem de NATO ülkelerini bir diğerine yardım edip

---

³²¹ Andrew Cottey ve Derek Averre, **New Security Challenges in Postcommunist Europe: Securing Europe's East**, Manchester, Manchester University Press, June 2002; Antonio Missiroli, "Bigger EU, Wider CFSP, Stronger ESDP; The View From Central Europe", **ISS Occasional Papers**, No.34, April 2002.

³²² Burcu Bostanoğlu, "European Security: A Myth or a Reality? A Turkish Perspective", **The Turkish Yearbook of International Relation**, Sayı 24, 1994, p.99.

³²³ Antonio Missiroli, "EU Enlargement and CFSP/ESDP", **European Integration**, Vol. 25, 2003, 12; Emil Kirshner and James Sperling, "Will Form Lead to Function? Institutional Enlargement and Creation of a European Security and Defence Identity", **Contemporary Security Policy**, Volume 21, No.1, 2000, p.37.

³²⁴ Bkz.: Gerd Föhrenbach, "Security Implications of EU Enlargement", **Baltic Defence Review**, No.6, 2001.

³²⁵ Özlem Terzi, "Evolving European Security Capabilities and EU-Turkish Relations", **Perceptions**, Volume IX, March-May 2004, pp.99-118.

etmeme tercihi ile karşı karşıya bırakacaktır. Böyle bir durumda; Kıbrıs'a destek olup Türkiye'ye karşı çıkılması halinde NATO'daki ortak savunma garantisinin işlerliği sorgulanabilecektir. Bu da NATO'yu zayıflatabilecektir.

Diğer taraftan ODGP ve bu kapsamda AGSP'da kararlar oybirliği³²⁶ ile alınmaktadır. GKRY'nin üye olması ile Türkiye'ye karşı bir karara itiraz edecek ülke sayısı birden ikiye çıkmıştır.³²⁷ ODGP'da kararlar alınırken, Yunanistan üzerindeki baskı böylece iki ülkeye dağılmıştır. Özellikle, Türkiye ile ilgili ikili sorunlarını AB platformuna taşıdığına, Yunanistan kendi üzerindeki baskıyı hafifletmek için GKRY'ni paravan olarak kullanmaktadır.

AB'nin Balkanlara doğru genişlemesi, Ani Reaksiyon Kuvveti (ARK)'nin Balkanlardaki krizlerde kullanılabilmesi için ev sahibi ülke desteği sağlayacak ülke sayısını artıracaktır. Bu durum bölgeye hali hazırdaki en yakın AB ülkesi konumundaki Yunanistan'a alternatifler doğuracağı için Yunanistan'ın AGSP konularındaki siyasi gücünü zayıflatabilecektir. Diğer taraftan Balkanlarda kuzey-güney ekseninde nüfuz yayma politikası içindeki Almanya ile batı-doğu istikametinde etki alanı sağlama çabasındaki Fransa ve İngiltere politikalarını karşı karşıya getirebilecektir. Balkanlara yönelik bu çıkar mücadelesi, Balkanların Avrupalılaştırılması yerine Avrupa'nın istikrarsızlaşarak Balkanlaştırılması sonucunu da yaratabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu durum ARK'ın kullanılmasında birliğin ortak çıkarları yerine lider AB ülkelerinin çıkar politikaları doğrultusunda kullanılmasını dikte edebilecektir. Bundan en çok etkilenen ise her iki eksenin kesişim bölgesinde bulunan Türkiye'nin çıkarları olacaktır. Türkiye bu çıkar mücadelesinde proaktif davranarak elde edeceği uzun vadeli başarılar ölçüsünde AGSP içinde etkin rol oynayabilecektir.

---

³²⁶ AB Anayasal Antlaşmanın ODGP bölümündeki ilgili madde: Article III-300; “*The European decisions referred to in this Chapter shall be adopted by the Council acting unanimously.*”

³²⁷ Özlem Terzi, “New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations”, **Southeast European Politics**, Volume III, No. 1, June 2002, p.57.

3.1.4.5. Türkiye'nin AGSP'ye Yaklaşımı ve Sağladığı Katkıları:

3.1.4.5.1. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güvenliği:

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Türkiye kendini istikrarsız ve zorlu bir uluslararası ortamın içinde bulmuştur. Türkiye'nin etrafını çevreleyen Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ile Türkiye'nin güvenliğini ve ulusal çıkarlarını yakından ilgilendiren Akdeniz ve Orta Asya ülkeleri uluslararası istikrarı tehdit eden bölgeler olarak Soğuk Savaş sonrası ön plana çıkmışlardır. Soğuk Savaş'ın yaklaşık 50 yıl devam eden güvenlik çerçevesinin bir anda değişmesi bu bölgeleri kırılgan hale getirmiş ve Türkiye de bu kırılganlıktan en çok etkilenen devlet olmuştur. Soğuk Savaş sonrası güvenlik konuları Türkiye'nin gündeminde üst sıralardaki yerini korumaya devam etmiştir. Çevre bölgelerde birçok sorun ortaya çıkmıştır. 1991 Körfez Savaşı, Bosna Savaşı, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın topraklarını işgali, Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya Sorunları, Çeçenistan Sorunu, Ege Denizi ve Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunlar, Suriye, Lübnan ve Filistin Sorunu, Kosova Savaşı ve son olarak 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali bu sorunlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca bugün İran ve Suriye'ye ABD'nin müdahale etme olasılığı ile Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan gibi devletlerde meydana gelen muhalefet ayaklanmaları ve en son Rusya'nın Gürcistan'a saldırmasının yanı sıra kökü geçmişe dayanan Yunanistan ve Ermenistan ile yaşanan problemler Türkiye'nin etrafını çevreleyen bölgenin uluslararası güvenlik açısından ne kadar sorunlu bir bölge olduğunu açıkça göstermektedir. Tüm bu gelişmeler uluslararası güvenlik açısından Türkiye'nin merkezi bir öneme sahip olduğunun bir işaretidir. Ancak bu merkezi önem aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası güvenlik açısından merkezi bir role sahip olması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

Soğuk Savaş'ın hemen ardından özellikle ABD'li akademisyenler tarafından yenedünya düzenine ilişkin ortaya atılan fikirler, uluslararası sistemin dönüşüm sorununun nasıl şekilleneceği yönünde fikir vermesi açısından etkili olmuştur. Söz konusu fikirler iki temel tez üzerinde tartışılmıştır. Birinci varsayım tarihin sona erdiği tezidir. Buna göre, dünya sadece Soğuk Savaş'ın ya da savaş sonrası dünya

tarihinin sona ermesine değil, insanoğlunun ideolojik evriminin son noktasına ulaşması ve beşeri yönetim biçiminin son evresi olan Batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesi anlamında tarihin sonuna tanıklık etmektedir.³²⁸ İkinci tez ise Soğuk Savaş sonrası dünya barışına en büyük tehdidi medeniyetler arasında bir çatışmanın oluşturduğu ve yeni bir dünya savaşını engellemenin en güvenli yolunun ise medeniyetler temel alınarak kurulacak yeni bir dünya düzeni olduğudur.³²⁹

Her iki iddia açısından da, Türkiye'nin üzerine önemli roller düşmektedir. Zira Soğuk Savaş boyunca Batı Bloku içinde yer almış olan ve büyük ölçüde Müslüman nüfusa sahip tek devlet olan Türkiye'nin liberal demokrasilerin zaferini ilan eden "Tarihin Sonu" veya medeniyetler arası savaşı öngören "Medeniyetler Çatışması" tezlerinde kendisine biçilen batı ve doğu arasındaki iletişim köprüsü rolünün hayati önemde olduğu açıkça görülmektedir. Bu kapsamda, Kuzey Afrika ile Ortadoğu'yu kapsayan alanda "insanoğlunun eriştiği en son merhale olduğu savunulan" liberal demokrasi platformunun genişletilmesi amacıyla ABD tarafından ortaya atılan "Büyük Ortadoğu Projesi"nde de Türkiye'ye merkezî bir rol verilmeye çalışıldığını da bu çerçevede okumak yerinde olacaktır.

Türkiye'nin karşılaşması muhtemel güvenlik tehditlerini dört grup altında toplayan³³⁰ Gözen'e göre; öncelikle, Türkiye'nin güvenlik ve dış politikasına yönelik tehdit çok yönlüdür. Soğuk Savaş süresince tehdit sadece Doğu Bloku ve Sovyetler Birliği kaynaklıyken, bugün Türkiye'yi çevreleyen bütün bölgelerden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, Türkiye'nin güvenlik gündemi çok fonksiyonludur. Soğuk Savaş süresince sert güvenlik tehditleri ile alakalı olan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında hem "sert güvenlik" hem de "yumuşak güvenlik" tehditleri ile uğraşmak zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Üçüncü olarak, Türkiye'nin güvenlik gündemi çok seviyelidir. Türkiye güvenliği bugün değişik seviyelerde tehditlerle ilgilidir: Uluslararası sistem seviyesi, devletlerarası seviye ve yerel/ulusal seviye. Uluslararası seviyede Türkiye ABD, AB ve Rusya gibi büyük güçleri ve bunlar

---

³²⁸ Francis Fukuyama, **The End of History and The Last Man**, New York, Perennial, 2002, pp.287–288.

³²⁹ Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilizations And The Remaking of World Order**, New York, Touchstone, 1997, p.13.

³³⁰ Ramazan Gözen, "Turkey's Delicate Position between NATO and ESDP in a Broadening Security Architecture in Europe", **NATO Fellowship Program 2000–2002 Individual Research Fellowship**, Atılım University, Ankara, June 2002, pp.15–16.

arasındaki ilişkileri göz önüne almak durumundadır. Devletlerarası seviyede Türkiye'nin bölgedeki devletlerle bir takım sorunları mevcuttur. Yerel/ulusal seviyede Türkiye irtica ve terörle mücadele etmek durumundadır. Son olarak, Türkiye'nin güvenliği Avrupa'daki çok kurumlu güvenlik yapılanmasından kaynaklanan karışıklıktan etkilenmektedir. Soğuk Savaş süresince NATO tek güvenlik kurumu olarak rakipsiz işlevlerini yerine getirirken, Soğuk Savaş sonrası AGİT, BAB ve Avrupa Birliği güvenlik oyuncuları olarak Avrupa'da yerini almış ve Avrupa güvenliğinden sorumlu birçok kurum ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, NATO ve AGİT'e tam üye olan Türkiye BAB'da Ortak Üye statüsü kazanmış olsa da, bunu AGSP platformuna arzuladığı seviyede taşıyamamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle Avrupa'daki çok kurumlu yapı Türkiye'nin güvenliğini olumsuz etkileyen en önemli sorun olarak ön plana çıkmıştır. Zira AGSP kapsamında Avrupa güvenlik mimarisinde uç bir noktaya kayma tehlikesi ile karşı karşıya kalması, Türkiye'yi yukarıda ele alınan tehditler de dikkate alındığında fazlasıyla endişelendirmiştir. Türkiye, BAB'da elde ettiği bir takım kazanımları AGSP platformuna taşıyamamıştır. Bu da Türkiye'nin Avrupa güvenliği konusundaki hassasiyetlerine rağmen gerek siyasi ve bürokratik kurumlarında, gerekse kamuoyunda AGSP'ye karşı temkinli bir tavır takınmasına yol açmıştır.

3.1.3.5.2. Türkiye'nin AGSP'ye Yaklaşımı:

Modern bir devletin hayati çıkarlarına ilişkin uluslararası güvenlik konusunda politika oluştururken, siyasi ve idari mekanizmalarından ikisini öncelikle kullanması beklenir. Bunlar siyasi erk yani hükümet ile askeri ve idari boyutları bulunan devlet bürokrasisidir. Ancak Türkiye'nin AGSP'ye yaklaşımından bahsederken özellikle devlet bürokrasisini oluşturan iki kurumun öne çıktığı görülmektedir. Bunlar Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'dır. Bu konuda siyasi erkin yani hükümetlerin etkinliği sorgulandığında 1999'dan itibaren iktidara gelen 57. hükümeti oluşturan DSP, ANAP ve MHP ile 58. ve 59. hükümetleri oluşturan ve halen iktidar olan AKP'nin parti programları ve seçim beyannameleri akla gelmektedir. Söz konusu belgeler³³¹ incelendiğinde AKP dışında bahse konu dönemde iktidar olan partilerin

---

³³¹ **AKP, ANAP, DSP, MHP Parti Programları**, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

AGSP'ye yönelik somut politikaları olmadığı görülmektedir. AKP'nin 2001 yılında yayımladığı parti programının “dış politika” başlıklı 6. bölümünde konuya ilişkin irade beyanı ötesine gitmeyen şu ifadeler yer almaktadır. *“Türkiye'nin, NATO bünyesinde bugüne kadar ortaya koyduğu katkıya paralel olarak, yeni Avrupa savunma stratejisi çerçevesinde oluşturulan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kavramı (AGSK) içinde hak ettiği yeri alması yolundaki çabaları sürdürecektir.”*

Diğer taraftan hükümet kurma çalışmaları kapsamında söz konusu üç hükümetin hükümet programları incelendiğinde: 4 Haziran 1999 tarihinde, TBMM Genel Kurulu'nun 21. Dönem 11. Birleşiminde DSP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit tarafından okunan 57. Hükümet'in programında³³² AGSK'ne ilişkin herhangi bir beyana rastlanmamaktadır. 23 Kasım 2002'de TBMM Genel Kurulu'nun 22. Dönem 1. Birleşiminde Başbakan Abdullah Gül'ün okuduğu AKP tarafından kurulan 58. Hükümet'in programında³³³ ise AGSP'ye ilişkin şu ifadeler yer almaktadır. *“Türkiye'nin NATO bünyesinde bugüne kadar ortaya koyduğu katkıya paralel olarak, yeni Avrupa Savunma Stratejisi çerçevesinde oluşturulan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kavramı (AGSK) içinde hak ettiği yeri alması yolundaki çabaları sürdürecektir. Bu bağlamda, Hükümetimiz, milli güç unsurları ve siyaset araçlarından yararlanmak suretiyle gerek bölgesel, gerek küresel planda barış ve istikrarın korunması ve yaygınlaştırılmasına, refah düzeyinin yükseltilmesine bundan böyle de katkıda bulunmaya kararlıdır. Muhtemel her türlü tehdidi caydırmada ve bölgesel ve küresel barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasında çok önemli bir rol oynayan Silahlı Kuvvetlerimizin NATO, BM ve AGİT bünyesindeki faaliyetleri devam edecektir.”* Halen iktidarda bulunan ve 19 Mart 2002'de TBMM Genel Kurulu'nun 22. Dönem 1. Yasama Yılı 49. Birleşimi'nde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından okunan 59. Hükümet programında,³³⁴ *“Değerli milletvekilleri, Türkiye'nin NATO bünyesinde bugüne kadar ortaya koyduğu katkıya paralel olarak, yeni Avrupa Savunma Stratejisi çerçevesinde oluşturulan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) içinde hak ettiği yeri birinci Ak Parti İktidarı döneminde almıştır. Muhtemel her türlü tehdidi caydırmada, bölgesel ve küresel barış ile istikrar ve güvenliğin*

---

³³² **57. Hükümet Programı**, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

³³³ **58. Hükümet Programı**, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

³³⁴ **59. Hükümet Programı**, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

sağlanmasında çok önemli bir rol oynayan Silahlı Kuvvetlerimizin NATO ve BM başta olmak üzere, dış örgütlerdeki faaliyetlere devam etmesi için gereken imkânları sürekli geliştirmek hükümetimizin öncelikleri arasındadır... Bu bağlamda, güvenlik kavramı temelindeki hassasiyetimizin altını çizmek isterim. Güvenlik, bir devletin en aslî ve vazgeçilmez işlevidir. Türkiye'nin coğrafî konumu ve bölgede meydana gelen gelişmeler dikkate alındığında, güvenlik ve savunma konularında hükümetimizin çok daha duyarlı olacağı açıktır. Güvenliğimiz ve savunmamız neyi gerektiriyorsa, bu konuda hiçbir fedakârlıktan kaçınılmayacaktır.” ifadeleri yer almaktadır.

1999 yılından bu yana AB ile güvenlik alanında gerçekleştirilen müzakereleri yönlendiren siyasi erkin konuya ilişkin niyet ve düşüncelerinin izlerinin sürülmesi adına yukarıda söz konusu dönemde iktidar olan partilerin seçim programlarının yanı sıra hükümet programları ele alınmıştır. Bu irdeleme neticesinde 57. koalisyon hükümetinin konuya ilişkin bir siyasi irade beyanına rastlanmamıştır. Helsinki sürecini neticelendiren ve Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabulünü müzakere eden 57. Hükümetin AGSK konusunda irade beyanında bulunmadığı, dolayısıyla bu konudaki kararların ağırlıkla askeri ve dışişleri bürokrasisi tarafından yönlendirildiği sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan 58. ve halen iktidarda bulunan 59. Hükümeti kuran AKP gerek seçim programlarında, gerekse hükümet programlarında konuya ilişkin yapıcı anlamda irade beyanında bulunmuştur. Ancak 2001 yılında kamuoyuna açıkladığı parti programında yazında yer almayan “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kavramı”nı kullanması, Nice Zirvesi sonrası AGSK'nın AGSP'ye dönüşmüş olmasına rağmen 59. Hükümet parti programında hala “Avrupa Savunma Stratejisi çerçevesinde oluşturulan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği” kavramının kullanılması dikkat çekici olduğu kadar kamuoyuna yönelik iç politika kapsamında bir mesaj olarak değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda ana hatları Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı bürokratları tarafından oluşturulduğu sonucuna varılan, Türkiye'nin AGSP'ye yönelik politikasının esasını Vaşington NATO Zirvesi'nde kabul edilen Stratejik Konsept ve

BAB'da elde edilen kazanımların AGSP'ye başlangıç olarak taşınması olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin AGSP'ye katılımına ilişkin iddiaları şu şekildedir.³³⁵

- Stratejik Konseptin 25. maddesine göre NATO, Vaşington Antlaşması çerçevesinde üyelerinin güvenlik ve savunma konularındaki politikaları kapsamında müttefikler arasındaki asli istişare forumu olma özelliğini devam ettirecektir.³³⁶ Bu yüzden Avrupa güvenliğini ilgilendiren kararlar NATO Konseyi tarafından alınmalıdır. Zira Stratejik Konseptin 41. maddesine göre, Avrupa'nın güvenliği bölünemez.³³⁷ Ancak AB'nin güvenlik konusunda özerk karar alma eğiliminde olması ve AB üyesi olmayan NATO üyesi devletlerin dışlandığı tatbikat ve harekâtlar icra etmesi bu esaslarla örtüşmemektedir.

- NATO, 1996 Berlin Zirvesi'nde ve sonrasında alınan kararlar çerçevesinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) İttifak içinde gelişmesini desteklemiştir. Stratejik Konseptin 30. maddesi incelendiğinde söz konusu yaklaşımın devam ettiği görülmektedir: "AGSK NATO içinde gelişmesini sürdürecektir."³³⁸ Ancak, bu kararlar çelişecek şekilde Nice Avrupa Konseyi'nde NATO ile AB'nin ayrı doğalara sahip iki örgüt olduğu ve her iki örgütün de birbirlerinin özerkliğine saygı göstermesi gerektiği vurgulanmış ve AB'nin güvenlik ve savunma konusundaki adımlarının NATO dışında gelişeceği ifade edilmiştir.³³⁹ Ayrıca Washington Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde AB ile NATO arasındaki işbirliğinin durum durum değerlendirileceği, her durum için yeniden karar verileceği belirtilmesine³⁴⁰ rağmen AB, NATO imkân ve kabiliyetlerine erişiminin garanti altına alınması yönünde taleplerde bulunmaktadır. Türkiye, her bir harekâtın büyüklüğü, tipi, krizin ortaya çıktığı yer ve Türkiye'nin çıkarlarına uygunluğu açısından

---

³³⁵ Gözen, a.g.e., 2002, pp. 42–45.

³³⁶ Bkz.: **Allience's Strategic Concept**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/pp.99-065e.htm>), 28 Mart 2005.

³³⁷ Bkz.: **Allience's Strategic Concept**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/pp.99-065e.htm>), 28 Mart 2005.

³³⁸ Bkz.: **Allience's Strategic Concept**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>), 28 Mart 2005.

³³⁹ Bkz.: **Presidency Conclusions**, Nice European Council Meeting, (çevrimiçi) (http://ue.eu.int/ueDoes/cms_Data/does/pressData/en/ee/00400-r1.%20ann.en0.htm), 03 Kasım 2004.

³⁴⁰ **NATO Washington Summit Communique**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>), 17 Şubat 2005, s.187.

bakıldığında NATO imkân ve kabiliyetlerinin duruma göre (case by case) değerlendirilmesinin daha uygun olacağını savunmaktadır.

- Stratejik Konseptin 30. maddesinde AGSK'nın amacının NATO ile BAB arasındaki (eğer gerekli olursa AB arasında) işbirliği düzenlemeleri ve mekanizmalarının geliştirilmesi olduğu ifade edilmiştir.³⁴¹ Ayrıca, Vaşington Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 9. paragrafında NATO ve AB'nin etkin bir istişare, işbirliği ve şeffaflığı geliştirmek amacıyla NATO ile BAB arasında mevcut olan mekanizmaları esas almaları gerektiği ifade edilmiştir.³⁴² Türkiye'ye açısından da bu yaklaşım elzem görülürken, AGSP'nin gelişimi sırasında AB'nin BAB müktesebatını esas almadığı görülmektedir.

- Stratejik Konseptin 45. maddesine göre NATO'nun AGSK'nın gelişimine desteği BAB'ın ya da başka bir kurumun siyasi kontrolü ve stratejik yönlendirmesi altındaki harekâtlara imkân ve kabiliyetlerini tahsis etmek suretiyle gerçekleşecektir. Ayrıca 30. maddede, AGSK'nın tüm Avrupalı müttefiklerin ortak sorumlulukların bir işareti olarak NATO'nun görevleri ile faaliyetlerine bütünlük ve etkin katılımlarının sağlanmasını garanti altına alınması gerektiği ifade edilmiştir.³⁴³ Bu yüzden AGSK, Atlantik İttifakı'nın Avrupa ayağı olarak geliştirilmeli ve bütün Avrupalı müttefikler AGSK'de yerini almalıdır. Bu bağlamda, NATO imkânları kullanılsın ya da kullanılsın Avrupalı müttefiklerin tamamı AB tarafından icra edilecek tüm harekâtlarda yer almalıdır.

- Vaşington Zirvesi'nde alınan kararlar ve Stratejik Konsept çerçevesinde bakıldığında AGSK kapsamında NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanımı bazı şartlara bağlanmıştır.

- Stratejik Konseptin 30. maddesine göre, İttifak imkânları NATO'nun askeri olarak iştirak etmediği durumlarda BAB'a tahsis edilebilecektir. Buna göre NATO bir krizi gündemine almaya karar verirse, AB bu krizi NATO'ya havale edecektir. Dolayısıyla krizlere müdahalede öncelik NATO'dadır.

---

³⁴¹ Bkz.: **Alliance's Strategic Concept**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>), 28 Mart 2005.

³⁴² Bkz.: **NATO Washington Summit Communiqué**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>), 17 Şubat 2005.

³⁴³ Bkz.: **Alliance's Strategic Concept**, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>), 28 Mart 2005.

- Stratejik Konseptin 17. maddesinde, AB'nin icra edeceği harekâtlar tüm müttefikleri etkileyen sonuçlar ortaya çıkaracağından tüm Avrupalı müttefiklerin AB harekâtlarına NATO ile BAB arasında oluşturulan düzenlemeler çerçevesinde katılmalarının gerektiği ifade edilmiştir. Bu yüzden AGSP geliştirilirken öyle ya da böyle icra edilecek harekâtların müttefikleri etkileyeceği göz önüne alınmalıdır.

- Vaşington Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 9. paragrafı d maddesinde, NATO'nun AB üyesi olmayan üyelerinin AB yönetimindeki harekâtlara mümkün olan en üst seviyede iştirakine önem verildiği açıkça ifade edilmiştir. Ancak Nice Avrupa Konseyi'nde belirlenen düzenlemeler AB üyesi olmayan bir NATO müttefiği olan Türkiye'nin AB yönetimindeki harekâtlara en üst seviyede iştirakini ön görmeyen bir tarzda hazırlanmıştır.

Bu iddialar çerçevesinde AGBP'ye yönelik politika geliştiren Türkiye, uzun vadede başarı sağlayabilecek girişimlerine de devam etmektedir. Söz konusu girişimleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Torrejon'daki BAB Uydu Merkezi, AB bünyesine dâhil edilirken, bu merkezin kurulmasında bütçe katkısı yapan Türkiye, Uydu Merkezi üzerindeki haklarının aynen korunmasını talep etmiş ve bunu sağlamıştır.

- Temel hedefe hatırı sayılır bir katkı beyanı yaparak –her ne kadar 2007 Mayıs ayında bu katkıyı çekse de- AB'nin yetersiz olduğu alanlar için kuvvet ve imkân tahsis etmeye hazır olduğunu göstermiştir. Gerek Bosna-Hersek'teki IFOR ve SFOR harekâtları ile Kosova'daki KFOR harekâtında, gerekse son olarak Afganistan'daki ISAF harekâtı ile Lübnan'a istinaden icra edilen UNIFIL harekâtında Türk birlikleri ve komuta kademesinin Avrupa ve bölgedeki krizlerin yönetimi için vazgeçilemez unsurlar olduğunu göstermiştir.

- Temel hedefin diğer önemli bir unsuru şeklindeki, Daimi Yapılandırılmış İşbirliğinin bir örneği olan Muharebe Gruplarına katılım kararı vermiştir. Bu konuda tek başına bir Muharebe Grubu tahsis etme imkânı olmadığından, İtalya önderliğindeki Muharebe Grubuna katılarak, Avrupa güvenliğinde söz sahibi bir ülke ile birlikte, ihtiyaç duyulduğunda operasyonun ilk aşamasından itibaren birlik göndererek, katılabilmenin yolunu açmıştır.

- Daimi Yapılandırılmış İşbirliğinin diğer bir örneği olan ve Fransa, İtalya, Hollanda, Portekiz ve İspanya tarafından oluşturulan Avrupa Jandarma Gücü'ne

katılım niyetini beyan etmiştir. Konu hakkında girişimlerini sürdürmektedir.

- Avrupa Savunma Ajansına,³⁴⁴ kapatılan Batı Avrupa Silahlanma Grubuna (WEAG) tam üye olan Norveç ve Türkiye'nin haklarının aynen aktarılması her iki ülke tarafından talep edilmiştir. AB'nin Konseye bağlı bir organı olarak kurulan EDA'na Norveç ve Türkiye'nin diğer üyeler ile eşit katılımının gerçekleşmeyeceği görülmesi üzerine, bu iki ülkenin uygun bir şekilde irtibatını tesis etmek amacıyla idari düzenlemeler yapılması kabul edilmiştir. Hazırlanan İdari Düzenlemeler Belgesi GKRY'nin onay vermemesi nedeniyle henüz yürürlüğe girememiştir. Düzenlemenin gerçekleşmesi halinde Türkiye, silahlanma alanında ancak zayıf bir statü ile yer alabilecektir.

- Türkiye, AB tarafından icra edilen bütün harekâtlara katılım konusunda niyetini beyan ederek bu alandaki kararlılığını göstermektedir.³⁴⁵

NATO'nun merkezkaç gücü bir kısım AB ülkelerinin merkeze yaklaşmalarını önlerken, askeri gücü ile NATO içinde önemli bir müttefik olan Türkiye'nin NATO'daki çalışmalarda engel çıkarmaması için AGSP merkezine yaklaştırılması ihtiyacını hissettirmektedir. Bu ihtiyaç NATO'nun etkinliği sürdüğü ölçüde devam edecektir. AB'nin transatlantik ilişkilerde NATO'yu ikame eder hale gelme ihtimali; NATO'nun işlevini yitirmesine karşılık, AB'nin siyasi ve ekonomik gücünü, askeri yetenekleri ile tamamlayarak gerçek anlamda küresel bir aktör haline gelmesiyle mümkün olabilir. Bu koşullardan ikincisinin gerçekleşme yolunda olduğu söylenebilmekle birlikte 2009 yılı içerisinde Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına dönmesi, NATO'yu merkezi rolde tutacak şekilde kayda değer bir değişiklik yaratma potansiyelini sahiptir. Bununla birlikte, kapsamlı bir dönüşüm sürecinden geçmekte

---

³⁴⁴ AB ülkeleri arasında, savunma yeteneklerinin geliştirilmesi, araştırma, silahlanma ve tedarik konularında müşterek projelerin oluşturulması ve yönetiminde eşgüdüm sağlanması amacıyla kurulmuştur.

³⁴⁵ Bu kapsamda AB önderliğinde NATO'dan devralınan Bosna-Hersek'teki EUFOR-ALTHEA harekâtına bir tabur ve bunun kapsamında görev yapmak üzere teşkil edilen "Entegre Polis Birimi"ne operasyonlara önemli miktarda kuvvet katkısı yapmıştır. Yine, Ocak 2005'te Kongo Demokratik Cumhuriyetinin başkenti Kinşasa'da bir polis misyonu icra etme kararı almasını müteakip bu misyona 29 kişilik bir katkı yapmıştır. Ayrıca Kongo'daki seçimlerde güvenliği sağlayacak uluslararası güce, 30 Temmuz ile 30 Kasım 2006 tarihleri arasında 2 subay ve 15 personeli olan C-130 tipi askeri uçak ile katkı sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye uluslararası güvenliğin sağlanması konusunda Afganistan'da 300, Kabil'de 160, Bosna Hersek'te 300, Kosova'da 400 asker, Letonya'da ise 4 adet F-16 savaş uçağı ile 85 kişilik personelin görev yaptığını kaydetti. Türkiye Kongo'ya asker göndermekle ilk defa NATO dışında Avrupa harekâtına katılmıştır. **Hürriyet**, 27 Haziran 2006, (çevrimiçi) (<http://www.tuimgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

olan ve asimetrik tehditlerle mücadele yeteneğinin yanı sıra, ortak ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye yönelik NATO'nun, her türlü spekülasyona rağmen, uluslararası güvenlik alanındaki önemini uzun bir süre daha koruyacağı şüphe götürmemektedir.

NATO'nun ilgisinin Avrupa'dan ziyade Ortadoğu ve Afganistan'a kaydırılması ve Irak ve Ortadoğu'da ileride NATO önderliğinde bir barış gücüne geçilmesi düşünceleri, Bosna ve Kosova'daki barış gücü görevlerinin AB'ye devredilmesi, NATO'yu Avrupa'dan uzaklaştırmaya yönelik politikalar olarak görülmelidir. AB'nin NATO'yu Avrupa'dan uzaklaştırmak ve onun yaratacağı boşluğu AGSP ile doldurmak amacıyla, yavaş; ancak sistemli bir şekilde geliştirmeye çalıştığı savunma yapılanması, Türkiye için riskler taşımaktadır.³⁴⁶ Avrupa güvenliğinde, Türkiye'nin söz sahibi olan bir güç olarak yer almasını sürdürmek maksadıyla; NATO'nun Avrupa'da öncü konumunun devam ettirilmesi önemlidir. Bu amaçla, NATO'nun siyasi ve askeri gücünü zayıflatacak girişimlere destek olunmaması, artıracak olanlara ise desteğin sürdürülmesi önem arz etmektedir. Gerek Afganistan, gerekse Ortadoğu'ya yönelik NATO politikalarında Türkiye'nin ne derecede etkili bir konumda olduğu ISAF harekâtı ve Irak harekâtı sırasında görülmüştür. NATO üyesi

---

³⁴⁶ AB Irak Savaşı öncesi, ABD'ye karşı bu tip bir politik çıkışı Türkiye üzerinden yapmıştır. ABD'nin Irak'a saldırmasına karşı çıkan ve AB içinde Irak'a savaş karşıtı politikalarda başı çeken ülkeler olan Fransa ve Almanya yanlarına Belçika ve Lüksemburg'u da alarak 29 Nisan 2003 tarihinde gerçekleştirdikleri Avrupa Savunma Toplantısı altındaki mini zirvede almış oldukları kararlar NATO'nun temelini sarsacak niteliktedir. Zirvenin zamanlaması; ABD'nin, AB ve BM'in karşı çıkmasına rağmen, onları dinlemeyerek tek başına Irak'a saldırı kararı almasına ve İngiltere'nin AB politikalarını göz ardı eden tutumuna bir tepki niteliği şeklinde dünya kamuoyuna sunulmasına olanak sağlamıştır. Aslında bu Zirve, AB içinde büyük bir taraftar kitlesi bulan AGSP bağlamında daha cesur adımlar atılması yönündeki görüşlerin kamuoyuna duyurulması, alınan kararların ABD'ye karşı çıkış şeklinde sunulması, savunma alanındaki bütünleşmeye karşı çıkanların tepkilerinin biraz olsun azaltılması ve AB kamuoyunun hazırlanması olarak görülmelidir. Çünkü bu zirvede alınan kararların birçoğu farklı biçimde de olsa uygulamaya konulmuş bulunmaktadır. Mette Eilstrup Sangiovanni, "Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe", **Survival**, Volume 45, No.3, 2003, pp.193–206; Dört ülkenin, askeri alanda, NATO'nun geleceğini ve transatlantik bağlantısını tehdit eden; bir Avrupa Ani Müdahale Yeteneğinin oluşturulması, Avrupa Stratejik Ulaştırma Komutanlığı kurulması, NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılmadığı operasyonların planlanması ve sevk ve idaresini üstlenmek üzere Brüksel'de bir Stratejik Komutanlık kurulması, çok uluslu, yer değiştirebilir bir Kuvvet Karargâhının (Force Headquarter) kurulması şeklindeki kararları NATO'da mevcut bulunanların aynısının tekrarı olduğundan, NATO'nun varlığının sorgulanmasına neden olacak niteliktedir. Paul Cornish, "NATO: The Practice and Politics of Transformation", **International Affairs**, Volume 80, Issue 1, 2004, p.63; NATO'nun varlığının devamını temin edebilmek ve bu dört ülkeyi almış oldukları karardan vazgeçirmek için SHAPE Karargâhında bir AB Planlama Hücresi, bunun karşılığında da AB Askeri Karargâhında NATO irtibat hücresi kurulması kabul edilerek şimdilik ayrışmanın önüne geçilmiştir. Leslie S. Lebl, "European Union Defense Policy: An American Perspective", **Policy Analysis**, No.516, 24 June 2004, p.5.

ülkelerin 19'unun AB üyesi olduğu gerçeğinden hareketle, Türkiye'nin bu bölgelerde NATO'ya desteği ile Türkiye'nin AGSP yapılanmasına tatmin edici bir ölçüde katılımı arasında ilişki kurulmalıdır.

Türkiye'nin AGSP'nin oluşumda en büyük endişesini geleceğin Avrupa'sından uzaklaştırılma tehlikesi ile Yunanistan ile olan sorunların AB platformuna taşınarak Türkiye'nin AB ile taraf durumuna düşürülerek çözümlenmeye kalkışılması teşkil etmektedir. Yunanistan Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'na (BAB) taraf olurken, "BAB veya NATO'ya tam üye olan ülkelerin bu teşkilatları kuran antlaşmalardaki güvenlik garantileri ve savunma taahhütleri birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu, her iki örgütten birine üye olan iki ülke arasındaki sorunlarda güvenlik garantisinin öne sürülemeyeceği" hususu, Petersberg Bildirisi ile kabul edilmiş olmasına rağmen, AB Anayasal Antlaşması'nda yer verilen ortak savunma yükümlülüğü maddesi için böyle bir istisna yoktur. Anayasal Antlaşma yürürlüğe girdiğinde, Yunanistan ve GKRY bir ölçüde ortak savunma garantisine kavuşacağından, Türkiye ile ilgili sorunlarında AB ülkelerinin yardımını talep etme hakkına sahip olacaktır.

Geride bir tek sorun, AB'nin NATO yeteneklerinden yararlanma talebinde bulunduğu hâlede NATO Konseyinin onay verme aşamasında, Türkiye'nin vetosu ile karşılaşma kalmıştır. Fakat kullanacağı her veto, Türkiye'yi NATO içindeki AB üyeleri ve bir bütün olarak AB ile karşı karşıya getireceğinden, bu vetoyu her zaman rahatlıkla kullanamayacaktır. AGSP karar sürecindeki konumu, Avrupa güvenliğinde söz sahibi olmak isteyen bir aktör olmak isteyen Türkiye'yi tatmin etmekten uzaktır. Batı Avrupa Birliği'ndeki ortak üyelik statümüzün yaklaşık 6 yıllık sürede tam üyeliğe yakın bir seviyeye çıkarılabildiği göz önüne alındığında, AGSP karar sürecindeki konumumuzu daha etkin seviyelere çıkarabilmek için, sistemli ve sabırlı bir politika izlenmesi önem kazanmaktadır.³⁴⁷

---

³⁴⁷ Askeri kanadın AGSP'ye bakışı Orgeneral Büyükanıt'ın, Savunma ve Havacılık Dergisi'nin Nisan sayısında yayımlanan röportajında detaylı bir biçimde yer almaktadır. Türkiye'nin, AB ile müzakere süreci devam eden ve Avrupa'nın da ötesinde bölge ve dünya barış ve istikrarına önemli katkılar yapan bir NATO müttefiki ve Avrupa güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olduğuna işaret eden Orgeneral Büyükanıt'ın konuşmasında şu ifadelerle yer verilmiştir: "*Bu itibarla; bir taraftan Avrupa güvenliğinin sağlanmasında AB'nin daha fazla rol üstlenmesine kayda değer bir katkı sağlamakta; diğer taraftan NATO'nun bu alanda birincil örgüt olma konumuna zarar gelmemesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Türkiye olarak üzerinde hassasiyetle durduğumuz bir diğer husus da; güvenliğin bölünmezliği ilkesi gereği, Avrupa güvenliğine katkı sağlayan ve AB üyesi olmayan*

3.1.3.5.3. Türkiye'nin AGSP Kapsamında

Katkıları:

AGSP'nin hayata geçirilmesi kapsamında Türkiye her ne kadar olumsuz bir tavır sergiliyor gibi görünse de, NATO imkân ve kabiliyetlerinin AB tarafından kullanılmasını engellediği Ankara Belgesi krizi dönemi de dâhil olmak üzere AGSP'ye önemli katkılarda bulunmuştur. Türkiye bu dönemde Helsinki Nihai Hedefi çerçevesinde 5.500 personelden oluşan, hava ve deniz unsurlarını da içeren tugay büyüklüğünde müşterek bir kuvveti Kasım 2000'de gerçekleştirilen Yetenekler Taahhüdü Konferansı'nda taahhüt etmekten kaçınmamıştır.³⁴⁸ Ancak Türkiye AGSP karar mekanizmasına dâhil olma beklentilerine yanıt bulamamasını gerekçe göstererek Mayıs 2007'de, AGSP çerçevesinde AB'ye Temel Hedef için beyan ettiği Almanya, Fransa ve İngiltere'den sonra dördüncü büyük güç olan kara, deniz ve hava unsurlarından oluşan askeri desteği geri çekmiştir.³⁴⁹ Avrupa Birliği'nin AGSP

ülkelerin AGSP'ye etkin katılımının sağlanması ve bu bağlamda herhangi bir ayrımcılığa mahal verilmemesidir. Hâlihazırda; AGSP'ye katılımımız bağlamında, Nice uygulama belgesinde öngörülen danışma mekanizmaları gerektiği gibi işletilmemekte; Türkiye'nin güvenlik endişeleri göz ardı edilmekte; katkı sağladığı harekât ve misyonların planlama ve karar oluşturma süreçlerine katılımına imkân tanınmamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin; Avrupa Savunma Ajansı ile iş birliği ve AB ile gizlilik dereceli bilgilerin değişimine imkân verecek bir Güvenlik Anlaşması imzalaması, hiçbir teknik gerekçe olmaksızın, tamamen siyasi nedenlerle engellenmektedir. Önümüzdeki süreçte AGSP'ye katkımız, AGSP'nin planlama ve karar oluşturma süreçlerine katılımımız nispetinde olacaktır. AGSP'ye katılım konusu, Türkiye'nin AB üyelik süreci açısından değerlendirildiğinde; iki husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; Türkiye İlerleme Raporlarında yer alan, AB Ortak Dış ve Güvenlik politikasına uyumumuza ilişkin değerlendirmelerdir. Anılan raporlarda, Türkiye'nin bu alanda AB'ye büyük oranda uyum sağladığı belirtilmektedir. Bu değerlendirme, sorunun Türkiye'den değil AB'den kaynaklandığını göstermektedir. İkincisi ise; Türkiye'nin, AGSP'nin planlama ve karar oluşturma süreçlerine katılım seviyesi ile AB üyelik müzakere sürecinde kat ettiği mesafe arasındaki orantısız durumdur. AB üyelik sürecinde, müzakere eden ülke statüsüne gelmiş olmamıza rağmen; AB'nin, AGSP'ye katılımımıza ilişkin taahhütlerini yerine getirmemesi nedeniyle; güvenlik ve savunma alanındaki ilişkiler, arzu edilen seviyenin oldukça uzağında kalmaktadır.”

Samanyolu Haber, 4 Nisan 2008, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁴⁸ Pal Dunay (Seminer Raportörü), **Turkey and ESDP**, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm, 22 September 2004, (çevrimiçi)(<http://www.sipri.org/contents/director/TURKEYESDPSUMMARY.html>), 14 Aralık 2004.

³⁴⁹ Konuya ilişkin Zaman gazetesinde yer alan haber şu şekildedir: “Ankara, AGSP projeleri içerisinde bulunan ‘2010 Yılı Hedef Askeri Program ve Projesi’ne katılacak Türk özel tugayının ‘yedek unsurlar’ arasında sayılmasına tepki gösterdi. Tugayın geri çekildiği, AB’ye geçtiğimiz haftalar içinde iletildi. Konu, NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer’in önümüzdeki hafta Ankara’ya yapması öngörülen ziyarette de gündeme gelecek. 1999 yılında Helsinki’de kabul edilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları (AGSP) çerçevesinde, AB nezdinde acil durumlar ve barışı koruma amaçlı olarak bir askeri birlik oluşturulmasına karar verilmişti. Temel hedefler ve askeri yetenekler için kâğıt üzerinde bir planlama yapıldı. Türkiye, 2001, 2004 ve 2006 yıllarında söz konusu

kapsamında harekâta başlaması ile birlikte Türkiye bu girişimlere aktif bir katılım sergilemiştir. Bu kapsamda Eylül 2004 itibariyle; Proxima polis misyonunda altısı polis, ikisi jandarma olmak üzere toplam sekiz personel, Bosna Hersek'teki AB Polis Misyonu'nda 14 personel görevlendirilmiştir.³⁵⁰ Bunların yanı sıra Türkiye, Concordia harekâtında 10 personel görevlendirmiş³⁵¹ ve hala devam etmekte olan Althea harekâtında 217 personel görevlendirmektedir.³⁵² Bu katkılarının yanı sıra Türkiye, Eurocorps'a (Avrupa Kolordusu) beş subay ile iştirak etmektedir.³⁵³

---

askeri birliğe katılım taahhüdünü defaatle AB'ye bildirdi. Ancak Türkiye'nin beklentilerinin aksine, Türk askeri 'yedek unsurlar' arasında gösterildi. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili, 'kontrol, politika oluşturma, karar-komuta konularında Ankara'nın etkin olamayacağı endişesi üzerine Türkiye'nin taahhüdünü geri çektiğinin geçtiğimiz haftalar içinde Brüksel'e bildirildiğini' söyledi. Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül de konuya ilişkin şu bilgileri aktardı: 'Bir tugayla katılmayı taahhüt etmiştik. Ancak bu tugaya asıl askeri unsurlar arasında değil de yedek unsurlar arasında yer verdikleri için kendilerini ikaz ettik... Kendilerine süre verdik. Bu süreye rağmen bizi asli listeye almadılar. Biz de kuvvetlerimizi geri çektiğimizi resmen açıkladık.' Söz konusu geri çekilme, proje henüz hayata geçirilmediği için 'kâğıt üzerinde çekilme' anlamına geliyor. Ankara, Türkiye'nin taleplerinin karşılanması halinde, söz konusu projeye yeniden katkı verecek. Ankara ile Brüksel arasında, AGSP'nin kimi alanlarında da görüş ayrılıkları yaşıyor. Türkiye, NATO ile AB arasında işbirliği çerçevesinde Rum polislerinin Kosova'da görev yapmasına yönelik itirazını sürdürüyor. Rumlar da, teknik müzakereleri tamamlanan Türkiye'nin Avrupa Silahlanma Ajansı'na katılımını bloke ediyor." Zaman, 8 Haziran 2007, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁵⁰ Bkz.: **Facts and Figures on Turkey's Operational Contributions to NATO and EU Operations**, (çevrimiçi) (<http://www.sipri.org/contents/director/ESDPTurkeyFacts.doc>), 14 Aralık 2004.

³⁵¹ Dov Lynch and Antonio Missiroli, **ESDP Operations**, (çevrimiçi) (<http://www.isseu.org/esdp/09-dvl-am.pdf>), 13 Ekim 2004.

³⁵² European Union Force in Bosnia and Herzegovina, (çevrimiçi) (<http://www.euforbih.org/organisation/strength.htm>), 10 Mart 2005.

³⁵³ Genelkurmay'dan yapılan konuya ilişkin açıklamada: "Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kapsamında AB'nin kurmayı tasarladığı Avrupa ordusunun çekirdeği olan Eurocorps'a katılıyor. Genelkurmay Başkanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, Türkiye'nin Eurocorps'a (Avrupa Kolordusu) katılımına ilişkin görüşmeler dün sonuçlandırıldı ve Fransa'nın Strasbourg'da konuyla ilgili bir anlaşma imzalandı. Türkiye Eurocorps'a beş subay atayacak. Genelkurmay'dan yapılan açıklamada 'Böylece Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) kapsamında Türkiye, AB'nin icra edeceği kriz yönetim operasyonlarının yönetiminde yer alma hakkını elde etmiş ve gelecekte AB ile daha geniş işbirliği istikametinde önemli bir adım atılmıştır' denildi. Eurocorps yetkilileri acil müdahale gücü oluşumuna ilişkin çalışmaların NATO ve AB ülkelerine açıldığını, Türkiye, Yunanistan ve Polonya'dan sonra AB üyesi Avusturya ve Finlandiya ile de katılım anlaşmaları imzalanacağını bildirdi. Bu anlaşmaların ardından katılımcı üye sayısı 10 olacak. İtalya, Hollanda ve Britanya söz konusu oluşuma irtibat subayları atamıştı. 1992'de Almanya, Belçika, İspanya, Fransa ve Lüksemburg tarafından kurulan Eurocorps, 1993'ten beri NATO'yla işbirliği yapıyor. Eurocorps Karargâhı, Kosova'daki NATO birimlerini yönetmişti." ifadeleri yer almaktadır. **Radikal**, 9 Mayıs 2005, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

3.2. Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı ve Ankara Belgesi

Krizi:

Saklı yaşanan kriz tipolojisi çerçevesinde örnek olay olarak seçilen: “Türkiye'nin AGSP Karar Mekanizmasına Dâhil Olma Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan Ankara Belgesi Krizi”ni değerlendirmeye geçmeden kısaca tezin ana sorusunu hatırlatmakta fayda bulunmaktadır: “Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak dış politika karar alma süreci platformunda gerçekleşen etkileşimin nitelik (dış ve iç politik girdi ağırlığı) ve niceliği (dış politika karar mekanizması çapı) nasıl değişmektedir?” Dolayısıyla temel ilgi alanımız ara değişkenlerin izini sürerek varsaydığımız bu iç dış politika etkileşimini örnek olay üzerinden ortaya koymak olacaktır. Bu etkileşimi ortaya koyarken aslında, “Saklı yaşanan dış politika krizlerinde; dış politik girdi iç politik girdiye nazaran ön plana çıkmakta ve karar alma mekanizmasını küçültmekte midir?” sorusu cevabının verilmesi hedeflenmektedir. Bu soru cevaplandığı takdirde yaşanan krizlerin tipine bağlı olarak etkileşen dış ve iç girdiler ile politik karar arasındaki bağ vurgulanmış, bu bağın nitelik ve niceliğinin tespiti suretiyle dış politika analizine özgün katkı sağlanmış olacağı düşünülmektedir.

Örnek olay kapsamında ele alınan kriz, Türkiye açısından kısaca AGSP uzlaşmazlığı yani AB harekât planlama ve icra mekanizmalarına katılım sorunu olarak ifade edilebilir. Süreç içerisinde AB'nin kendi idari mekanizmalarından kaynaklanan sorunlarında etkisiyle uzlaşmazlığa NATO-AB platformlarında çözüm bulunamaması üzerine, Türkiye katılım konusunun çözüme kavuşturulabilmesi için ABD gözetiminde Ocak 2001'de İngiltere ile müzakerelere başlamıştır. Görüşmelerde Türkiye AB'nin NATO imkânlarına güvenli ve otomatik ulaşımı konusundaki vetosunu kaldırmayı altı konuda yeterli güvence verilmesi şartına bağlamış ve görüşmeler de ağırlıklı olarak bu konular üzerinde yapılmıştır:

- Güvenlik garantisi
- Barış zamanı danışmalara katılım
- AB Askeri Karargâhında temsil
- AB tatbikatlarına katılım
- Müstakil AB harekâtına katılım
- AB harekâtının hazırlık, planlama ve icrasına katılım

3.2.1. Dış Politik Girdinin (Tehdit ve İttifak Kapasitesi) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi:

Görünürde Yunanistan'ın Ankara Belgesine temel itirazı; AB'nin bu belgeyle Ege ve Doğu Akdeniz'de (Kıbrıs) girişebileceği harekâtlarda Ankara'ya güvenlik ve çıkarlarını koruyabilmesi için söz hakkı tanıdığı yönündedir. Bu durum da bir bakıma krizin Türkiye açısından neden dış girdinin tehdit ve ittifak kapasitesi anlamında ön plana çıktığının da göstergesi olmaktadır. Zira burada Yunanistan bahse konu söz hakkı karşılığında Türkiye'nin AB'nin NATO'nun imkânlarına ve altyapısına doğrudan erişim izni vererek, kendisi için çok önemli bir politik kozdan vazgeçtiğini adeta görmezden gelmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında Türkiye açısından temel tehdit olarak "Türkiye'nin geleceğin Avrupa'sından zamanla sadece siyasi değil fakat aynı zamanda güvenlik alanında da dışlanma tehlikesi ve Yunanistan ile mevcut sorunların AB platformuna taşınarak çözümlenmeye kalkışılması" olarak algılandığı ifade edilmişti. Konuya bu çerçeveden bakıldığında Yunanistan'ın konuyu Ege ve Kıbrıs meseleleri ile ilişkilendirme çabası basına yansıyan haberlerden de anlaşılmaktadır. Bu nedenle tüm AB üyesi ülkeleri karşısına almak pahasına AB'yi AGSP'nin işlevsel olması konusunda bir yıl süreyle kilitlemiştir.

Yunanistan özellikle İngiltere'nin Ankara Belgesi'ni Türkiye ile hangi yetkiye ve AB idari mekanizmasına dayanarak müzakere ettiği konusunu adeta AB'nin bir iç meselesi olarak AB gündemine getirmiş ve özellikle Avrupa Parlementsü'sü'nu bir yıl sürecek bu kriz süresince diğer AB üyesi ülkeleri etkilemek ve manipüle etmek amacıyla kullanmıştır. Bu noktada Yunanistan'ın özellikle Türkiye ile kıyaslandığında AB üyeliği nedeniyle avantajlı olduğu ve AB ittifak kapasitesini devreye sokmaya çalıştığı görülmektedir.

Sevilla Zirvesi'nin hemen bitiminde AB tarafından gelen erken açıklamalar krizin çözüldüğü yönünde olsa da, açıklamalarda Ankara Belgesi'nden bahsetmeden kamuoyuna sadece "sorun çözüldü" mesajı verilmesi, sonradan anlaşılacağı üzere bir bakıma Türkiye'yi siyaseten sıkıştırmayı amaçlayan diplomatik bir manevra şeklinde algılanmıştır. Zira açıklama da Yunanistan'ın ne taviz alarak itirazını çektiği ve Türkiye'nin buna cevabı belli değildir. İlerleyen günlerde özellikle Yunanistan tarafından Ankara Belgesi'nin artık gündemde olmadığı yönünde yapılan açıklamalar, Türkiye'nin ittifak kapasitesi açısından AB'ye üye olmayışının ve

zirvedeki görüşmeleri bire bir takip edemeyişinin sıkıntısını yaşadığını gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan AB'ye üye olmaması nedeniyle Türkiye'nin krizi ittifak kapasitesini kullanabileceği bir mecraya çektiği, dolayısıyla NATO ile ittifak ilişkilerinin ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir.

AGSP'nin oluşum sürecinde Atlantik sistemi içerisinde ortaya çıkan çatlakların daha derinleşmemesi için Amerika ve Avrupa arasında soğuk savaş dönemindeki bağımlı güvenlik modeli yerine Avrupa'nın askeri kapasitesini artırıp, anarşik ve istikrarsız dünyada daha fazla sorumluluk üstleneceği yeni bir ilişki biçiminin ABD tarafından arzulandığı daha önce ifade edilmişti. Ayrıca bu durum sadece bir maliyet paylaşımı değil fakat aynı zamanda ortak Batı değerlerinin korunması açısından da gerekli görülmektedir. ABD'nin Ankara Belgesi Krizi süresince Türkiye'yi desteklemesinin altında da kuşkusuz sözü edilen bu büyük resim bulunmaktadır. Elbette bu destek Türkiye'nin AB üyesi olmaması itibarıyla krizin AB tarafında tartışıldığı platformlarda olamama ve dolayısıyla bu anlamda ittifak kapasitesini yeterli ölçüde kullanamama açığını kapatması açısından da büyük önem arz etmektedir. Bahse konu destek süreç içerisinde yazılı basında da yer bulmuştur. Söz konusu haberlerde, ABD'nin NATO AB uzlaşısının NATO prensipleri çerçevesinde olması vurgusu ve Türkiye'ye Ankara Belgesi konusunda verilen ABD desteği öne çıkmaktadır.

Krizin Sevilla Zirvesi'ni takip eden bu ikinci dönemi Türkiye açısından daha güç olmuştur. Ankara Belgesi'nin Yunanistan tarafından kabul edilmemesi üzerine Ekim ayında gerçekleşen Brüksel zirvesinde, Yunanistan'ın çekincelerini yansıtan Brüksel belgesi hazırlanmış ve belge müzakere edilmek üzere Ankara'ya iletilmiştir. Bu belge ile Yunanistan krizi GKRY'nin NATO olanaklarından yararlanmasına bağlayarak, Türkiye açısından kriz zeminini kaydırmış ve Türkiye'yi siyaseten zora sokmuştur. Ancak krizin saklı yaşanmasına bağlı olarak dış girdinin ön plana çıkması ve Türk karar mekanizmasının ağırlıklı olarak teknik, uzman ve dar bir kadrodan oluşması Türk tarafına diplomatik manevra imkânı vermiştir. Ayrıca krizin ilk döneminde çözümsüzlük kaynağı olmanın Yunanistan'a bir şey kazandırmadığını gören Türk tarafı "AB'ye yeni üye olacak NATO üyesi olmayan ülkeler NATO olanaklarından doğrudan yararlanamaz" tezi ile yeni bir diplomatik açılım ortaya koymuştur.

Sürecin son çeyreğinde Yunanistan'ın diplomatik ve siyasi manevralar ile Türkiye'yeyi köşeye sıkıştırdığı görülmektedir. AB Ankara metninin yanına Brüksel metnini koymuş ve Türkiye'den onay istemektedir. Ancak bu noktada Türkiye'nin uzlaşmaz bir tavırla Ankara Belgesi'nde ısrar etmek yerine, masaya yeni bir öneri ile gelmesinin altı çizilmelidir. Uzlaşmaya olanak sağlayan bu diplomatik ve proaktif yaklaşım, aslında çerçevesi önceden çizilen ve sürekli geliştirilen direktifler ile çalışan sayıca az; ancak kalifiye, iç politik girdilerin baskısından azade, dış girdilere öncelik veren karar verici bürokratlardan oluşan bir karar mekanizmasına işaret etmektedir.

3.2.2. İç Politik Girdinin (Güç Statüsü ve Psikolojik Çevre) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi:

İç politik girdinin değerlendirilmesi kapsamında psikolojik çevrenin karar mekanizmasını olumsuz etkilemediği söylenebilir. AB'nin Brüksel Metni'ni Türkiye'ye kabul ettirmek adına iç politika açısından önem arz eden iki konuyu, Kıbrıs ve AB üyeliğini AGSP ile ilişkilendirme çabası dikkat çekicidir. Ayrıca AB yetkililerince Türkiye'nin bu krizi Kopenhag Zirvesi'nde AB ile müzakerelere başlama fırsatına dönüştürebileceği imasında bulunduğu da görülmektedir. Çözümeye yaklaşılacak ve Kopenhag Zirvesi'ne giden süreçte kriz basında geniş yer bulmuş ve krizin bir şekilde Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlangıç tarihi alması ile ilişkilendirilmiştir. Krizin yönetim tarzı tümdengelim metodu ile incelendiğinde Türk karar mekanizmasının AB'den müzakere tarihi almak için AGSP'yi bir koz olarak gördüğü ve bu noktada konuyu o dönemde açık yaşanan ve kamuoyu baskısının üst seviyede olduğu, söz konusu iki kriz (Kıbrıs ve AB üyeliği) ile ilişkilendirerek bir ölçüde siyasi prim kazanmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan bölgesel bir güç olarak Türkiye, orta seviyeli bir güç statüsüne sahip olmasının ve hatırı sayılır etkin bir silahlı kuvvetlere sahip olmasının avantajını kriz kapsamında kullandığı değerlendirilmektedir. Müzakere sürecinde Türk yetkililerin Ankara Belgesi'nden taviz vermeyeceklerin birçok kez açıklamaları ve al vere dayalı diplomasi yürütebilmeleri bu durumun göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Saklı yaşanan krize verilen örnek olaya ilişkin ortaya konan hipotezi ciddi biçimde destekleyen iki konu: Dış politika gereklerinin ön planda olduğunu destekler

şekilde, krizin müzakere ayrıntıları ile değil sonuçlandırıldığında kamuoyuna duyurulmasıdır. İkincisi ise konuların dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir grup tarafından müzakere edilmesidir. Bu durum iç politikaya nazaran dış politikanın ağırlık kazanması olarak nitelendirilebilir. Diğer taraftan basına verilen haberlerin kontrol altında tutulması, konunun kamuoyunun geniş halk kitlelerinin oluşturduğu beşinci grup tarafındansa, kanaat önderlerinin oluşturduğu dördüncü grup tarafından takibine imkân verdiği değerlendirilmektedir.

3.2.3. Değerlendirme:

Krizin çözümü sürecinde ağırlıklı olarak dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir ekibin yer aldığını ve çözüm sürecinin Ankara Belgesi'nin hazırlanması bir yıl, belgenin Yunanistan'a kabul ettirilmesi ise yine 1 yıl olmak üzere toplam 2 yıl sürdüğü yazılı basına yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Müzakere sürecinin büyük kısmı, o dönemde 15 üyeli olan birliğin 14 üyesinin desteklediği ve AB açısından NATO imkânlarına otomatik ve güvenli erişim anlamına gelen Ankara Belgesi'ne muhalif üye Yunanistan'ın itirazlarını gidermek amacıyla orta yol arayışı ile geçmiştir. Dolayısıyla kriz AB NATO ilişkileri zeminde başlamış; ancak sonradan adeta Türk Yunan sorunu haline gelmiştir. Aslında süreci krize çeviren durumda bir bakıma bu zemin kayışıdır. Zira iki ülke arasında tarihten gelen sorunlara dayalı güven bunalımı bu krizde yine nüksetmiş ve benzer durumda kalabilecek ülkelerin kollektif güvenlik ilkesinin ruhuna ters görerek belki de istemeyecekleri "güvenlik garantisi"ni karşılıklı talep etmektan kaçınmamışlardır.

Süreç içerisinde Türkiye, ABD ve NATO ile mevcut ittifak ilişkilerini iyi kullanmış, ABD'nin de çıkarının Türkiye ile örtüşmesi Türkiye'nin bir bakıma işini kolaylaştırmıştır. Ancak Türkiye AB'ye üye olmaması nedeniyle bu zeminde Yunanistan kadar avantajlı olamamış ve ittifak kapasitesini daha ziyade ABD ve NATO üzerinden kullanma yolunu seçmiştir.

Ankara Belgesi Krizi tez çalışması kapsamında ortaya konan "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" ile birlikte ele alındığında; Türk dış politika karar mekanizmasının iç ve dış politik girdilerin etkileştiği ve bu süreçte dış politik girdinin iç politik girdiye nazaran ön plana çıktığı görülmektedir. Karar mekanizmasının askeri ve dışişleri mensubu teknik bürokratlardan oluşan nispeten küçük bir grup tarafından teşkil edildiği ve müzakerelerin kamuoyuna kapalı bir biçimde yürütüldüğü

tespit edilmiştir. Yine bu süreçte devletin karar alma mekanizmasını oluşturan hükümet, askeri ve dışişleri bürokrasisi arasındaki kuvvetli etkileşim dikkate alındığında, çalışma kapsamında etkileşimsel karar alma yaklaşımının izdüşümü olarak ifade edilen Allison'un ortaya koyduğu "Bürokratik Siyaset ve Kurumsal Karar Alma Yaklaşımları"nın karakteristik özelliklerinin bir arada sergilendiği görülmektedir. Ancak Allison'un "Bürokratik Siyaset Yaklaşımı"nın ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür. Zira Ankara Belgesi Krizi'nin çözüm sürecinde ulusal çıkar merkezli tek bir hayati konu yerine farklı konular üzerine odaklaşan; hükümet kararlarını rasyonel bir seçim yerine taviz ile al-ver politikası üzerine inşa eden bürokratik bir yapı görmekteyiz.

Kriz süreci özetle değerlendirildiğinde; başlangıçta Türkiye'nin uyguladığı etkili diplomasi ile ABD ve NATO ittifak ilişkilerini yerinde kullanarak Yunanistan'ı siyaseten yalnız bıraktığı, buna karşılık Yunanistan'ın krizin son dönemlerinde AB üyeliği avantajını kullanarak Brüksel metni ile taviz arayışına girildiği görülmektedir. Ancak Türkiye uzlaşmaz bir tavırla Ankara Belgesi'nde ısrar etmek yerine, masaya yeni bir öneri ile gelmiş ve aynı zamanda AGSP'yi AB'den müzakere tarihi almak için adeta bir koz olarak kullanmıştır. Krizin sonunda gelinen nokta itibarıyla Türkiye'nin hedefine bazı tavizler ile ulaştığı söylenebilir. Bu görelî başarı çerçevesi önceden çizilen ve sürekli geliştirilen direktifler ile çalışan, sayıca az; ancak kalifiye, iç politik girdinin baskısından azade, dış politik girdiye öncelik veren karar verici bürokratlardan oluşan bir karar mekanizması ile mümkün olabilmiştir. Saklı yaşanan dış politika krizleri kapsamında karar mekanizmasındaki küçülme etkisinin altında yatan sebepler irdelendiğinde; bu tip uyuşmazlıklar da kriz aktörlerinin tutumları arkasında siyasi güdüler bulunmasına rağmen, krize neden olan konunun hukuki, askeri, diplomatik ve idari teknik boyutlarının bulunması Allison'un bürokratik siyasetini ön plana çıkarmakta, siyaset insanları ikinci planda kalmakta, kriz görelî olarak kamuoyundan uzak, kapalı kapılar arkasında yaşanabilmektedir. Bu durumun konunun iç politika malzemesi haline getirmesini engelleyerek, karar alma mekanizmasının küçülmesine yol açtığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak söz konusu örnek olay ile sınırlı olmak üzere, dış ve iç politik girdilerin etkileşmekle birlikte dış politik girdinin etkisinin ağırlıklı olduğu görülmüştür. Politik karar mekanizmasında Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri bürokratları olması itibarıyla karar mekanizmasının çapı "küçük (1-2 kurum)" olarak tespit

edilmiştir. Dolayısıyla bu örnek olayla sınırlı olacak şekilde öne sürülen hipotezin doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Açık Yaşanan Kriz: ABD'nin NATO'yu Dışlayarak Irak'a Karşı İcra Ettiği 2. Körfez Harekâtı Öncesinde Türkiye ile ABD Arasında Yaşanan Tezkere Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi

Açık yaşanan krize ilişkin örnek olay seçilirken özellikle olayın incelenmesi ile bütüne ait bir bölüm veya bir durumun açıklanabilmesi amacıyla olayın bütünün parçası olmasına dikkat edilmiştir. Belirli bir konunun derinlemesine kendisi ve çevresi ile ilişkilerinin belirlenmesi ve bir yargıya varılarak, ne sorusundan çok varsayımlar açısından önem kazanan nasıl ve niçin sorularının cevaplanması ile belirlenen hipotezlerin test edilebilmesi maksadıyla verilere ulaşılabilirlik esas alınmıştır. Ayrıca çalışmamızın temel ilgi alanlarından birisi olması sebebiyle seçilen konunun batı ittifak ve güvenlik ilişkilerini kapsamasına dikkat edilmiştir.

Yukarıda değinilen husuların yanı sıra çalışmanın temel eksenini oluşturması itibarıyla seçilecek örnek olayın ilgili kriz tipine uygun olmasına önem verilmiştir. Bu kapsamda çalışmada örnek olay olarak seçilen, "ABD'nin NATO'yu dışlayarak Irak'a karşı icra ettiği 2. Körfez Harekâtı öncesinde Türkiye ile ABD arasında yaşanan tezkere uyuşmazlığı ve bu süreçte yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi"nin, özellikleri 2. bölümde açıklanan açık yaşanan krize uyup uymadığı değerlendirildiğinde; krizin medya aracılığıyla kamuoyunun gözleri önünde cereyan etmesi ve tartışılması, medya kuruluşlarınca kendi ideolojileri doğrultusunda manipülasyon ve yanlış bilgilendirme yapılması, artan kamuoyu baskısı neticesinde beşinci seviyedeki geniş halk kesimine yönelik popülizmin ön plana çıkması, hükümetin alacağı kararın ağırlığı altında risk almaktansa toplum isteğini yeğleme eğilimi baş göstermesi, lider kadroda alınacak kararın sorumluluğunu paylaşırma eğilimi ortaya çıkması, karar mekanizması tarafından krizin sağlıklı bir biçimde yönetilmesinde ve diplomasi araçlarını kullanmada sorun yaşanması, bürokrasinin bu medyatik kaos içerisinde pasifize edilmesi sonucu alan uzmanlığından uzaklaşılması, toplumsal maliyetin

görelî büyüklüğü, toplumda görelî ikilem baş göstermesi, krizin toplumun kültürel ve etik dokusu ile ilintili olması nedenleriyle krizin açık yaşanan kriz tipolojisine uyduğu değerlendirilmiştir.

Ancak seçilen örnek olayın Türk Dış Politikasında yaşanan en tipik açık kriz olduğunu veya olmadığını söylemek mümkün değildir. Zira çok partili hayata geçişten bu yana yaşanan dış politika krizleri arasından en tipik olanının seçilmesi başlı başına ayrı bir çalışma konusu olabilir. Dolayısıyla hipotezin testi neticesinde elde edilecek genellemede de söz konusu sınırlılığın içkin olarak bulunacağı dikkate alınmalıdır.

4.1. Açık Yaşanan Kriz Kapsamında Nitel ve Nicel Anlamda Etkileşim Platformu:

4.1.1. Açık Yaşanan Krizlerde Etkileşimsel Karar Alma Sürecini Etkileyen Temel Faktörler:

4.1.1.1. Dış Politik Girdi:

Çalışmada kullanılan iki bağımsız değişkenden ilki olan dış politik girdi iki ara değişkenden oluşmaktadır: Bunlar “Ulusal Güvenliğe Yönelik Tehdit Seviyesi” ile “Ülkenin İttifak Kapasitesi”dir. Bu örnek olay kapsamında Türkiye’ye yönelik temel tehdit daha önce açıklandığı üzere gerek dışişleri gerekse askeri bürokrasi tarafından ABD’nin icra edeceği harekât sonrasında Irak’ın etnik temele dayalı bir biçimde bölünerek, kuzeyde kurulabilecek bir Kürt devleti ve bunun Türkiye’ye olası yansımaları olmuştur. Bu noktadan hareketle bu örnek olaya ilişkin olarak tehdit; “Toprak bütünlüğüne yönelik tehdit” olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan olaya ilişkin olarak ittifak kapasitesi değerlendirildiğinde; Türkiye’nin müzakere süreci ve sonrasında gerek ABD gerekse NATO ile ilişkileri: “Ülkenin süper veya büyük bir güç ile resmi ittifak ilişkileri içine girmesi” durumu olarak değerlendirilmiştir.

4.1.1.2. İç Politik Girdi:

Çalışmada kullanılan iki bağımsız değişkenden ikincisi olan iç politik girdi iki ara değişkenden oluşmaktadır: Bunlar “Aktörün Güç Statüsü” ile “Psikolojik Çevresi (Stres Seviyesi)”dir. Örnek olay kapsamında aktör olarak ele alınan Türkiye’nin güç statüsü: “Orta güç” olarak değerlendirilmiştir. İçinde bulunulan stres seviyesinin bir

bakıma aktör ve rakibinin güç statüsündeki farklılık ile karar alıcılar tarafından algılanan tehdidin bir fonksiyonu olduğu ve bu durumun Türk kamuoyu tarafından yakından takip edilerek karar mekanizmasına etki olarak yansıtıldığı dikkate alındığında bu örnek olayda stres seviyesi: “Çok yüksek” olarak kabul edilmiştir.

4.1.2. Dokümanlarda 1 Mart Tezkere Krizi:

Bu bölümde yazın, internette yer alan ilgili kaynaklar ve 1 Şubat - 2 Mart 2003 tarihleri arasındaki Hürriyet, Radikal ve Yeni Şafak gazetelerinden yararlanılarak yapılan haber analizine yer verilerek, açık yaşanan kriz kapsamında ortaya konan hipotezin geçerliliği örnek olay yöntemi kullanılarak sınanacaktır. Bu tarihler arasında Irak savaşı ve tezkereye ilişkin söz konusu gazetelerde yayınlanan 31 haber incelemeye alınmış köşe yazıları ve yorumlar kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışmada ele alınan Hürriyet, Radikal ve Yeni Şafak gazetelerinin genel yayın politikası çerçevesinde süreci farklı boyutlarda değerlendirdikleri ortaya çıkmaktadır. Yayın politikası gereği dış habere Radikal ve Yeni Şafak kadar ağırlık vermeyen Hürriyet gazetesinin 1 Şubat–28 Şubat 2003 tarihleri arasında dış haber masasından çıkan 9 haberi manşetine taşıdığı görülmektedir. Radikal gazetesi ise bu zaman zarfında hergün manşet veya sürmanşetini Irak Savaşına ilişkin haberlere ayırmıştır. Muhafazakâr bir yayın çizgisinde ve AKP hükümetine yakın olduğu iddia edilen Yeni Şafak gazetesi ise savaş karşıtı tutumla hükümetin açıklamalarına hemen hemen eşit olarak yer vermiştir. Yine aynı yayın grubuna bağlı olmasına rağmen Hürriyet ve Radikal'in Irak Savaşına ilişkin haberlerde tutumlarının farklı olduğu görülmektedir. İncelenen üç gazete arasında Radikal, Irak savaşına en net tavır alan ve bu açıdan tezkereye açıkça muhalif olan yayın organı görünümündedir. Hürriyet ise savaşın ekonomik boyutu üzerinde en çok duran gazete konumundadır. Bu süreçte Hürriyet'in başlık ve haber yelpazesinde sık sık savaşın maliyeti ve Türkiye'nin elde edeceği kazanımlara ilişkin net rakamlar ve bilgiler verdiği gözlenmektedir.³⁵⁴

---

³⁵⁴ İnceleme sırasında van Dijk'ın belirli olayların haber yapılması veya yapılmamasına ilişkin konu seçiminin basın organlarının elinde olduğu savı doğrulanmıştır. Buradan hareketle gündemde hangi konuların yer alacağı ve gündemin genel görünümü basın organlarının önceliklerine dayanmaktadır.

Gerek akademik dünyada gerekse kamuoyunda, kitlelerin yönlendirilmesi bakımından hayli etkin³⁵⁵ olduğu düşünülen yazılı ve görsel basın 1 Mart Tezkeresi öncesinde oldukça hareketli bir dönem geçirmiş, gazete ve televizyonların tezkereye karşı tutumları, Türkiye'nin Irak Savaşı sırasındaki tutumunun da habercisi olmuştur.

Irak Savaşı'nın Türkiye'de algılanmasını etkileyen unsurlar hem basının sorunu algılayış biçimini hem de kamuoyu oluşturma sürecini etkilemiştir. Bu unsurlar arasında Irak Savaşı'nın algılanışında en önemli payın Kürt sorunu etrafında oluştuğu görülmektedir. Aynı zamanda Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin başlıca iç politika tartışmalarından birini oluşturan Kürt sorunu, Irak Savaşı sırasında Misak-ı Milli³⁵⁶ ve bölgede kurulması gündeme gelen Kürt Devleti söylemleri etrafında gerçekleşmiştir. Bu algılayış biçiminde aynı zamanda açık yaşanan kriz özelliklerinden "toplumun kültürel dokusu ve etik dokusu ile ilintili olması" varsayımı ile örtüştüğü görülmektedir.

Diğer taraftan Türk kamuoyu açısından önem ve hassasiyet arz eden bir diğer konu Kuzey Irak'taki Türkmen varlığıdır. Ancak Türkmenlerin algılanışı Irak Savaşı sürecinde farklılaşmıştır. Savaştan hemen önce Musul ve Kerkük, söylemsel açıdan önemini korurken Türk basınında Türkmenlerin savaşı körüklediği imajı çiziliyordu. Radikal gazetesinin savaştan birkaç gün önce verdiği bir haberde: Kuzey Irak'a Türk

---

³⁵⁵ Chomsky göre kitle iletişim araçlarının gündemini siyasi iktidarı paylaşanlar belirler. Her ne sebeple iktidarla çatışmalı gibi görünen konulara değinilse de bunlar, sadece iktidarın uzantısı olan kitle iletişim araçlarında diğer olaylar tarafından bastırılan zayıf konulara yer verilir. Örneğin bir bakan hakkında eleştiri yapılıyorsa, bunun hemen yanında olayla hiç ilgisi olmayan başlıklar bilinçaltına seslenen propaganda söylemleri, yan anlamlar taşıyan dikkati başka yönlere çekecek söylemler dillendirilir. Bu bakımdan basın organların dili "şok görüntüler", "büyüleyici", "korkunç", muhteşem gibi duygulara hitap eden bir yöntemle yapılandırılmaktadır. İktidar kitle iletişim araçları üzerinden kamusal tartışmaları çerçevesini ve gündemini belirleyerek, bu konuları kamu gündeminden uzaklaştırma yeteneğine sahiptir. Çünkü birtakım düşünceler iktidar tarafından üzerinde fazla durulmaması gereken, bunun vatan ve milletin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek tartışmalar yaratacağı düşüncesiyle hasıraltı edilebilir. Bkz.: Noah Chomsky, **Demokrasi, Gerçek ve Hayal**, Çev: Cevdet Cerit, İstanbul, Pınar Yayınları, 2001, s.119.

³⁵⁶ Türkiye'de sivil ve askeri seçkinlerin sürekli başvurduğu kavramlardan biri olarak Misak-ı Milli'den neyin kastedildiği belirsizliğini korumaktadır. 9 Ocak 2003'te yaptığı bir açıklamada Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Misak-ı Milli sınırlarının tehlikeye girmesi halinde ve bir Kürt devleti kurulması ihtimaline karşı, parametrelerin değişebileceğini söyleyerek "*Gerekirse her türlü önlemi alır, Misak-ı Milli için savaşıyoruz.*" diye konuşmuştur. Fakat bu cümledeki Misak-ı Milli'den kastedilen açık değildir. Star Gazetesi, 10 Ocak 2003; Burada kastedilen Türkiye'nin bugünkü sınırları mıdır? Yoksa Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi içine alan gerçek Misak-ı Milli mi? Mustafa Budak, "Milli Bir Ukde: Musul Vilayeti Meselesi", Ed: Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, **Irak Dosyası**, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003, s.362.

askeri gönderilmesi planının Kürtleri dehşete düşürdüğü,³⁵⁷ Türkmen cephesinin ise kışkırtıcı açıklamalarla yangına körükle gittiği ifade ediliyordu. Türk-Amerikan Dernekleri Asamblesi'nde konuşan Türkmen cephesinin Vaşington temsilcisi Orhan Ketene, Saddam'ın İran'a sürdüğü Şii Kürtlerin Kerkük ve Musul'a yerleştirileceğini, ABD ordusunun Kürtleri durdurmayacağını, bu yüzden Türk askerinin Kuzey Irak'ta varlığının şart olduğunu söylüyordu. Ketene'nin, "*Türkiye girmezse, durum aleyhine işler. Kürt devleti kurulur. O zaman da Türkiye'nin güneydoğusunun gitmesi 15 yıl sürmez.*"³⁵⁸ ifadeleri, Türkiye'deki savaş karşıtlığının açığa çıktığı bir süreçte Türkmenlerin savaş körükleyicisi imajını destekliyordu.

Sonuç olarak, Türk kamuoyu ve kamuoyundan bağımsız olmadığı varsayılan TBMM'de büyük çoğunlukla savaşa girmeme eğilimindeydi. Hükümet, Genelkurmay ve Dışişleri ise savaşa girmeye çok istekli olmamakla birlikte ülkenin hayati çıkarlarını koruma ve ABD'yle ilişkilerinin bozulmaması baskısı altındaydılar. Diğer taraftan bu isteksizliğin geri planında ne kadar acımasız bir diktatörlük olursa olsun komşu bir ülkenin rejimini dış askeri müdahaleyle değiştirilmesine ortak olmamak gibi siyasi-ahlaki bir refleks bulunuyordu.³⁵⁹

Yapılan örnek olay incelemesi kapsamında karar mekanizması tarafından algılanan temel dış politik girdinin: Tehdit açısından, "Kuzey Irak'ta ortaya çıkabilecek bir Kürt Devleti'nin bölgede çekim etkisi yaratma olasılığının Türkiye'nin toprak bütünlüğüne tehdit olarak kabul edilmesi" ve ittifak kapasitesi açısından "ABD ile 50 yılı aşkın süredir devam eden ittifak ilişkileri baskısı"³⁶⁰ olduğu tespit edilmiştir.

---

³⁵⁷ Dışişleri Bakanı Yakış 23 Şubat'ta CNN Türk'te, "*Salı (25 Şubat) gününe dek bir anlaşmaya varıp tezkereyi Meclis'e getireceğimizi sanıyorum,*" dedi. Yakış'a göre asıl sorun para değil, siyasi ve askeri konular da çıkıyor, Musul-Kerkük ve Kürtler üzerinde düğümleniyordu. Kürtlerse Türklerin koalisyana (ve tabii ki Kuzey Irak'a) girmemesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. KDP ve KYB sözcüleri her fırsatta "*Türkler Irak'a girerse çatışma çıkar,*" diyorlardı. Hatta 1991 krizinde kendisi de Saddam'dan kaçıp Türkiye'ye sığınan KDP yöneticisi Sami Abdurrahman, "*Türk askeri Saddam'dan büyük tehlike,*" diyebiliyordu. Murat Yetkin, **Tezkere-Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, 2. basım, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2004, s.160.

³⁵⁸ **Radikal Gazetesi**, 26 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁵⁹ Bkz.: Yetkin, a.g.e., 2004.

³⁶⁰ Konuya ilişkin olarak Yetkin'in değerlendirmesi şu şekildedir: "*Neden yalnızca ABD'yle ilişkilerin öne çıkarıldığı sorulabilir. Yanıtı az çok belli: Türkiye'nin Irak Savaşı'nda ABD'ye "Hayır," demesi, başka hiçbir ülke veya ülke grubuyla ilişkilerini ciddi ölçekte etkilemedi de ondan. Almanya ve Fransa gibi bazı güçlü AB ülkelerinin 1 Mart oylaması nedeniyle Türkiye'ye düzdükleri övgülerin 2003 İlerleme Raporu üzerinde fazla olumlu bir katkısı olmadığı görüldü. Yine 1 Mart nedeniyle Türkiye'yi öven İslam ülkelerinin, 7 Ekim sonrasında Türk askerinin Irak'a gitmemesi için "Bunlar Allahsızdır,"*

Diğer taraftan aynı karar mekanizmasınınca iç politik girdi olarak ele alınan ve kendini kamuoyu baskısı olarak ortaya koyan dâhili politik görüşler, “orta güce sahip” bu karar mekanizmasında yer alan birey ve grupların “çok yüksek düzeyde stres” içerisinde karar vermelerine neden olmuştur. Sonuçta yaşanan üst seviyeli tehdit ve ABD ile ittifak ilişkilerinin yara alması pahasına dâhili politik görüşler ön plana çıkmış, meclis askeri ve dışişleri bürokrasisinin yönlendirme ve telkinlerine kulak tıkayarak 1 Mart Tezkeresi’ni red etmiştir.

4.1.3. Örnek Olay: “ABD’nin NATO’yu Dışlayarak Irak’a Karşı İcra Ettiği 2. Körfez Harekâtı Öncesinde Türkiye ile ABD Arasında Yaşanan Tezkere Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi”:

4.1.3.1. Krizin Açık Yaşanması:

1 Mart Tezkere krizi sadece Ortadoğu’nun orta ve uzun vade de politik açıdan nasıl şekilleneceği ile değil, fakat aynı zamanda Türkiye’nin uluslararası bir aktör olarak bölgede ne gibi roller üstleneceği ile de yakından ilgilidir. Dolayısıyla ABD ile ittifak ilişkisi bağlamı dışında ele almanın mümkün gözükmediği bu krizin çözümüne yönelik çabaların hangi birim tarafından, ne kadar sürdüğü, nasıl yürütüldüğü ve sonuçlandırıldığı, toplumda yaşanan kırılma ve toplumsal maliyetin boyutu krizin açık olma özelliği ile yakından ilgilidir.

Krizin teknik bakımdan çözüm sürecinde ağırlıklı olarak dışişleri ve askeri bürokratların yer aldığını müzakereleri Türkiye adına yürüten heyetin kompozisyonundan³⁶¹ anlamak mümkündür. Krizin çözümüne yönelik görüşmeler 13

---

dâhil, her türlü kampanyayı açtıklarına da tanık olduk. Oysa 1 Mart ve sonrası nedeniyle Türkiye’nin ABD’yle ilişkileri ciddi olarak etkilendi. ABD’yle ilişkilerin Türkiye’nin son 50–60 yıldır Batı dünyasının bir parçası olma çabalarında lokomotif güç olduğu saptaması da, bu alana bakmayı gerekli kılıyor. Ancak Türkiye’nin Avrupa’ya, Batı dünyasının bir üyesi olarak kabul ettirilmesi bir Amerikan projesi oldu. ABD Türkiye’den 50 yıl önce Kore’de olduğu gibi, şimdi de Irak’ta omuz omuza savaşmasını bekliyordu. Türkiye’nin tarih ve coğrafyasını fazla dikkate almadan bunu yapabileceğine inanıyordu. Türkiye’nin bugün AB üyeliğinin bekleme odasına kadar gelebilmiş olmasını kendisine borçlu olduğunu düşünüyor ve bu desteği isteme hakkını, bir müttefik olarak da kendisinde görüyordu.” Yetkin, a.g.e., 2004, ss.269-271.

³⁶¹ Ek-1, Müzakerelerdeki Türk Heyeti, Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası**, 4. baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2008, s.179.

Ocak 2003 tarihinde “Türkiye-ABD Hükümetleri Arasında Irak Harekâtına İlişkin Karşılıklı Destek ve İşbirliği Hakkında Mutabakat Muhtırası” adıyla hazırladığı belgenin Türk tarafına iletilmesiyle başlamış ve Türkiye’nin 21 Mart’ta ABD’ye sınırlı desteğini ifade eden hava sahasını açması ile son bulmuştur. Dolayısıyla krizin iki ay sürdüğünü söylemek mümkündür. Krizin Türkmen ve Kürt varlığı nedeniyle Türk toplumunun kültürel dokusuna, diğer taraftan harekâtın uluslararası meşruiyet açısından temelsiz olmasının da Türk toplumunun etik dokusu ile ilintili olması geniş halk kesiminin krize ilgi duymasına neden olmuştur. Bu duruma iktidar ve muhalefet partileri, sivil toplum örgütleri ve basın kayıtsız kalamamış, kamuoyunu kendi ideolojileri doğrultusunda yönlendirme çabası içine girmişlerdir.

Süreç içerisinde toplumda kırıma ve kutuplaşma kendini göstermiş, toplumsal maliyetin büyüklüğü AKP hükümeti ve milletvekillerini 9 Mart Siirt seçimlerinde olası bir siyasi taban kaybı endişesine sevk etmiş, hükümette alınacak kararın sorumluluğunu özellikle asker ile paylaşma eğilimi ortaya çıkmıştır. Yaşanan yüksek seviyeli stres, karar mekanizmasının içinde bulunduğu psikolojik çevreyi olumsuz etkileyerek müzakere sürecinin diplomasi araçlarının kullanımı açısından verimli geçmesini engellemiştir. Bu psikolojik çevre içerisinde AKP hükümeti alan uzmanlığından uzaklaşmış, karar mekanizması risk almaktansa statükoyu koruma ve toplum isteğini yeğleme eğilimine girmiş ve netice olarak krizi sağlıklı bir biçimde yönetememiştir. Kriz tipolojisine ilişkin nihai bir değerlendirme yapacak olursak, ifade edilen bu genel kriz tablosu bize krizin açık yaşandığını işaret etmektedir.

4.1.3.2. İkinci Körfez Harekâtı Öncesi Yaşanan Gelişmeler:

ABD ve koalisyon güçlerini 2. Körfez Harekâtı’na götüren süreç, BM Genel Sekreteri’nin Bağdat hükümetini silah denetçilerinin Irak’a geri dönmeleri konusunda 2002 başından yıl ortasına kadar süren ikna çalışmalarından bir sonuç alamaması üzerine hız kazanmıştır. BM 8 Kasım 2002’de aldığı 1441 sayılı kararla³⁶² Irak’ı koşulsuz işbirliğine çağırmakta, ayrıca bu işbirliğini de bir takvime bağlamaktaydı. Irak yönetimi 7 Aralık’ta elindeki kitle imha silahlarının dökümünü BM’ye sunmuşsa

---

³⁶² 1441 Sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının tam metni için Bkz.: (çevrimiçi) (<http://ods.dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>), 14 Ekim 2008.

da söz konusu liste Amerikan yönetimi tarafından yeterli görülmemiştir. ABD ve İngiltere'nin dışında başta daimi üyeler Fransa, Almanya, Rusya ve Çin olmak üzere diğer Güvenlik Konseyi üyeleri bu aşamada güç kullanılmasından kaçınılmasını isterken, denetim için Irak'a süre verilmesi gereği üzerinde durmuşlardır.³⁶³ Bununla beraber, Avrupa ülkelerinden başta İspanya, İtalya, Danimarka, Portekiz, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, ABD ve İngiltere'nin yanında yer almıştır. Diğer taraftan Fransa, Almanya ve Belçika'nın yanı sıra, İsrail hariç tüm Orta Doğu ve İslam ülkeleri Amerika'nın tek taraflı güç kullanma isteğine karşı çıkmıştır. Türkiye ve Endonezya da açıkça karşı çıkan ülkeler arasında yer almıştır. 114 ülkenin katıldığı ve Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da 2002 Şubat'ında yapılan Bağlantısızlar Zirve toplantısında da, Irak'ın 1441 sayılı karara uyması istenirken, ABD'nin tek taraflı güç kullanmasına karşı ortak tavır belirlendi.³⁶⁴ Ancak tüm bu gelişmelere karşı Irak krizinin en önemli dönüm noktalarından birisi 11 Ekim'de yaşandı. ABD Kongresi, Başkan George W. Bush'a BM desteği beklemeden savaş ilan etme yetkisi verdi. 12 Ekim 2002'de ABD, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bütün NATO müttefiklerine muhtemel bir Irak harekâtındaki beklentilerini içeren mesajlar iletmeye başladı. Türkiye'ye gönderilen mesaj yine siyasi kanallardan değil, askeri kanallardan gelmişti.³⁶⁵

Dünya kamuoyunda ABD karşıtı duyguları ateşleyen gelişme, 1441 sayılı BM kararı paralelinde BM'nin Irak ile ilgili Silah Denetim Komisyonu (UNMOVIC) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar sonunda Blix ve Baradai tarafından 14 Şubat 2003'te sunulan ikinci rapor oldu.³⁶⁶ Irak'ın

---

³⁶³ Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın, Güvenlik Konseyi üyeleri başta olmak üzere dünya kamuoyunu etkilemek için 6 Şubat'ta BM'de sunduğu kanıtlar tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Sonradan kamuoyuna açıklamak zorunda kaldıkları gibi aslında rapor ve belge diye sunulanların hepsi hayal ürünüydü. Dolayısıyla ABD yönetimi beklediği destek bir yana uluslararası kamuoyunu daha da karşısına almıştır. "A Policy of Evasion and Deception", (çevrimiçi) (http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/transcripts/powelltext_020503.html), 14 Ekim 2008.

³⁶⁴ Bütün bunlara rağmen ABD'nin bölgeye sevk ettiği asker sayısı hızla artmakta ve tarih 14 Şubatı gösterirken sayının 150,000'i geçtiği belirtilmekteydi. Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 3. baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s.597.

³⁶⁵ Yetkin, a.g.e., 2004, s.83.

³⁶⁶ 27 Ocak'ta açıklanan ilk BM raporu ikinci rapora göre daha belirsizdi. Rapor ne "*Irak'ta silah yok*," beklentisi içinde olanları, ne de "*Silah var, vurulabilir*." sonucunu bekleyenleri tatmin etti. Yetkin, a.g.e., 2004, s. 140.

işbirliği konusunda istekli olduğunu belirten Blix, 60 ülkeden 225 görevliden oluşan denetim heyetiyle (bunların 100'ü UNMOVIC, 15'i IAEA gözlemcisi, 50'si hava mürettebatı, 60'ı yardımcı görevli) 300'den fazla tesiste önceden haber verilmeden 400'den fazla denetim gerçekleştirildiğini anlattı. Blix, henüz kitle imha silahlarıyla ilgili bir bulguya, dolayısıyla ABD'nin olası Irak işgalini haklı kılacak bir kanıt ulaşılamadığını ifade ederken, Powell'ın sunduğu bilgilerin güvenilirliğine yönelik de kuşklarını ortaya koymaktaydı. El Baradai de Irak'ta yasaklanmış nükleer faaliyetler olduğu yönünde hiçbir kanıt bulunamadığını, bununla beraber halen bazı konuların araştırıldığını, Irak'taki denetimlerin genişletilmesi ve daha fazla denetçi gönderilmesi gerektiğini ifade ederken, Irak yönetiminin kitle imha silahlarının üretiminin ve ticaretinin yasaklanmasını öngören kararının da önemli bir adım olduğunu belirtmekteydi.³⁶⁷ Blix ve Baradai'nin raporlarını açıklamalarından sonra Güvenlik Konseyi toplantısında söz alan Fransa, Çin, Rusya ve Suriye Dışişleri Bakanları denetimlerin sürmesini istediler. Powel ise Irak'ın tam anlamıyla işbirliği yapmaktan kaçındığını ileri sürerek, Irak'ın zaman geçirmeden silahsızlanmaması halinde ciddi sonuçlara katlanmasını öngören yeni bir kararın alınmasını istedi. Bu çerçevede 24 Şubat'ta ABD, İngiltere ve İspanya'nın hazırladığı bir karar tasarısı Güvenlik Konseyi'nde tartışıldıysa da, gerekli çoğunluğu sağlayamayacağı anlaşıldığından oylamaya geçilmemiştir.³⁶⁸ Bu gelişmeler daha sonra görüleceği üzere 1 Mart Tezkere'sine giden süreç öncesinde Türk kamuoyu ve milletvekilleri nezninde ABD'nin Türkiye'yi ortak etmek istediği harekâtın haklılığına ve meşruiyetine ciddi gölge düşürmüştü ve çok tartışılmıştır.

BM'lerde aradığı hukuki meşruiyet zeminini bulamayacağını anlayan ABD, 2002'den başlayarak Türkiye'den destek talebinde bulunmaya başlamış³⁶⁹ ve söz

---

³⁶⁷ “Blix Report To U.N.”, February 14 2003, (çevrimiçi) (http://cbsnewyork.com/terror/terror_story_045141449.html), 14 Ekim 2008.

³⁶⁸ Bkz.: “U.S., U.K. and Spain to Introduce New Iraq Resolution”, (çevrimiçi) (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A58746-2003-Feb24.html>), 15 Ekim 2008.

³⁶⁹ Ashında ABD'nin destek talebi bundan çok önce gelmişti: 6 Kasım 1998 Cuma günü Çankaya Köşkü'nün kırmızı kabul salonunda, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Milli Savunma Bakanı İsmet Sezgin, MSB Müsteşarı Korgeneral Şener Eruygur, Dışişleri'nden Ortadoğu uzmanı müsteşar yardımcısı Büyükelçi Uğur Ziyal, ABD Savunma Bakanı William Cohen, ABD Ankara Büyükelçisi Mark Parris, ABD'nin Körfez Bölgesi'nden sorumlu Merkezi Kuvvetler (CENTCOM) Komutanı Orgeneral Anthony Zinni, Türkiye'deki Amerikan birliklerinin bağlı bulunduğu Amerikan Avrupa Kuvvetler (EUCOM) Komutanı Orgeneral Wesley Clark'ın katılımıyla icra edilen toplantıda,

konusu taleplerini³⁷⁰ 13 Ocak 2003 tarihinde “Türkiye-ABD Hükümetleri Arasında Irak Harekâtına İlişkin Karşılıklı Destek ve İşbirliği Hakkında Mutabakat Muhtırası” adıyla hazırladığı belge ile Türkiye’ye bildirmiştir. ABD tarafından hazırlanan bu belge Irak harekâtına katılmak amacıyla Türkiye’ye konuşlandırılacak ABD birliklerinin faaliyetlerinin tabi olacağı ilke ve esaslarla ilgiliydi. Bu belgeye göre: ABD askeri birlik, uçak ve savaş gemisi sayısı belirtmeden, on iki havaalanı (Afyon, Adana, Batman, Çorlu, Diyarbakır, Erhaç/Malatya, Erzurum, İncirlik, Mardin, Muş, Oğuzeli/Gaziantep ve Sabiha Gökçen) ile dört limanı (İskenderun, Mersin, Taşucu ve İzmir) askeri harekât amacıyla kullanmak istiyordu. Bu taleplerin yanı sıra Irak’ın işgaline kuzeyden katılacak ABD kara birliklerinin takviye ve lojistik desteği amacıyla şu bölgelerde konuşlanmayı talep ediyordu:

- Mardin civarında lojistik destek bölgesi.
- Midyat civarında taktik toplanma bölgesi.
- Kolordu destek alanı olarak Silopi civarında bir bölge.
- Güneydoğu’da manevra alanı olarak kullanılacak bir bölge.

Bu belgede dikkati çeken esas nokta, harekâtın NATO harekâtı olmamasına rağmen ABD’nin kendi personeli için iki ülke arasında daha önce imzalanmış teknik düzenlemeler ile NATO bünyesinde yer alan anlaşmaların uygulanması talebiydi. Bunun anlamı, ABD askeri güçlerine hukuki ve cezai dokunulmazlık ile vergi ve gümrük muafiyeti tanınması, Türkiye’de icra edeceği tüm faaliyetleri için açık çek verilmesiydi.³⁷¹

Söz konusu belgenin müzakere edildiği 31 Ocak’ta gerçekleştirilen MGK toplantısı 1 Mart tezkeresinin reddinden sonra çok tartışılacak askeri ve dışışleri bürokrasisinin tezkereye destek verip vermediği konusu açısından büyük önem arz etmektedir. Toplantıda Dışışleri’nin sunumunu Müsteşar Uğur Ziyal, askeri kanadın sunumunu da Genelkurmay Harekât Başkanı Korgeneral Köksal Karabay yapmıştır. Dışışleri değerlendirmesinde Irak sunumu şu başlıklar altında ele alınmıştır:

ABD’nin Irak’a askeri müdahalede bulunabileceği, müdahalenin Saddam Hüseyin ve Baas rejimini devirmeyi amaçladığı ve bu müdahalede Türkiye’nin aktif desteğinin beklendiği Ankara’ya ilk kez resmen söylendi. Yetkin, a.g.e., 2004, ss.12-14.

³⁷⁰ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.25.

³⁷¹ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.17.

- Zaman ve seçenekler daralıyor. Karar için beklenecek iki tarih kaldı. Biri, 5 Şubat'ta ABD tarafından BM Genel Kurulu'na sunulacağı bildirilen Irak kanıtları. Diğeri de BM Silah Denetçileri Başkanı Hans Blix'in açıklayacağı ikinci rapor.

- ABD ve İngiltere'nin bölgeye asker yığınağı devam ediyor. Sekiz Avrupa ülkesinin ABD'ye destek açıklaması, AB'nin Irak konusunda bölündüğünü gösterdi. Aynı bölünme Türkiye'nin başvurmayı planladığı NATO'da da görülebilir.

- Türk kamuoyu Irak konusunun daha çok askeri yanına ilgi gösteriyor. Oysa ABD'yle görüşmelerde askeri, siyasi ve ekonomik konular bir paket halinde düşünülmeli. Askeri boyut geçici; ancak siyasi ve ekonomik boyutlar kalıcı etkiye sahiptir.

- Ankara Irak'ta iyi bir komşu istiyor. Bölgede demokratik ve üniter yapıda devletlerin çoğalması Türkiye'nin çıkarına. Irak ne pahasına olursa olsun parçalanmamalı. Irak petroleri de, savaş sonrası kurulacak merkezi yapının kontrolünde olmalı ve Irak halkının ortak malı olarak kalmalıdır.

Aynı toplantıda Genelkurmay temsilcisi tarafından yapılan sunumunda ise şu başlıklar öne çıkmıştır:

- Türkiye'nin muhtemel bir savaştan en az hasarla çıkabilmesi için göçü Irak topraklarında karşılaması zorunlu. Bölgedeki Kürt grupların çatışma ortamının doğuracağı fırsatları kullanmasının engellenmesi ve Türkmenlerin korunması için Irakta ciddi miktarda Türk askeri varlığı gerekiyor. Bu sayı, ABD taleplerine bağlı olarak 80 bine dek çıkabilir.

- TSK savaş durumuna hazırlıksız yakalanmamak için sınır bölgesine takviye yapmaya başladı. Kara birliklerinin hazırlığı Malatya'daki İkinci Ordu, hava birliklerinin de Diyarbakır'daki İkinci Hava Kuvveti Komutanlığına koordine ediliyor. Bazı üslerin kapasite artırımı için de ABD ve NATO'yla temaslar yürütülüyor.

- Türk askeri Kuzey Irak'ta en az 30–40 kilometre derinliğinde, sınıra paralel bir kuşağı kontrol altında tutmalı. Göçmen kontrolü asıl hedef olduğu için Kara Kuvvetleri'nin yanı sıra, Irak'ta Jandarma birlikleri de görev yapmalı. Türk birlikleri, PKK ile karşılaşma durumu dışında kendilerine saldırı olmadıkça çatışmaya girmemeli.

Her iki kanadın değerlendirmesi benzer vurguları içermektedir. Dışışleri ve askeri bürokratların kuvvetle ve müştereken verdiği mesaj netti; Türkiye, Irak'a yönelik askeri harekâttan askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan en az zararla çıkması için ABD liderliğindeki koalisyonda yer almalıdır. Bu hava toplantı sonrasındaki basın bildirisine de yansdı. Bildiride, MGK'nın Anayasa'nın 92. maddesinin işletilmesi konusunda hükümete tavsiyede bulunduğu açıkça ve ilk kez duyuruluyordu.

1 Şubat 2003 tarihindeki gazetelere bir gün önce yapılan söz konusu MGK toplantısı ve Irak asker gönderme tartışması damgasını vursa da aynı haberin yazılı basın tarafından farklı yönleri ile ele alındığı görülmektedir. Hürriyet gazetesi, "MGK'dan savaşa hazır ol tavsiyesi" başlıklı haberinde şu ifadelere yer vermiştir: "MGK dün yaptığı 6,5 saatlik kritik toplantıdan sonra hükümete yurtdışına asker gönderip, Türkiye'ye asker kabul etme yetkisini TBMM'den almasını önerdi. Bu tavsiye kararı hükümetin Kuzey Irak'a Türk askeri gönderme ve Türkiye'ye ABD askeri gelmesine ilişkin kararın TBMM'nin aynı oturumunda tek oylamayla alınmasını sağlayacak. Milli Güvenlik Kurulu'nun ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi öncesinde yaptığı son toplantısında, savaş kaçınılmazsa tabii ki varız kararı çıktı. MGK, hükümete askeri önlemlere işlerlik kazandırılmasına yönelik takvim belirleyerek, TBMM'den karar alması tavsiyesinde bulundu. Hükümet, silah denetçilerini 14 Şubat'ta BM Güvenlik Konseyine raporlarını sunmasını bekleyecek ve ardından Kuzey Irak'a Türk askeri gönderme ve Türkiye'ye ABD askeri gelmesine ilişkin kararı tek metin halinde TBMM'ne getirecek. Böylece Hükümet iki kararın TBMM'nin aynı oturumunda tek oylamayla alınmasını sağlayarak, muhalifleri bertaraf etmeyi planlıyor. MGK toplantısı öncesinde Amerikan askeri makamlarıyla muhtelif defalar görüşen askerler, Türkiye'nin ABD'nin Irak operasyonuna katkısının ne olacağı konusunda yaklaşık yedi maddelik bir seçenekler dizisi hazırlamıştı. Askeri kanadın MGK toplantısında bu seçenekler hakkında hükümete bilgi vererek, seçenekler arasında biri üzerinden karar alması beklentisini ifade ettiği öğrenildi. Askerler; bu çerçevede Amerika'ya askeri kolaylık sağlanacaksa Anayasa'nın 92. maddesi çerçevesinde tezkerenin TBMM'den bir an önce karar çıkarılması yönünde

*görüşlerini de belirtir.*³⁷² Görüldüğü gibi Hürriyet gazetesi haberinde, savaşın kapıda olduğu vurgusunu yapıp “*Savaş kaçınılmazsa tabii ki varız*” şeklinde bir vurgulama yapmaktan çekinmemiştir. Yine Kuzey Irak’a asker gönderme kararı ile Türkiye’ye ABD askerinin gelmesi kararının aynı pakette meclise sunulmasına ilişkin olarak muhaliflerin bertaraf edileceği yorumu yapılmıştır.

Yeni Şafak gazetesinde ise aynı haber “*Ateş topu Meclis’te*” başlığıyla verilmiştir. Haberde şu ifadeler yer almıştır. “*ABD’nin olası Irak harekâtı ve Kıbrıs sorununun ele alındığı Milli Güvenlik Kurulu toplantısı dün gerçekleştirildi. Toplantının ardından yayınlanan bildiri de barışçıl yolların denemeye devam edilmesi vurgulanırken, buna karşın istenmeyen olası gelişmeler ışığında TBMM’den gerekli yasallık koşulunun çıkarılması tavsiye edildi.*”³⁷³ Yeni Şafak, yorumdan kaçınarak verdiği haberde, barışçıl yolların denenmesini ön plana çıkararak, Hürriyet gazetesinden farklı olarak “ateş topu” başlığı ile savaş karşıtı bir tutum takınmıştır.

Radikal gazetesi ise aynı haberi çok daha kesin çizgiler içinde yorumsuz aktarmayı tercih etmiştir. “*Irak’ta ABD’ye Aktif Destek*”, başlıklı haberde şu ifadelere yer verilmiştir. “*Türkiye diplomatik girişimlerden sonuç alınamazsa ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonla aktif destek verecek. Göçün önlenmesi ve istikrar için Irak’a caydırıcı olabilecek büyüklükte bir güç girecek. Dün toplanan Milli Güvenlik Kurulu, Türkiye’nin önümüzdeki dönemde Irak ve Kıbrıs krizleri konusunda izlemesi gereken politikaların çerçevesini belirleyerek kararı hükümete bıraktı. Toplantı kaynaklarından alınan bilgilere göre, Irak’ta siyasi girişimler sonuç getirmezse Türkiye ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonla aktif destek verecek. Göçmen kontrolü ve bölge istikrarı açısından Irak’a girecek. Türk askeri, kendisine saldırı gelmedikçe çatışmaya girmeyecek. Dışişleri ve Genelkurmay, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında toplanan kurula ayrıntılı Irak ve Kıbrıs brifingleri verdi. Dışişleri brifinginde ağırlık siyasi, Genelkurmay brifinginde ise askeri çerçevede çizilmesi üzerine yoğunlaştı. Irak şu başlıklar altında ele alındı:*

- *Irak krizinde diplomasi devam ediyor. Ancak seçenekler de; zaman da daralıyor. Önümüzde iki kritik tarih kaldı. Biri, 5 Şubat’ta ABD tarafından Birleşmiş*

---

³⁷² **Hürriyet**, 1 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁷³ **Yeni Şafak**, 1 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Milletler'e sunulacağı açıklanan Irak kanıtları. Diğer de BM Silah Denetçilerinin Başkanı Hans Blix'in BM'ye sunacağı ikinci rapor.

- *ABD ve İngiltere'nin bölgeye askeri yığınağı devam ediyor. Sekiz Avrupa ülkesinin ABD'ye destek açıklaması yapması AB'nin bu konuda bölündüğünü gösterdi. Aynı bölünme, Türkiye'nin başvurmayı planladığı NATO'da da söz konusu olabilir.*

- *Türk kamuoyu, Irak konusunun daha çok askeri yanına ilgi gösteriyor. Oysa ABD ile görüşmeler askeri boyutun yanı sıra ekonomik ve siyasi bir paket halinde. Askeri boyut geçici olacak, ancak siyasi ve ekonomik boyut daha uzun süreleri kapsıyor.*³⁷⁴

Hürriyet'in haberinde asker gönderme ve kabul etme kararına yönelik bir an önce harekete geçilmesine ilişkin açık bir ima bulunmakta iken Yeni Şafak ve Radikal gazeteleri konuya daha temkinli yaklaşmayı tercih etmişlerdir. Bir diğer dikkat çekici husus ise Hürriyet ve Yeni Şafak askeri harekât öznesi olarak ABD'yi gösterirken, Radikal ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonu özne olarak kullanarak, uluslararası meşruiyete gönderme yapmaktadır. Hürriyet'in 1 Şubat 2003 tarihinde yayınlanan sayısı da sorunun ilk kez gündeme açık olarak gelip, ima yoluyla bunalımın yaygınlaştırılmasına örnek gösterilebilir.³⁷⁵ Diğer taraftan Yeni Şafak'ın MGK toplantısı haberinde oldukça dolaylı bir anlatıma yer verilerek, olası bir savaşın getireceği yıkıma dikkat çekilmiş ve net bir biçimde savaş karşıtı bir tavır takınılmıştır. Radikal ise MGK toplantısından çıkan kararı diğer iki gazeteye göre tarafsız bir biçimde ele alarak, diplomasi seçeneğini ön plana çıkarmıştır. Sonuç olarak dışişleri ve askeri bürokrasinin hükümete ABD'ye istediği desteğin verilmesi yönünde tavsiyede bulunduğu görülmektedir.

1 Mart Tezkere Krizi'ndeki toplumsal kırılmanın başlangıcı diyebileceğimiz tarih 1 Şubat'tır. Söz konusu tarihteki gazete haberleri açık yaşanan krizlerin en belirgin özelliği olarak ifade edebileceğimiz, medyanın kendi ideolojisi doğrultusunda kamuoyu oluşturma adına yaptığı manipülasyon ve yorumlara açık bir örnek olarak verilebilir. Türk toplumundaki ABD'nin yanında yer alma veya almama şeklinde baş

---

³⁷⁴ **Radikal**, 1 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁷⁵ Keane'ye göre basın organları, yurttaşlar arasındaki bunalım duygusunu kolektifleştirerek, bunalımın tedavisi için sıkı önlemler alınması gerektiği yolundaki resmi iddiaları yayarak, örtük bunalımın açık bunalım haline dönüştürülmesini sağlamaktadır. Bkz.: Keane, a.g.e., 1999.

gösteren ikilem ve kırılma da bu tarihten sonra netleşmiştir. Yukarıda ifade edilen üç gazetenin “asker gönderme”, “asker göndermeme” ve “diplomasi” seçeneklerini ön plana çıkarması bu tarihten sonra düzenlenen çeşitli anketlere de ilham kaynağı olmuştur.³⁷⁶

Aslında toplumda ortaya çıkan bu ikilemin izlerini karar mekanizmasının parçası olan hükümette de görmek mümkündür. Bilindiği üzere 1 Mart Tezkeresi Meclis'ten geçmiş olsaydı bile bu ABD'ye otomatik olarak harekete geçme izni vermiş olmuyordu. Zira Meclis bununla sadece yetkisini belirli bir süreyle, örneğin altı ay boyunca Anayasa'nın 92. ve 117. maddeleri uyarınca hükümete devretmiş oluyordu. Bu yetkiyi kullanıp kullanmamak hükümete bağlıydı. Müzakerelerin hararetili bir şekilde devam ettiği bir süreçte hükümetin eline tezkere ile yetkiyi alması, aslında hükümetin ABD karşısında pazarlık gücünü artıracak diplomatik bir koz olarak görülebilmesine rağmen AKP hükümeti bu yolu tercih etmemiştir. Hatta tezkereyi ikiye bölerek iç ve dış baskılar karşısında zaman kazanmaya dahi çalışmıştır. Günümüzden yakın geçmişe bakınca tezkereyi tek parça olarak Meclis'e getirmek ve bunu 7 Şubat'ta başlayacak Kurban Bayramı tatili öncesinde, milletvekilleri seçim bölgelerine gitmeden yapmak hükümet açısından en mantıklı yol olarak gözükiyordu. Zaten muhalifleri bertaraf etmek için tezkerenin tek parça halinde Meclise getirileceği yorumu 1 Şubat tarihli Hürriyet gazetesinde yapılmıştı. Ancak AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan il başkanları toplantısında yaptığı konuşmada, *“Eğer savaş kaçınılmaz olursa, Türkiye'yi en az kayıpla bu işten çıkarma noktasına getirmenin çalışmalarını yapıyoruz. Ancak her ihtimale karşı Irak konusunda bu hafta içinde TBMM'ye bir tezkere gönderilecek. Bayramdan sonra da ikinci tezkere verilecek”* diyordu.

Görüldüğü üzere açık yaşanan tezkere krizi kendini hem kurumsallaşmış görüşler, hemde karar mekanizmasında artan stres seviyesi olarak göstermesi sonucunda süreç içerisinde iç politik girdi dış politik girdiye nazaran ön plana çıkarken, görülen bir başka olgu karar mekanizmasının genişlemesi olmuştur. Hükümet müzakere süresince karar mekanizmasına sadece dışişleri ve askeri

---

³⁷⁶ “Türkiye Seçimleri” isimli bir sitenin 1 Mart tezkeresi öncesi düzenlediği ve 48348 kişinin katıldığı bir ankette sorulan soruya bağlı üç cevap dikkat çekiçi bulunmuştur. “Türkiye Kuzey Irak’a girsin mi?” sorusuna katılımcıların % 64,55’i “girsin”, % 19,91’i “girmesin” ve “% 15,53’ü “diplomasi ile çözülsün” cevabı vermiştir. (çevrimiçi) (<http://www.turkiyeseçimleri.com>), 07 Şubat 2009.

bürokrasiyi katmakla kalmamış, o dönemde henüz milletvekili dolayısıyla başbakan olmayan Erdoğan AKP Genel Başkanı sıfatı ile sürece kendi yakın çevresi ile birlikte müdahil olmuştur. Anayasa gereği son kertede Meclisinde karar verici temel merci olarak sürece etkin bir biçimde dâhil olması da bu varsayımın geçerliliğini destekler niteliktedir.

AKP Hükümeti'nin savaşı engellemek savıyla yaptığı tüm girişimler, bir bakıma karar anını geciktirmek ve sorumluluğu genç bir hükümet olarak tek başına yüklenmemek olarak okunabilir. Bu girişimler kapsamında hükümet sadece dâhili aktörleri sürece dâhil etmekle kalmamış, karar mekanizmasına bölge ülkelerini katma çabası içine girmiştir. Kendi kamuoylarına "*Biz savaşı önlemek için elimizden geleni yaptık*" diyebilmeleri amacı ile Başbakan Gül'ün önyak olması sonucu bölge ülkelerinin katılımıyla 23 Ocak'ta İstanbul'da toplanan zirve bu girişimlere örnek olarak verilebilir. Parlak sözlere ve karşılıklı övgülere karşın bu toplantının, Irak'a BM'yle işbirliği çağrısı, ABD'ye de Filistin'i İsrail'e ezdirmeme çağrısı yapılması dışında bir sonucu olmamıştır. Dışişleri bakanları toplantısını takiben bir de devlet ve hükümet başkanları toplantısı yapılması fikri ise Arap ülkelerinin kendi içindeki liderlik mücadelesi nedeniyle hayata bulamamıştır.³⁷⁷

4.1.3.3. Müzakere Süreci:

Türkiye'nin Irak'a yönelik bir askeri harekâta destek vermesiyle bağlantılı olarak iki ülke arasında askeri, siyasi ve ekonomik konularda 2003 yılının Ocak ve Şubat aylarında kapsamlı müzakereler yapılmış,³⁷⁸ siyasi ve hukuki bağlayıcılığı olan üç belge üzerinde anlaşmaya varılmıştır.³⁷⁹ Varılan anlaşmaya istinaden 3 Kasım 2002 seçimleriyle iktidara gelen AKP hükümeti ABD Silahlı Kuvvetleri'nin

---

³⁷⁷ Bkz.: Yetkin, a.g.e., 2004.

³⁷⁸ Bu sürecin son aşamasında ABD kuzey cephesi için 23.788 askerinin Habur sınır kapısı üzerinden Irak'a geçmesi, 15.817'si kara kuvveti, 17.415'i hava kuvveti, 800'ü deniz kuvveti ve 3.710 özel kuvvetler mensubu 37.742 askeri personelinin geriye destek amacıyla Türkiye'de konuşlandırılması, Türkiye'deki bazı liman ve havaalanlarının hareket amaçlı kullanılması için Türkiye'ye başvurmuştur. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.18.

³⁷⁹ Bu sürecin başlangıcı ise şöyle idi: Genelkurmay temsilcilerinin verdiği bilgilere göre, Türkiye'yle yakın işbirliği yapmak isteyen ABD'yle ilk görüşmeler 7 Ekim'de başlamış, 19 Kasım'da ilk yazılı talep ulaşılmış, 16 Aralık'ta ise ikinci bir liste verilmişti. 6 Ocak'ta Genelkurmay Başkanlığı tarafından TBMM Dışişleri Komisyonu'na verilen ayrıntılı bilgilendirme Genelkurmay Planlama-Harekât Daire Başkanı Tümgeneral Bekir Kalyoncu, Kıbrıs bölümünü de Genelkurmay'ın Yunanistan-Kıbrıs Daire Başkanı Tuğamiral Kadir Sağdıç üstlenmişti. Yetkin, a.g.e., 2004, s.128.

Türkiye'ye kabulü ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a gönderilmesi için Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca 25 Şubat 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden yetki talebinde bulunmuştur. Bu talep, Mart 2003 günü yaptığı gizli oturumda TBMM tarafından görüşülerek, red edilmiştir.³⁸⁰

ABD heyetiyle müzakereler, Türk tarafının taslağı esas alınarak 1 Şubat 2003 günü başlamış ve yirmi yedi gün sürmüştür. ABD taleplerinin somutlaştırılmış son şekli³⁸¹ 21 Aralık 2002 günü ABD büyükelçisi tarafından bizzat Başbakan Abdullah Gül'e sunulmuştur.³⁸² Büyükelçi Pearson'un ABD Başkanı Bush'un sözlü mesajı şeklinde başbakana ilettiği hususlar ve kapsamlı taleplerin ana başlıkları şunlar olmuştur: ABD gerekirse Irak'ı zorla silahsızlandırmaya karardır. Uluslararası camia bunu Saddam'a somut olarak göstermelidir. Bu amaçla askeri harekât planlamasına başlanması Irak üzerindeki baskının artırılması için gereklidir. ABD, Türkiye'nin bu askeri harekâtı desteklemesini ya da fiilen katılmasını istemektedir. Bu kapsamda Türkiye'den beklentiler şunlardır:³⁸³

- ABD ve koalisyon güçlerine Türk topraklarını ve hava sahasını kullanma hakkı verilmesi.
- Türkiye üzerinden Irak'a geçecek 40.000'i aşkın bir kara gücünün kabulü ve buna eşdeğer mevcutlu bir gücün Irak'taki birliklere lojistik destek sağlamak amacıyla geçici olarak Türk topraklarında konuşlandırılması.

---

³⁸⁰ Bölükbaşı kitabında, konuya ilişkin olarak Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında ve TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihli gizli oturumunda cereyan edenlere yasalar gereği temas edilemediğini ifade etmekte birlikte, bu eksikliğin 1 Mart sürecine ilişkin geriye dönük değerlendirmeleri etkileyecek bir yönü olmadığını ifade etmektedir. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.17.

³⁸¹ Ancak bu konudaki ilk talep Dışişlerine değil askere yapılmış ve Genelkurmay'ın bu mesaja ilk tepkisi ise hayli dikkat çekicidir; “*Bu tepki "Neden bizden istiyorlar?" oldu. Wolfowitz ve Grossman'ın Temmuzdaki ziyaretlerinden bu yana süren temaslarda hem diplomatik hem de askeri yetkililerin her fırsatta vurguladığı bir husus vardı. O da, ülkeye asker kabul etme konusundaki yetkili makamın, Genelkurmay, hükümet ya da Cumhurbaşkanlığı değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğuydu. Anayasa'nın 92. maddesi bunu öngörüyordu. Dolayısıyla askeri konulardaki talebin, Meclis'e bu teklifi götürecektir hükümete yapılması gerekiyordu. Hükümet adına da bu talebin Dışişleri Bakanlığıyla yapılması uygun yoldu. Amerikalıların bu zorunluluğu bile bile Genelkurmay'a başvurması, zaten gelip geçici olan hükümetler yerine Türk-Amerikan ilişkilerinin asıl zeminini oluşturan askeri bağlantıları mı muhatap kabul ettiklerini gösteriyordu?*”. Bu duruma ilişkin olarak şu değerlendirme yapılabilir; gerekçesi ne olursa olsun, kritik bir dönemde, kritik bir ilişki daha baştan yanlış kuruluyordu. Yetkin, a.g.e., 2004, s.80.

³⁸² Bölükbaşı, a.g.e., s.28.

³⁸³ Türkiye ABD'nin bu taleplerini dönemin ABD Büyükelçisi Marc Grossman'ın 27–28 Aralık 2002 tarihlerinde Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında cevaplandırmıştır. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.29.

- Türkiye'deki altı havaalanına askeri harekâta katılacak takriben 275 uçağın konuşlandırılması.
- Silopi'de ileri harekât üssü, Mardin'de yakıt ve cephane depoları kurulması.
- Mersin, İskenderun ve Taşucu limanlarının ABD birliklerinin indirme limanı olarak kullanılması.
- Bu birliklerin Türkiye'de kalacağı bölgelerdeki inşaat çalışmaları için 3.500 personelin önceden Türkiye'ye gelmesi. Bu amaçla keşif faaliyetlerine başlanması.
- 600 kişilik özel kuvvetler birliğinin sivil kıyafetlerle Kuzey Irak'a geçmesi ve İncirlik'ten U-2 istihbarat uçuşları yapılması.
- Kuzey Irak'taki muhalif gruplara CIA tarafından silah dağıtılması.

ABD'nin bu taleplerine karşı Türkiye kuzeyden kara harekâtına ilke temelinde karşı olduğu cevabını vermiş, bunun yerine 40.000 askerin Türkiye üzerinden Irak'a geçmesi yerine yaklaşık 5.000 askerden oluşan iki tugaylık bir kara kuvvetinin Türkiye hava sahası kullanılarak uçarbirlik harekâtıyla Kuzey Irak'a intikali üzerinde düşünülmesini önermiştir.³⁸⁴

Ancak ABD'nin ısrarlı tutumu sonucu hükümet ile askeri makamlar arasında istişareler yapılmış ve Türkiye'nin Irak harekâtına desteği konusunda ABD'yle Ocak 2003 sonunda şu esaslar üzerinde anlayış birliği oluşmuştur.³⁸⁵ Kuzey seçeneği çerçevesinde Türkiye'den Kuzey Irak'a geçecek ve Türkiye'de bulunacak ABD kuvvetleri:

- Üs, liman ve tesislerde inşaat ve altyapı çalışmaları için gelecek ABD istikrar personeli: 3.497
  - Irak harekâtına lojistik destek amacıyla Türk topraklarında konuşlandırılacak ABD kuvvetlerinin toplam sayısı: 37.742
- Kara kuvvetleri personeli: 15.817

³⁸⁴ 1 Mart sürecinde yaşanan bütün gerginliklerden sonra ABD'nin 3 Ocak 2003'te masaya getirdiği bu görüş fiiliyata geçmiş ve 26 Mart 2003'ten itibaren ABD 173. Hava İndirme Tugayı Türk hava sahasını kullanarak Kuzey Irak' a inmiştir. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.30.

³⁸⁵ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.31.

- Hava kuvvetleri personeli: 17.415
- Deniz kuvvetleri personeli: 800
- Özel kuvvetler personeli: 3.710
- Kuzey Irak'a geçecek ABD muharip unsurlarının toplam sayısı: 23.784
  - İskenderun ve Mersin limanlarına indirildikten sonra, karayolu ve demiryolundan intikalle 12 ila 15 günde Kuzey Irak'a geçirilmesi öngörülen ABD kuvvetleri üç takviyeli tugay ile muharebe destek hizmet unsurlarından oluşacaktır.
- Hava harekâtı çerçevesinde Türkiye'de konuşlanacak uçaklar ve Türk hava sahasının kullanılması:
  - Muharip uçak ve helikopterler İncirlik, Diyarbakır, Batman ve Muş'ta konuşlanacaktır.
  - Destek uçak ve helikopterleri ile diğer uçaklar Çorlu, Afyon, Sabiha Gökçen ve Oğuzeli'nde konuşlanacaktır.
  - Muharip ve destek uçakları ile diğer uçak ve helikopterlerin toplam sayısı 320'dir (255 uçak, 65 helikopter).
  - Doğu Akdeniz'deki iki ABD uçak gemisinde konuşlu 160 uçak, Türk hava sahasını kullanarak hava harekâtına katılacaktır.
  - Doğu Akdeniz'deki ABD savaş gemilerinden fırlatılacak Tomahawk füzeleri, Türk hava sahasını katederek Irak'taki hedeflere yönlendirilecektir. Harekâtın sadece ilk gününde 145 füzenin atılması öngörülmüştür. Ayrıca, üçüncü ülkelerden kalkacak ABD B-52 ağır bombardıman uçakları Türk hava sahası üzerinden hava taarruzuna katılacaklardır.

Müzakere sürecinde bu gelişmeler yaşanırken 6 Şubat tarihli ilk tezkere öncesinde, 4 Şubat 2003 tarihinde yazılı basının Abdullah Gül'ün açıklamalarına ilişkin haberlere geniş yer verdiği görülmektedir. Ancak burada da toplumsal ikilemin yansımaları, dolayısıyla aynı açıklamanın farklı bir biçimde ele alındığı görülmektedir. Hürriyet "Savaş kapımızda" başlığı duyurduğu haberde şu hususlara yer verilmiştir: "*Başbakan Gül dün CHP Lideri Baykal ile son 15 dakikası baş başa olmak üzere toplam 1 saat 35 dakika süren bir görüşme yaptı. Her iki partiden kurmayların yanı sıra Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'in katıldığı*

*görüşmede, Gül bir yandan barışçı çözüm arayışlarını sürdürürken bir yandan da Türkiye'yi 'En kötü senaryolara karşı hazırlamak ihtiyacı içinde olduklarını' ifade etti. Gül, 'Savaş kapımızda ve çok yakın, günler sayılı. Türkiye'yi en kötü senaryolara karşı hazırlamalıyız. Savaş kapıyı zorlamadan önce önlem almak zorundayız' dedi.*³⁸⁶

Aynı tarihte yayınlanan Yeni Şafak gazetesinde, "Mehmetçik savaşıyor" başlığıyla verilen haberde açıklamalar farklı yönden ele alınmıştır: "Başbakan Abdullah Gül, Meclis'e getirilecek ilk tezkerede, ABD'ye üslerde inşaat izni verilmesi ve Kuzey Irak'a asker gönderilmesinin yer alabileceğini söyledi. Başbakan Gül, ABD askeri İskenderun Limanından karayoluyla Kuzey Irak'a geçecek' dedi. CHP lideri Deniz Baykal'a Irak'a müdahale konusunda kararlı olduğunu; ancak barış yönündeki çabaların devam ettiğini açıkladı. Gül, 'İstanbul'da yapılan zirve toplantısının ardından bu hafta içinde Şam'da bir zirve toplantısı daha yapılmasını istiyoruz. Bu toplantıya hükümet ve devlet başkanlarını katılmasını istiyoruz. Toplantıdan çıkacak sonuçların oluşturulacak ortak bir heyet tarafından Saddam'a götürülmesini önereceğiz' dedi."³⁸⁷

İstihkâm birliklerinin Türkiye'ye gelmesine izin verilmesi için Bakanlar Kurulu 5 Şubat 2003 tarihli tezkereyle TBMM'ye başvurmuş ve Meclis'in bunu 6 Şubat'ta kabul etmesinden sonra mutabakat muhtırası müzakere heyeti tarafından 8 Şubat'ta imzalanmıştır. Böylece Meclis, Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat, tevsi çalışmaları ve altyapı faaliyetlerinde bulunmak üzere ABD'ye mensup teknik ve askeri personelin Türkiye'de üç ay süreyle bulunmasını kabul etmiştir.³⁸⁸

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta bu istihkâm birliklerinin geliş amacının Türkiye üzerinden Irak'a yapılması planlanan askeri harekâtın hazırlığı olduğunu bilerek Meclisin bu kararı vermesidir.³⁸⁹ Bütün bu faaliyetlerin Irak savaşı için

---

³⁸⁶ **Hürriyet**, 4 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁸⁷ **Yeni Şafak**, 4 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

³⁸⁸ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.35.

³⁸⁹ Ancak bir konuya dikkat çekmekte fayda vardır. Gerek Gül gerekse diğer Türk yetkililer Amerikalı temsilcilere müzakereler süresince defalarca "Üs inceleme izni verilmesinin diğer iki aşamaya, hele ki harekât aşamasına destek vermek anlamına gelmeyeceği, böyle anlaşılmasını gerektiğini." üstüne basa basa söylediler. Ancak Wolfowitz ve Grossman hükümetin üs inceleme izni sözünü yine de

Türkiye'ye gelecek ABD askeri birliklerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılacağını bile bile bunlara izin veren TBMM, bundan üç hafta sonra, 1 Mart 2003'te bu askerlerin gelmesini kabul etmemiştir. Böylece TBMM öncü birliklerin gelmesine izin vererek, ana muharip birliklerinin gelmesini de onaylayacağı yönünde ABD nezninde haklı beklentiler yaratılmıştır. Sonuç olarak ittifak ilişkileri dikkate alındığında Türkiye'nin ABD'ye 6 Şubat 2003'te yanlış bir işaret verdiğini söylemek mümkündür.

4.1.3.3.1. Müzakere Sürecinde Tarafların

Beklentileri:

Müzakere sürecine başlarken Türkiye'nin Irak'taki duruma ilişkin yaklaşımına yön veren temel mülahazalar şu üç başlık altında ele alınabilir:

- Türkiye'nin ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan terör unsurlarının Irak sınırlarımızın güneyindeki bölgelerde üslenmeleri ve terör örgütünün bölgedeki teröristleri barındırıyor olması, Irak'taki durumun Türkiye için arz ettiği güvenlik tehdidinin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.
- Aynı şekilde, Irak'ın üniter devlet yapısı dışında oluşturulmak istenen fiili yapılanmalara hukuki nitelik kazandırılması yönündeki çabalar da Türkiye için meşru bir endişe kaynağı ve güvenlik riski teşkil etmektedir.
- Bunun yanı sıra Irak'la olan sınırlarımızın yapısı ve geçmişte yaşanan acı tecrübeler Türkiye'nin Kuzey Irak'tan gelebilecek göç ihtimaline karşı da hassas olmasını gerekli kılmaktadır. Körfez Savaşı'nı takiben Kuzey Irak'ta meydana gelen gelişmeler sonucu Türkiye'ye yönelen, sınırların fiziki güvenliğini tehdit eden, ciddi ekonomik ve sosyal tahribata yol açan toplu göç hareketlerinin tekrarını önlemek için

---

Amerikalılara Türkiye'nin Irak harekâtında kendilerine kapsamlı destek verebileceği yönündeki ilk işaret olarak algıladılar. Murat Yetkin, a.g.e., 2004, s.101; Bu konudaki bir diğer ikaz Vaşington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu tarafından 9 Aralık 2002'de Pentagon'da dile getirilmiştir. O sıralarda artık Türkiye'yle diplomasi ABD Dışişleri değil, açıktan açığa Savunma Bakanlığı üzerinden yürütülür olmuştur. Pentagon AKP'nin seçimi kazanmasıyla Irak konusunda Türkiye'den beklentilerini artırmış, Erdoğan'ın Bush ziyaretini ise dönüm noktası görmeye başlamıştı. Ancak Pentagon'daki bu beklentinin hangi somut gerekçeye dayandığı belli değildi. Büyükelçi bir kez daha "*Türkiye'nin müttefiki için kendi çıkarlarıyla örtüşen ne varsa yapacağını, ancak kararın Meclis tarafından verileceğini, o anda yalnızca parti lideri olan Erdoğan'ın başbakan sıfatı taşısa bile bu nedenle taahhüde giremeyeceğini, dolayısıyla böyle bir taahhüdün beklenmemesi gerektiğini.*" anlattı. Yetkin, a.g.e., 2004, ss.105-106.

bölge içinde uygun ve gerekli her türlü tedbirin alınması kriz süresince dışişleri ve askeri bürokrasi açısından daha önce de değinildiği gibi büyük önem arz etmiştir. Bu çerçevede, gelişmelerin seyrine göre sınır bölgesinde yığılmayı önlemek ve bunu insani mülahazaları da dikkate alarak uygun bir bölgede durdurmak için gereken her türlü tedbirin alınması karar mekanizması için gerekli görülmüştür.

ABD'nin icrasını planladığı harekâta ilişkin bu temel mülahazalar doğrultusunda Türk tarafından beklentileri şu şekildeydi:³⁹⁰

- Türkiye'de lojistik destek amacıyla konuşlandırılacak ve Türkiye üzerinden Irak'a girecek ABD askeri unsurlarının statüsü ile lojistik destek ve harekât faaliyetlerinin uygulama esaslarının çok genel bir çerçevede belirlenerek, ABD'ye bu konularda Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal edecek şekilde çok geniş bir hareket alanı sağlanması.

- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'tan uzakta tutulması ve rolünün savaş sırasında göç ederek Türkiye'ye gelecek mültecilere Türk toprakları içinde insani yardımla sınırlandırılması.³⁹¹

- Türk toprakları içinde yapılacak hava ve kara harekâtına ilişkin tüm askeri sorumluluğun ABD kuvvetleri komutanına verilmesi; bu birliklerin konuşlandırılacağı üs ve tesislerin Türk komutanlarının yetkisinin altyapı, Türk personel ve Türk Silahlı Kuvvetleri teçhizatına ilişkin kaza yetkisiyle sınırlandırılması.

- Türk kara, hava ve deniz ulaşım yollarının ABD tarafından kısıtlanmasız ve serbestçe kullanılması.

- ABD kuvvetlerinin statüsünün NATO SOFA düzenlemeleri esas alınarak belirlenmesi suretiyle Türk yargısının kapsamı dışında tutulması ve ABD askerlerine Türkiye'de işleyecekleri suçlarda yargı bağıışıklığı sağlanması.

- Kuzey Irak'taki Kürt gruplara CIA tarafından ve Türkiye üzerinden silah ve savaş malzemesi sağlanması, bunun Türkiye'nin bilgisi, denetimi ve kontrolü dışında olması.

---

³⁹⁰ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.36.

³⁹¹ Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini anlamsız hale getirme amacı, zaman baskıyla hareket eden ABD için neredeyse Irak savaş planlarının stratejik hedeflerini gölgede bırakacak bir inatlaşma ve direniş meselesi haline getirilmiştir. Tezkere müzakerelerinde en sert tartışmalar bu konuda yaşanmış, görüşmeler bu nedenle üç kez çıkmaza girmiş ve kesilmiştir. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.41.

- İki ülke arasında geçmişte imzalanan üsler anlaşmaları (SEIA) ile Türkiye'nin gümrük mevzuatı esas alınarak yapılan ikili düzenlemelerin kısıtlayıcı hükümlerinin Irak harekâtı süresince askıya alınması.³⁹²

ABD'nin bu talepleri karşısında askeri ve dışişleri bürokratlarınca³⁹³ son şekli verilen Türk tarafının müzakereler sırasında dile getirdikleri talepler ise şu şekildeydi:³⁹⁴

- Göçün Türkiye sınırlarının ötesinde Irak içinde önlenmesi ve terörist sızmalarına karşı güvenlik tedbirleri alınması için Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a girmesi.³⁹⁵
- PKK'nın Kuzey Irak'taki unsurlarına karşı alınacak tedbirlerin askeri mutabakat muhtırasında belirlenmesi.
- Kürt gruplara verilecek silah ve eğitimin Türkiye'nin bilgi ve kontrolünde olması.

---

³⁹² Bunun anlamı şuydu; ABD'nin Türkiye'de bulunduracağı silah ve mühimmatın karşılıklı mutabakatla belirleneceğine, bu miktarlardaki artışların Türkiye'nin ön iznine tabi olduğuna ilişkin düzenlemelerin uygulanmaması isteniyordu. ABD, bunun yanı sıra, Türkiye'ye silah ve mühimmat ithalinin Türk makamlarının iznine bağlı olduğuna ilişkin hükümlerin de askıya alınmasını talep ediyordu. Amaçlanan, Irak savaşı için Türkiye'ye getirilecek silah, mühimmat ve savaş teçhizatı üzerinde Türk tarafının kontrol ve denetimini sıfırlamaktı. Türkiye'ye silah ve mühimmat ithalinin esaslarını belirleyen gümrük usulleri tebliğinin askıya alınması talebi de aynı amaca yönelikti: ABD, Irak harekâtı için getirilecek askeri malzemenin belirlenen havaalanları, limanlar ve gümrük kapıları dışında Türkiye'ye sokulmasını ve bunun Genelkurmay Başkanlığı'nın izni ve kontrolü dışında yapılmasını istiyordu. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.37.

³⁹³ Dışişleri ile uyumlu olduğu söylenebilecek, asker kanadının temel görüşleri ise şu şekilde özetlenebilir: 6 Ocak'ta Genelkurmay Başkanlığı tarafından TBMM Dışişleri Komisyonu'na verilen ayrıntılı bilgilendirme Genelkurmay Planlama-Harekât Daire Başkanı Tümgeneral Bekir Kalyoncu, Kıbrıs bölümünü de Genelkurmay'ın Yunanistan-Kıbrıs Daire Başkanı Tuğamiral Kadir Sağdıç üstlenmişti. Tümgeneral Kalyoncu, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta "kırmızıçizgileri", yani vazgeçilmezleri olduğunu kayda geçiriyor ve bunları sıralıyordu: "*ABD'ye kırmızı hattımızı bildirdik. Kırmızı hattımız, birincisi, Bağımsız Kürt devleti istemiyoruz, ikincisi, Musul-Kerkük Irak devletinin içinde kalmalı, üçüncüsü operasyon uluslararası bir hukuk zeminine dayanmalı, göç olmamalı ve göç harekâtı Kuzey Irak'ta kesilmeli. Türkiye 18 adet 250 bin kişilik mülteci kampı oluşturarak. Bunların altısı Kuzey Irak'ta altısı Türkiye' de, altısı tam sınırda. Musul-Kerkük bizim Misak-ı Milli sınırlarımız içinde. Buranın kimin kontrolünde kalacağı çok önemli. Bunları ABD'yle konuşuyoruz. Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasına izin veremeyiz. Bizim olmazsa olmaz koşulumuz. Musul-Kerkük'te Türkmenler de ana unsur olarak kabul edilmeli. ABD'nin ne yapacağı konusunda resmi tavrını göstermesini istedik.*", Yetkin, a.g.e., 2004, ss.128-129.

³⁹⁴ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.37-38.

³⁹⁵ Türkiye üç temel gerekçeyle Kuzey Irak'a asker göndermek istemiştir: Harekât sırasında Türk sınırına yönelecek göçün Irak topraklarında tutulması. PKK'ya karşı ileri hatta güvenlik önlemleri alınarak terörist sızmalarının önüne geçilmesi. Türkmenleri hedef alacak saldırılara karşı caydırıcılık icra edilmesi. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.40.

- Türkiye'ye gelecek ABD birliklerinin bulunacağı bölgelerin, Türk kara birliklerinin yığınak bölgelerine uygun olarak belirlenmesi.
- Harekâtın komuta kontrol esaslarının somut olarak belirlenmesi, bu çerçevede Kuzey Irak'a girecek Türk birliklerinin komutasının Türkiye'de olması.
- ABD özel kuvvetlerinin kullanılmasının esaslarının; intikal şekli, konuşlandırma bölgeleri ve görevleri ile Kürt gruplarla ilişkilerinin Türkiye'nin bilgisi dâhilinde belirlenmesi.
- Kürt gruplarının harekâtındaki rolü ve görevleri; Musul ve Kerkük'ün kontrolü; Türkmenlerin güvenliği konusunda Türkiye ile ABD arasında mutabakat sağlanması. Kürt grupların "de facto" hattı (yeşil hat) dışında görev almalarının önlenmesi.
- ABD kuvvetlerinin Türkiye'deki liman, havaalanı ve tesisler ile toplanma bölgeleri, kullanacakları yollar ve emniyeti, bölgeye ulaştırma için kullanılacak karayollarının kullanım öncelikleri ve destek harekâtının koordinesi konularında Türkiye'nin mülahazalarının esas alınması.
- Hava harekâtı için kullanılacak hava sahası kontrol ve koordinasyon esaslarının belirlenmesinin de aynı şekilde yapılması.
- NBC tehdit değerlendirmesi ve Saddam'ın muhtemel füze saldırısına karşı Türkiye'nin tehdit altında kalacak bölgelerinin güvenliğinin sağlanması.
- İstihbarat alanında etkin işbirliği ve koordinasyon.
- ABD kuvvetlerinin yakıt ihtiyacının karşılanmasında koordinasyon ve NATO petrol boru hatları ile tank çiftliklerinin kullanma esaslarının belirlenmesinde Türkiye'nin harekât ihtiyaçlarının dikkate alınması.
- Türkiye'ye gelecek ABD kuvvetlerinin kalacakları sürece tabi olacakları hukuki mevzuat ve statülerinin, Türkiye'nin egemenlik haklarını zedelemeyecek şekilde somut esaslara bağlanması.
- Türkiye'nin kendi toprakları üzerindeki askeri harekâtı kontrol ve tek taraflı durdurma yetkisi.
- ABD birliklerinin harekât sonrası en kısa zamanda Türkiye'den ayrılımlarını teminat altına alacak düzenlemeler yapılması.

4.1.3.3.2. Müzakere Sürecinde Tarafların Temel

Uyuşmazlık Konuları:

Türk birliklerinin sınırlı sayıda ve dar bir bölgede ABD komutası altında Kuzey Irak'ta bulunmasını isteyen ABD, bu talebinin Türk tarafınca reddedilmesi üzerine, Kuzey Irak'ta bulunması planlanan Türk askerlerini etkisizleştirmeye çalışmıştır. ABD, Türk birliklerinin komutası ve hareket koordinasyonu konusunda, sınırlı sayıda Türk birliğini Amerikan askerleriyle birlikte ortak bir gücün parçası olarak ABD komutası altında bulunmasını istemiştir. Buna karşılık olarak Türk tarafı taviz vermeyerek ulusal komutada ısrar etmiştir. Sonuçta Kuzey Irak'taki ABD ve Türk özel kuvvetlerinin kendi ülkelerinin ulusal komutası altında faaliyet göstermesi, bütün plan ve faaliyetlerini karşılıklı olarak koordine etmeleri kararlaştırılmıştır.³⁹⁶

Taraflar arasında bahse konu kuvvet komutasının kimde olacağına ilişkin temel uyuşmazlık dışında tali uyuşmazlıklar da mevcuttu. Bu uyuşmazlıklar taraflara ait kuvvetlere verilen harekât görevleri incelendiğinde daha net ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda Kuzey Irak'taki Türk birliklerine verilen harekât görevlerinin çerçevesi şu şekildeydi.³⁹⁷

- Irak güçleriyle ya da Iraklı muhalif gruplarla silahlı çatışmaya girmemek.
- Kuzey Irak'ta konuşlanılacak bölgede muhtemel bir göçü Türk sınırına ulaşmadan Irak topraklarında tutmak için gerekli tedbirleri almak.
- PKK terör unsurlarıyla mücadele Türkiye'nin vazgeçilmez önceliğidir.
- Kürt grupların Musul ve Kerkük'ü ya da Türkmenleri hedef alan bir harekât başlatmaları halinde güneye inmek ve müdahale etmek.

ABD heyeti ise önüne gelen bu harekât görevleri içerisinde yer alan Musul-Kerkük boyutuna şiddetle karşı çıktı ve şunu önerdi:

- Kürtler ile Türkmenlerin güvenliği ve aralarında çatışma çıkmasının önlenmesi ABD birliklerinin sorumluluğunda olacaktır.

---

³⁹⁶ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.42.

³⁹⁷ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.44.

- ABD çatışmaya yol açabilecek durumları ve Kürt grupların 'de facto' yeşil hattın güneyine geçerek Musul ve Kerkük'e yönelik hareketlerini yakından izleyecektir.

- Bu gibi durumlarda Türk tarafına bilgi verilecek; ancak bunların önlenmesi için askeri açıdan neler yapılması gerektiğine ABD tek başına karar verecektir.

Müzakaralar sonunda askeri mutabakat muhtırasının Kuzey Irak'taki askeri faaliyetlerin tabi olacağı ilkeleri belirleyen harekât ekinde yer aldığı şekliyle, Türk askeri birliklerinin şu hallerde silahlı çatışmaya girmesi planlanmıştır.³⁹⁸

- Meşru savunma hakkını kullanmayı gerektiren durumlar.
- PKK-KADEK dâhil teröristlerle mücadele.
- Kürt grupların yeşil hattı geçmeleri halinde ortaklaşa alınacak tedbirlerin icrası. (Yeşil hattın haritası Ek 5'tedir.)

Musul, Kerkük ve Türkmenleri hedef alacak hareketlerin (kuvvet kaydırma vb.) ortaya çıkması halinde Türkiye'nin silahlı güç kullanımına imkan veren bu son husus, muhtıranın 2.b., 5. ve 6. maddelerinde şu ifadelerle yansıtılmıştır:

- Iraklı muhalif gruplar arasındaki silahlı çatışmalar ya da bu grupların yeşil hattı geçme teşebbüsleri ABD kuvvetleri tarafından gözlemlenecek, Türkiye ve ABD muhalif grupların yeşil hat ötesindeki faaliyetlerine ilişkin bilgileri birbirlerine zamanlıca iletceklerdir.

- Bu nitelikteki düşmanca faaliyetlere karşı konulması ve püskürtülmesi için alınacak askeri tedbirler konusunda Türkiye ve ABD yakın koordinasyon içinde olacaktır.

- ABD birlikleri, bu tür düşmanca faaliyetleri zamanlıca önleyemeyeceği kanısına varması halinde, Türk birliklerinden yardım talebinde bulunacaktır.

- Böyle bir gelişme karşısında durumun gerektirdiği harekât Türkiye ile ABD tarafından ortaklaşa değerlendirilecek ve kararlaştırılacaktır.

- Bu çerçevede, harekât bölgesindeki Türk ve ABD birliklerinin güvenliği için gerekli taktik ve operasyonel hususlar birlikte belirlenecektir.

---

³⁹⁸ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.45.

Bir başka uyuşmazlık konusu ise Türkiye'nin baştan itibaren çok ihtiyatlı yaklaştığı Kürtlerin silahlandırılmasıdır.³⁹⁹ Barzani ve Talabani güçlerine verilecek silahların PKK'nın eline geçmesi ihtimali Türkiye'nin bu tutumunda belirleyici olmuştur. Bu konuda varılan uzlaşma askeri mutabakat muhtırasında şu şekilde yer almıştır:

- ABD'nin eğitim, organizasyon, silah ve teçhizat sağlanması hakkında Barzani (KDP) ve Talabani (KYB) gruplarıyla yapacağı planlama toplantılarına Türk temsilcileri katılacaklardır.
- ABD'nin bu gruplara destek, eğitim ve silah dağıtımını Türkiye'yle zamanlıca koordine edilecektir.
- Bu gruplara verilecek silah ve teçhizat, belirlenecek görevlerin yerine getirilmesi ve kendini savunma ihtiyaçlarıyla orantılı olacaktır. Ağır silah sağlamayacaktır.
- Bunlara verilecek silahların askeri harekât sonunda iadesi için silahların kaydı yapılacaktır. Türk irtibat subayları silah kaydı ve dağıtımını dâhil tüm süreci izleyebilecekler, kayıt formlarının örnekleri kendilerine verilecektir.

Harekâta ilişkin yukarıda ifade edilen anlaşmazlık konularında çeşitli hukuki anlaşmazlıklarda mevcuttu. Bu anlaşmazlıklara verilebilecek en ilgi çekici örnek Ocak ayının ilk haftasında basına sızdı: Türkiye'ye gelecek Amerikan askerleri, üsleri dışında bir suç işlerlerse kim yargılayacaktır? Bölükbaşı bastırdı ve yargı yetkisinin Türk tarafında olmasını ABD heyetine kabul ettirdi. Böylelikle ABD ilk kez bir başka ülkenin kendi vatandaşını yargılama hakkını tanımış olacaktır. Bu durum aslında ABD'nin Türkiye'yle işbirliğine ve kuzeyden kara cephesi açılmasına ne kadar önem verdiğinin bir işaretiydi.⁴⁰⁰

4.1.3.3.3. Müzakere Edilen Diğer Belgeler:

1 Mart sürecinde askeri mutabakat muhtırasının yanı sıra iki belge daha müzakere edilmiş ve sonuçlandırılmıştır: Bunlar "siyasi belge" ve "ekonomik yardım paketi" belgeleridir. Siyasi belge, Türkiye ile ABD'nin Irak'ın geleceği hakkındaki görüşlerini ortaya koyuyor, savaş sonrası bu alanda birlikte hareket edecekleri

---

³⁹⁹ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.49-50.

⁴⁰⁰ Yetkin, a.g.e., 2004, s.124.

zeminin ilke ve esaslarını belirliyordu. Siyasi belge özü ve felsefesi itibariyle Türkiye'nin Irak'a ilişkin kırmızıçizgilerini yansıtıyordu. Bu kırmızıçizgiler şu şekildeydi:⁴⁰¹

- Saddam rejiminin devrilmesinden sonra Irak'ın toprak bütünlüğü, ulusal birliği ve siyasi yapısı korunmalıdır. Irak'ın etnik temelde bölünmesi önlenmelidir. Irak'ın ilerde dağılmasına yol açabilecek âdem-i merkezîyetçi yapılanmalara fırsat verilmemelidir.

- Irak'ın kurucu halklarından biri ve üçüncü büyük nüfus grubunu oluşturan Türkmenlerin Irak'ın geleceğinde söz sahibi olması sağlanmalı, hak ve çıkarları teminat altına alınmalıdır. Geleneksel Türkmen yerleşim bölgeleri olan Musul ve Kerkük, Kürtlerin nüfuz ve kontrolüne geçmemelidir. Irak'ın doğal kaynaklarının bir bütün olarak Irak ulusuna ait olduğu siyasi ve hukuki güvenceye bağlanmalıdır.

- Türkiye'nin güvenliğine tehdit teşkil eden PKK terör unsurlarının Kuzey Irak'ta yuvalanmalarına imkân verilmemeli, PKK'yla etkin mücadele edilerek bu örgüt bölgeden çıkarılmalıdır.

İttifak ilişkilerine uygun olarak siyasi belgede ayrıca Türkiye ile ABD arasındaki işbirliğine yön verecek ilke ve amaçlara da yer verilmiştir:

- Irak'ın bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve ulusal birliği korunmalıdır.

- Irak'ın doğal kaynakları bir bütün olarak Irak ulusuna ait olup, bu nitelikleri itibariyle Irak nüfusunun tümünün refahı için kullanılmalıdır.

- Özgür ve adil seçimler, hukukun üstünlüğüne saygı, yasa karşısında eşitlik, insan haklarına saygı dâhil, uluslararası standartları karşılayan, tam temsili sağlayan bir yönetim oluşturulması yönünde Irak halkına yardımcı olunmalıdır.

- Irak'ın müstakbel siyasi sistemi ve anayasası, ulusal birliğin güçlendirilmesine yardımcı olmak amacıyla Irak halkının tümünün tam katılımı ve hür rızasıyla belirlenmelidir. Bu birlik anlayışı aynı zamanda Irak'ın tümüne yansıtılmalıdır, zira Irak'ın tüm şehirleri (Musul ve Kerkük özel atfı) ve bütünü herhangi bir gruba değil, tüm Irak ulusuna aittir ve böyle de kalacaktır.

---

⁴⁰¹ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.65-67.

- Irk, etnik köken, cinsiyet, dil ve dini inanç temelinde ayırım ortadan kaldırılmalıdır. Irak'ın kurucu tüm halkı olan Araplar, Kürtler, Türkmenler ve bunların yanı sıra Süryaniler, Keldaniler ile diğerlerinin hak ve özgürlükleri korunmalıdır.
- Irak halkının tümünü temsil eden demokratik bir yönetime geçiş mümkün olan en hızlı şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Irak'ta diğer tüm silahlı unsurlara (Peşmerge güçleri) ihtiyacı ortadan kaldıracak şekilde, reforma tabi tutulmuş, birleşik komuta altında, yeni merkezi otoriteye karşı sorumlu bir ulusal ordu oluşturulmalıdır.
- PKK-KADEK, Ensar ül-İslam ve Halkın Mücahitleri terör örgütleri başta olmak üzere, Irak içinde mevcut olan ve Irak'tan kaynaklanan terörizm ve teröre destek bertaraf edilmeli; teröristlerin kurtarılmış bölge oluşturma ve silah temin imkânına kavuşmaları önlenmelidir.
- Bölgedeki terörist unsurların bir insani krizi istismar etmelerine izin verilmemelidir.
- Sivillerin can ve mallarının korunması, sivil halkın yerinden edilmesinin önlenmesi için azami özen gösterilmelidir. Yine de kitlesel nüfus hareketleri meydana geldiği takdirde, yerinden edilmiş kişiler yaşadıkları yerlere mümkün olan en yakın bölgelerde barındırılmalıdır:
  - Acil yardım için gerekli tüm önlemler alınmalıdır.
  - Genel ilke, insani duruma en kısa zamanda istikrar kazandırılması ve yerinden edilmiş kişilerin askeri harekât sırasında terk ettikleri bölgelere geri dönmelerini sağlayacak şartların oluşturulmasıdır.
  - Kültürel varlığın korunmasına azami özen gösterilmelidir.

4.1.3.4. TBMM Tezkere Görüşmeleri Öncesi:

6 Şubat'ta kabul edilen tezkere ile 1 Mart Tezkere oylaması arasında Türk kamuoyunun Irak savaşına karşı tepkisini artıran iki olay gerçekleşti. Önce Irak'taki BM Silah Denetim Komisyonu (UNMOVIC) Başkanı Hans Blix, Arap gazetesi El Hayat'a yaptığı açıklamada, El Kaide örgütüyle Irak yönetimi arasında bağlantı olduğunu gösteren kanıt bulunmadığını açıkladı. Bu haber kamuoyunda uluslararası meşruiyet arayanların canını sıktı. Bunu, ABD'nin Irak'a saldırması ile paralel olarak Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması'nın IV. maddesini uygulamaya geçirerek müttefikleri ile danışmaların başlatılması talebini Fransa, Almanya ve

Belçika'nın itirazı izlemiş ve NATO tarihinde en büyük siyasi krizlerden birisi yaşanmıştır. Bu gelişme, adı geçen üç ülkenin ABD'ye karşı bir politikası olarak kamuoyuna yansıtılmış olmakla birlikte, Türkiye'nin AGSP konusundaki tutumuna karşı "NATO'ya çok güvenme, istersek NATO'yu işlemez hale getiririz!" şeklinde bir gözdağı olarak da değerlendirilmek mümkündür. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in, Fransa, Almanya ve Belçika'nın Türkiye'ye Patriot füzelerinin yerleştirilmesine karşı tavır almaları üzerine 39. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada, "*Olası Irak operasyonunda Türkiye'nin savunması için en basit önlem bile almaya karşı çıkan Fransa, Almanya ve Belçika NATO'nun inandırıcılığını zayıflatmaktadır. NATO'da üç haftadır yaşanan tıkanıklığın giderilmemesi halinde ABD ve diğer müttefikler Türkiye'nin ihtiyacı olan korumayı temin edecektir. Böylesi bir gelişmeden zarar gören Türkiye değil, ittifak olacaktır.*" uyarısı izledi.

Kamuoyunun Irak Savaşı'na karışmama yönündeki tepkileri göz önüne alındığında, tezkereyi Meclis'e tek parça halinde getirmek iç politika açısından değerlendirildiğinde hükümet açısından daha mantıklı bir seçenek olarak görülmektedir. Zira sokağın tepkileri bu sese kulak veren milletvekilleri tarafından Meclis'e taşınıyordu. Bu da gündeme gelecek her yeni tezkerede hükümetin kamuoyu önünde ve Meclis salonlarında biraz daha yıpranması demek olacaktı. Hükümetin çekirdek kadrosunun bunları düşünmemiş olması mümkün gözükmemektedir. Belkide Gül ve Erdoğan'ın çekindiği de zaten buydu. Yetkiyi tek başlarına ellerinde tuttukları an Irak savaşının tüm sorumluluğun kendilerine kalacağını ve siyaseten ödenecek bedeli parti olarak ödeyeceklerini tahmin ediyorlardı. Siyasi sorumluluk elbette hükümetteydi. Ancak Meclis'ten yetki aldıkları an toplumsal psikoloji açısından, halk gözünde de tek sorumlu onlar olacaktı. Halk artık alınacak kararlarda askerinin, Cumhurbaşkanı'nın, Meclis'in rolünü değil, yalnızca AKP hükümetinin kararını görecekti. AKP yönetimi ve Başbakan Gül, kendilerini ABD'yle pazarlıkta bu yalnızlığı kaldırarak durumda görmüyorlardı. Yetki ellerinde olduğunda, pazarlıkların Türkiye'nin istediği yönde sonuçlanması halinde "Biz bu yetkiyi kullanmak istemiyoruz," diyemeyeceklerini, ABD'nin siyasi baskısına tek başlarına direnemeyeceklerini düşündüler. Daha açık ifadeyle anayasal olarak kendilerinde olan sorumluluğu tek başlarına üslenmekten çekindiler. Siyaseten ABD'ye karşı tek başlarına savaşmak istemediler. Yanlarına özellikle askerleri

almak, hatta kararların daha çok askerlerin talepleri doğrultusunda alındığına vurgu yapmak, AKP için yaklaşan Siirt seçimleri de düşünüldüğünde iyi bir kalkan olacaktı. Muhtemelen AKP kurmayları tezkereyi parçalayarak, bir bakıma siyasi sorumluluklarını da parçalara bölmek ve fiilen sorumluluğa ortaklar bularak, zaman kazanmayı amaçlamıştı. Elbette burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir konu iç politik girdi kapsamında orta güç statüsünde olan Türkiye'nin süper güç ABD ile müzakere ediyor oluşudur. Şüphesiz taraflar arasındaki bu güç dengesizliğinin de hükümet üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktaydı.

Şubat ayının ortasından itibaren iyice hareketlenen Irak gündemine ilişkin gazetelerin benzer haberler yapmaya başladıkları görülmektedir. Burada söz konusu haberlerin yoruma açık olmaması ön plana çıkarken, haberlerin başka haberlerle beslenmesi ve vitrindeki yerlerinin değiştirilmesi ideolojik tercihlere ilişkin manevralar olarak değerlendirilmektedir. 6 Şubat 2003 tarihli gazetelerde Abdullah Gül'ün Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alacağına ilişkin sözleri basında hemen hemen aynı şekilde yayınlanmıştır. Hürriyet gazetesi "*ABD ile birlikteyiz*" başlığıyla duyurduğu haberde şu hususlara yer vermiştir: "*Başbakan Abdullah Gül hükümetin bu tarihi kararını şu cümlelerle ilan etti: 'Biz elimizden geleni yaptık. Bütün barışçı yollar tükendi. Artık günah bizden gitti. Bu noktadan itibaren ülkemizi düşünmek zorundayız'* Başbakan Abdullah Gül, dün '*Stratejik ortağımız ABD'nin yanındayız'* dedi. Gül, *barışçı yolların tamamen tükendiğini belirterek, Yapabileceğimiz bir şey kalmadı. Günah bizden gitti'* diye konuştu. Başbakan Abdullah Gül, *Türkiye'nin tarihi kararını dün gazetelerin Ankara temsilcilerine açıkladı. Gül, 'Barışçı yollar tükendi. Artık yapabileceğimiz başka bir şey kalmadı'* diyerek, *Türkiye'nin tarihi kararını şu cümlelerle açıkladı: Artık ulusal çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Türkiye'nin çıkarı ne gerektiriyorsa onu yaparız. Bugünden itibaren stratejik ortağımız ABD ile beraber hareket etmemiz gerektiğine inanıyoruz.*"⁴⁰²

Radikal gazetesi de "*Irak'ta ABD'nin yanındayız*" başlıklı haberinde benzer ifadelerle yer vermiştir: "*Ankara'nın barışçı çözüm için elinden geleni yaptığını dile getiren Başbakan Gül, 'Artık bu saatten sonra savaşın dışında kalamayız. Irak'ın bölünmesini, oradan başka oluşumların ortaya çıkmasını istemeyiz'* dedi. Başbakan

---

⁴⁰² Hürriyet, 6 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Gül: Irak'ın bölünmesi, ortaya çıkması, isteyebileceğimiz bir şey değil. Bu saatten sonra savaşın 'Dışındayız' diyemeyiz. Demememiz gerekir. Belki hala barışçı çözüm, bir imkân bulabiliriz. Ama artık stratejik müttefikimiz ABD ile birlikte hareket edeceğiz". Radikal bu haberi diğer iki gazeteyle benzer şekilde sunmuştur. Ancak bunun hemen altında yer alan "Meclis, milletin neyi gizleyecek?" başlıklı haberde, tezkere görüşmeleri sırasında askeri üslerin modernizasyonuna ilişkin haberde Meclis oturumunun kapalı olmasını eleştiren yorumlara yer vermektedir.⁴⁰³

Yeni Şafak gazetesi ise Abdullah Gül'ün sözlerini, "Günah Bizden Gitti" başlığıyla haberleştirmiştir. Haberde şu ifadelere yer verilmiştir: "Başbakan Abdullah Gül, Irak'ta barışın sağlanması için Türkiye'nin elinden geleni yaptığını belirterek 'Artık günah bizden gitti. Bundan sonra Türkiye'nin orta doğu ve uzun vadeli çıkarlarını korumak zorundayız' dedi. Gül, Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alacağını açıkladı. Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'le birlikte gazetelerin Ankara temsilcilerine Irak konusunda gelinen son durum hakkında bildi verdi. Dışişleri Konutu'na yapılan ve 1 saat 15 dakika süren toplantıda Başbakan Abdullah Gül, barış umutlarının tükendiğini, Türkiye'nin çıkarları gereği ABD'nin yanında yer alacağımızı ifade etti."⁴⁰⁴

Her ne kadar Yeni Şafak'ta haberi diğer iki gazeteyle benzer biçimde verse de, bu gazetede haberin sunumuna ilişkin önemli bir fark bulunmaktadır. Radikal ve Hürriyet, Gül'ün açıklamalarını gündemin en önemli olayı olarak değerlendirerek manşetlerine taşımışlardır. Ancak Yeni Şafak gazetesi, farklı bir haberi manşetine taşıırken Gül'ün açıklamalarına daha alt seviyede yer vermiştir. Yine Radikal ve Hürriyet haber başlıklarında ABD ile ittifak ilişkilerine vurgu yaparken, Yeni Şafak hükümetin siyasi sorumluluk paylaşırma mesajını ön plana çıkarmayı tercih etmiştir.

İlk tezkerenin kabulünü takip eden 7 Şubat günü Meclis'te askeri üslerin oylanmasına ilişkin kabul edilen meclis kararı yine farklı biçimlerde manşetlere taşımıştır. Radikal, "Meclis Milletinden Kaçtı" başlığıyla yayınladığı haberde şu ifadelere yer vermiştir. "Türkiye'deki üsler, havaalanları ve limanların modernizasyonu için ABD'li askerlerin üç ay Türkiye'de bulunmasına izin isteyen

---

⁴⁰³ **Radikal**, 6 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴⁰⁴ **Yeni Şafak**, 6 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

hükümet tezkeresine 193 ret oyu verilirken, dokuz milletvekili çekimser kaldı. AKP, 53 fire verdi. Başbakanlık tezkeresinin gizli görüşmeleri Genel Kurul'da seçimden sonra ilk büyük gerginliğin yaşanmasına sahne oldu.”⁴⁰⁵

Yeni Şafak gazetesi ise Meclis kararı yerine Abdullah Gül'ün sıradan sayılabilecek bir açıklamasını manşete taşıyarak haberi duyurmayı tercih etmiştir. “Gül: Sonuna Kadar Barış” başlıklı haberde şu ifadelere yer verilmiştir. “Başbakan Abdullah Gül, ABD'nin Türkiye'deki üslerin kullanımına açılmasının 'savaşa hazırlık' olmadığını söyledi TBMM, askeri üs ve tesisler ile limanda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat, tevsi ve alt yapı çalışmalarıyla ilgili olarak ABD'ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulundurulmasına izin verdi. TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın başkanlık ettiği kapalı oturum, 2 saat 20 dakika sürdü. Elektronik sistemle yapılan oylamaya 510 milletvekili katıldı. Tezkere, 193 red oyuna karşılık 308 oyla kabul edildi. Oylamada, 9 milletvekili ise çekimser kaldı. ABD'ye üsler ve limanlarda genişletme çalışmasına izin vermek üzere hükümete yetki veren tezkerenin görüşmeleri Meclis'te kapalı oturumla yapıldı.”⁴⁰⁶ Yeni Şafak'ın haberinde yetki kararının ikinci plana atıldığı ve savaş karşıtı bir tutum sergilendiği açıkça görülmektedir.

Şubat ayının sonuna doğru ABD ile Türkiye arasında Irak'a asker gönderilmesi ve Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardım çerçevesinde gelişen tartışmalar gazetelerin manşetlerinde yer bulmuş; ancak benzer haberlerin farklı yorumlanması burada da kendini göstermiştir. Hürriyet gazetesi 18 Şubat tarihinde süregelen tartışmaları “Kuzey Irak'ta Eş Komutanlık” başlığıyla manşetine taşımış, haberde Kuzey Irak'a 4045 bin asker gireceğini Türk askerinin Türk komutana bağlı olacağını, bölgede Türk-Amerikan eş komutanlığı olacağını bildirmiştir. Yine ekonomik boyuta eğilen gazete “Türkiye maddi yardım paketi çerçevesinde hibe olarak iki yıl için en az 10 milyar dolar isterken, ABD ise 6 milyar dolar vermekte direniyor.”⁴⁰⁷ ifadesiyle asıl çıkmazın ekonomik boyutta olduğunu ima etmiştir.

Radikal gazetesi haberi ABD ile ittifak ilişkileri boyutundan görmüş, hükümetin pazarlıklar sırasında kenara sıkıştığını ima etmiştir. “Türkiye ile ABD arasındaki Irak

---

⁴⁰⁵ **Radikal**, 7 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tümgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴⁰⁶ **Yeni Şafak**, 7 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tümgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴⁰⁷ **Hürriyet**, 18 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tümgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

*pazarlığı, asker ve siyasi alanda varılan mutabakata karşın, Türkiye'nin "Ekonomik destek mutabakatı olmadan diğer mutabakatlar ve TBMM kararı olmaz" direnişine takıldı. ABD ise 'Pazarlık bitti. Hemen karar verin' tehdidinde bulundu. Türkiye ile ABD arasında üs ve limanların modernizasyonu konusunda imzalanan birinci askeri mutabakat zaptının ardından ikinci askeri, siyasi ve ekonomik mutabakat zabitlerindeki pazarlıklar son aşamaya geldi. Siyasi ve ikinci askeri mutabakat zaptında görüş birliği sağlanırken, ekonomik desteğin büyüklüğü ve esasları belirleyecek anlaşmada sorun çıktı. Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, söz konusu zapt imzalanamadığından diğer iki mutabakatın da sonuçlandırılmayacağını ve hükümetin Meclis'e tezkere gönderemeyeceğini açıkladı."*⁴⁰⁸

Yeni Şafak gazetesi ise aynı haberi tam tersinden yorumlayarak manşete çıkarmıştır. "ABD'ye 3 kırmızı ışık" başlıklı haberde şu ifadeler yer verilmiştir: "Türkiye'nin, ABD ile Irak'a yönelik operasyonla ilgili yapılan görüşmelerde 3 noktada "yazılı garanti" istediği öğrenildi. Görüşmelerde, ABD ile birlikte hareket edilmesine karşılık siyasi, askeri ve ekonomik konularda istenen garantilerin ABD tarafından tatmin edici şekilde karşılanmadığı, görüşmelerin bu nedenle uzadığı belirtiliyor. Edinilen bilgiye göre, Irak Zirvesi'nde Dışişleri Bakanı Yaşar Bakış ve Devlet Bakanı Ali Babacan'ın ABD'deki temasları sırasında siyasi, askeri ve ekonomik konularda yaptığı görüşmeler ve ABD'nin tavrı masaya yatırıldı. Toplantıda, bu üç konuda Türkiye'nin kaygılarını giderecek garantilerin "yazılı" olarak verilmesinin istenmesi kararlaştırıldı. Dışişleri Bakanı Yakış'ın da, konuyu dün ABD Büyükelçisi Robert Pearson'a yeniden iletildiği belirtildi. Yakış, bu nedenle öğle saatlerine kadar Ankara'da kaldı ve daha sonra Brüksel'e uçarak, Başbakan Gül'e katıldı."⁴⁰⁹ Görüldüğü gibi Yeni Şafak gazetesi hükümetin pazarlıklar sırasında köşeye sıkışmasına ilişkin bir haberi vermek yerine, Türk yetkililerin ABD'ye üç noktada anlaşılmaması halinde ABD isteklerini yerine getirmeyeceğini belirten bir haber yayınlamıştır.

Her ne kadar aynı gündemin farklı noktalarına temas etseler de, bu haberlerin tek ortak noktası iç politik girdinin ağır basmaya başlamasının işareti olarak kabul edilebilecek karar mekanizması ve kamuoyundaki stres seviyesindeki artışı açıkça

---

⁴⁰⁸ **Radikal**, 18 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴⁰⁹ **Yeni Şafak**, 18 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

ortaya koymasıdır. Hürriyet ve Radikal anlaşmazlığın ekonomik belgede olduğunu ifade ederken, en net savaş karşıtı tutumu takınan Yeni Şafak'ın her üç belgede de sorun olduğunu yazması toplumsal ikilemin basına yansması olarak kabul edilebilir.

Yeni Şafak, 21 Şubat'ta Başbakan Abdullah Gül ile kendi yazarlarının yaptığı bir röportaj yayınlamış ve "Savaşı önleyemeyiz" başlığını manşete taşımıştır. Haberde şu ifadeler yer verilmiştir: "*Başbakan Abdullah Gül, Irak'ta bir savaş çıkacaksa, Türkiye'nin bunu önleme gücünün olmadığını söyledi. Gül, 'Bir saniye bile başka şeyler düşünmüyoruz. Bizim neredeyse rüyalarımız bunlar. Ama şu bir gerçek: Eğer bu savaş olacaksa bunu önleme gücümüz yok. Bunu baştan herkes bilsin' dedi.*"⁴¹⁰ Burada sağ eğimli ve baştan itibaren savaş karşıtı bir tutum sergileyen Yeni Şafak'ın hükümete bir anlamda siyasi bir destek vererek savaşın önlenemeyeceğinin altını çizmesi dikkat çekici bulunmuştur.

Tezkere oylamasına bir hafta kala Suriyeli gazeteci Hüsnü Mahalli 23 Şubat günü, CNN Türk'te Mehmet Ali Birand tarafından yayınlanan geniş katılımlı tartışma programının konuklarından biriydi. Powell'ın Dışişleri Bakanlığı'ndaki siyasi müsteşar yardımcısı, yani ABD Dışişleri'nin üç numarası ve Türkiye dosyasının sahibi Marc Grossman da Birand'ın programına canlı uydu bağlantısı aracılığıyla katılıyor, soruları yanıtlıyordu. Mahalli'nin Grossman'a sorusu şuydu: "*İş o noktaya gelse ve tercih yapmak zorunda kalsanız müttefik olarak Türkleri mi, Kürtleri mi tercih edersiniz?*" Grossman kaçamak bir yanıt verince Birand üstüne gitmiş ve Mahalli'nin sorusunu tekrarlamıştı: "*Türkler mi, Kürtler mi?*" Grossman'ın dili bir türlü "50 yıllık müttefikini" tercih etmeye varmamıştı.⁴¹¹ Milyonlarca Türk izleyicisince ve onların Meclis'teki vekillerince izlenen bu program, vekillerin ABD'nin talebi doğrultusunda gündemlerine gelen tezkereye kabul oyu verip vermeme oylamasından yalnızca bir hafta önce yayınlanmıştı. Ankara'daki bazı siyasi ve diplomatlar tarafından ABD'nin Türkiye'ye vefasızlığı olarak görülen bu durum, dış politika krizlerinin açık yaşandığı durumlarda Türkiye'de gerçekçi değil, duygusal algılandığının da bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

---

⁴¹⁰ Yeni Şafak, 21 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴¹¹ CNN Türk, 23 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Tezkereye ilişkin oylama yaklaşırken Meclis'te alınacak karara ilişkin yorumlar gazete haberlerine yine farklı şekilde yansımaya devam etmiştir. Bu durum aynı zamanda toplumdaki kırılmanın derinleşerek devam ettiğinin de bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Hürriyet, “*Bu tezkere tarih yazacak*” başlığıyla verdiği haberde, Meclis'te yapılacak oylamayı Kırım ve Kore savaşlarıyla kıyaslamıştır. Haberde şu ifadeler yer verilmiştir: “*Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kırım ve Kore savaşlarından beri en büyük dış asker kararını oyluyor. TBMM, bu oylama ile ABD askerinin Türkiye'ye gelişine, Türk askerinin de yurtdışına gönderilmesine karar verecek. Kırım ve Kore savaşlarından beri en büyük miktarda Türk askerinin de yurtdışına gönderilip gönderilmemesine karar verecek. TBMM, Kırım savaşlarından beri en büyük dış askeri karar bugün TBMM'de oylanıyor. Tarihi tezkereyle ABD'nin 62 bin asker, 255 savaş uçağı ve 65 helikopterin Türkiye'ye gelmesine de izin verilecek.*”⁴¹² Krizin başından itibaren tezkeriyi destekleyen bir tavır içinde bulunan Hürriyet burada Van Dijk'in mikro ve makro yapı çerçevesinde değerlendirdiği tarihsel mitler ile Kırım ve Kore Savaşlarına gönderme yaparak görüşlerin meşrulaştırılması yöntemine başvurmuştur.⁴¹³

Yeni Şafak gazetesi “*Önce meşruiyet*” başlığıyla verdiği haberde,⁴¹⁴ beklenen tarihte Meclis'e gelmeyen tezkerenin milletvekillerini tatmin etmediği, meşruiyet krizinin aşılamadığının altını çizerek, savaş karşıtı tutumunu devam ettirmiştir.

TBMM görüşmeleri öncesi ABD kuvvetlerinin Türkiye'ye kabulü ya da reddi hallerinde doğabilecek olumlu veya olumsuz sonuçlara ilişkin öngörüler tezkere Meclis'e sevk edilmeden iki gün önce, müzakare heyeti başkanı Bölükbaşı tarafından 23 Şubat 2003 günü Başbakan Gül'e şu başlıklar altında sunulmuştur:⁴¹⁵

Tezkerenin kabulü halinde Türkiye'nin kazanımları:

- ABD ile stratejik ortaklık güç kazanacaktır.

---

⁴¹² Hürriyet, 23 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴¹³ Bkz.: Van Dijk, a.g.e., 1993.

⁴¹⁴ Yeni Şafak, 23 Şubat 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴¹⁵ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.79-81.

- Kuzey Irak'ta bağımsız bir oluşumun engellenebilmesi bakımından Türkiye'nin eli güçlenecektir. Bazı AB ülkelerinin bu bağlamdaki muhtemel olumsuz teşvikleri de etkisiz kılınacaktır.
- Türkmenlerin hak ve çıkarları daha fazla kollanabilecektir.
- Kuzey Irak'ta Türkiye'nin askeri mevcudiyeti güçlendirilecek ve ABD ile eşgüdüm halinde güç aktarımı yapılabilecektir.
- Kuzey Irak'taki PKK unsurlarına karşı etkili tedbirler alınması mümkün olacaktır.
- Irak'ın bir bütün olarak geleceğinin şekillenmesinde söz sahibi olunabilecektir.
- ABD'nin sağlayacağı ekonomik destek savaştan kaynaklanacak zararın asgariye indirilmesinde etkili olacaktır.
- IMF ile işbirliği sağlıklı zeminde devam edecektir.
- Irak'ın yeniden inşasında ortaya çıkabilecek ekonomik imkânlardan daha fazla yararlanılabilecektir.
- Ortadoğu'da kalıcı barışın tesisinde Türkiye daha fazla rol üstlenebilecektir.
- AB ile ilişkilerde ABD'nin desteğinin devamı sağlanacaktır.
- Kıbrıs sorununun Türk tarafının kaygı ve beklentilerini dikkate alacak bir çözüme kavuşturulmasında ABD daha aktif olabilecektir.
- ABD'yle savunma sanayi işbirliğimiz ve genel olarak askeri işbirliğimiz güçlenerek devam edecektir.
- ABD yönetiminde ve Kongre'de daha olumlu bir hava oluşacaktır.
- ABD Kongresi'nde Rum ve Ermeni lobileriyle mücadelede Türkiye'nin eli kuvvetlenecektir.
- ABD yönetimi, Türkiye'nin kırmızıçizgilerine duyarlı olacak. Yani Türkiye'nin terörle mücadelesinde ABD'den sağlayacağı destek daha güçlü ve kapsamlı olacaktır.
- Geniş bir coğrafya da ABD'nin desteğinden daha fazla yararlanma imkânı doğabilecektir.

Diğer taraftan tezkerenin kabulü halinde Türkiye açısından oluşabilecek riskler yine müzakere heyeti tarafından Başbakan'a sunulan raporda şu şekilde yer almıştır:

- Irak'ta ABD harekâtı başarıya ulaşmazsa, Türkiye, Bağdat yönetimiyle sorunlu bir döneme girecek ve bölgedeki belirsizlikten etkilenebilecek, Irak'ın Türkiye'yi hedef alması ihtimali artacaktır.
- Bölge ve bir kısım Arap ülkeleriyle ilişkilerimizde yeni duyarlılıklar meydana gelebilecektir.
- Türkiye artan terör eylemlerine hedef olabilecektir.
- Genel dış politika yaklaşımlarımızda ABD siyasetini öncelikle dikkate aldığımız, bağımlı politika izlediğimiz iddia edilebilecektir. AB boyutu buna dâhildir.

Tezkerenin reddi halinde doğabilecek sonuçlar:

- ABD ile stratejik ortaklık anlayışı zedelenecektir. Zira Irak sorununun kuvvet de kullanılmak suretiyle çözümü, ABD'nin 11 Eylül sonrasındaki stratejisi açısından temel hedefi haline gelmiştir.
- ABD her halükarda kuzeyde bir cephe açacaktır. Kuzey seçeneğine Türkiye'nin desteğini alamaması halinde dahi hava ve özel kuvvet unsurlarının Türkiye'den harekâta katılmasını isteyecebilecektir. Bu da Türkiye'nin önüne gelecek yeni bir kriz ve baskıların konusu olacaktır.
- Harekât nedeniyle Türkiye'nin uğrayacağı zararı karşılamak maksadıyla ABD'den hiçbir ekonomik destek alınamayacaktır.
- IMF ve uluslararası finans çevreleriyle ilişkilerde ABD desteğinin azalması söz konusu olacaktır.
- Kuzey Irak'ta Türkiye'nin askeri mevcudiyeti sorunlu hale gelebilecek, bu konu ABD'yle ciddi bir sürtüşmeye yol açabilecektir.
- Kuzey Irak'tan kaynaklanan PKK terör tehdidi çok ciddi boyutlar kazanabilecektir.
- Kuzey Irak'ta bağımsız bir oluşumun önlenmesi konusundaki ABD desteği azalabilecektir. Zira Türkiye'nin mevcut bulunmadığı koşullarda ABD yerel gruplara harekât sırasında ve sonrasında nazım roller verebilecektir. Ayrıca, bazı AB ülkeleri de yerel gruplara daha fazla destek olabilecektir.

- Türkmenler esas itibariyle Arap ve Kürtlerin insafına terk edilmiş olacaktır.
- ABD'yle savunma sanayi işbirliğimiz aksayabilecektir.
- Rum ve Ermeni lobileri aleyhimize ki faaliyetlerini sürdürmek için çok daha müsait bir ortama kavuşacaklardır.
- AB nezdindeki ABD desteği azalabilecektir.
- ABD'nin Türkiye'ye verdiği genel siyasi, askeri ve ekonomik destekte azalma olabilecektir.
- ABD, üs ve tesis modernizasyonu için Meclis tarafından onay verilmiş olmasını Irak'a askeri harekâtı için Türkiye'nin destek vereceğinin karinesi olarak görecektir, Türkiye'yi sözünden dönmekle suçlayacak ve güvenilirliğinin zedelendiğini ileri sürebilecektir.
- ABD'nin Kıbrıs'a ilişkin desteğini temin etmek mümkün olmayacaktır.
- Türkiye, savaş sonrasında ABD'nin Irak'ta gerçekleştireceği yeniden yapılandırma faaliyetlerinden pay alamayacak ve göçmenler konusunda BM ile göçle ilgili diğer uluslararası kuruluşların 'cılız' desteği ile yetinilecektir.⁴¹⁶

Tezkere görüşmeleri öncesinde gerek uluslararası, gerekse ulusal kamuoyunu meşgul eden önemli bir diğer konu da Irak'a icrası planlanan harekâtın uluslararası meşruiyet sorunuydu. Irak'a askeri müdahalenin uluslararası meşruiyet temelini bulmadığı, kuvvet kullanımının hukuki dayanağı olarak kullanılan unsurların zorlama ve zayıf olduğu Irak krizi süresince çok tartışılmıştır. Bu konu Türkiye'nin harekâtın dışında kalması gerektiği görüşlerinin de en önemli dayanak ve gerekçelerinden birisi olmuştur. Diğer taraftan Türkiye ABD ile temaslarda uluslararası meşruiyetin bütün unsurlarıyla oluşmasını baştan itibaren savunmuştur.⁴¹⁷

Çalışma kapsamında daha önce açıklanan askeri, siyasi ve ekonomik belgelerin müzakere sürecinde Türk tarafı Başkan Bush'un bu üç belgedeki hususlara bağlı kalacağını taahhüt eden bir mektup göndermesini istemiştir. Başkan Bush'un Başbakan Gül'e 24 Şubat 2003 tarihinde gönderdiği mektupta ABD Başkanı

---

⁴¹⁶ Yetkin, a.g.e., 2004, ss.116-117.

⁴¹⁷ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.83-85.

olarak bu belgelere uygun biçimde hareket edeceği teyit edilmiştir. Bakanlar Kurulu aynı gün Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a gönderilmesi ve ABD birliklerinin Türkiye'ye kabulü için TBMM'den izin istenilmesine ilişkin prensip kararı almıştır. Bu şartlar altında 25 Şubat 2003 günü metni Ek 1'de yer alan 3/189 esas numaralı Başbakanlık tezkeresi TBMM'ye sunulmuştur.

26 ve 27 Şubat günleri ile 1 Mart günü yapılan AKP grup toplantılarında 54 milletvekili söz alıp konuşmuştur. Bu konuşmalar da 54 vekilden yalnızca 5'i, o da sınırlı ve koşullu olarak tezkereye destek vermiş, diğerleri ya karşı durmuş ya çekince belirtmişlerdir. Tezkerenin lehine görüş bildiren milletvekilleri, Nevzat Yalçıntaş, Dengir Mir Mehmet Fırat, Vahit Erdem, Ömer Çelik ve Egemen Bağış olmuştur. Ancak bu gelişmeler yaşanırken AKP milletvekillerini etkileyen yalnızca grup içi tartışmalar değildi. Meclis Irak Savaşı'nda ABD'ye verilecek desteği görüşmek için toplanırken, 1 kilometre ötede, Sıhhiye'de toplanan on binlerce kişi "*Savaşa hayır*" sloganları atıyordu. Miting yalnızca sivil toplum örgütlerini değil, sıradan vatandaşı kapsayacak şekilde genişlemiş, Ankara'da eşine az rastlanır bir protesto gösterisine dönüşmüştü. Bunun yanı sıra AKP milletvekillerini baskı altına alan başka gelişmeler de vardı. Örneğin, İslamcı çevrelerde ağırlık sahibi *Vakit* gazetesi yazarı Abdurrahman Dilipak, AKP grubunda milletvekillerinin elini tek tek sıkıyor, "*Elinizi kana bulamayın*" diyordu. Dilipak'ın telkini, çoğu bakanı bile kendisinden şüphe eder hale düşürmüştü. Bir başka baskı aracı cep telefonu mesajlarıydı. AKP milletvekilleri durmaksızın "*Elinizi kana bulamayın*", "*Hayır'da hayır var*", "*İşgale ortak olmayın*" türü mesajlar alıyordu. Parti yönetimi bu girişim ardında Erbakan'ın manevi önderliğinde Saadet Partisi'nin bulunduğu kanısındaydı. Yani başta dış politika meselesi olan tezkere krizi iç politika malzemesi haline getiriliyordu.⁴¹⁸

Hükümetin iç politikaya dönük karar mekanizmasını genişletme manevralarına en somut örnek ise tezkerenin beklenenin aksine 27 Şubat'ta Meclis'e sevk edilmeyip 28 Şubat'ta yapılacak MGK toplantısının beklenmesi kararı olmuştur. Bu karara zemin teşkil eden olgu ise kulislere o gün düşen "*Asker rahatsız*" haberi olmuştu. Her ne kadar Genelkurmay, o gün akşam saatlerinde, bu haberin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmi görüşünü yansıtmadığını, haber kaynağının kişisel

---

⁴¹⁸ Yetkin, a.g.e., 2004, s.170.

görüşü olabileceğini açıklasa da, bu geç kalmış bir açıklamaydı. Zira AKP kurmay heyeti karar toplantısı yaparken bu bilgi henüz ortada yoktu. Tezkerenin Meclis'e o gün sevk edilmeyip, iki gün sonra yapılacak MGK toplantısının beklenebileceği fikri ilk kez Adalet Bakanı Cemil Çiçek'ten çıktı. Sonra diğerleri de katıldı. Böylelikle o zamana dek Türkiye'nin Irak resminin dışında kalmamasını savunup son anda kamuoyu nezdinde hükümeti yalnız bırakma manevrası yaptığını düşündükleri askerleri de kararın sorumluluğa ortak etmek istediler. Oylama da MGK'nın ertesi günü 1 Mart'ta yapılırsa, kamuoyu Türkiye'nin ABD yanında savaşa girmesinin sorumluluğunu yalnızca hükümete yıkamayacak, askerlerin onu zorladığını düşünecekti.⁴¹⁹

Ancak askeri kanat bu konuda AKP'den farklı düşünüyordu. Genelkurmay'da 27 Şubat'ta yapılan MGK hazırlık toplantısında bu konuların yanında bir konu daha konuşuldu. Görüşülen konunun özü MGK'nın hükümete danışmanlık eden bir kurul olması ve danışmanlık görevini 31 Ocak toplantısında yerine getirmiş olmasıydı. Hükümetin tezkereyi Meclis'e göndermesi ile Anayasa gereğince söz hakkı Meclis'e geçmişti. MGK'nın Meclis üzerinde bir söz hakkı yoktu. Yapılacak bir telkin daha sonra "*Askerler Meclis üzerinde baskı yaptı.*" diye yorumlanabilirdi. Bu durumda hem askeri bürokrasi, hem de Cumhurbaşkanı zor durumda kalabilirdi. 28 Şubat günü toplanan MGK'da da hâkim olan görüş aynıydı. Bu görüş yeni bir tavsiyeye gerek olmadığı yönündeydi. Böylece 28 Şubat'ta MGK tavsiye ve yorum içermeyen açıklamasını yaptı. AKP hükümeti umduğunu bulamadı. Zira MGK açıklamasında hükümetin aradığı tek destek cümlesi yoktu.

MGK toplantısındaki bu hava basına da aynen yansımıştı. Radikal ertesi gün manşete çıkardığı "*AKP'nin ilk MGK yenilgisi*" başlıklı haberde şu ifadelere yer vermiştir: "*Milli Güvenlik Kurulu (MGK) TBMM'de görüşülmesi bugüne ertelenen 'yabancı asker kabul etme ve yurtdışına asker gönderme' tezkeresi konusunda destek arayan hükümeti hayal kırıklığına uğrattı. MGK'nın dünkü toplantısında ABD ile pazarlıkların geldiği nokta bütün ayrıntılarıyla ele alınmasına karşın sonuç bildirisinde tezkereden hiç söz edilmedi. MGK bu tavrıyla son siyasi kararı hükümetin vereceği ve tezkere konusunda TBMM'nin iradesinin her şeyden üstün*

---

⁴¹⁹ Bkz.: Yetkin, a.g.e., 2004.

*olduğuna dikkat çekti.*⁴²⁰ Aynı gün yayınlanan Yeni Şafak gazetesinde MGK toplantısına fazla değinmeden Meclis'in tezkere kararına ilişkin toplanması "*Meclis'in Tarihi Sınava*" başlığıyla verilmiştir.⁴²¹

4.1.3.5. TBMM Tezkere Oturumu (1 Mart 2003):

1 Mart itibarı ile Türk Silahlı Kuvvetleri bölgeye intikallerini ve diğer hazırlıklarını büyük ölçüde tamamlanmıştı. Kuzey Irak'ta girilecek bölgede (Yağmur Hattı) (Ek 2) ve cephe gerisinde görev yapacak 62.000 personel harekât bölgesinde toplanmıştı. Mücavir bölgelerde ise 100.000'in üzerinde mevcudu olan askeri birlikler konuşlanmasını tamamlamıştı. 124 Patriot hava savunma füzesinin kısa bir süre içinde Türkiye'ye gönderilmesine ilişkin hazırlıklar tamamlanmıştı. Harekât için Türkiye'ye gelecek ABD askeri birliklerinin kullanacağı üs, tesis ve altyapının modernizasyonu için TBMM'nin iznine dayanarak 2.015 ABD askeri-teknik personeli Türkiye'de bulunuyor ve çalışmalarını sürdürüyordu. Kuzey cephesi için Türkiye üzerinden Irak'a girecek ABD Piyade Tümeni'ni taşıyan savaş gemileri 18 Şubat 2003'te Kıbrıs'ın batısına gelmiş ve o tarihten bu yana denizde bekliyordu. 8 gemiden oluşan ikinci ve üçüncü muharebe grupları Doğu Akdeniz'e doğru seyir halindeydi. ABD'nin Körfez bölgesindeki savaş yığınağını bir ila iki hafta içinde tamamlaması bekleniyordu. Güneyde yapılan yığınak yüzde seksen düzeyine ulaşmıştı. Akdeniz'de 15, Basra Körfezi'nde 44 ve Umman'da 20 gemi harekât emrini bekliyordu. Bunların 5'i uçak gemisiydi (2'si Akdeniz'de). Ayrıca bölgede 462'si savaş uçağı olmak üzere 700'den fazla uçak bulunuyordu.⁴²²

1 Mart günü yukarıda ifade edilen askeri hazırlıklar ile kamuoyundan Meclis'e yansıyan savaş karşıtı havadan kaynaklanan yüksek seviyeli stres nedeniyle AKP grubuna sinir bozukluğu hâkim olmaya başlamıştı. AKP milletvekilleri kritik tezkere oylamasına bu psikolojik ortam içerisinde giriyorlardı. Bir tarafta dış politika gerekleri, bir tarafta ağır bir iç politik baskı. 1 Mart sabahı grup toplantısının sonunda, tıpkı CHP'nin temsili açık oylama yaptırması gibi, anket niteliğinde temsili kapalı oylama yaptıran AKP lideri Erdoğan, oylama sonunda, "*tezkerenin desteği*

---

⁴²⁰ **Radikal**, 1 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴²¹ **Yeni Şafak**, 1 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴²² Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.85-86.

haiz olduğunu" açıklamıştı. Basına temsili oylamada 30 kadar aleyhte oy çıktığı sızdırılmasına rağmen öğleden sonra yapılacak gerçek oylamada tezkereye 100 red oyu verilecek, AKP grubunun neredeyse üçte biri, sokağın sesine kulak vererek, kendi hükümetine karşı çıkacaktı.⁴²³

Irak Tezkeresi TBMM'nin 1 Mart 2003 Cumartesi günü Bülent Arınç'ın başkanlığında yapılan 39. birleşiminde görüşülmüştür. Meclis Genel Kurulu saat 14.00'te açılmış, beş oturum yapılmış; ikinci, üçüncü ve dördüncü oturumlar gizli oturumlar olmuştur. Görüşmeler beş saat otuz sekiz dakika sürmüş, birleşim saat 19.38'de sona ermiştir.⁴²⁴ 1 Mart gizli oturumunun tutanakları ile tezkere oylamasında milletvekillerinin hangi yönde oy kullandığını gösteren çizelge kanun gereği normal şartlarda 1 Mart 2013 tarihinde açıklanacaktır. Başbakan Abdullah Gül'ün yazılı önergesinin Meclis Genel Kurulu tarafından kabul edilmesiyle Müsteşar Ziyal ve müzakere heyeti başkanı Deniz Bölükbaşı kapalı oturumda hazır bulunmuştur. Ancak müzakere heyeti başkanı Deniz Bölükbaşı Başbakan Gül'ün konuşmak için hazır olun talimatına rağmen Meclis'e tezkere hakkında bilgi verme imkânı bulamamıştır.

Oturumlara katılan Bölükbaşı, kitabında kendisinin geçmiş siyasi hüviyetleriyle tanıdığı bazı AKP milletvekillerinin hangi yönde oy kullanacakları hakkında kararsız olduğunu ifade etmekte ve bunu da AKP grubunda milletvekillerine ayrıntılı ve yeterli bilgi verilmediği sonucuna bağlamaktadır.⁴²⁵ CHP'nin kapalı oturuma geçmeden usul tartışması açılmasını istemesinin nedeni tezkerenin esasına ilişkin görüşlerini açık oturumda açıklayarak kamuoyuna duyurmak ve hangi yönde oy vereceği konusunda tereddütlü AKP milletvekillerini etkilemekti. Meclis Başkanı Arınç CHP'ye arzuladığı bu fırsatı vermesi de dikkat çekiçidir. AKP sözcüsü Salih Kapusuz yaptığı konuşmada CHP'nin usul tartışması talebini "*kapalı oturum öncesinde bu konuyu delmek*" olarak nitelendirmiş ve aynı partiye mensup Meclis Başkanı Arınç'ın buna izin veren tutumunun "*toleranslı yaklaşım*" olduğunu söyleyerek imalı bir şekilde eleştirmiştir.

---

⁴²³ Yetkin, a.g.e., 2004, s.172.

⁴²⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, 39. Birleşim, 1. Oturum, Dönem 22, Cilt 6, Yasama Yılı 1.

⁴²⁵ Bkz.: Bölükbaşı, a.g.e., 2008.

Bu tartışmada dile getirilen ve ilginç bazı görüşler Meclis tutanaklarına atfen şu şekildedir: "*Elma şekerini Amerika'nın yediğinin, sapının da Türkiye'nin elinde kalacağıının kısa bir süre sonra çok acı bir şekilde görüleceğini*" söyleyen Önder Sav, AKP milletvekillerinin dini duygularına hitap ederek savaş karşıtı bir eylemde kullanılan şu sloganı hatırlatıyordu: "*ABD'den korkmayın, Allah'tan korkun Allah'tan.*" AKP sözcüsü Salih Kapusuz, bu konuyu farklı bir açıdan yaklaşmış ve Allah korkusu hakkında şu sözlerle bir hatırlatma yapmıştır: "*Değerli Sav bir pankarttan bahsetti ve gördüğü pankartın ifade ettiğini buradan sizler de dinlediniz. 'Allah'tan korkun' diyor. Evet, hepimiz Allah'tan korkalım. (AKP sıralarından alkışlar.) Bu konuda yüzde doksan dokuzu Müslüman olan şu memlekette, biz böyle bir endişe taşımıyoruz, ama hepimize bir hatırlatma yapmayı görev olarak kabul ediyorum.*" Yine Önder Sav'ın türkülerle süslenen konuşmasında şu bölümü de CHP sıralarından alkış alıyordu: "*Görüyorum ki hükümet kan, barut, savaş ve ısırap kokan bir müdahale için sıkıntı içerisinde. Görüyorum ki, bu utanç verici savaş, AKP'li milletvekili arkadaşlarımızı, savaş gemilerinin getirdiği yükten daha ağır maddi ve manevi yük altında eziyor, ezdiriyor. Böyle bir dönemde, TBMM'de karar verirken çok dikkatli olmak, kendi vicdanlarımıza danışarak karar vermek zorundayız. Burada, uşşak makamındaki bir türküyü arkadaşlarımıza hatırlatmak istiyorum: Yine gam yükünün kervanı geldi. Çekemem bu derdi, bölek seninle... Şimdi, bu derdi, bu gam yükünü bizimle bölüşmek istiyorsunuz, biz o gam yükünü bölüşmeyeceğiz arkadaşlar. Siz de, bu iğrenç savaşa bulaşmayın, bu pis gam yükünün altında ezilmeyin, yol yakinken dönün diyoruz.*" Önder Sav, konuşmasının devamında: "*Geliniz yüce Atatürk'ün Dolmabahçe önünde demirlemiş düşman zırhlılarına bakarak ve yumruklarını sıkıp "Geldikleri gibi gidecekler" dediği gibi, biz de İskenderun limanına demirlemiş olan düşman gemilerine ve Türkiye'ye akın akın gelen Amerikan askerlerine "Geldikleri gibi gitsinler" diyelim.*"⁴²⁶ diyordu. Bu konuşmanın bir diğer ilginç yönü de İskenderun açıklarında bekleyen müttefik ABD savaş gemilerinden bahisle "düşman gemiler" nitelemesinin yapılmış olmasıydı. Önder Sav bilahare Meclis Başkanlığı'na gönderdiği yazıyla bunu düzeltmiş ve asıl amacının ABD gemileri demek olduğunu kayda geçirtmiştir.⁴²⁷

---

⁴²⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, 39. Birleşim, 1. Oturum, Dönem 22, Cilt 6, Yasama Yılı 1.

⁴²⁷ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.86-90.

Oturumda söz alan diğer bir CHP'li Kemal Anadol'un konuşmasında da ABD hakkında ilginç benzetmeler yapıyordu. "*TBMM'nin gazi Meclis olduğunu*" söyleyen Anadol konuşmasının bu bölümünü şöyle sürdürüyordu: "*TBMM her türlü tecavüzü defetmiş, direnmesini bilmiş, ulusal iradeyi temsil eden bir Meclis'tir. Gelin, birinci TBMM'nin üyesi, ulusal marşımızın şairi Mehmet Akif'in tanımıyla tek dışı kalmış canavara karşı, her türlü ideolojik, sınıfsal, ekonomik ayrılığı bugün için bir tarafa bırakalım, haktan yana, doğrudan yana olalım, doğrudan yana karar verelim arkadaşlar.*" CHP sözcüsü sözlerini "*Yüce Meclis'in kararının tarihinin kararıyla çelişmemesi.*" dileğiyle bitiriyordu.⁴²⁸

Bölükbaşı'nın değerlendirmesine göre açık oturumdaki görüşmelerde CHP sözcüleri ile Meclis Başkanı Arınç arasındaki karşılıklı iltifatlar dikkat çekiciydi. CHP'li Önder Sav "*Değerli bir hukukçu olan Sayın Meclis başkanımız, Anayasa'nın 92. maddesinin her cümlesinde uluslararası hukukun meşruiyet şartının olması gerektiğine işaret ediyor*" diyerek Başkan Arınç'a çiçek atıyor, Meclis Başkanı da Önder Sav'ın on dakikalık konuşma süresini on dakika aşarak yirmi dakika konuşmasına müsamaha gösteriyordu.⁴²⁹

Saat 19.37'de açılan beşinci oturumda Başkan Arınç sonuçları şu sözlerle açıklıyordu: "*Kapalı oturumda oylanan Başbakanlık tezkeresinin oylamasına 533 üye katılmış, 264 kabul, 250 ret, 19 çekimser oy kullanılmıştır. Sayın milletvekilleri, bu sonuca göre, Anayasa'nın ve içtüzüğü'nün karar için öngördüğü salt çoğunluk sağlanamamıştır.*" Sonuç olarak gerek bölge ülkelerinden, gerek dışişleri/askeri bürokrasiden, gerek kamuoyundan, gerekse kendi parti grubundan aradığı desteği bulamayan AKP hükümeti ulusal çıkarın, aklın, bürokrasinin ve dış politika gerçeklerinin dikte ettiği bu kararın sorumluluğunu tek başına alamamış ve tezkere 1 Mart günü Meclis'te red edilmiştir.

Tezkerenin reddedilmesine ilişkin karar Radikal ve Yeni Şafak'ta neredeyse aynı şekilde işlenirken, Hürriyet "*Sonuç Evet, Karar Ret*" başlığıyla tezkereye kabul oyunun daha fazla çıktığı ancak salt çoğunluğun sağlanamadığına dikkat

---

⁴²⁸ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.86-90.

⁴²⁹ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.86-90.

çekiyordu.⁴³⁰ Radikal, “*Meclis Savaşı Reddetti*” başlığıyla verdiği haberde: “*Genel Kurul’daki oylamada 100 kadar AKP’li, CHP’yle birlikte asker tezkeresine ret oyu verdi. 250 ret ve 19 çekimsere karılık alınan 264 oy, kabul için yetmedi.*” ifadesi yer alırken,⁴³¹ Yeni Şafak ise, “*Meclis Barış Ded*” başlıklı haberinde milletvekillerin milletin sesine kulak verdiği için altını çiziyordu.⁴³² Tezkere öncesi varlığına dikkat çekilen toplumsal kırılmanın işaretlerinin tezkerenin reddinin hemen ardından da devam ettiği görülmektedir. Bu durum yayın organlarının ideolojik tercihlerinden de kaynaklanmaktadır. Bu süreçte Hürriyet tezkere yanında yer alırken, Radikal ve Yeni Şafak farklı saiklerle de olsa tezkere karşısında tavır alarak, muhalif kamuoyu oluşumunda rol oynamışlardır.

4.1.3.6. Tezkere Oturumu Sonrasında Yaşananlar:

1 Mart 2003 günü, tezkerenin reddedilmesinin ardından AKP lideri Tayip Erdoğan bu kararının Türkiye’de parti içi demokrasinin göstergesi olduğunu söylemekte ve bu kararı Türk siyaset geleneğinde yeni bir sayfa olarak değerlendirmekteydi. Erdoğan Meclis kararına ilişkin sözleri şöyleydi: “*Irak sorunu, bir tezkere ile TBMM’ye geldi. TBMM dün bir karar verdi. Sadece sonuçları yorumlayanların, tribünlere oynayanların ne dediği önemli değil. Biz hangi niyetle, hangi yolda yürüdüğümüzü iyi biliyoruz. Partimiz, bu kritik konuda grup kararı almayarak, parti içi demokrasi ilkesini işleterek, Türk siyaset geleneğinde yepyeni bir sayfa açtı. Türkiye, binlerce yıllık devlet geleneği olan güçlü bir ülkedir. Türk Milleti’nin dost düşman herkes tarafından dikkate alınması gereken tarihi refleksleri, bunları harekete geçiren hassasiyetleri vardır. Bütün devletlerin, hassasiyetlerimize saygı göstermelerini beklemek en tabii hakkımızdır. TBMM’nin dün aldığı karar da bizim ısrarla dikkati çektiğimiz ve dışarıdaki dostlarımızca paylaşılmasını beklediğimiz bu hassasiyet bir kez daha ortaya koymuştur. Başta hükümet olmak üzere hepimize düşen görev, bu demokratik tercihin gereklerini hayata geçirmektir.*” Bu konuşmada Meclis kararının kamuoyunun isteği doğrultusunda olduğu ima

---

⁴³⁰ **Hürriyet**, 2 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴³¹ **Radikal**, 2 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴³² **Yeni Şafak**, 2 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

edilirken, ABD ile ilişkilerin gerilmemesi için Irak ve Saddam Hüseyin imajına da yüklenilmektedir. Konuşmanın devamında, "Ülkemizin dostu ve müttefiki olan ABD ile ilişkilerimiz, bundan sonra da tam dinamizmi ile sürecektir... Türkiye, aldığı tüm kararlarda Irak halkının esenliğini düşünen adımlar atmaktadır. Irak liderliğinin de sorunun barışçı yoldan çözümü konusunda, Türkiye'nin attığı adımları hakkıyla anlamasını ve BM ile işbirliğini daha aktif hale getirmesinin gereğini bir kez daha hatırlatıyorum. Şu aşamada Irak liderliğinin yapacağı en büyük hata, TBMM'nin aldığı kararı yanlış yorumlayarak, BM ile aktif işbirliği konusunda yavaş davranmaya başlamasıdır."⁴³³ Bu sözler, kamuoyu zemininde meşruiyet kazanan Meclis kararının, ABD ile iyi ilişkilere ket vurmaması için Saddam Rejimi'nin toplum nezninde ötekileştirilmesi olarak algılanmalıdır.

2 Mart günü AKP darmadağınktı. Kimi milletvekili hayır dediğine pişman, kimi bayram havasındaydı. "Savaşa hayır" sloganıyla sokaklara dökülen on binler, uzun yıllardan beri ilk kez söylediklerini yaptırabildiklerini, demokrasinin işlediğini hissediyorlardı. Ayrıca uzun yıllardan beri ilk defa bir dış politika konusunda sokağın sesini devletin zirvesine taşıyan bir Cumhurbaşkanı işin başındaydı.⁴³⁴

Meclis Genel Kurulu'nun yeniden açılacağı 4 Mart Salı günü gündem yeni bir tezkerenin getirilip getirilmeyeceği idi. Erdoğan açısından üç gün arayla ikinci bir risk almak, hem de Siirt'te 9 Mart'ta yapılacak telafi seçimiyle başbakanlığa bu kadar yaklaşmışken otoritesini ikinci kez zedeletmek akıl karı görünmüyordu. Kararın ertesi sabah toplanacak AKP Merkez Karar Yönetim Kurulu'yla da paylaşılmasına, ancak yeni bir tezkere fikrinin 9 Mart seçimi ardından gündeme alınmasına fiilen o gece karar verildi.⁴³⁵

Murat Yetkin'in tezkerenin reddinin ardından Abdullah Gül'le farklı zamanlarda Irak üzerine yaptığı iki konuşma incelendiğinde, tezkere reddinin kimilerince iddia edildiği gibi bürokrasinin yönlendirme eksikliğinden ziyade kamuoyu baskısı ile şekillenen iç politik girdi ile alakalı olduğu daha net anlaşılmaktadır. 11 Mart'ta, 9 Mart Siirt seçimleriyle milletvekili olan Erdoğan'a başbakanlığı devretmeye hazırlanan Gül'le Başbakanlık'taki makamında konuşan Yetkin'in, "Sizin hisleriniz

---

⁴³³ **Hürriyet**, 2 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

⁴³⁴ Yetkin, a.g.e., 2004, s.179.

⁴³⁵ Yetkin, a.g.e., 2004, s.178.

ayrı, hükümetinizden, Meclis grubunuzdan emin değildiniz. O zaman bu (1 Mart'taki) tezkereyi neden Meclis'e sundunuz? Amerikalılar mı baskı yaptı?" sorusuna karşılık Gül'ün yanıtı, daha sonra Türkiye'ye ve Türk ordusuna ağır suçlamalarda bulunan Wolfowitz'i daha o günden yalanlamaktadır. Gül, "*Baskı değil ama Genelkurmay'ında, Dışişleri'nin de, diğer devlet kurumlarının da bir an önce tezkerenin sunulması yönünde tavsiyesi oldu. Savaş çıkarsa, çıkarlarımızı daha iyi korumak bakımından devlet kurumlarının ortak kanaatiydi.*"⁴³⁶ diyordu. Gül'ün ifadesine göre, daha sonra Wolfowitz'in yorumunun aksine Dışişleri de, Genelkurmay da Türkiye'nin ABD'ye Irak harekâtında destek olması yönünde hükümete tavsiyede bulunmuştu.

Tezkere oturumu sonrası AKP tepe yönetiminin ortak kanaati AKP grubunda ki firenin bu kadar yüksek olmasının beklenmediği yönündeydi. Hükümet kabul görmeyen 1 Mart Tezkeresi sonrası izlenecek yol haritasını Mart 2003'ün ilk yarısında belirleyemedi. Zira iç politik gündem yoğundu. Erdoğan'a başbakanlık yolunu açacak Siirt seçimleri yaklaşmaktaydı. Başkent Ankara'da siyasi karar mekanizmaları adeta felç olmuş, hükümet tam anlamıyla çalışamaz hale gelmişti. AKP hükümetinin ABD askerlerinin Türkiye'de konuşlandırılmasına imkân verecek ikinci tezkereyi çıkaramayacağı artık anlaşılmıştı. ABD, en azından Türk hava sahasının ve Türkiye'deki üs ve havaalanlarının Irak'a karşı icra edilecek hava harekâtı amaçlı kullanılmasına izin verilmesini istiyordu. Ancak Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığına olan itirazını da sert biçimde sürdürüyordu.

13 Mart günü Başbakana ulaşan mektubunda Başkan Bush, "*Irak harekâtına karşı olan Fransa dâhil tüm NATO müttefiklerinin hava sahasını üst geçiş için açtıklarına, Türkiye'nin üst uçuş hakkı vermeyen tek NATO müttefiki olduğuna,*"⁴³⁷ dikkat çekiyordu. 1 Mart Tezkeresi'nin reddinden sonra Barzani (KDP) ve Talabani (KYB), Irak'ta ABD'nin en önemli askeri ve siyasi ortağı olma konumlarını güçlendirmişti. Dışişleri ve Genelkurmay bu durumdan fazlasıyla rahatsızdı. Açıkta

---

⁴³⁶ Yetkin, a.g.e., 2004, s.187.

⁴³⁷ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.98.

ve boşlukta kalan, acil yanıt ve karar bekleyen konularda hareketsizlik sürüyordu.

Acil konular şunlardı:⁴³⁸

- Kuzey Irak'taki özel kuvvetlerin güvenliği.
- PKK unsurlarının Kuzey Irak'ta nasıl kontrol edileceği.
- Türkmenlerin güvenliğinin nasıl sağlanacağı.
- Göçün önlenmesi ve kontrolü için sınır boyunca alınacak tedbirler ve bununun ABD ile koordinasyonu.
- Kuzeyden Keşif Harekâtı'nın geleceği.
- Türk-İrak sınırının kapatılıp kapatılmayacağı.
- ABD'nin Habur sınır kapısı üzerinden ya da Türk hava sahasını kullanarak Kuzey Irak'a malzeme geçirme talepleri konusunda izlenecek tutum.
- Üs ve tesis modernizasyonu için Türkiye'de bulunan ABD personelinin durumu.
- Kuzey Irak'a geçen CIA özel timlerinin (NILE) durumu. (84 ajan Türkiye'nin izniyle bölgeye geçmiş, 37 kişi de Zalmay Halilzad'la Kuzey Irak'a geçtikten sonra geri dönmemişti.)
- Bağdat Büyükelçiliğinin durumu.

Bölükbaşı başkanı olduğu müzakere heyeti adına 17 Mart günü Başbakan'a şu hareket tarzını öneriyordu:⁴³⁹ *"Bugün gelinen aşamada, ABD'nin askeri harekât takvimi açısından daha fazla gecikmeden kapsamlı işbirliğini öngören ikinci tezkerenin Meclis'e getirilmesi, ABD'yle ilişkilerimizin geleceği ve Irak'ta söz sahibi olabilmemiz açısından en uygun yol olacaktır. Bu kararın bu hafta içinde alınmaması halinde, ileride alınmasının da bir anlamı ve değeri kalmayacaktır."* Dışişleri Bakanı Gül'ün 17 ile 19 Mart 2003 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'la yaptığı telefon görüşmesi sonunda küçük paketin hayata geçirilmesinde mutabık kalındı: Türk hava sahasının açılması ve Türk birliklerinin Kuzey Irak'ta sınırlı mevcudiyeti. Bunun üzerine hükümet metni Ek 3'de yer alan ikinci tezkereyi 19 Mart 2003 günü TBMM'ye sevk etmiş, Meclis ertesi gün 763 sayılı kararla Türk hava sahasının savaş amacıyla açılmasına ve Türk birliklerinin Kuzey Irak'a gönderilmesine izin

---

⁴³⁸ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.95-99.

⁴³⁹ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.100.

vermiştir. Irak koalisyonunun ikinci büyük ortağı olan İngiltere, ABD'yle eş zamanlı olarak savaş uçaklarının Türk hava sahasını kullanarak askeri harekâta katılmasına izin verilmesini istedi. Hava unsurlarının iniş yapmadan Türk hava sahasından transit geçmeleri kaydıyla bu talep 21 Mart 2003 itibariyle karşılandı.

Aynı gün AKP Hükümeti üyesi Cemil Çiçek'in sorumluluğu paylaşmak adına karar mekanizmasını genişletme çabasına ilişkin diğer bir açıklamasına dikkat çekmekte fayda vardır. Tezkerenin reddinin ardından 21 Mart günü Çiçek, Meclis Genel Kurulu'nda muhalefetteki CHP sıralarına dönerek, "*Hiçbir şeyi kendi başımıza yapmıyoruz. Üzerinde anlaşmaya varılmış devlet siyaseti uyguluyoruz.*"⁴⁴⁰ açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın altında yatan aslında ortaya çıkan durumun sorumluluğunu Cumhurbaşkanlığı, Genelkurmay ve belki de Dışişleri'ne de paylaşma çabası olduğu söylenebilir.

14 Nisan'da artık Dışişleri Bakanı olan Gül CNN Türk'te Kafe Siyaset programında 1 Mart tezkeresinin neden geçmediği konusunda Yetkin'e şunları söylüyordu: "*Tezkere Meclis'ten geçmiş bile olsaydı, Musul'a Kerkük'e Türk askerinin girmesi diye bir konu yoktu. Bir aşamada konuşuldu, ama Amerikalılar orada başka sıkıntılara neden olur diye istemediler. Türk askerinin Kerkük ve Musul'a kendileriyle tam işbirliği içinde girişini bile istemediler. Mutabakat muhtırası görüşmeleri sırasında konuşuldu, askeri alanda anlaşma bile yapıldı, orada yok bunlar. Musul ve Kerkük'e Amerikalılarla birlikte girişimiz kabul edilmiş olsaydı, birinci tezkere geçerdi.*"⁴⁴¹ Gül, 1 Mart tezkeresinin geçmeyişi nedenini açıkça Amerikalıların Musul ve Kerkük üzerine yeterli garantiler vermeyişine bağlıyordu. Bu durumun Kürt muhalefeti nedenine bağlı olduğu ilerki günlerde daha net ortaya çıkacaktı.

Irak'a müdahale eden koalisyon güçlerinin harekât hedeflerine kısa zamanda ulaşmalarıyla 1 Mayıs 2003 tarihinde askeri harekâtın sona erdiği ilan edildi. ABD ve İngiltere geniş katılımlı bir Irak istikrar gücü oluşturmak için çalışmalara başlıyordu. Türkiye çokuluslu güce katılmaya başından beri ilgi duymuş ve Nisan 2003'te İngiltere'yle ilk temasları yapmıştır. Ancak Türkiye, 30 Nisan 2003 tarihinde

---

⁴⁴⁰ Yetkin, a.g.e., 2004, s.197.

⁴⁴¹ Murat Yetkin ile mülakat, Cafe Siyaset Haber Programı, CNN Türk, 14 Nisan 2003, (çevrimiçi) (<http://www.cnnturk.com>), 26 Eylül 2008..

çokuluslu güce katkı konusunda Londra'da yapılan toplantıya davet edilmemişti. Bu toplantıda Polonya'nın komutasında kurulacak ikinci bir tümen için taahhütte bulunulmuştu. Türkiye Irak istikrar gücüne katkıda bulunmak istediğini Mayıs 2003'te Vaşington'a iletmişti. Ancak, Türkiye'nin bu girişimleri cevapsız ve sonuçsuz bırakıldı. ABD'nin çokuluslu istikrar gücü kapsamında dahi Türkiye'yi Irak'ta istemediği anlaşılıyordu. Türkiye'yi bu konuda cevapsız bırakan ABD, uzun bir sessizlik döneminden sonra diğer ülkelerden beklediği katkıların ümit edilen seviyede gerçekleşmemesi nedeniyle Türkiye'yi Irak istikrar gücüne katılmaya davet etti. Hükümet, görüşmeler devam ederken 6 Ekim 2003 tarihinde hazırladığı Ek 4'de yer alan tezkereyi TBMM 7 Ekim 2003 günü görüşmüş, güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak amacıyla Türk birliklerinin bir yıl süreyle Irak'a gitmesine izin vermiştir.⁴⁴² Ancak ABD ile görüşler olumsuz sonuçlanmış. Sonuçta Türk birliklerinin Irak istikrar gücüne katılmak üzere Irak'a gitmesi mümkün olmamıştır. Türkiye'nin Irak'a girmek için üçüncü teşebbüsü de sonuçsuz kalmıştır.

4.1.3.7. 1 Mart Sürecinin Muhasebesi:

1 Mart Tezkeresi'nin gündeme geliş ve reddi arasındaki süreç; gündemin çok hızlı değiştiği, kargaşa ve karmaşa ortamında gelişen sancılı, sıkıntılı ve stresli bir dönem olmuştur. Bu kriz ve sonrası, Türk kamuoyunda çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Bu konuda bir dizi endişe, tereddüt, eleştiri ve itiraz dile getirilmiş, kanaat önderleri tarafından tezkerenin leh ve aleyhinde pek çok açıklama yapılmıştır. Tek başlarına ele alındığında bu görüşlerde bir kısım haklılık payı olduğunu söylemek mümkündür. Zira tezkere krizi olağan ve alışlagelmiş bir durum ve süreç değildi. Bilinmeyi, öngörülemeyi ve hesaplanamayanı çok, risk ve fırsatların iç içe geçtiği karmaşık bir denklemdi. Bu denklemi biraz açacak olursak.⁴⁴³

- Ülke topraklarını ve hava sahasını kapsayan, sınır ötesi askeri mevcudiyeti gerektiren bu çapta bir askeri harekât Türkiye için ilk tecrübeydi.
- Türkiye komşu bir ülkeye yapılacak çokuluslu bir askeri harekâta ilk defa katılacaktı.

---

⁴⁴² Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.121.

⁴⁴³ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.129-130.

- İlk defa bu büyüklükte bir yabancı askeri gücün Türkiye'ye gelmesi söz konusuydu.
- Bunların bir kısmı Türkiye üzerinden Irak'a geçecek, bir kısmı da lojistik destek amacıyla Türkiye'de kalacak ve geniş bir alana yayılacaktı.
- Türk Silahlı Kuvvetleri ilk defa bu kadar büyük bir güçle yabancı bir ülkenin topraklarına girecek ve çok geniş bir alanda görev yapacaktı.
- Bu bölge Irak harp sahasının dışında olsa bile, Türkiye'ye düşman (PKK) ya da en azından sıcak bakmayan (Barzani ve peşmerge güçleri) unsurların bulunduğu, otorite boşluğu olan zor bir alandı.
- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zaiyat vermesi, şehit cenazelerinin Türkiye gelecek olması ihtimali ve Irak bataklığına saplanma riski herkesi korkutuyordu.
- Türk kamuoyunun çok büyük bir kısmı Irak harekâtının meşruiyet ve haklılığına inanmıyordu. ABD'ye karşı infial içindeydi. Türkiye'nin bu harekâta katılmasına karşıydı. Uluslararası meşruiyet tartışmaları sadece Türkiye'de değil uluslararası camianın bütününde yapılıyordu. Türkiye zor bir siyasi süreçten geçiyordu. 1 Mart böyle bir dönemde ve en uygun olmayan, en sıkışık siyasi takvimde gündeme gelmişti.
- ABD ile ilk temasların yapıldığı 2002 yılında 57. koalisyon hükümeti fiilen sona ermişti. Türkiye 3 Kasım seçimlerine gidiyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üst komuta kademesinde de aynı dönemde değişiklikler olmuştu.
- 3 Kasım seçimleri sonrası Başbakan Gül 58. hükümeti 19 Kasım 2003'te kurmuş ve 28 Kasım 2003'te güvenoyu almıştı.
- Siyasi tecrübesi sınırlı olan AKP hükümeti Irak harekâtını en acil ve önemli sorun olarak önünde bulmuştu.
- 1 Mart Tezkeresi'nin reddinden sonra siyasi gündem durulmamış, yeni dalgalanmalar yaşanmıştı. Tayyip Erdoğan 9 Mart 2003'te Siirt seçimlerinde milletvekili seçilmiş, 14 Mart'ta Başbakan olarak atanmış, 59. hükümet 18 Mart'ta güvenoyu almıştı.
- İkinci tezkere de bir gün sonra 19 Mart 2003'te Meclis'e gönderilmişti.
- Hükümet yetkilileri tek ağızdan konuşmuyordu. Zaman zaman, birbirleriyle çelişen, çatışan ve yanlış beyanlarda bulunuluyor, ABD ve kamuoyuna yanlış işaretler veriliyordu.

- AKP hükümeti bölünmüştü. AKP Meclis grubundaki bölünme ise çok daha derindi.

- Etkili bir halkla ilişkiler, aydınlatma ve bilgilendirme politikası da uygulamaya konulamamıştı. Kriz yönetiminin kamuoyu ve parlamento boyutları iyi yönlendirilememişti.

1 Mart sürecinde, konunun özünden ve esasından uzaklaşan, endişe ve korkuları körükleyen bazı tahmin ve değerlendirmeler de kamuoyunun gündemine getirilmişti. Bunlardan bazıları şunlardı:⁴⁴⁴

- ABD güçleri, kendileri Türkiye üzerinden Irak'a geçtikten sonra mutabakatı bozarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a girmesini engelleyebilir.

- Lojistik destek için Türkiye'de kalacak ABD güçleri zaman içinde işgal gücüne dönüşerek, bulunacakları bölgede istikrarı bozabilir.

- ABD askerlerinin Türkiye'den çekilme takvimi belirlenmemiştir. Bu birliklerin Türkiye'den çıkarılması başlı başına bir sorundur. ABD askeri gücü Türkiye'den çıkmayı kabul etmeyebilir.

- Türk askerlerinin Kuzey Irak'a girmesi kabul edilse bile, birliklerimiz sadece hafif silahlarla ve çok dar bir şerit içinde bulunacaktır. Bu da etkili bir görev icrasını daha baştan imkânsız kılabilir.

4.1.3.8. Türkiye'nin ABD ile ittifak ilişkileri Bağlamında Irak Harekâtına Katkısı:

Türkiye'nin beklentilerinin karşılanmaması ve tüm yaşanan olumsuzluklara rağmen ABD ile ittifak ilişkileri bağlamında Irak harekâtına sağladığı katkının dökümü şu şekildedir:⁴⁴⁵

- U-2 casus uçakları 2002 yılının sonlarına doğru ve Ocak 2003 başında Güney Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden havalanarak Türk hava sahası üzerinden Irak'a girmişler ve Irak birliklerinin manevraları, konuşlanma durumları ve askeri tesisler hakkında istihbarat bilgisi toplamışlardır. Bu bilgiler ABD'nin harekât planlarında önemli rol oynamıştır.

---

⁴⁴⁴ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.131.

⁴⁴⁵ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, ss.161-162.

- NILE timleri olarak adlandırılan CIA ajanları Ocak 2003'te Türkiye'nin izniyle Kuzey Irak'a girmişlerdir. Özel olarak tadil edilmiş Hummer jipleri, silahları ve teçhizatlarıyla Habur'dan Irak'a geçen bu ajanlar, Kürt peşmerge gruplarını savaşa hazırlamış, hava harekâtı başladığında da ABD uçaklarına yerdeki kritik hedefleri tarif etmiştir. Halilzad'ın koruması olarak kaçırılanlarla birlikte Türkiye üzerinden 137 CIA ajanı Irak'a geçmiştir.

- Türkiye kara ülkesi üzerinden kuzeyden cephe açılmasını kabul etmese de, Türk hava sahasını 22 Mart 2003'ten itibaren Irak'a hava harekâtı amacıyla açarak, hava sahası üzerinden bu cephenin açılmasına imkân vermiştir.

- ABD 173. Hava İndirme Tugayı, askeri harekâtın yedinci gününde 26 Mart 2003'te, Türk hava sahası üzerinden 1000 askeri Kuzey Irak'a indirmiştir.

- 30 Mart 2003 itibariyle bu yolla Irak'a indirilen asker sayısı 2160'a ulaşmış, 351 parça savaş teçhizatı Başur Üssü'ne indirilmiştir. Bundan sonra bu birliklerin, tank ve zırhlı taşıyıcılar dâhil araçları Türk hava sahası üzerinden bölgeye sevk edilmiştir. Bu birlikler ABD savaş planlarında kuzey cepheden beklenen etkiyi yapmış, Irak birliklerinin Bağdat'ın yardımına gitmesini önlemiş, kısa sürede Musul ve Kerkük'e kadar inerek kuzey harekât alanını emniyet ve kontrol altına almıştır.

- ABD birliklerinin yakıt ve diğer lojistik ihtiyaçları Türkiye'den sağlanmıştır.

- Hava indirme birliklerini Kuzey Irak'ta karşılayan özel timlerin komutanı General Osman, Habur'dan Kuzey Irak'a geçmiştir.

- Başkan Bush'un Irak özel temsilcisi Halilzad ve ABD Avrupa kuvvetleri komutanının Türkiye temsilcisi General Broadwater, hava indirme harekâtının başladığı gün Türkiye'den karayoluyla Süleymaniye'ye gitmiştir.

- Irak hava harekâtına katılan uçakların havadan yakıt ikmali, Türk hava sahası üzerinden yapılmıştır.

- Askeri harekât sonrası Irak'taki ABD askerlerinin lojistik ihtiyaçları, yakıt ve diğer ikmallerinin önemli bir kısmı Türkiye üzerinden sağlanmıştır.

- 2004 yılında başlayarak İncirlik Üssü'nün, Irak'taki ABD askerlerinin rotasyonu amacıyla kullanılmasına izin verilmiştir. Günde 1000 askerin rotasyonu için gerekli düzenlemeler yapılmış, bunun için İncirlik'e ilave ABD personeli gelmesine imkân sağlanmıştır.

- İncirlik Üssü halen ABD'nin Irak'taki birliklerinin askeri silah, araç ve malzemesi için merkez üssü ve transit ikmal merkezi olarak kullanılmaya devam

edilmektedir. ABD'den ve Avrupa'daki askeri üslerden İncirlik'e getirilen savaş malzemesi askeri kargo uçaklarıyla Irak'a ulaştırılmaktadır. Türkiye bu çok önemli imkânı sağlamış, bu amaçla C-17 nakliye uçaklarının ve geçici ABD personelinin İncirlik'te bulunmasına izin vermiştir.

4.1.4. Tezkere Sonrası:

ABD'nin işgali sonrasında Irak'ta iç savaş şartları ve karışıklık yaşanmaktadır. Bütün dengeler altüst olmuştur. Türkiye'nin Kuzey Irak ile alakalı ulusal çıkarları temsil eden kırmızıçizgileri tehlikeye atılmıştır. Türkiye'ye düşman bir Kürt siyasi yapılanması, ABD'nin himayesinde ve ondan aldığı cesaretle devletleşme aşamasına gelmiştir. Türkmenler dışlanmış, yaşam mücadelesi vermek durumunda bırakılmıştır.⁴⁴⁶

PKK terörü Kuzey Irak'tan Türkiye'ye ikinci saldırı cephesini açmıştır. Barzani'nin himayesindeki bu terör tehdidi karşısında ABD hareketsiz kalmıştır. Türkiye Irak harekâtına askeri birlikle katılmamış olmakla birlikte ABD'den sonra Irak'taki karışıklık ortamı nedeniyle en fazla can kaybı veren ülke olmuştur. Türkiye'nin verdiği kayıplar savaşan İngiliz birliklerinden fazladır. 2003–2007 döneminde 150'den fazla Türk Irak'ta hayatını kaybetmiştir. Eylül 2007 tarihi itibarıyla Irak'ta verilen kayıpların durumu şöyledir: ABD 3762, İngiltere 148, İtalya 37, Polonya 21, Ukrayna 18, Bulgaristan 13, İspanya 11, Danimarka 7, El Salvador 5, Slovakya 4, Letonya 3, Estonya, Hollanda ve Tayland 2, Avustralya, Macaristan, Kazakistan, Romanya ve Güney Kore 1.

2006 yılından başlayarak Türkiye'nin karşısına PKK-Barzani-peşmerge ittifakından oluşan bir husumet ve direniş cephesi çıkmıştır. Bu ittifakın stratejik hedefleri üç noktada toplanmıştır.⁴⁴⁷

- Kuzey Irak'taki siyasi yapının bağımsız devlet olma sürecini tamamlaması ve Türkiye'nin sindirilerek bu süreci etkileme ve engelleme iradesinin kırılması.

---

⁴⁴⁶ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.168.

⁴⁴⁷ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.132.

- Kerkük'ün bir Kürt kenti olarak bu siyasi yapının merkezi olmasının sağlanması.

- Türkiye'nin karşısındaki terör ve etnik bölücülük sorununun siyasi bir sorun haline dönüştürülmesi ve PKK'nın siyasi programı doğrultusunda Türkiye'nin siyasi bir çözüme zorlanması olarak tespit edilmiştir.

Kuzey Irak'ı harekât ve lojistik üssü olarak kullanmaya başlayan terör örgütü 2004 yılından itibaren şiddet eylemlerini tırmandırmıştır. Türkiye'ye silah ve plastik patlayıcı (TNT, C-3, C-4, A-4, RDX) girişinde bu dönemden sonra büyük artış görülmüştür. 2003 öncesi ve sonrası terör bilânçosu bunu ortaya koymaktadır.⁴⁴⁸

- 2002 yılında şehit sayısı 6 iken, bu sayı ertesi yıl dört misli artmıştır.
- 2003 yılında 24 güvenlik mensubu şehit olmuştur (asker 17, polis 4, köy korucusu 3). 161 asker ve polis yaralanmış, 12 sivil hayatını kaybetmiştir.

- 2004 yılında şehit sayısı 77'ye çıkmıştır (asker 58, polis 9, köy korucusu 10). Yaralı sayısı 468 olmuştur. 21 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

- 2005 yılında 104 şehit verilmiştir (asker 90, polis 4, köy korucusu 10). Yaralı sayısı 568, sivil can kaybı 34 olmuştur.

- 2006 yılında 87 güvenlik görevlisi ve 6 köy korucusu şehit olmuş, 22 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

- 2007 yılının ilk on ayında (1 Ocak-17 Kasım) şehit sayısı 139'a yükselmiştir (asker 121, köy korucusu 18). 16 sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir.

Başbakan Erdoğan, 13 Temmuz 2005 tarihinde çıktığı bir televizyon programında, Türkiye'nin PKK'ya karşı gerekirse sınır ötesi askeri harekât yapabileceğini ayaküstü bir beyanla gündeme taşımış ve sınır ötesi harekât tezkeresini 15 Ekim 2007'de Meclis'e getirmiştir. Tezkere 17 Ekim 2007 günü TBMM'de görüşülmüş ve 507 kabul oyuyla hükümete harekât izni ve yetkisi verilmiştir.⁴⁴⁹

Tezkerenin reddi kuşkusuz Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Zira Türkiye üzerinden Irak'a yönelik ikinci cephenin açılmasına izin verecek tezkerenin 1

---

⁴⁴⁸ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.171.

⁴⁴⁹ Sınır ötesi harekât tezkeresini takiben fiilen 21 Şubat 2008'den itibaren hava gücü destekli kara, bu tarihten itibaren hava harekâtı şeklinde icra edilmektedir. **Sabah**, 22 Şubat 2008, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Mart 2003'te Meclis'te gerekli çoğunluğu sağlayamaması ABD'de soğuk duş etkisi yaratmıştır.⁴⁵⁰ Oysa askeri üs ve tesisler ile limanların modernizasyonu için hükümete yetki veren 5 Şubat tarihli ilk tezkere 6 Şubat 2003'te Meclis'in kapalı oturumunda 308 kabul, 193 ret ve 9 çekimser oyla 759 sayılı karar olarak kabul edilmiştir.

Söz konusu ilk tezkere çerçevesinde Türkiye'ye yaklaşık 5.000 Amerikan personeli ve askeri teçhizatı gelmesine rağmen 1 Mart'ta ikinci tezkerenin Meclisten geçmemesi üzerine Amerikan askeri personeli Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, ABD ile ilişkilerini bütünüyle bozmak istemediği için Irak'a yönelik harekâtın başlamasıyla beraber hava sahasını kullandırma konusunu görüşmeye başlamış ve bu konuda ABD'ye tahsis edeceği koridorları belirlemiştir. Meclis'in 20 Mart 2003'teki oturumunda kabul ettiği 763 sayılı karar, Türk silahlı kuvvetlerinin Kuzey Irak'a gönderilmesine; bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri harekât çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına, Anayasanın 92. maddesi uyarınca 6 ay süreyle izin verilmesini öngörmekteydi. Ancak bu ABD ile anlaşma sağlanamadığından söz konusu tezkere kullanılamamıştır.

Tezkere krizi sonrası ABD ile Türkiye arasındaki ilk gerilim Irak'ın işgali sürerken Türkiye'nin Kuzey Irak'tan gelebilecek olası riskleri önlemek üzere Irak'ın kuzeyine askeri güç sevk etme olasılığı üzerine belirmiş ve Amerikalı yetkililer ısrarla buna karşı olduklarını açıklamışlardır. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Richard Boucher, 23 Mart'ta Türkiye'nin Kuzey Irak'a insani amaçlarla girme niyetine ilişkin bir soru üzerine, "*Bu tür şeyler, yanlış anlamalara yol açar. Biz açıkça belirttik. Kuzey Irak'ta tek taraflı, koordine edilmemiş hareketleri desteklemiyoruz.*" diyordu.⁴⁵¹ Bölgedeki tüm taraflara bu tür hareketlerden kaçınılması gerektiğini söylediklerini bildiren Boucher, ayrıca sınırda insani ihtiyaçların karşılanması konusunu Ankara'yla görüştiklerini ifade etmekteydi. Aynı gün bir açıklama yaparak ABD özel

---

⁴⁵⁰ "Turkish Spaker Nullifies U.S. Trop Vote", (çevrimiçi)(<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A21613-2003Mar1.html>), 15 Ekim 2008.

⁴⁵¹ **Radikal**, 24 Mart 2003, (çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

kuvvetleriyle yakın işbirliği içinde çalıştıklarını, özellikle istihbarat ve hedef belirleme konusunda ABD birliklerine yardımcı olduklarını belirten Kürdistan Demokrat Partisi Sözcüsü Hoşyar Zebari de, Kuzey Irak'a girmeleri halinde Türk askerleriyle yerel halk arasında yoğun çatışma yaşanacağını iddia etmekteydi.

İkinci gerilim Bağdat'ın düşmesinin ardından kuzeyde peşmergelerin Kerkük'te başlattıkları yağma olayları ve bu çerçevede Türkmenlere karşı başlatılan saldırı eylemleri üzerine Türkiye'nin Amerikan yönetiminden bölgeyi denetimi altına alması aksi halde Türkiye'nin bunu yapabileceğini açıklaması olmuştur. Türkiye'nin bölgeye olası müdahalesinden rahatsız olan Amerikan yönetimi, bölgedeki peşmergelerin çekileceğini ve kentin kontrolünü sağlayacağını açıklayarak Türkiye'nin baskısı karşısında harekete geçmek zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan Bush'un Kongre'den, Irak'ta devam eden savaş için talep ettiği ek savaş bütçe tasarısı, Kongre'de 13 Nisan'da resmen kabul edilmişti. Bütçe kalemleri arasında, Ekonomik Destek Fonu çerçevesinde Türkiye'ye de Başkan Bush'un önerdiği şekilde 1 milyar dolar hibe (8,5 milyar dolar krediye çevrilebilir) verilmesi yer alıyordu. İlk önerildiği sırada herhangi bir şarta bağlanmayacağı ifade edilen Türkiye'ye verilecek 1 milyar dolar hibe ya da 8,5 milyar dolar krediye çevrilebilecek olan yardım, Kongre'nin onayladığı son metinde, "Türk hükümetinin Irak'a Özgürlük Harekâtı'nda işbirliğini ve insani yardıma desteğini sürdürmesi ve tek taraflı olarak Kuzey Irak'a asker yerleştirmemesi" koşuluna bağlanması üzerine Türk hükümeti şarta bağlı bu yardımı kullanmamıştır.⁴⁵² Ayrıca Türkiye, işgalin henüz sona erdiği Nisanın sonu ve Mayısın başında İran ve Suriye'ye yönelik söz konusu olan olası Amerikan müdahalelerine karşı oldukça kararlı bir tutum sergilemiş ve bölgede yeni karışıklıklara yol açacak tek taraflı güç kullanımına karşı olduğunu ortaya koymuştur.

Yaşanan üçüncü gerilim ise Türk-ABD ilişkilerinin eski doğrultusunda gitmediğinin en açık göstergesi olarak 2003 Temmuz ayı başında 11 Türk subayının Süleymaniye'de tutuklanması olmuştur. 53 yıllık NATO müttefiki iki ülkenin askerleri arasındaki güveni derinden sarsacak bu olayın ABD'nin PKK/KADEK/Kongra Gel

---

⁴⁵² Yetkin, a.g.e., 2004, ss.200-204.

terör örgütünü kollamak istemesinden kaynaklanması ise ittifak ilişkilerinde güvene yönelik önemli bir darbeydi.

ABD'nin önce Büyük Orta Doğu Projesi daha sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi veya Genişletilmiş Orta Doğu Projesi gibi adlarla anılan, bölgeyi kendi ulusal çıkarları açısından siyasi ve ekonomik anlamda yeniden yapılandırmaya yönelik politikasında Türkiye'nin hayati rolü, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir yakınlaşmayı kaçınılmaz kılmıştır. Dünyanın artan enerji talebine karşın enerji havzasının yanı başında olması, bölgeyle tarihsel ve kültürel bağları bulunması ve coğrafi yakınlığı Türkiye'ye önemli avantajlar sağlamakta ve ABD'nin gözünde Ankara'nın değerini artırmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın 9 Haziran 2004'te düzenlenen G-8 Zirvesi'ne "demokratik ortak" olarak davet edilmesi ve arkasından 28/29 Haziran 2004'te İstanbul'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi Türk-Amerikan ilişkilerinin yolunda gittiğine ilişkin kanı uyandırmaya yönelik önemli dayanaklar olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen Irak'ın yeniden yapılanma sürecinin dışında tutulması, PKK konusunda tam işbirliğinden kaçınması ve Kerkük'e ilişkin hassasiyetlerinin dikkate alınmaması, Türkiye'nin ABD ile ittifak ilişkilerinin karşılığını alamadığı ya da 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesinin bedelini ödediği değerlendirilebilir.

2005 Ocak ayında Irak'ta gerçekleştirilen seçim, bölgede geçiş dönemini başlatırken KYP lideri Celal Talabani'nin Irak Cumhurbaşkanı olması, Türk kanaat önderleri arasında farklı yansımalara neden olmuştur. Ancak 2005 ortalarına gelindiğinde hala Kerkük konusunda Türkiye'nin taleplerinin karşılanmaması, PKK'nın Kuzey Irak'ta bulunması ve sınırdan sızan terörist saldırıların Türkiye'de güvenlik sorunları yaratması; Türk-ABD ilişkilerindeki düzelmenin ve güven tesisi çabalarının sözde kaldığını göstermekteydi. Gerçi bu arada İncirlik Üssü'nün ABD tarafından lojistik amaçlarla kullanılması ve 107 adet F-16'nın modernizasyonu konusunda ABD ile anlaşmaya varıldığına altı çizilmelidir.

Türk Amerikan ilişkileri 2006'da da PKK ve Kerkük sorununun gölgesinde gelişmiştir. Amerikan hükümetinin PKK konusunda Türkiye'yi tatmin edecek somut bir adım atmaya yanaşmaması, Türk tarafında Amerika'ya olan güvensizliğin devamında etkili olmuştur. Bu çerçevede PKK ile mücadele amacıyla oluşturulan ve Amerikan hükümeti tarafından atanan General Joseph Raltson ve Türk hükümeti

tarafından atanan General Edip Başer tarafından başlatılan koordinasyon çalışmalarının kamuoyunu tatmin edecek ölçülerde bir sonuca ulaşmadığı kanısı Türk kamuoyunda yaygındır.

Amerikan hükümetinin Kerkük konusunda, Türkiye'den çok Kuzey Irak'taki yeni Kürt yapılanmasının kaygılarını dikkate alma eğilimi içinde olması iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini engellemeye devam etmektedir. Bununla beraber, iki ülke arasındaki potansiyel sorunlara rağmen işbirliği alanları devam etmektedir. ABD'nin Orta Doğu ve Kafkasya-Orta Asya bölgesinde başta enerji güvenliği olmak üzere, ekonomik ve siyasi çıkarları Türk-Amerikan ilişkilerini vazgeçilmez kılmaktadır. Özellikle İran-ABD ilişkilerindeki gerginlik, Ankara ile Vaşington arasındaki ilişkilerin önemini artırmaktadır. Ayrıca 2009 başında Demokrat Parti mensubu Barack Obama'nın ABD Başkanlığını devralmış olması ve Irak politikasındaki değişiklik beklentisi çözüm umutlarını artırmaktadır.

4.2. Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı ve 1 Mart Tezkere Krizi:

Açık yaşanan kriz tipolojisi çerçevesinde örnek olay olarak seçilen, "ABD'nin NATO'yu Dışlayarak Irak'a Karşı İcra Ettiği 2. Körfez Harekâtı Öncesinde Türkiye ile ABD Arasında Yaşanan Tezkere Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi"ni değerlendirmeye geçmeden kısaca tezin ana sorusunu hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. "Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak dış politika karar alma süreci platformunda gerçekleşen etkileşimin nitelik (dış ve iç politik girdi ağırlığı) ve niceliği (dış politika karar mekanizması çapı) nasıl değişmektedir?" Dolayısıyla amacımız, örnek olay üzerinden ara değişkenlerin izini sürerek, varsaydığımız bu iç dış politika etkileşimini ortaya koymak olacaktır. Bu etkileşimi ortaya koymanın yanı sıra, "Açık yaşanan dış politika krizlerinde; iç politik girdi, dış politik girdiye nazaran ön plana çıkmakta ve karar alma mekanizmasını genişletmekte midir?" sorusunun cevaplanması hedeflenmektedir. Soru cevaplandığı takdirde yaşanan krizlerin tipine bağlı olarak etkileşen dış ve iç girdiler ile politik karar arasındaki bağ vurgulanmış, bu bağın nitelik ve niceliğinin tespiti suretiyle dış politika analizine özgün katkı sağlanmış olacağı düşünülmektedir.

Örnek olay incelemesi kapsamında ortaya konduğu üzere, bu krizin Türk toplumunda kırılma yaratacak kadar önem arz etmesinin kuşkusuz bazı kültürel, etik ve siyasi nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler aynı zamanda karar mekanizmasının dış politika gerçeklerini -ki bunlar etkileşimsel karar alma yaklaşımı çerçevesinde dış tehdit ve ittifak ilişkileri olarak ele alınmıştır- görmezden gelerek 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesine yol açmıştır. Söz konusu nedenler:⁴⁵³

- Meşruiyet tartışmaları; Türk kamuoyunun Irak'ın işgalini etik bulmaması ve karşı olması neticesinde ABD'ye karşı oluşan toplumsal tepki.
- Kuzey Irak'taki Türkmen varlığı. Musul ve Kerkük'ün Türk halkı için tarihsel sembol olarak önemi. Türkiye açısından Musul ve Kerkük'ün önemini destekler şekilde, tezkerenin reddi sonrasında Dışişleri Bakanı Gül'ün, 1 Mart Tezkeresi'nin geçmeyişi nedenini açıkça Kürt muhalefeti nedenine bağlı olarak Amerikalıların Musul ve Kerkük üzerine yeterli garantiler vermeyişine bağlamasına dikkat çekmekte fayda vardır.
- AKP Meclis grubunun bölünmesi. Toplumsal kırılmanın yansıması olarak parti disiplini ve dayanışmasının kaybolması, gizli oylama yapılmaması ve bağlayıcı grup kararı alınmaması.
- Hükümetin tezkere konusunda tutarlı ve etkili bir halkla ilişkiler politikasını uygulamaya koyamaması. ABD'yle müzakere edilen askeri, siyasi ve ekonomik belgelerin içeriği ve Türkiye'nin kazanımları hakkında kamuoyunun, özellikle Meclis'in ayrıntılı ve somut olarak bilgilendirilememesi. Bu noktada özellikle 1 Mart Tezkere kapalı oturumunda müzakere heyeti başkanı Deniz Bölükbaşı Başbakan Gül'ün konuşmak için hazır olun talimatına rağmen Meclis'e tezkere hakkında bilgi verme imkânı bulamamasına dikkat çekilmelidir. Yine oturumlara katılan Bölükbaşı'nın kendisinin geçmiş siyasi hüviyetleriyle tanıdığı bazı AKP milletvekillerinin hangi yönde oy kullanacakları hakkında kararsız olduğunu ifade etmesi ve bunu da AKP grubunda milletvekillerine ayrıntılı ve yeterli bilgi verilmediği sonucuna bağlaması bu konuya bir örnek teşkil etmektedir.
- Devlet organlarının bölünmesi, özellikle askeri bürokrasinin düşük profilli bir tutum benimsemesi.

---

⁴⁵³ Bu nedenlerden büyük bir kısmına Bölükbaşı da kitabında yer vermektedir. Bölükbaşı, a.g.e., 2008, s.132.

4.2.1. Dış Politik Girdinin (Tehdit ve İttifak Kapasitesi) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi:

Tezkere krizi kapsamında dış politik girdinin önemli bir ayağı olan Türkiye'ye yönelik tehdit daha önce açıklandığı üzere gerek dışişleri gerekse askeri bürokrasi tarafından ABD'nin icra edeceği harekât sonrasında Irak'ın etnik temele dayalı bir biçimde bölünerek, kuzeyde kurulabilecek bir Kürt devleti ve bunun Türkiye'ye olası yansımaları olarak algılandığı ifade edilmişti. Dış politik girdinin diğer ayağını ise ABD ile mevcut ittifak ilişkileri ve buna dayanarak ABD'nin müttefiğinden talep ettiği destek oluşturmaktadır. Ancak ABD kadar önemli olmasa da NATO'da bu krize dolaylı olarak iki durumda müdahil olmuştur. İlki, ABD'nin Türkiye'den destek talep ettiği "Türkiye-ABD Hükümetleri Arasında Irak Harekâtına İlişkin Karşılıklı Destek ve İşbirliği Hakkında Mutabakat Muhtırası" belgesi ile gündeme gelmiştir. Geliş nedeni ise harekâtın NATO harekâtı olmamasına rağmen ABD'nin kendi personeli için iki ülke arasında daha önce imzalanmış teknik düzenlemeler ile NATO bünyesinde yer alan anlaşmaların uygulanması talebidir. Diğerisi ise, ABD'nin Irak'a saldırması ile paralel olarak Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması'nın IV. maddesini uygulamaya geçirerek, müttefikleri ile danışmaların başlatılması talebini Fransa, Almanya ve Belçika'nın itirazının izlenmesi ve NATO tarihinin en büyük siyasi krizlerinden birisinin yaşanması olmuştur.

Dışişleri ve askeri bürokratların, ülkenin hayati çıkarlarını koruma ve ABD'yle ilişkilerinin bozulmaması baskısı altında yukarıda ifade edilen dış politika girdisini dikkate alarak kuvvetle ve müstereken hükümete verdiği net ve açık mesaj: "Türkiye, Irak'a yönelik askeri harekâttan askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan en az zararlı çıkması için ABD liderliğindeki koalisyonda yer almalıdır." olmuştur. Ancak açık yaşanan bu krizde, süreç içerisinde iç politik girdinin etkisinde popülist politikalar öne çıkmış, bu durum Türk tarafına diplomatik manevra imkânı vermemiş ve krizi arzuladığı şekilde ulusal çıkarlar paralelinde yönlendirememiştir.

Söz konusu kriz ABD ile ittifak ilişkilerini de tehlikeye sokmuştur. Belki de krizin ittifak ilişkileri açısından iyi yönetilememesine verilebilecek en dikkat çekiçi örnek ilk tezkerenin kabul edilmesidir. Şöyleki ilk tezkere de ABD istihkâm birliklerinin geliş amacının Türkiye üzerinden Irak'a yapılması planlanan askeri harekâtın hazırlığı olduğunu bilerek Meclis bu kararı vermiştir. Bütün bu faaliyetlerin

Irak savaşı için Türkiye'ye gelecek ABD askeri birliklerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılacağını bile bile bunlara izin veren TBMM, bundan üç hafta sonra, 1 Mart 2003'te bu askerlerin gelmesini kabul etmemiştir. Böylece TBMM öncü birliklerin gelmesine izin vererek, ana muharip birliklerinin gelmesini de onaylayacağı yönünde ABD nezninde haklı beklentiler yaratılmıştır. Sonuç olarak ittifak ilişkileri dikkate alındığında Türkiye'nin ABD'ye 6 Şubat 2003'te yanlış bir işaret verdiğini söylemek mümkündür. Zira ABD doğal olarak, üs ve tesis modernizasyonu için Meclis tarafından onay verilmiş olmasını Irak'a askeri harekâtı için Türkiye'nin destek vereceğinin karinesi olarak görmüştür. Ancak 1 Mart Tezkeresi'nin reddi ile zımni olarak Türkiye'yi sözünden dönmekle suçlamış ve güvenilirliğinin zedelendiğini ileri sürmüştür.

4.2.2. İç Politik Girdinin (Güç Statüsü ve Psikolojik Çevre) Dış Politika Kararı Üzerindeki Etkisi:

İç politik girdi kapsamında bölgesel bir güç olan Türkiye'nin orta seviyeli güç statüsü ve hatırı sayılır etkinlikte bir silahlı kuvvetlere sahip olmasının avantajını süreç içerisinde kullandığı değerlendirilmektedir. Müzakere sürecinde Türk yetkililerin kırmızıçizgilerinden taviz vermeyeceklerin birçok kez açıklamaları ve taleplerini görüşmelerin kesilmesi pahasına ABD tarafına büyük ölçüde kabul ettirebilmeleri, bu durumun göstergesi olarak kabul edilmiştir.

1 Mart günü askeri hazırlıklar ile kamuoyundan Meclis'e yansıyan savaş karşıtı havadan kaynaklanan yüksek seviyeli stres, doğal olarak AKP grubunda sinir bozukluğuna yol açmıştır. AKP milletvekilleri kritik tezkere oylamasına, bir tarafta dış politika girdi, diğer tarafta ağır bir iç politik baskının yol açtığı bu psikolojik durum içerisinde girmişlerdir. Krizin yol açtığı toplumsal kırılma ve krizin toplumun kültürel ve etik değerleri açısından arz ettiği önem dikkate alındığında, kriz sürecinin yüksek seviyeli stres içeren bir psikolojik çevreye sahip olduğu görülmektedir. Hatırlanacak olursa yüksek seviyeli stres:

- Zamanın önemini artırarak, o an ve yakın gelecek üzerine yoğunlaşılmasına neden olmakta,
- Olası rakipler ile iletişimi en aza indirmekte,
- Ad hoc iletişim kanallarının kullanımını artırmakta,

- Rastgele ve seçici bilgi araştırmasını teşvik etmekte,
- Belirsizliğe olan toleransı azaltmakta,
- Basmakalıp ve sözde akılcı davranış olasılığı ile bilişsel katılımı artırmakta,

- Bildik karar alma kurallarına ve mecazi fikirlere bel bağlanmakta,
- Alternatif seçeneklerin araştırılması ve kullanılmasını sınırlamakta,
- Kutuplaşma olasılığını artırmakta,
- Aşırı tedbirli olma veya tersine aşırı risk almayı teşvik etmekte,
- Öğrenme ve kararları yeniden gözden geçirmeye ket vurmaktadır.

Bahse konu hususların bir kısmının tezkere krizi kapsamında karar mekanizmasında yer alan kurumlar dâhilinde yaşandığını söylemek mümkündür.

Açık yaşanan krize ilişkin ortaya konan hipotezi ciddi biçimde destekleyen iki konu: İç politik girdinin ön planda olduğunu destekler şekilde, krizin adeta her an kamuoyu ile birlikte yaşanmasıdır. İkincisi ise konuların dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir grup tarafından müzakere edilmesine rağmen karar mekanizmasına resmi görevi olmayan danışmanlar dâhil olurken, bu grubun dâhil edilmeyişi, hatta tezkerenin Meclis'te görüşüldüğü 1 Mart günü bilgilendirme yapmalarına bile fırsat verilmeyişidir. Kanımca bu durum dış politika gereklerinin geri plana itilerek, iç politika girdisinin öne çıkması olarak nitelendirilebilir. Diğer taraftan basına devletin farklı organları tarafından yapılan kontrol dışı açıklamaların manipülasyonlara zemin hazırladığı, bu durumun krizin kamuoyunun geniş halk kitlelerinin oluşturduğu beşinci grubu tarafından takibine yol açtığı ve karar mekanizması işleyişini olumsuz yönde etkilediği değerlendirilmektedir.

4.2.3. Değerlendirme:

Krizin müzakere sürecinde dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir ekibin yer aldığını; ancak karar verilme ihtiyacı doğduğunda karar mekanizması genişlerken çelişkili olarak alan uzmanlarının dışlandığı ve sürecin 2 ay sürdüğü yapılan inceleme sonucu tespit edilmiştir. Müzakere sürecinin büyük kısmında Türkiye'nin harekâta vereceği desteğin askeri, siyasi ve ekonomik boyutu üzerinde durulmuş, tarafların itirazlarını gidermek amacıyla orta yol arayışı ile geçmiştir. Tezkerenin reddi ile kriz sonradan adeta Türk ABD sorunu haline gelmiştir.

Süreç içerisinde Türkiye, ABD ve NATO ile mevcut ittifak ilişkilerini iyi kullanmaya çalışmış, başta ABD'nin de çıkarının Türkiye ile örtüşmesi Türkiye'nin bir bakıma işini kolaylaştırmışsa da tezkerenin reddi ile güçlenen ABD ve Kürt gruplar arasındaki yakınlaşma Türkiye'yi rahatsız etmiş ve ittifak üyeleri arasında güven bunalımı baş göstermiştir.

Yapılan inceleme kapsamında açık yaşanan tezkere krizinin kendini hem kurumsallaşmış görüşler hem de karar mekanizmasında artan stres seviyesi olarak göstermesi sonucunda süreç içerisinde iç politik girdi dış politik girdiye nazaran ön plana çıkarken, görülen bir başka olgu karar mekanizmasının genişlemesi olmuştur. İç politik girdinin ön plana çıkmasına neden olan olgunun, toplumda ortaya çıkan kırıma ve kutuplaşma olduğu tespit edilmiştir. Toplumda ortaya çıkan bu ikileme karar mekanizmasını oluşturan kurumlar da kayıtsız kalamamışlardır. Bu psikolojik çevrede hükümet kararsızlığa itilmiş ve risk almaktansa, statükoyu korumayı yeğlemiş, siyasi manevralar ile karar anını geçiktirme ve karar ortaklarının sayısını artırma çabası içine girmiştir. Söz konusu siyasi manevralara örnek verilecek olursa; bilindiği üzere 1 Mart Tezkeresi Meclis'ten geçmiş olsaydı bile bu ABD'ye otomatik olarak harekete geçme izni vermiş olmuyordu. Zira Meclis bununla sadece yetkisini belirli bir süreyle, örneğin altı ay boyunca Anayasa'nın 92. ve 117. maddeleri uyarınca hükümete devretmiş oluyordu. Bu yetkiyi kullanıp kullanmamak hükümete bağlıydı. Müzakerelerin hararetli bir şekilde devam ettiği bir süreçte hükümetin eline tezkere ile yetkiyi alması, aslında hükümetin ABD karşısında pazarlık gücünü artıracak diplomatik bir koz olarak görülebilmesine rağmen AKP hükümeti bu yolu tercih etmemiştir.

Hükümet, toplumsal ve siyasi maliyeti yüksek olan bu kararın sorumluluğunu paylaşmak adına karar mekanizmasını genişletmiştir. Müzakere süresince karar mekanizmasına sadece dışişleri ve askeri bürokrasiyi katmakla kalmamış, Cumhurbaşkanı, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve o dönemde henüz milletvekili dolayısıyla başbakan olmayan Erdoğan AKP Genel Başkanı sıfatı ile sürece kendi yakın çevresi ile birlikte müdahil olmuştur. Anayasa gereği son kertede Meclis'inde karar verici temel merci olarak sürece etkin bir biçimde iradesini ortaya koyacak bir biçimde dâhil olması da bu varsayımın geçerliliğini destekler niteliktedir. Ayrıca hükümetin iç politikaya dönük karar mekanizmasını genişletme manevralarına diğer

bir somut örnek ise tezkerenin beklenenin aksine 27 Şubat'ta Meclis'e sevk edilmeyip, 28 Şubat'ta yapılacak MGK toplantısının beklenmesi kararı olmuştur.

Savaş öncesinde ABD'nin "stratejik ortak" söylemi çerçevesinde Irak'ta yapacağı müdahaleye katılmasını istediği Türkiye, 1 Mart 2003 tarihinde Meclis kararıyla Irak'a asker göndermeyi reddederek bir bakıma "stratejik ortağını" yarı yolda bırakmıştır. Bu karar devletlerarası düzeyde olduğu gibi kamuoyu düzeyinde de yankı bulmuş, sonuçları bakımından büyük tartışmalara sebebiyet vermiştir. Kanımca, bu siyasi karışıklık ve görece başarısızlık, çerçevesi önceden çizilen ve sürekli geliştirilen direktifler ile çalışan, sayıca az; ancak kalifiye, iç politik girdinin baskısından azade, dış politik girdiye öncelik veren karar verici bürokratlardan oluşan bir karar mekanizması yerine hükümetin arzusu dışında, krizin açıklık özelliğine bağlı olarak iç politik girdi öne çıkarak, karar mekanizmasının genişlediği ve kilittendiği, statükoyu korumanın öncelik aldığı, siyasi riskten kaçınılan bir tablo ortaya çıkmıştır. Yine bu süreçte devletin karar alma mekanizmasını oluşturan Meclis, hükümet, askeri/güvenlik ve dışişleri bürokrasisi arasındaki etkileşim dikkate alındığında çalışma kapsamında etkileşimsel karar alma yaklaşımının izdüşümü olarak ifade edilen Allison'un ortaya koyduğu "Bürokratik Siyaset ve Kurumsal Karar Alma Yaklaşımları"nın karakteristik özelliklerinin bir arada sergilenmekle birlikte kurumsal karar alma yaklaşımını öne çıktığı görülmektedir.

Bilindiği üzere devletlerin dış politikası, her zaman liderlerin rasyonel ve temkinli davranışlarının sonucu olmayıp önceden belirlenmiş davranış kalıplarına göre hareket eden (kurumsal) örgütlerin çıktıkları olabilmektedir. Tezkere krizine döndüğümüzde, burada hem gevşek ve özerk yapılı örgütsel toplulukların önceden belirlenmiş davranış kalıplarına göre hareket ettiğini görmekteyiz. Bu topluluklar stratejik amaçlar dışında ulusal, örgütsel ve kişisel hedefler doğrultusunda hareket ederek, hükümet kararlarını rasyonel bir seçim yerine taviz politikası üzerine bina etmektedir. Böylece politik kararlar veya tercihler, çeşitli devlet ve hükümet kurumları ve bu kurumların üst düzey bürokratları ve yöneticileri arasındaki pazarlıklar sonucu belirlenmiş olmaktadır. Burada söz konusu olan örgütler, kendi tarihi, ulusal ve uluslararası sistemi algılayış ve değerlendirışı ile kendi tercihleri ve karar alma yapısı çerçevesinde dış politika kararlarını belirlemeye veya en azından etkilemeye çalışacağından ve ortaya çıkan karar üzerinde her bir örgütün ayrı ayrı katkısı olacağından, sonuç tek başına hiçbirinin olmayacaktır. Açık yaşanan dış

politika krizleri kapsamında karar mekanizmasındaki genişlemenin altında yatan sebep ile Allison'un yaklaşımları arasındaki ilişki irdelenmelidir. Sonuçta, bu tip uyumsuzluklarda, kriz aktörlerinin tutumları arkasında siyasi güdüler bulunmasına rağmen, krize neden olan konunun her ne kadar hukuki, askeri, diplomatik ve idari boyutları bulursa da, etkileşimsel karar alma yaklaşımının işlemsel sürecini oluşturan Allison'un kurumsal karar alma ve bürokratik siyaset yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Siyasetçiler, bürokratlar, sivil toplum ve kanaat önderleri krizi kamuoyunun gözleri önünde dinamik bir gündemde tartışarak yaşamaktadırlar. Bu durumun, konuyu iç politika malzemesi haline getirerek, karar alma mekanizmasının büyümesine yol açtığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, söz konusu örnek olay ile sınırlı olmak üzere, dış ve iç politik girdilerin etkileşmekle birlikte iç politik girdinin etkisinin ağırlıklı olduğu görülmüştür. Politik karar mekanizmasında Cumhurbaşkanı, TBMM, iktidar partisi genel başkanı, iktidar partisi, ana muhalefet partileri, gayri resmi danışmanlar grubu, hükümet, sivil toplum örgütleri, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri bürokratları olması itibarıyla karar mekanizmasının çapı "büyük (4'ten fazla)" olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu örnek olayla sınırlı olacak şekilde öne sürülen hipotezin doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler disiplininde ön planda olan realizm ve ilham verdiği devlet merkezli rasyonalite anlayışı etkisinde kalan dış politika karar alma yaklaşımları iç politik girdiyi yeterince hesaba katmamıştır. Ancak bugün uluslararası ilişkiler disiplininde son 20 yılda yaşanan değişim rüzgârları ile dış politikanın giderek daha fazla iç politika etkisinde kalması sonucu karar alma mekanizması çıktısını belirleyen dış ve iç politik girdilerin etkileşimini anlamak bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaç doğrultusunda başlayan tez çalışması ile bu iki evren arasındaki geçişkenliği dikkate alan bir karar alma yaklaşımı arayışına girilmiştir. Geçişkenliğin, dolayısıyla etkileşimin, ortaya çıktığı yer kuşkusuz etkileşim platformu olan karar mekanizmasının ta kendisidir. Diğer taraftan kriz dönemi karar alma sürecindeki bu etkileşimi temelde hangi faktörün etkilediği ve belirlediği önemlidir. Zira bu etkileşimin niteliğini belirleyen faktörün tespiti, yeni ve özgün bir kavramsallaştırma çabasını da mümkün kılabilecektir.

Karar alma sürecini analiz ederken bilimsel formata uygunluk amacıyla kapsamlılık, karşılaştırılabilirlik, operasyonel hale getirilebilirlik, toplum ve politika ilişkisi kavramlarından faydalanılmıştır. Bu kavramların çalışmada ne şekilde kullanıldığını irdelediğimizde: İlk adımda kapsamlılık adına özel ve sınırlı bir biçimde “kriz dönemi dış politika karar alma süreci” kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda konuya ilişkin nedensellik açısından önemli olabilecek tüm dışsal/içsel ve bağımlı/bağımsız olası değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca çalışmada girdiler bakımından beş sosyal analiz düzeyi de dikkate alınmıştır. Bunlar: birey, grup, devlet, devletlerarası ve/veya ittifaklar ile küresel/sistemik düzeylerdir. İkinci adım olarak, dış politika davranışının karşılaştırılabilir olması ve incelenen devlet ve olay tipine bağlı olarak ayırım yapılabilme gereğinden hareketle çalışmanın ana eksenini oluşturan kriz tipine (açık/saklı) bağlı olarak kriz dönemi dış politika karar alma süreci Türk Dış Güvenlik Politikası üzerinden seçilen iki örnek olay üzerinden açıklanmıştır. Üçüncü adımda operasyonel hale getirilebilecek uygun değişkenler kullanılmaya gerekliliği dikkate alınarak, bağımsız değişkenlerin ölçülmesinde karşılaşılan zorluğu aşmak adına yazında yer alan operasyonelleştirmelerden faydalanılmıştır. Dördüncü adım olarak, yapılan dış politika analizinin siyasetle

ilişkisi olmasına ve dış politika karar alma sürecinin rasyonelliğine katkı sağlamasına dikkat edilmiştir. Diğer taraftan, beşinci adımda başarılı bir araştırma programının dayanacağı temel kavramları çok iyi açıklama gereğinden hareketle çalışmanın geçmiş çalışmalar ile karşılaştırma, gelecektekiler ile de geliştirilebilme imkânı elde edebilmesi için tam bir kavramsallaştırma sağlanmasına çaba sarf edilmiştir.

İfade edilen bilimsel format paralelinde, çalışmada kriz dönemi dış politika karar alma sürecini kapsamında dış ve iç politik girdilerin etkileşimini anlama ihtiyacından hareketle; temel bağımsız değişken olan dış politik girdiyi oluşturan ara değişkenler olarak global sistem düzeyinde tehdit ve coğrafi alt sistem düzeyinde ittifak üyelik durumu ile iç politik girdiyi oluşturan ara değişkenler olarak devlet düzeyinde güç statüsü ve birey/grup düzeyinde karar alıcıların stres odaklı psikolojik çevresi esas alınarak “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” olarak adlandırılan kavramsal çerçeve ortaya konmuştur. Söz konusu çerçevede dış ve iç politik girdilerin etkileşiminin gerçekleştiği dış politika kararını şekillendiren dışişleri/güvenlik bürokrasisi, meclis ve hükümetten oluşan işlemsel süreç platformunun kavramsal zemininin açıklanması kapsamında Allison’un kurumsal davranış üzerindeki rutinlerin belirleyici etkisine dikkat çeken “Kurumsal Karar Alma Yaklaşımı” ve üst düzey pazarlık sürecine atıfta bulunan “Bürokratik Siyaset Yaklaşımı” bir arada kullanılarak, bu iki yaklaşım arasındaki ilişkiden faydalanılmıştır.

Karar alma mekanizması çıktılarının sonuçları bakımından, dış politikanın, genellikle devletlerin krizlere verdiği tepkiler veya bizzat krizi tetikleyen etkiler olarak ortaya çıktığı dikkate alınmıştır. Ele alınan yaklaşıma ilişkin varsayımların test edilmesinde dış politika uyumsuzluklarının inişli çıkışlı seyri sırasında sık rastlanan sözlü eylemden savaşa kadar geniş yelpazeli sonuçlara yol açabilen krizlerden faydalanılmıştır. Bu kapsamda “örnek olay” tekniğine uygun olarak “Etkileşimsel Dış Politika Karar Alma Yaklaşımı” kapsamında tespit edilen iki hipotez, Türkiye’nin NATO ve AB ile olan güvenlik ilişkileri bağlamında farklı tipte yaşanan iki kriz üzerinden test edilerek, Türkiye açısından dış politika uyumsuzlukları kapsamında yaşanan krizlere ilişkin iç dış politika etkileşiminin dış politika kararı ve karar mekanizması üzerindeki ağırlığı ve etkisinin nasıl değiştiği sorgulanmıştır.

Ancak burada bir hususun altının çizilmesinde fayda bulunmaktadır. Seçilen iki örnek olayın Türk Dış Politikasında yaşanan en tipik iki saklı ve açık kriz olduğunu veya olmadığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla hipotezlerin testi neticesinde elde edilecek genellemede de söz konusu sınırlılık içkin olarak bulunmaktadır. Bir doktora tezinin hazırlanma süre ve kapasitesinin üzerinde olan böyle bir çalışma daha geniş ve uzman bir bilim insanları grubunca Türk Dış Politikasında, çok partili hayata geçişle günümüz arasında yaşanan dış politika krizlerini ele alarak, belirlenen kriterler ışığında saklı ve açık olarak en tipik dış politika krizlerinin belirlenmesi ayrı bir istatistiksel çalışma konusu olarak gelecekte ele alınabileceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda saklı yaşanan kriz tipolojisi çerçevesinde örnek olay olarak seçilen “Türkiye’nin AGSP Karar Mekanizmasına Dâhil Olma Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan Ankara Belgesi Krizi”, tezin ana sorusu olan “Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak dış politika karar alma süreci platformunda gerçekleşen etkileşimin nitelik (dış ve iç politik girdi ağırlığı) ve niceliği (dış politika karar mekanizması çapı) nasıl değişmektedir?” sorusu çerçevesinde değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Krizin çözümü sürecinde dışışleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir ekibin yer almış ve çözüm süreci 2 yıl sürmüştür. Müzakere sürecinin büyük kısmı AB açısından NATO imkânlarına otomatik ve güvenli erişim anlamına gelen Ankara Belgesi’ne muhalif üye Yunanistan’ın itirazlarını gidermek amacıyla orta yol arayışı ile geçmiştir. Dolayısıyla kriz, AB NATO ilişkileri zeminde başlamış; ancak sonradan adeta Türk Yunan sorunu haline gelmiştir. Bu noktada AB’nin iç politika açısından önem arz eden Kıbrıs ve AB üyeliğini AGSP ile ilişkilendirme çabasına dikkat çekilmelidir. Aslında süreci krize çeviren durumda bir bakıma bu zemin kayışıdır. Zira iki ülke arasında tarihten gelen sorunlara dayalı güven bunalımı bu krizde yine nüksetmiş ve benzer durumda kalabilecek ülkelerin kolektif güvenlik ilkesinin ruhuna ters görerek belkide istemeyecekleri “güvenlik garantisi”ni karşılıklı talep etmekten kaçınmamışlardır.

Saklı yaşanan krize verilen örnek olaya ilişkin ortaya konan hipotezi ciddi biçimde destekleyen iki husus önemlidir: İlki dış politika gereklerinin, ön planda olduğunu destekler şekilde, krizin müzakere ayrıntıları ile değil sonuçlandığında

kamuoyuna duyurulmasıdır. İkincisi ise krizin dışışleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir grup tarafından müzakere edilmesidir. Diğer taraftan basına verilen haberlerin kontrol altında tutulması, krizin kamuoyunun geniş halk kitlelerinin oluşturduğu beşinci grup tarafından, kanaat önderlerinin oluşturduğu dördüncü grup tarafından takibine imkân verdiği değerlendirilmektedir.

Süreç içerisinde Türkiye ABD ve NATO ile mevcut ittifak ilişkilerini iyi kullanmış, ABD'nin de çıkarının Türkiye ile örtüşmesi Türkiye'nin bir bakıma işini kolaylaştırmıştır. Ancak Türkiye AB'ye üye olmaması nedeniyle bu zeminde Yunanistan kadar avantajlı olamamış ve ittifak kapasitesini daha ziyade ABD ve NATO üzerinden kullanma yolunu seçmiştir. Diğer taraftan bölgesel bir güç olarak Türkiye orta seviyeli bir güç statüsü ve hatırı sayılır etkinlikte bir silahlı kuvvetlere sahip olmasının avantajlarını kullandığı değerlendirilmektedir. Müzakere sürecinde Türk yetkililerin Ankara Belgesi'nden taviz vermeyeceklerini birçok kez açıklamaları ve al vere dayalı diplomasi yürütebilmeleri bu durumun göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Ankara Belgesi krizi tez çalışması kapsamında ortaya konan "Etkileşimsel Karar Alma Yaklaşımı" ile birlikte ele alındığında; Türk dış politika karar mekanizmasının iç ve dış politik girdilerin etkileştiği ve bu süreçte dış politik girdinin iç politik girdiye nazaran ön plana çıktığı görülmüştür. Ön plana çıkan dış girdinin etkisiyle karar mekanizmasının askeri ve dışışleri mensubu teknik bürokratlardan oluşan nispeten küçük bir grup tarafından teşkil edildiği ve müzakerelerin kamuoyuna kapalı bir biçimde yürütüldüğü tespit edilmiştir. Yine bu süreçte devletin karar alma mekanizmasını oluşturan hükümet, askeri ve dışışleri bürokrasisi arasındaki kuvvetli etkileşim dikkate alındığında, çalışma kapsamında etkileşimsel karar alma yaklaşımının izdüşümü olarak ifade edilen Allison'un ortaya koyduğu bürokratik siyaset ve kurumsal karar alma yaklaşımlarının karakteristik özelliklerinin bir arada sergilendiği görülmektedir. Ancak Allison'un bürokratik siyaset yaklaşımının ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür. Zira Ankara Belgesi krizinin çözüm sürecinde ulusal çıkar merkezli tek bir hayati konu yerine farklı konular üzerine odaklaşan; hükümet kararlarını rasyonel bir seçim yerine taviz ile al-ver politikası üzerine inşa eden bürokratik bir yapı görülmektedir.

Kriz süreci özetle değerlendirildiğinde; başlangıçta Türkiye'nin uyguladığı etkili diplomasi ile ABD ve NATO ittifak ilişkilerini yerinde kullanarak Yunanistan'ı siyaseten yalnız bıraktığı, buna karşılık Yunanistan'ın krizin son dönemlerinde AB üyeliği avantajını kullanarak Brüksel Metni ile taviz arayışına girildiği görülmektedir. Ancak Türkiye uzlaşmaz bir tavırla Ankara Belgesi'nde ısrar etmek yerine, masaya yeni bir öneri ile gelmiş ve aynı zamanda AGSP'yi AB'den müzakere tarihi almak için adeta bir koz olarak kullanmıştır. Krizin sonunda geline nokta itibarıyla Türkiye'nin hedefine bazı tavizler ile ulaştığı söylenebilir. Kanımca bu görelî başarı çerçevesi önceden çizilen ve sürekli geliştirilen direktifler ile çalışan, sayıca az; ancak kalifiye, iç politik girdinin baskısından azade, dış politik girdiye öncelik veren karar verici bürokratlardan oluşan bir karar mekanizması ile mümkün olabilmiştir.

Diğer taraftan saklı yaşanan dış politika krizleri kapsamında karar mekanizmasındaki küçülme etkisinin altında yatan sebepler irdelendiğinde; bu tip uyuşmazlıklar da kriz aktörlerinin tutumları arkasında siyasi güdüler bulunmasına rağmen, krize neden olan konunun hukuki, askeri, diplomatik ve idari teknik boyutlarının bulunması Allison'un bürokratik siyasetini ön plana çıkarmaktadır. Böylece, siyaset insanları ikinci planda kalmakta, kriz görelî olarak kamuoyundan uzak, kapalı kapılar arkasında yaşanabilmektedir. Bu durumun konunun iç politika malzemesi haline getirilmesini engelleyerek karar alma mekanizmasının küçülmesine yol açtığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak söz konusu örnek olay ile sınırlı olmak üzere; dış ve iç politik girdilerin etkileşmekle birlikte dış politik girdinin etkisinin ağırlıklı olduğu görülmüş, politik karar mekanizmasının çapı "küçük (1-2 kurum)" olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu örnek olayla sınırlı olacak şekilde öne sürülen hipotezin doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

Açık yaşanan kriz tipolojisi çerçevesinde örnek olay olarak seçilen, "ABD'nin NATO'yu Dışlayarak Irak'a Karşı İcra Ettiği 2. Körfez Harekâtı Öncesinde Türkiye ile ABD Arasında Yaşanan Tezkere Uyuşmazlığı ve Bu Süreçte Yaşanan 1 Mart Tezkere Krizi" tezin ana sorusu olan "Yaşanan krizin tipine (açık/saklı) bağlı olarak dış politika karar alma süreci platformunda gerçekleşen etkileşimin nitelik (dış ve iç politik girdi ağırlığı) ve niceliği (dış politika karar mekanizması çapı) nasıl

değişmektedir?” sorusu çerçevesinde değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir.

Açık yaşanan krize ilişkin ortaya konan hipotezi ciddi biçimde destekleyen iki konu: İç politik girdinin ön planda olduğunu destekler şekilde, krizin adeta her an kamuoyu ile birlikte yaşanmasıdır. İkincisi ise konuların dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir grup tarafından müzakere edilmesine rağmen karar mekanizmasına resmi görevi olmayan danışmanlar dâhil olurken, bu grubun dâhil edilmeyişi hatta tezkerenin Meclis'te görüşüldüğü 1 Mart günü bilgilendirme yapmalarına bile fırsat verilmeyiştir. Diğer taraftan basına devletin farklı organları tarafından yapılan kontrol dışı açıklamaların manipülasyonlara zemin hazırladığı, bu durumun krizin kamuoyunun geniş halk kitlelerinin oluşturduğu beşinci grubu tarafından takibine yol açtığı ve karar mekanizması işleyişini olumsuz yönde etkilediği değerlendirilmektedir.

Krizin müzakere sürecinde, dışişleri ve askeri bürokratlardan oluşan küçük ve teknik bir ekibin yer aldığını; ancak karar verilme ihtiyacı doğduğunda karar mekanizması genişlerken çelişkili olarak alan uzmanlarının dışlandığı ve sürecin iki ay sürdüğü tespit edilmiştir. Müzakere sürecinin büyük kısmında Türkiye'nin harekâta vereceği desteğin askeri, siyasi ve ekonomik boyutu üzerinde durulmuş, tarafların itirazlarını gidermek amacıyla uzlaşma arayışı ile geçmiştir. Süreç içerisinde Türkiye ABD ve NATO ile mevcut ittifak ilişkilerini iyi kullanmaya çalışmış, başta ABD'nin de çıkarının Türkiye ile örtüşmesi Türkiye'nin bir bakıma işini kolaylaştırmışsa da, tezkerenin reddi ile güçlenen ABD ve Kürt gruplar arasındaki yakınlaşma Türkiye'yi rahatsız etmiş ve ittifak üyeleri arasında güven bunalımı baş göstermiştir.

Açık yaşanan tezkere krizinin kendini hem kurumsallaşmış görüşler, hem de karar mekanizmasında artan stres seviyesi olarak göstermesi sonucunda süreç içerisinde iç politik girdi dış politik girdiye nazaran ön plana çıkarken, görülen bir başka olgu da karar mekanizmasının genişlemesi olmuştur. İç politik girdinin ön plana çıkmasına neden olan olgunun, toplumda ortaya çıkan kırılma ve kutuplaşma olduğu tespit edilmiştir. Toplumda ortaya çıkan bu ikileme karar mekanizmasını oluşturan kurumlar da kayıtsız kalamamışlardır. Bu psikolojik çevrede hükümet kararsızlığa itilmiş ve risk almaktansa statükoyu korumayı yeğlemiş, siyasi

manevralar ile karar anını geciktirme ve karar ortaklarının sayısını artırma çabası içine girmiştir. Hükümet toplumsal ve siyasi maliyeti yüksek olan bu kararın sorumluluğunu paylaşmak adına karar mekanizmasını genişletmiştir. Karar mekanizmasına sadece dışişleri ve askeri bürokrasiyi katmakla kalmamış, Cumhurbaşkanı, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve o dönemde henüz milletvekili, dolayısıyla başbakan olmayan Erdoğan AKP Genel Başkanı olarak sürece kendi yakın çevresi ile birlikte müdahil olmuştur. Krizin Türk toplumunda söz konusu kırılmayı yaratmasının altında yatan kültürel, etik ve siyasi nedenler şu şekildedir:

- Meşruiyet tartışmaları (Türk kamuoyunun Irak'ın işgalini etik bulmaması ve karşı olması neticesinde ABD'ye karşı oluşan toplumsal tepki)
  - Kuzey Irak'taki Türkmen varlığı
  - Musul ve Kerkük'ün Türk halkı için tarihsel sembol olarak önemi
  - AKP Meclis grubunun bölünmesi (Toplumsal kırılmanın yansıması olarak parti disiplini ve dayanışmasının kaybolması, gizli oylama yapılmaması ve bağlayıcı grup kararı alınmaması)
- Hükümetin tezkere konusunda tutarlı ve etkili bir halkla ilişkiler politikasını uygulamaya koyamaması
- Devlet organlarının bölünmesi (Özellikle askeri bürokrasinin düşük profilli bir tutum benimsemesi)

Savaş öncesinde ABD'nin Irak'ta yapacağı müdahaleye katılmasını istediği Türkiye, 1 Mart 2003 tarihinde Meclis kararıyla Irak'a asker göndermeyi reddederek "stratejik ortağını" yarı yolda bırakmıştır. Bu karar devletlerarası düzeyde olduğu gibi kamuoyu düzeyinde de yankı bulmuş, sonuçları bakımından büyük tartışmalara sebebiyet vermiştir. Kanımca, bu siyasi karışıklık ve görelî başarısızlık çerçevesi önceden çizilen ve sürekli geliştirilen direktifler ile çalışan, sayıca az; ancak kalifiye, iç politik girdinin baskısından azade, dış politik girdiye öncelik veren karar verici bürokratlardan oluşan bir karar mekanizması yerine hükümetin arzusu dışında, krizin açıklık özelliğine bağlı olarak iç politik girdinin öne çıkarak, karar mekanizmasının genişlediği ve kilitlendiği, statükoyu korumanın öncelik aldığı, siyasi riskten kaçınılan bir tablo ortaya çıkmıştır.

Yine bu süreçte devletin karar alma mekanizmasını oluşturan meclis,

hükümet, askeri/güvenlik ve dışişleri bürokrasisi arasındaki etkileşim dikkate alındığında çalışma kapsamında etkileşimsel karar alma yaklaşımının izdüşümü olarak ifade edilen Allison'un ortaya koyduğu bürokratik siyaset ve kurumsal karar alma yaklaşımlarının karakteristik özelliklerinin bir arada sergilenmekle birlikte kurumsal karar alma yaklaşımını öne çıkıldığı görülmektedir. Zira tezkere krizinde gevşek ve özerk yapılı örgütsel toplulukların, önceden belirlenmiş davranış kalıplarına göre, stratejik amaçlar dışında ulusal, örgütsel ve kişisel hedefler doğrultusunda hareket ederek, hükümet kararlarını rasyonel bir seçim yerine taviz politikası üzerine bina ettiği tespit edilmiştir. Böylece politik kararların veya tercihlerin, çeşitli devlet ve hükümet kurumları ve bu kurumların üst düzey bürokratları ve yöneticileri arasındaki pazarlıklar sonucu belirlendiği görülmektedir.

Açık yaşanan dış politika krizleri kapsamında karar mekanizmasındaki genişlemenin altında yatan sebep ile Allison'un yaklaşımları arasındaki ilişki irdelenmelidir. Sonuçta, bu tip uyumsuzluklarda, kriz aktörlerinin tutumları arkasında siyasi güdüler bulunmasına rağmen, krize neden olan konunun her ne kadar hukuki, askeri, diplomatik ve idari boyutları bulursa da, etkileşimsel karar alma yaklaşımının işlemsel sürecini oluşturan Allison'un kurumsal karar alma ve bürokratik siyaset yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Siyasetçiler, bürokratlar, sivil toplum ve kanaat önderleri krizi kamuoyunun gözleri önünde dinamik bir gündemde tartışarak yaşamaktadırlar. Bu durumun, konuyu iç politika malzemesi haline getirerek, karar alma mekanizmasının büyümesine yol açtığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, söz konusu örnek olay ile sınırlı olmak üzere; dış ve iç politik girdilerin etkileşmekle birlikte iç politik girdinin etkisinin ağırlıklı olduğu görülmüş, politik karar mekanizmasının çapı "büyük (4'ten fazla)" olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu örnek olayla sınırlı olacak şekilde öne sürülen hipotezin doğrulandığı sonucuna varılmıştır.

Tez çalışmasının sınırlılıkları kapsamında; krizlere ilişkin yazılı basında yer alan haberler incelenirken konuya ilişkin arka plan, habere ilişkin hikâyenin kurgulanışı, bağlam ve olayda yer alan kişi ve kuruluşlara ilişkin bilgiler, olayın tanımlanması, haberin sonucu ve konuya ilişkin medya kuruluşlarının kendi yorumlarının ne olduğuna bakılmamış, temel inceleme, haberin bütününe nasıl olduğuyla sınırlandırılmıştır. Çalışmaya ilişkin bir diğer sınırlılık, tez zaman

açısından 1999 ile günümüz arasında, kavramsal olarak da karar alma yaklaşımlarının krizler kapsamındaki işleyişi ile sınırlanması olmuştur. Tez kapsamındaki son sınırlılık ise seçilen iki örnek olayın Türk Dış Politikasında yaşanan en tipik krizler olup, olmadığına ilişkin ayrıca bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla hipotezlerin testi neticesinde elde edilen sonuçlarda da söz konusu sınırlılık için olarak bulunmaktadır.

Çalışma sırasında hipotezlerin testi aşamasında Wilkenfeld ve Brecher'in oluşturduğu uluslararası kriz veri setinin Türk dış politikasına yönelik bir benzerinin olmayışı hipotezleri daha geniş bir örneklem üzerinde test etmeyi olanaksızlaştırarak, çalışmayı sınırlamıştır. Böyle bir veri setinin Türk dış politikası kapsamında hazırlanması ve hipotezlerin istatistik biliminden faydalanılarak, bu kriz veri seti üzerinden tekrarlanmasında yarar görülmektedir.

Kaynakça

- Adcock, Robert ve Collier, David: "Measurement Validity: A Shared Standart for Qualitative and Quantitative Research", **American Political Science Review**, No: 95, 2001, pp. 529–546.
- Allison, G. ve Halperin, M.: **Bureaucratic Politics and Foreign Policy**, Washington D.C., Brookings, 1974.
- Allison, Graham T.: "Conceptual Models and The Cuban Missile Crisis", **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, Ed. by, Paul R.Viotti ve Mark V.Kauppi, 2 nd ed., New York, Macmillan Publishing Co., 1993, pp.342-374.
- Allison, Graham T. and Zelikow, Philip: **Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis**, 2nd edition. New York, Longman, 1999.
- Allison, Graham T.: **Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis**. Boston, Little, Brown, 1971.
- Andersen, David Ray: "Foreign Policy Decision-Making and Violent Non-State Actors", 2004, (Çevrimiçi) <https://drum.umd.edu/dspace/bitstream/1903/2038/1/umi-umd-1998.pdf>, 5 Temmuz 2007.
- Andriole, J. Wilkenfeld, J. ve Hoppole, Gerald W.: "A Framework for the Comparative Analysis of Foreign Policy Behavior", **International Science Quarterly**, No: 19, 1975, pp.164–168.
- Axelrod, Robert: "An Evolutionary Approach to Norms", **American Political Science Review**, No: 80, 1986, pp.1095–1111.
- Axelrod, Robert: **The Evolution of Cooperation**, New York, Basic Books, 1984.
- Axelrod, Robert: **Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites**, Princeton, Princeton University Press, 1976.
- Arfi, Badredine: "Fuzzy Decision Making in Politics: A Linguistic Fuzzy-Set Approach (LFSA)", **Political Analysis**, No: 13, 2005, pp.23–56.
- Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 2. baskı, İstanbul, Alfa, 2002.
- Arı, Tayyar: **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2007, s.597.
- Aytulu, Gökçe: 1 Mart Tezkeresi Öncesinde Türk Basınında Irak Sorunu Algılaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2005.

- Azar, E.E. : "Protracted International Conflicts: Ten Propositions", **International Interactions**, 12(1), 1985, pp.58–67.
- Azar, E.E., Jureidini. P. ve McLaurin, R.: "Protracted Social Conflict; Theory and Practice in Middle East", **Journal of Palestine Studies**, No: 8(1), 1978, pp.41–60.
- Azar, E.E.: "Conflict Escalation and Conflict Reduction in an International Crisis: Suez", **Journal of Conflict Resolution**, No:16(2), 1985, pp.183–201.
- Barber, James D.: **The Presidential Character: Predicting Performance in the White House**, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965.
- Bendor, J. ve Hammond, T.T.: "Rethinking Allison's Models", **American Political Science Review**, No: 86, 2, June 1992, pp.301–322.
- Bilge, Suat: **Milletlerarası Politika**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1966.
- Bilim, Y.: "Araştırma Yöntemi Olarak Vaka Çalışması ve Süreci", **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Editörler, A.Yüksel, B.Mil, Y.Bilim, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007, ss.193-212.
- Black, Ian: "France, Germany Deepen UK Rift", **The Guardian**, 30 Nisan 2003.
- Bostanoğlu, Burcu: "**European Security: A Myth or a Reality? A Turkish Perspective**", *The Turkish Yearbook of International Relation*, Sayı 24, 1994, p.99.
- Bölükbaşı, Deniz: **1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası**, 4. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- Braybrooke, David and Lindblom, Charles E.: "Types of Decision Making", **International Politics and Foreign Policy, A Reader in Research and Theory**, Ed. by J. N. Rosenau, New York, The Free Press, 1969, pp.198–215.
- Brecher, Michael: **Crises in World Politics: Theory and Reality**, Oxford, Pergamon Press, 1993.
- Brecher, Michael and Wilkenfeld, Jonathan: **A Study of Crisis**, Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press, 2003.
- Brecher, M. and James, P.: "Patterns of Crisis Management", **Journal of Conflict Resolution**, No: 32(3), 1988, pp.426–456.
- Brecher, M., Steinberg, B. ve Stein, J.: "A Framework For Research On Foreign Policy Behavior", **Journal of Conflict Resolution**, No: 13(1), 1969, pp.75–101.

- Bruck, H. W. ve Sapin, B.: **Decision Making as an Approach to the Study of International Politics, Foreign Policy Decision Making, An Approach to the Study of International Politics**, New York, The Free Press, 1962.
- Budak, Mustafa: "Milli Bir Ujde: Musul Vilayeti Meselesi", Ed: Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, **Irak Dosyası**, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003.
- Buzan, Barry: "Introduction", **Security, A New Framework for Analysis**, Lynee Rienner Pub., London, 1998, pp.1-27.
- Chomsky, Noah: **Demokrasi, Gerçek ve Hayal**, Çev: Cevdet Cerit, İstanbul, Pınar Yayınları, 2001.
- Cioffi-Revilla, C. A.: "Fuzzy Sets and Models of International Relations", **American Journal of Political Science**, No: 25(1), 1981, pp.148–162.
- Clarke, Michael: "French and British Security: Mirror Image", **International Affairs**, Vol. 76, Issue 4, 2000, pp.725–739.
- Cohen, Raymond: "Threat Perception in International Crisis", **Political Science Quarterly**, No: 93, 2001, pp.87–98.
- Colaresi, M.P. ve Thompson, W. R.: "Hot Spot or Hot Hands? Serial Crisis Behaviour, Escalating Risks and Rivalry", **Journal of Politics**, No: 64(4), 2002, pp.1175–1196.
- Cornish, Paul ve Edwards, Geoffrey: "Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture", **International Affairs**, Vol.77, Issue 3, 2001, pp.587–603.
- Cornish, Paul: "NATO: The Practice and Politics of Transformation", **International Affairs**, Volume 80, Issue 1, 2004, pp.57-75.
- Cottey, Andrew ve Averre, Derek: **New Security Challenges in Postcommunist Europe: Securing Europe's East**, Manchester, Manchester University Press, 2002.
- Covan, Gregory Roy: **An Examination of International Crises: The Effect of Decision Maker Stres on Crisis Management**, Attributes and Outcomes In Non-Protracted Conflict and Protracted Crises, Dissertation Thesis, Oklahoma, University of Oklahoma Graduate College, 2007.
- Cutler, A.: "Methodical Failure: The Use of Case Study Method By Public Relations Researchers", **Public Relations Review**, Vol.30, 2004, pp.365–375.
- Davutoğlu, Ahmet: **Küresel Bunalım**, Küre Yayınları, İstanbul, 2002, s.37.

- De Mesquita, Bruce Bueno ve Lalman, David: **War and Reason**, New Haven, Yale University Press, 1992.
- Deutsch, Karl W.: **The Analysis of International Relations**, 3rd ed., Prentice Hall Int. Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1988.
- De Rouen, K. Jr.: "Presidents and The Diversinory Use Of Force: A Research Note", **International Studies Quarterly**, No:44(2), 2000, pp.317–328.
- Dixon, W.J.: "Measuring Interstate Affect", **American Journal of Political Science**, No: 27, 1983, pp.828-851.
- Drucker, Peter F.: **The Effective Executive**, New York, Harper Collins Publishers Inc., 1967.
- Dunay, Pal: Turkey and ESDP, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Stockholm, 22 September 2004, (çevrimiçi)(<http://www.sipri.org/contents/director/TURKEYESDPSUMMARY.html>), 14 Aralık 2004.
- Etzioni, Amitai: "Humble Decision Making", **Harvard Business Review**, (July/August) 1989, pp.107–122.
- Föhrenbach, Gerd: "Security Implications of EU Enlargement", **Baltic Defence Review**, No.6, 2001.
- Frankel, Joseph: **The Making of Foreign Policy**, Oxford, Oxford University Press, 1963.
- Fukuyama, Francis: **The End of History and The Last Man**, New York, Perennial, 2002.
- Garvin, David A. ve Roberto, Michael A.: "What You Don't Know About Making Decisions", **Harvard Business Review on Managing Projects**, No:161–4, Boston, Massachusetts, Harvard Business School Press, 2005, pp.23–34.
- Gerner, Deborah J.: "Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in its Second Generation", **The Evaluation of the Study of Foreign Policy**, Ed. by Laura Neack, Jeanne A.K.Hey ve Patrick J.Haney, Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall, 1995, pp.1–32.
- George, Alexander: **Presidential Decision Making in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice**, Boulder, Westview Press, 1980.
- Gnesotto, Nicole: **EU Security and Defence Policy, The First Five Years**, Paris, European Union Institute for Security Studies, 2004.

- Goertz, G. ve Diehl, P. F.: "Enduring Rivalries: The Impact of Political Shocks", **American Journal of Political Science**, No:39(1), 1995 pp.30–52.
- Goldstein, Joshua S. ve Freeman, J. R.: **Three Way Street: Strategic Reciprocity in World Politics**, Chicago, University of Chicago Press, 1990.
- Gönlübol, Mehmet: **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, 3. baskı, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1975.
- Gönlübol, Mehmet: **Uluslararası Politika**, 5. baskı, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2000.
Gözen, Ramazan: "Turkey's Delicate Position between NATO and ESDP in a Broadening Security Architecture in Europe", **NATO Fellowship Program 2000–2002 Individual Research Fellowship**, Atılım University, Ankara, June 2002.
- Haas, M.: "Research On International Crisis: Obsolescence of an Approach", **International Interactions**, Vol.13(1), 1986, pp.23–58.
- Hagan, J.D.: "Does Decision Making Matter? Systemic Assumptions vs. Historical Reality in International Relations Theory", **International Studies Review**, No:3(2), 2001, pp.5–46.
- Hagan, Joe ve Hermann, Margaret G.: "Leaders, Groups and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking", **International Studies Review**, No: 3 (Special Issue), 2001, pp.34–48.
- Haine, Jean-Yves: "AGSP ve NATO", **AB Güvenlik Ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl**, Çev. Yasin Atlıoğlu, Ed. Nicole Gnesotto, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005.
- Hartley, Keith: **The Common European Security and Defence Policy: An Economic Perspective**, Center for Defence Economics, University of York, 2001.
- Heisbourg, François: "Europe's Strategic Ambitions: The Limits of Ambiguity", **Survival**, Volume 42, Issue 2, Summer 2000.
- Hensel, Paul R. ve Diehl, Paul F.: "It Takes Two to Tango: Nonmilitarized Response in Interstate Disputes", **Journal of Conflict Resolution**, No: 38, 1994, pp.479-506.
- Hermann, C.F.: "Some Consequences of Crises Which Limit The Viability of Organizations", **Administrative Science Quarterly**, No: 8(1), 1963, pp.61–82.
- Hermann, C.F.: **Crises in Foreign Policy: A Simulation Analysis**, New York, The Bobs-Merrill Company, 1969.

- Hermann, M.G.: "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Therotical Framework", **International Studies Review**, 3(2), 2001, pp.47–81.
- Hermann, Margaret G.: "Explaining Foreign Policy Behaviour Using the Personal Characteristics of Political Leaders", **International Studies Quarterly**, No:24, 1980 pp.7–46.
- Hermann, Margaret G. ve Kegley, Charles W.: "Rethinking Democracy and International Peace: Perspectives from Political Psychology", **International Studies Quarterly**, No:39, 1995, pp.511–533.
- Herman, Edward S. ve Chomsky, N.: **Medya Hala Nasıl Evet Dedirtir**, Çev: Berfu Akyoldaş, 2. Baskı, İstanbul, Minerva Yayınları, 1999.
- Hermann, Charles F.: "Policy Classification: A Key to the Comparative Study of Foreign Policy", Ed. James N.Rosenau, Vincent Davies, Maurice A. East, **The Analysis of International Politics**, New York, Free Press, 1972, pp.62-84.
- Hill, C.: **The Changing Politics of Foreign Policy**, Hampshire, Palgrave, 2003.
- Holland, Lauren: "The U.S. Decision to Launch Operation Desert Storm: A Bureaucratic Politics Analysis", **Armed Forces & Society**, Vol. 25, No. 2. Winter 1999, pp.219–242.
- Hollis, Martin ve Smith, Steve: **Explaining and Understanding International Politics**, New York, Free Press, 1972.
- Holsti, O. R.: "Crisis, Stress and Decision Making", **International Social Science Journal**, No: 23(1), 1971, pp.53–67.
- Holsti, K.: **International Politics: A Framework for Analysis**, 4. baskı, NJ, Prentice Hall, 1983.
- Holsti, K. L.: "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", **International Studies Quarterly**, No:14, 1970, p.233–309.
- Holsti, O. R.: "Crisis, Stress and Decision Making", **International Social Science Journal**, No: 23(1), 1971, pp.53-67.
- Hopkins, Raymond F. ve Mansbach, Richard W. : **Structure and Process in International Politics**, Harper and Row Publishers, New York, 1973.
- Howorth, Jolyon: "Discourse, Ideas and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy", **West European Politics**, Volume 27, No.2, March 2004, pp.211–234.

- Hudson, Valerie ve Vore, Christopher: "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow", **Mershon International Studies Review**, No: 39, 1995, pp.203–219.
- Hunter, Robert E.: **The European Security and Defence Policy: NATO's Companion or Competitor?**, Rand Publication, 2001, pp.33-44, (çevrimiçi) (<http://www.rand.org/>), 1 Haziran 2008.
- Huntington, Samuel P.: **The Clash of Civilizations And The Remaking of World Order**, New York, Touchstone, 1997.
- Janis, Irving ve Mann, Leon: **Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice, and Commitment**, New York, Free Press, 1977.
- Janis, Irving: **Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign Policy and Fiascos**, Boston, Houghton Mifflin, 1972.
- Jervis, Robert: **Perception and Misperception in International Politics**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1976.
- Jones, David ve Morgan, Edward: **Ice Cracks: Moving Decision-Making Forward by Planning-to-Plan**, MSc Thesis, United States Army School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2006.
- Jones, R.: **Analysing Foreign Policy**, Londra, Routledge and Keagan Paul, 1970.
- Jong, J.L. ve de Grant, T.J.: "Hybrid Metaheuristic Planning and Military Decision-Making: Commonalities Between Theory And Practice", **The State Of The Art And The State Of The Practice**, Netherlands Defence Academy, Breda, 2006, pp.1-17.
- Kahneman, Daniel ve Tversky, Amos: "Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk", **Econometrica**, No: 47, 1979, pp.263–291.
- Keane, John: **Medya ve Demokrasi**, Çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Kegley, Charles W.: "Neorealist Moment In International Studies? Realist Myths and the New International Realities", **International Studies Quarterly**, Vol:37, No:2, 1993, pp.132–141.
- Keohane, Robert ve Axelrod, Robert: "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions", **World Politics**, No: 38, 1985, pp.226–254.
- Keohane, Robert O. ve Nye, Joseph: **Power and Independence in the Information Age, World Politics in Transition**, Boston, Little Brown, 1977.

- Keohane, Robert: "Neorealism and Its Critics", **Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond**, Ed. by Robert Keohane, New York, Columbia University Press, 1986.
- Keohane, R.O.: **International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory**, London, Westview Press., 1989.
- King, Antony: "The Future of European Security and Defence Policy", **Contemporary Security Policy**, Vol. 26, No.1, April 2005, pp.43–54.
- Klir, G. J. ve Yuan, B.: **Fuzzy Sets and Fuzzy Logic: Theory and Applications**, Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall, 1995.
- Klotz, Audie: **Norms in International Relations: The Struggle Against Apartheid**, Ithaca, Cornell University Press, 1995.
- Kohlbacher, F.: "The Use of Qualitative Content Analysis in Case Study Research Forum", **Qualitative Social Research**, Vol.7(1), Art.21, 2006.
- Kozak, D. ve Keagle, J.: **Bureaucratic Politics and National Security: Theory and Practice**, Boulder, Lynne Rienner Publishers Inc., 1988.
- Lavezzari, Bertrand: **Euro-Defense, a French Insight into its Implications On Transatlantic Relations: Is The EU Challenging, America, NATO, Or Just Itself?**, Weatherhead Center for International Affairs, Cambridge MA., Harvard University, 2000.
- Lebl, Leslie S.: "European Union Defense Policy: An American Perspective", **Policy Analysis**, No.516, 24 June 2004, pp.1-17.
- Lebo, Matthew J. ve Moore, Will H.: "Dynamic Foreign Policy Behaviour", **Journal of Conflict Resolution**, No: 47, 2003, pp.13–32.
- Leng, Russell J.: "The Corraletes of War: Testing Some Realpolitik Models", **Influence Strategies and Interstate Conflict**, Ed. by J. David Singer, New York, Free Press, 2000, pp.124-157.
- Lindblom, C.E.: "The Science Of Muddling Through", **Public Administration Review**, Vol. 19, 1959, pp.79–88.
- Lindsrom, Gustav: EU Institute for Security Studies, (çevrimiçi) (<http://www.iss-eu.org>), 1 Haziran 2008.
- Lopez, George A. ve Stohl, Michael S.: **International Relations Theory and Practice**, Washington D.C., Congressional Quarterly Inc., 1989.

- Luce, R. Duncan ve Raiffa, Howard: **Games and Decisions: Introduction and Critical Survey**, New York, Dover Publications, 1957, pp.1–12.
- Lynch, Dov ve Missiroli, Antonio: "**ESDP Operations**", (çevrimiçi) (<http://www.isseu.org/esdp/09-dvl-am.pdf>), 13 Ekim 2004.
- Maoz, Z.: **National Choices and International Processes**, Cambridge University Press., Cambridge, 1990.
- Maoz, Z.: "Decisional Stres, Individual Choice and Policy Outcomes: The Arab-Israeli Conflict", **Decisionmaking On War and Peace: The Cognitive-Rational Debate**, Ed. by N. Geva and A. Mintz, Boulder, Co. Lynne Rienner, 1997, pp.163–181.
- Mathews, Lloyd John: **The Future of American Presence in Europe**, US Army War College, 2000, 14 (çevrimiçi) (www.army.mil/usassi), 16 Mayıs 2008.
- McGowan, P.J.: "Introduction", **Sage International Yearbook of Foreign Policy Studies**, Vol.1, Ed. by P.J.McGowan Beverly Hills, Sage Publications, 1973, pp.1–18.
- McKeown, J.T.: "The Cuban Misilse Crisis and Politics as Usual", **Journal of Politics**, No:62(1), 2000, pp.70–87.
- McKeown, Timothy J.: "Plans and Routines, Bureaucratic Bargaining and the Cuban Missile Crisis", **The Journal Of Politics**, Vol.63, No:4, November 2001, pp.1052–1185.
- Menon, Anand: **France, NATO and Limits of Independence 1981–97: The Politics of Ambivalence**, Basingtonke, Macmillan, 1998.
- Menon, Anand: "Enhancing the Effectiveness of the EU's Foreign Defence Policies", **Center For European Policy Studies**, CEPS Policy Brief No.29, (çevrimiçi) (<http://www.ceps.be>), 14 Mayıs 2008.
- Michalko, Michael: **Cracking Creativity: The Secrets of Creative Genius**, Berkeley, California, Ten Speed Press, 2001.
- Mintz, A. ve Geva, N.: "The Poliheuristic Theory of Foreign Policy Decisionmaking", **Decisionmaking On War and Peace: The Cognitive-Rational Debate**, Ed. by A.Mintz and N. Geva, Boulder, Co. Lynne Rienner, 1997, pp.81–101.
- Mintz A. ve Geva, N.: "Foreign Policy Decisionmaking: Bridging The Gap Between The Cognitive Psychology and Rational Actor School", **Decisionmaking On War and Peace: The Cognitive-Rational Debate**, Ed. by A.Mintz and N. Geva, Boulder, Co. Lynne Rienner, 1997, pp.81–101.

- Missiroli, Antonio: "Bigger EU, Wider CFSP, Stronger ESDP; The View From Central Europe", **ISS Occasional Papers**, No.34, April 2002.
- Missiroli, Antonio
Kirshner, Emil ve
Sperling, James: "Will Form Lead to Function? Institutional Enlargement and Creation of a European Security and Defence Identity", **Contemporary Security Policy**, Volume 21. No.1, 2000, pp.23–43.
- Missiroli, Antonio: "AGSP-Nasıl İşler", **AB Güvenlik Ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl**, Çev. Serkan Korkmazarslan, Ed. Nicole Gnesotto, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005.
- Missiroli, Antonio: "The European Union: Just a Regional Peacekeeper", **European Foreign Affairs Review**, Volume 8, 2003, pp.493–503.
- Modelska, G.: **A Theory of Foreign Policy**, Londra, Pall Mall Press, 1962.
Morgentau, Hans J.: **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, 4th ed., New York, Alfred A.Knopf, 1967.
- Morrow, James D.: "Capabilities, Uncertainty and Resolve: A Limited Information Mode of Crisis Bargaining", **American Journal of Political Science**, No: 33, 1989, pp.941–972.
- Moore, Will H.: "Ethnic Minorities and Foreign Policy", **SAIS Review**, No:22, 2002, pp. 77–91.
- Nye, Joseph: **Yumuşak Güç**, 1. baskı, Ankara, Elips Kitap, 2005.
- Nye, Joseph S.: "The Changing Nature of World Power", **Political Science Quarterly**, No: 105, 1990, pp.172–188.
- Nutt, P.C.: **Why Decisions Fail: Avoiding The Blunders and Traps That Lead To Debacles**, San Francisco, Brett-Koehler, 2002.
- Oakes, Mark: "European Defence: From Pörschach to Helsinki", **House of Common Research Paper**, 2002, p.10, (çevrimiçi) (<http://www.parliament.uk>), 1 Haziran 2008.
- Özen, Çınar: "ESDP-NATO Relations: Considerations on the Future of European Security Architecture", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Volume XXXIII, pp.231–255.
- Özkeçeci–Taner,
Binnur: "The Impact of Institutionalized Ideas in Coalition Foreign Policy Making: Turkey as an Example, 1991–2002", **Foreign Policy Analysis**, No:1, 2005, pp.234–279.
- Parsons, Craig: **A Certain Idea of Europe**, New York, Cornell University Press, 2003.

- Partell, P.J.: "Executive Constraints and Success In International Crises", **Political Research Quarterly**, No:50(3), 1997, pp.503–528.
- Ragin, C.: **Fuzzy-Set Social Science**, Chicago, University of Chicago Press, 2000.
- Rajmaira, Sheen: "Indo-Pakistani Relations: Reciprocity in Long-Term Perspective", **International Studies Quarterly**, No: 41, pp.547–560.
- Rajmaira, Sheen ve Ward, Michael D.: "Evolving Foreign Policy Norms: Reciprocity in the Superpower Triad", **International Studies Quarterly**, No: 34, 1990, pp.457–475.
- Rendulic, Lothar: **Command Decision**, printed for the Headquarters, European Command, Department of the Army, Washington, D.C., May 1958.
- Rice, Condoleeza: (çevrimiçi)(<http://www.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm>), 28 Temmuz 2007.
- Rosati, J.: "The Power of Human Cognition in the Study of World Politics", **International Studies Review**, No: 2(3), 2001, pp.45–75.
- Rosenau, J.: "World Politics: An Introduction", **The Study of Foreign Policy**, Ed. by J. Rosenau, New York, The Free Press, 1976.
- Rosenau, James N.: **Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems**, The Free Press, New York, 1969.
- Rosenau, James. N.: "Pre-Theories and Theories of Foreign Policy", **The Scientific Study of Foreign Policy**, New York, Free Press, 1971, pp.95–146.
- Rosenthal, U. ve Hart, P.: "Experts and Decision Makers In Crisis Situations", **Knowledge: Creation, Diffusion, Utilization**, No: 12(4),1991, pp.350–372.
- Russet, B. ve Starr, H.: **World Politics: The Menu For Choice**, 2. baskı, NY, W.H. Freeman Company, 1985.
- Saideman, Stephen M.: "The Power of the Small: The Impact of Ethnic Minorities on Foreign Policy", **SAIS Review**, No:22, 2002, pp.93–105.
- Salmon, Trevor C. ve Shepherd, Alistair J.K.: **Toward a European Army: A Military Power in the Making?**, London, Lynne Rienner Pub., 2003.
- Sangiovanni, Mette Eilstrup: "Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe", **Survival**, Volume 45, No.3, 2003, pp.193–206.

- Sanjian, G.S.: "Great Power Arms Transfers: Modeling the Decision-Making Processes of Hegemonic, Industrial, and Restrictive Exporters", **International Studies Quarterly**, No: 35, 1991, pp.173–193.
- Sanjian, G.S.: "Fuzzy Set Theory and U.S. Arms Transfers: Modeling the Decision-Making Process", **American Journal of Political Science**, No: 32(4), 1988, pp.1018–1046.
- Sanjian, G.S.: "A Fuzzy Set Model of NATO Decision-Making: The Case of Short-Range Nuclear Forces in Europe", **Journal of Peace Research**, No: 29(3), 1992, pp.271–286.
- Sciolino, Elaine: "4 Nation Plan For Defence of Europe", The New York Times, 30 Nisan 2003, (çevrimiçi) (<http://www.nytimes.com/2003/04/30/>), 31 Mayıs 2008.
- Schuwirth, Rainer: "Aktörler ve Tanıklar", **AB Güvenlik Ve Savunma Politikası İlk Beş Yıl**, Çev. Mustafa Cenk Sanıvar, Editör Nicole Gnesotto, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005.
- Schmitt, Burkard: "Defence Expenditure", (çevrimiçi) (<http://www.iss-eu.org/esdp/11-bsdp.pdf>), 13 Ekim 2004.
- Schmitt, Burkard: The SIPRI Military Expenditure Database, (çevrimiçi) (<http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mexdatabase1.html>), 30 Mart 2005.
- Şen, Faruk: "**The Impact of a Turkish Entry in the EU**", Turkish Foreign Policy Quarterly, Fall 2004, pp.139–145.
- Sezgin, Mahmut N.: "Avrupa Birliğinin Güney Kafkasya Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt 4, Sayı 43, Kasım 2003, ss.53-68.
- Shepherd, Alistair J.K.: "The European Union's Security and Defence Policy: A Policy Without Substance", **European Security**, Volume 12, No.1, Spring 2003, pp.45–58.
- Sholle, David: "Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinde İktidar/Bilgiye", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Derleyen Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınları, 1994.
- Simon, H.A.: "Human Nature In Politics: The Dialogue of Psychology With Political Science", **American Political Science Review**, No:79(2), 1985, pp.293–304.
- Simon, H.: **Models of Man**, New York, Wiley, 1957.
- Smart, C. ve Vertinsky, I.: "Design for Crisis Decision Units", **Administrative Science Quarterly**, No: 22(4), 1977, pp.640–657.

- Smith, Michael: "The Framing of European Foreign and Security Policy: Towards a Post-Modern Policy Framework", **Journal of European Public Policy**, Volume 10, Issue 4, 2003, pp.538–556.
- Smith, Mark J.: **Social Science in Question**, London, SAGE Publications, 1998.
- Snyder, R.C.: **Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics**, New York, Free Press, 1962.
- Snyder, Richard C., Bruck, H.W. ve Sapin, B.: "Decision Making as an Approach to the Study of International Politics", **Foreign Policy Decision Making, An Approach to the Study of International Politics**, New York, The Free Press, 1962.
- Sprout, Harold ve Sprout, Margaret: **Man–Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics**, Princeton, Princeton University Press, 1956.
- Sönmezoğlu, Faruk: **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 3. baskı, İstanbul, DER Yayınları, 2000.
- Sözen, Edibe: **Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi Güç ve Refleksivite**, İstanbul Paradigma Yayınları, 1999.
- Starbuck, W. H., Greve, A. ve Hedberg, B. L. T.: Responding to Crisis: Theory and Experience of European Business, **Journal of Business Administration**, No:9(2), 1978, pp.111–137.
- Stavridis, Stelios: **European Security and Defence After Nice**, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, The University of Reading, 2001.
- Staw, B. M., Sandelands, L. E. ve Dutton, J. E.: "Threat-Rigidity Effects in Organizational Behaviour: A Multi-level Analysis", **Administrative Science Quarterly**, No: 26(4), 1981, pp.501–524.
- Tayfur, M. F. ve Göymen, K.: "Decision Making in Turkish Foreign Policy: The Caspian Oil Pipeline Issue", **Middle Eastern Studies**, Vol. 38, No: 2, 2002, pp.101–122.

- Tayfur, M. Fatih: "Dış Politika", **Devlet ve Ötesi**, der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, ss.73–91.
- Terzi, Özlem: "Evolving European Security Capabilities and EU-Turkish Relations", **Perceptions**, Volume IX, March-May 2004, pp.99–118.
- Terzi, Özlem: "New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations", **Southeast European Politics**, Volume III, No. 1, June 2002, pp.43–57.
- Trubowitz, P.: "Foreign Policy Analysis", içinde, **The International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Vol.9, New York, Elsevier, 2001, pp.5737–5740.
- Trumbore, Peter F. ve Boyer, Mark A.: "International Crisis Decisionmaking as a Two-Level Process", **Journal of Peace Research**, No: 37, 2000, pp.679–697.
- Türker, Haşim: **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Şubat 2007.
- Van Dijk, Teun A.: "The Interdisciplinary Study of News-as Discourse", Ed. by Klaus Bruhn Jensen ve Nicholas W.Jankowski, **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research**, London, Routledge, 1993, pp.108–120.
- Verba, S.: "Assumptions of Rationality and Non-Rationality in Models of International Systems", **International Politics and Foreign Policy**, Ed. by J. Rosenau, New York, Free Press, 1969, pp.217–231.
- Walker, Stephen G.: "Beliefs and Foreign Policy Analysis, New Millennium", **Millennial Reflections on International Studies**, Ed. by Michael Brecher ve Frank P. Harvey, Ann Arbor, University of Michigan Press., 2003.
- Wallace, William: "Europe The Necessary Partner", **Foreign Affairs**, Vol.80, Issue3, 2001, pp.16–34.
- Walker, Stephen: "The Motivational Foundations of Political Belief Systems: A Reanalysis of the Operational Code Construct", **International Studies Quarterly**, No:27, 1983, pp.179–202.
- Ward, Michael D.: "Cooperation and Conflict in Foreign Policy Behavior", **International Studies Quarterly**, No: 26, 1982, pp.87–126.
- Weber, S.: "Does NATO Have a Future?", **The Future of European Security**, Ed. By B.Crawford, Berkeley, University of California at Berkeley, 1992, pp.360–395.

- Wilkenfeld, J. ve Brecher, Michael: ICPSR Study #9286-Version 7.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 24 Aralık 2007.
- Wilkenfeld, J.: "Trigger Response Transitions in Foreign Policy Crises 1929–1985", **Journal of Conflict Resolution**, No: 35, 2000, pp.143–169.
- Wilkenfeld, J.: **Conflict Behavior and Linkage Politics**, David McKay Company Inc., 1973.
- Wilkenfeld, J. Hopple, G., Rossa, W., Paul, J. ve Andriole, S.J.: **Foreign Policy Behavior: The Interstate Behaviour Analysis Model**, Beverly Hills, Sage Publications, 1980.
- Wilkenfeld, Jonathan ve Brecher, Michael: ICPSR Study #9286-Version 6.0, (çevrimiçi) (<http://www.cidcm.umd.edu/icb>), 28 Temmuz 2007.
- Winn, Neil: "CFSP, ESDP and the Future of European Security: Whither NATO?", **The Brown Journal of World Affairs**, Volume IX, Issue 2, Winter/Spring 2003, pp.142–158.
- Wish, Naomi: "Foreign Policymakers and Their National Role Conceptions", **International Studies Quarterly**, No: 24, 1980, pp.530–545.
- Wolf, Charles Jr. ve Zycher, Benjamin: **European Military Prospects, Economic Constraints, and the Rapid Reaction Force**, Rand Yayınları, 2001, p.28, (çevrimiçi) (<http://www.rand.org>), 14 Mayıs 2008.
- Yalvaç, Faruk: "Devlet", **Devlet ve Ötesi**, der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- Yetkin, Murat: **Tezkere-Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, 2. basım, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2004.
- Yetkin, Murat: Cafe Siyaset Haber Programı, CNN Türk, 14 Nisan 2003.
- Yüksel, A. ve Yüksel, F.: **Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 1. Basım, Turhan Kitapevi, Ankara, 2004.

İnternet Kaynakları

- A Secure Europe in A Beter World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, (çevrimiçi) (<http://ue.eu.int/eudocs/cmsUpload/78637.pdf>), 17 Ağustos 2008.
- "Turkish Spaker Nullifies U.S. Trop Vote", (çevrimiçi)(<http://www.washingtonpost.com/wp-dynlarticles/A21613-2003Mar1.html>), 15 Ekim 2008.

ANAP Parti Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

AKP Parti Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

DSP Parti Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

MHP Parti Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

Kirchberg Bildirisi, (09,05.1994 (çevrimiçi) (<http://www.weu.int>), 06 Mayıs 2008.

“U.S., U.K. and Spain to Introduce New Iraq Resolution”, (çevrimiçi) (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A58746-2003-Feb24.html>), 15 Ekim 2008.

European Commission, 2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, (çevrimiçi) (www.europa.eu.int), 16 Mayıs 2008.

1441 Sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının tam metni için Bkz.: (çevrimiçi) (<http://ods.dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>), 14 Ekim 2008.

The Alliance's Strategic Concept, Approved by Heads of State and Government Participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. on 23 and 24 April 1999, NAC-S (99) 65, NATO Review, Summit Edition, Summer 1999, (çevrimiçi) (<http://www.nato.int>), 6 Mayıs 2008.

The Washington Declaration, Signed and Issued by Heads of State and Government, Participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington DC on 23 and 24 April 1999, NATO Review, Summit Edition, Summer 1999, (çevrimiçi) (<http://www.nato.int>), 6 Mayıs 2008.

57. Hükümet Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

58. Hükümet Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

59. Hükümet Programı, (çevrimiçi) (<http://www.belgenet.com>), 19 Ağustos 2008.

NATO Washington Summit Communiqué, (çevrimiçi)(<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>), 17 Şubat 2005.

Recommendation of the European Commission on Turkey's Progress Towards Accession, (çevrimiçi) (www.europa.eu.int) (2004) 656 final, Brussels, 16 Mayıs 2008.

"A Policy of Evasion and Deception", (çevrimiçi) (<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/transcripts/powelltext-020503.html>), 14 Ekim 2008.

NATO Press Release (2002) 142 "EU-NATO Declaration on ESDP", (çevrimiçi) (<http://www.nato.int>), 15 Mayıs 2008.

European Council Conclusions, 29 June 2004, (çevrimiçi) (www.europa.eu.int), 14 Mayıs 2008.

European Union Force in Bosnia and Herzegovina, (çevrimiçi) (<http://www.euforbih.org/organisation/strength.htm>), 10 Mart 2005.

European Defence Meeting: Conclusions, Egmont Palace, Brussels, (29 April 2003) (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 31 Mayıs 2008.

Franco-British Summit Joint Declaration on European Defence, Saint-Malo, 4 December 1998 (çevrimiçi) (<http://www.weu.int>), 6 Mayıs 2006.

AB Anketi (08.05.2003), www.ESIAD.com.tr, 19 Şubat 2009.
Presidency Conclusions, Cologne European Council, 3–4 June 1999, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 7 Mayıs 2008.

Presidency Conclusions, Nice European Council, 7–11 December 2000, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 11 Mayıs 2008.

Presidency Conclusions, Nice European Council Meeting, (çevrimiçi) (http://ue.eu.int/ueDoes/cms_Data/does/pressData/en/ee/00400-r1.%20ann.en0.htm), 03 Kasım 2004.

Presidency Conclusions, Nice European Council, 7–11 December 2000, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 11 Mayıs 2008.

Presidency Conclusions, Nice European Council Meeting, (çevrimiçi) (http://ue.eu.int/ueDoes/cms_Data/does/pressData/en/ee/00400-r1.%20ann.en0.htm), 03 Kasım 2004.

Presidency Conclusions, Copenhagen European Council, ANNEX II, 12–13 December 2002, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 15 Mayıs 2008.

“Turkish Spaker Nullifies U.S. Trop Vote”, (çevrimiçi) (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A21613-2003Mar1.html>), 15 Ekim 2008.

Council Decision on the Establishment of the Military Staff of the European Union, Official Journal of the European Communities, 30.01.2001, (çevrimiçi) (<http://www.europa.eu.int>), 26 Mayıs 2008.

(çevrimiçi) (<http://www.tumgazeteler.com>), 26 Eylül 2008.

Sürelî Yayınlar

Milliyet Gazetesi

Ayın Tarihi

Zaman Gazetesi

Radikal Gazetesi

Yeni Şafak Gazetesi

Sabah Gazetesi

Star Gazetesi

**TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN YABANCI ÜLKELERE
GÖNDERİLMESİ VE YABANCI SİLAHLI KUVVETLERİN
TÜRKİYE'DE BULUNMASI İÇİN HÜKÜMET'E YETKİ
VERİLMESİNE İLİŞKİN BAŞBAKANLIK TEZKERESİ**

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

25 Şubat 2003

Irak konusundaki endişe verici gelişmeler çok hızlı bir seyir izlemekte ve kriz ortamı giderek ağırlaşmaktadır. Sorunun barışçı yollarla çözümü yönündeki çabalar bugüne kadar ümit edilen sonuçları vermemiştir.

58. Cumhuriyet Hükümeti gelişmeleri başından beri yakından ve hassasiyetle izlemiş, barışçı çözüme katkıda bulunmak amacıyla yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla başta bölge ülkeleri olmak üzere ilgili tüm ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla temas ve istişarelerde bulunmuştur.

Irak'a ilişkin gelişmeler 6 Şubat 2003 tarihli kapalı oturumda, TBMM tarafından değerlendirilmiş ve her ihtimale karşı gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması ve hazırlıkların yapılması amacıyla Hükümete yetki verilmiştir. TBMM, bu çerçevede, Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla ABD'ye mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, bununla ilgili düzenlemelerin Hükümet tarafından yapılmasına Anayasa'nın 92. maddesi⁴⁵⁴ uyarınca izin verilmesini kararlaştırmıştır.

---

⁴⁵⁴ İzne dayanak olan Anayasa maddesi (Madde 92): Savaş Hali İlanı Ve Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verme: Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına karar verilmenin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilir.

Hükümet gerekli hazırlıkları buna uygun olarak sürdürmüş ve bu faaliyetlerin hukuki ve teknik çerçevesini belirleyen Mutabakat Muhtırası, ABD ile 8 Şubat 2003 tarihinde sonuçlandırılarak alt yapı çalışmaları başlatılmıştır.

Öte yandan, Türkiye için güvenlik riski oluşturan olumsuz gelişmelerin yoğunluk kazanması üzerine NATO Andlaşması'nın 4 üncü maddesi çerçevesinde gerekli iştişareler başlatılmış ve NATO Savunma Planlama Komitesi 19 Şubat tarihinde Türkiye'ye NATO desteği verilmesini kararlaştırmıştır.

Bu kapsamda, Türk hava sahasının bütünlüğünün korunması ve gözetimi için savunma amaçlı olarak NATO havadan erken ihbar uçakları ile NATO harekât alanı füze savunma sistemlerinin Türkiye'de konuşlandırılması ve kimyasal ve biyolojik silahlara karşı koruma desteği sağlanması kararlaştırılmıştır.

Bugün gelinen noktada, bölgede hüküm süren krizin bir çatışmaya dönüşmesi ihtimali giderek güçlenmektedir. Ağırlaşan ortam ve şartlar karşısında Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve risklerin ciddi boyutlar kazandığı bir sürece girilmektedir.

Türkiye'nin milli birliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan terör unsurlarının bölgede yuvalanmaları Irak'taki durumun Türkiye için teşkil ettiği güvenlik tehdidinin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Aynı şekilde Irak'ta etnik, din ve mezhep temelinde bir parçalanmaya yol açabilecek gelişmeler de çok ciddi bir endişe kaynağıdır.

Bunun yanı sıra geçmişte yaşanan müessif tecrübeler Kuzey Irak'tan ülkemize toplu göç hareketi ihtimaline karşı da hassas ve hazırlıklı olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla sınır bölgelerimizde muhtemel yığılmaları önlemek ve insani mülahazaları dikkate alarak bu göçün sınırlarımızın mümkün olduğunca ilerisinde uygun bir bölgede durdurulmasını sağlamak için gereken tedbirlerin alınması kaçınılmaz olacaktır. Bu konuda başlatılan hazırlıklar sürdürülmektedir.

Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin korunmasına ve sorunun barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasına büyük önem vermektedir. Kuvvet kullanımı son çare olarak görülmelidir. Giderek tırmanan krizin bir savaşa dönüşmeden çözümü için zaman giderek azalmaktadır. Savaşın önlenmesi için Irak yönetiminin tam ve etkin silahsızlanma konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik

Konseyi kararlarında yer alan yükümlülüklerini tam icaplarıyla yerine getirmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Irak'ın, durumun vahametini idrak etmesi ve sorunun barış ortamı korunarak çözümünün önünü açması için uluslararası toplumun kararlı tutumunu sürdürmesi büyük önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile aday ülkelerin 17–18 Şubat 2003 tarihlerinde Brüksel'de yaptığı ve Türkiye'nin de katıldığı zirve toplantısı ortak bildirisinde de vurgulandığı üzere, bu konuda sergilenecek kararlılık ve dayanışmanın yanı sıra somut ve fiili askeri caydırıcılık tedbirlerinin alınması, Irak'ın bu konuda ikna edilebilmesinde çok etkili bir vasıta olacaktır.

58. Cumhuriyet Hükümeti bu olumsuz gelişmelerin karşımıza çıkarabileceği bütün risklere ve ihtimallere karşı Türkiye'nin temel hak ve menfaatlerini korumak amacıyla gereken bütün güvenlik tedbirlerini almakta ve uygulamaya koymaktadır.

Irak'a karşı askeri caydırıcılık tedbirleri kapsamında yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de geçici olarak konuşlandırılması için TBMM'nin izin ve yetki vermesi; bugünkü kriz ortamında muazzam bir baskı unsuru olarak çok önemli ve etkili bir fonksiyon icra edecektir.

Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti'nin en kötü ihtimale karşı hazırlıklı olarak zamanında ve süratle hareket etmesini ve gerekli tedbirleri almasını sağlamak bakımından Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi konusunda TBMM'nin izninin alınması hükümetin etkili bir siyaset izlemesini sağlamak açısından büyük önem taşıyacaktır.

Bu kuvvetlerin, gelişmelerin seyrine göre gerektiğinde kullanılmaları hükümetin belirleyeceği esaslara ve bu konuda yapılacak düzenlemelere bağlı olacaktır.

Bu mülahazalarla; gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı Hükümetçe belirlenecek şekilde,

1- Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına,

2- Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde en fazla 62.000 askeri personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı

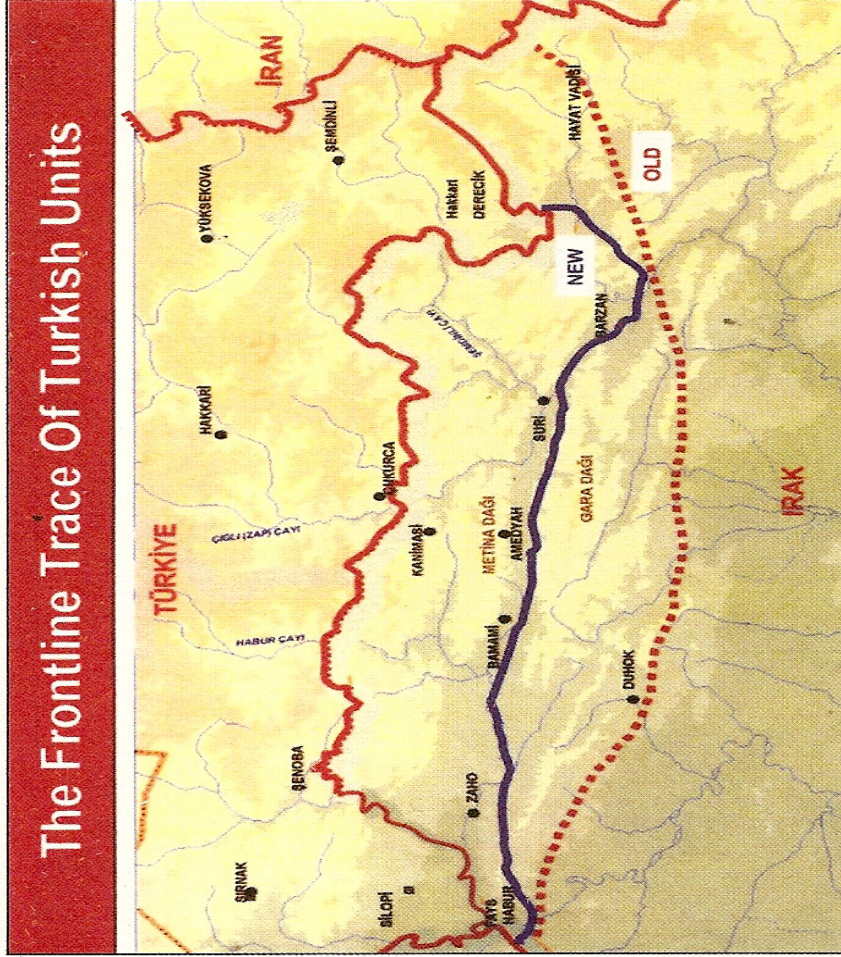

silahlı kuvvetler unsurlarının Hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına; bu amaçla Türkiye'ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldıkları bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleri ile özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekâta kullanılmalarını sağlayacak şekilde konuşlanmaları ve yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını üst uçuş amacıyla kullanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye gelişiyle ilgili hazırlıkların yürütülmesine, Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliği esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin Hükümetin belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına,

Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden izin istenilmesi Bakanlar Kurulu'nun 24/2/2003 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Abdullah Gül
Başbakan

YAĞMUR HATTI

TSK'nın kuzey Irak'ta konuşlanacağı bölgenin ileri hattı Güneydeki kırmızı noktalı çizgi | Mart Tezkeresi kabul edilseydi TSK'nın konuşlanacağı ileri hat sınırını göstermektedir. Daha kuzeydeki mavi hat ise 20 mart 2003 tarihli ikinci tezkere ile Türk birliklerinin gireceği daraltılmış bölgenin dış sınırını göstermektedir.

**TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN YABANCI ÜLKELERE
GÖNDERİLMESİ VE YABANCI SİLAHLI KUVVETLERİNE
TÜRK HAVA SAHASININ AÇILMASI İÇİN HÜKÜMET'E YETKİ
VERİLMESİNE İLİŞKİN BAŞBAKANLIK TEZKERESİ**

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

19 Mart 2003

Irak konusunda yaşanan gelişmeler ve hızla tırmanan gerginliğin Türkiye'nin karşısına çıkarması muhtemel güvenlik riskleri Yüce Meclisimiz tarafından hassasiyetle izlenmekte ve değerlendirilmektedir. Son dönemde Irak'a ilişkin gelişmeler iki kez TBMM'nin gündemine gelmiş ve bütün yönleriyle tezekkür edilmiştir.

Bu çerçevede, TBMM'nin 6 Şubat 2003 tarihinde yapılan kapalı oturumunda, yaşanan olumsuz gelişmeler ışığında her ihtimale karşı hazırlıklı olunması bakımından gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması amacıyla hükümete yetki verilmiş ve Irak'a karşı muhtemel bir askeri harekâta kullanılabilecek askeri üs ve tesisler ile limanlarda altyapı geliştirme çalışmaları için Amerika Birleşik Devletleri'ne mensup teknik ve askeri personelin üç ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bunu takiben, 58. Cumhuriyet Hükümeti'nin sürdürdüğü hazırlık ve çalışmalar ile alınan tedbirler hakkında 25 Şubat 2003 tarihli ve 3/189 esas numaralı Başbakanlık tezkeresiyle Yüce Meclisimize bilgi sunulmuş ve tezkerede yer alan gerekçelerle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca izin verilmesi Yüce Meclisimizin takdirlerine arz edilmiştir.

TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde yapılan 39. birleşiminde Başbakanlık tezkeresi görüşülmüş; ancak yapılan oylamada, Anayasa'nın 96'ncı maddesinde öngörülen karar yetersayısı için gerekli salt çoğunluk sağlanamamıştır. Hükümetin bu konudaki talebi bu anlamda sonuçlandırılmamıştır.

Irak'a yönelik askeri müdahale konusunda yaşanan son gelişmeler artık geriye dönüşü imkânsız bir noktaya geldiğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler sürecinin de tüketilmesiyle barışçı çözüm çabaları sonuçsuz kalmış, askeri müdahale kaçınılmaz hale gelmiştir. Bugün gelinen aşamada Türkiye, Irak topraklarının topyekün bir askeri harekât alanına dönüşeceği savaş durumu şartlarıyla karşı karşıyadır. Bunun sonucu Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve riskler endişe verici boyutlar kazanmış ve ciddi biçimde ağırlaşmış bulunmaktadır.

Bu çerçevede, Kuzey Irak'ta barınmakta olan silahlı PKK-KADEK militanlarının kriz ortamından yararlanmak amacıyla faaliyetlerine hız verdikleri ve yeni tertipler içine girmeye çalıştıkları görülmektedir.

Bunun yanı sıra, Irak'ın etnik temelde parçalanmasına yol açacak siyasi oluşumlara zemin kazandırmak amacıyla sürdürülen çabaların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu durum Irak'ın toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin tehlikeye düşmesi ve bölgedeki diğer milli grupların güvenliğini de tehdit edebilecek bir istikrarsızlık ortamının ortaya çıkması riskini de beraberinde getirmektedir.

Öte yandan, Irak'a muhtemel askeri bir müdahalenin ortaya çıkarması beklenen Türkiye'ye yönelebilecek toplu nüfus hareketlerinin sınırlarımızın ötesinde İnsani Destek Toplama Bölgeleri'nde durdurulması, yerlerinden edilmiş kişilerin insani yardım ihtiyaçlarının yerinde karşılanması ve harekât sonrası geldikleri bölgelere geri dönmeleri için gerekli tedbirlerin zamanında ve etkin biçimde alınması büyük önem taşımaktadır. Büyük sayıda göçmen ve sığınmacının Türkiye'ye yönelebileceği göz önünde bulundurularak bu konudaki ihtimaliyat planlaması yapılmış ve kriz yönetimi mekanizmalarının süratle harekete geçirilmesi için gerekli son hazırlıklar da tamamlanmıştır.

Türkiye'nin güvenliği için ciddi bir tehdit potansiyeli bütün bu olumsuz gelişmelere karşı etkili bir caydırıcılığın sürdürülebilmesi evveleminde Kuzey Irak'taki fiili askeri mevcudiyetimize bağlı olacaktır. Aynı şekilde göçün önlenmesi için ileri bir hatta gerekli tedbirlerin alınabilmesi de bölgede askeri mevcudiyetimizi gerekli kılmaktadır.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki caydırıcı askeri mevcudiyetinin amacı ve fonksiyonu bu temel hedeflerin gerçekleştirilmesiyle sınırlı olacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri unsurları mecbur kalmadıkça Irak Silahlı Kuvvetleri'yle bir çatışmaya

girmeyecek, bölgede buna uygun olarak konuşlandırılacaktır. Aynı şekilde, bölgedeki geçici askeri mevcudiyetimiz Kuzey Irak'taki milli grupların güvenliği için de munzam bir teminat teşkil edecektir.

Öte yandan, Irak'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak silahsızlandırılması için askeri harekâta katılacak ülkelere sağlanacak destek ve kolaylıklar konusunda bir karar alınması da önem ve müstaceliyet kazanmıştır. Bu çerçevede, başta NATO üyesi ülkeler olmak üzere birçok ülke müttefik hava kuvvetleri unsurlarının milli hava sahalarını bu amaçla kullanmalarına izin vermiş bulunmaktadır.

Şartların süratle değiştiği dinamik bir süreç sonrası gelinen bugünkü aşamada ortaya çıkan fiili durum ve yeni şartlar ışığında, yeni bir değerlendirme yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. 59. Cumhuriyet Hükümeti, bu yeni durum ve şartlar karşısında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a gönderilmesi ve bu aşamada yabancı silahlı kuvvetler hava unsurlarının muhtemel bir askeri harekât çerçevesinde Türk hava sahasını kullanmalarına izin verilmesinin Yüce Meclisimiz tarafından tezekkür edilmesinin yerinde olacağı sonucuna varmıştır.

Bu mülahazalarla gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı Anayasa'nın 177. maddesine göre milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetler'in yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclis'e karşı sorumlu bulunan hükümet tarafından belirlenecek şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a gönderilmesine, etkili bir caydırıcılığın sürdürülmesi amacıyla Kuzey Irak'ta bulunacak kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri harekât çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmaları için gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına, Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca altı ay süreyle izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nun 20 Mart 2003 tarihli 51. birleşiminde kararlaştırılmıştır.

Koalisyon güçlerinin Irak'a yönelik askeri harekâtının sona ermesiyle Irak'ta yeni bir döneme girilmiştir. Baas rejiminin devrilmesi, Irak halkının bu acı geçmişi geride bırakarak ümit ve güvenle bakacağı huzurlu bir gelecek inşa etmesi imkânını beraberinde getirmiştir.

Türkiye, ortak bir tarihi ve coğrafyayı paylaştığı, Türk milletiyle yakın dostluk, kardeşlik ve akrabalık bağları olan Irak halkının güç dönemlerinde her zaman yanında olmuş kendilerine her desteği sağlamıştır.

Bugün Irak halkı tarihinin çok güç bir döneminden geçmekte, milli devletini kurma sürecinde sancılı bir geçiş dönemi yaşamaktadır. Uzun yıllar otoriter bir rejimin baskısı altında ve Birleşmiş Milletler müeyyidelerinin ağır ve olumsuz şartlarında yaşayan ve büyük sıkıntılar çeken kardeş Irak halkı, bugün de askeri müdahale sonrası dönemin acılarına ve sıkıntılarına katlanmak durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

Bu sancılı dönemin mümkün olabilecek en kısa sürede aşılması ve bunun için gerekli ortamın ve şartların hazırlanması büyük önem taşımaktadır.

Hükümetimiz, bu amaçla Irak'a ihtiyaç duyduğu yardım ve desteğin verilmesinin uluslararası camianın ortak görev ve sorumluluğu olduğu düşüncesindedir.

Bugün hüküm süren şartlarda, ülkede güvenliğin sağlanarak istikrar ortamının tedricen tesisi en acil konudur. Irak halkının temel ihtiyaçlarının karşılanması, altyapı hizmetlerinin ihyası ve merkezi ve mahalli yönetim birimlerinin işlerlik kazanmasının temini, çok büyük ölçüde, ülkedeki kargaşa ve kaos ortamının sona erdirilmesine bağlıdır.

Irak'taki durum uluslararası camia için ciddi bir endişe kaynağı olmayı sürdürmektedir. Askeri harekât sonrası dönemde olumsuz şartların düzelmesi yönünde kaydedilen bazı gelişmelere rağmen, Irak'taki durum uluslararası barış ve güvenlik için tehdit teşkil etme niteliğini korumaktadır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 22 Mayıs 2003 tarihli 1483 sayılı kararında da bu tespit yapılmış ve bu durum karşısında Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler Irak'ta istikrar ve güvenlik şartlarının oluşmasına katkıda bulunmaya ve Irak halkına ülkenin yeniden inşası için destek vermeye davet edilmiştir.

Komşumuz Irak'ta yaşanan gelişmeler ve Irak'ın geleceği Türkiye'yi doğal olarak yakından ilgilendirmektedir.

Irak'ın toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin korunması, Irak toplumunu oluşturan tüm milli grupların ve tüm Irak vatandaşlarının temel hak ve hürriyetlerini

teminat altına alacak yeni demokratik Irak'ın tesisi Türkiye için de hayati önem taşımaktadır.

Irak'ta kalıcı bir istikrar ortamının kurularak Irak halkının kendi geleceğini demokratik ve barışçı yollarla belirlemesine imkan verilmesi ve Irak'ta egemenlik yetkilerini tam olarak kullanacak, Irak halkını temsil niteliğini taşıyan ve uluslararası standartları karşılayan bir hükümetin oluşturulması ve bu suretle bu geçiş sürecinin en kısa sürede tamamlanması Türkiye'nin en samimi arzusu ve temennisidir.

Irak'ın toprak bütünlüğünü koruyacak, milli birliğini ve dayanışmasını güçlendirecek yeni bir siyasi yapıya kavuşması ve etkili bir demokratik sistemin bütün icaplarıyla ve kurumlarıyla oluşturulması uluslararası toplumun bölge ülkelerinin ve tüm Iraklıların çıkarına olacaktır. Irak'ın bölgemizde bir istikrar unsuru olarak barış ve güvenliğe katkıda bulunması da esasen buna bağlıdır. İçinden geçilen bugünkü hassas dönemde herkesin sorumluluk duygusu ile azami dikkat ve ihtiyatla hareket etmesi bu bakımdan büyük önem arz etmektedir.

Irak'ın milli devlet inşa etme sürecinde, Irak'ın kurucu halkı olan Arap, Kürt, Türkmen ve Asuriler etkili bir rol oynamalı, hiçbir milli gruba imtiyazlı bir statü verilmemeli ve tüm milli gruplara bu sürece eşit statüde katılma imkanı tanınmalıdır.

Irak'ın yeni siyasi ve anayasal yapısı da tüm mili grupların meşru endişe ve beklentilerini karşılayacak şekilde belirlenmelidir. Birleşik ve demokratik Irak'ın milli bütünlüğünün zedelenmemesinde ve devlet yapılarının sağlam esaslar üzerine bina edilmesinde bu temel husus tayin edici olacaktır.

Tüm Irak halkını bir bütün olarak kucaklayan Türkiye, bu geçiş sürecinde Irak'ta güvenli bir geleceğin inşa edilmesi için gerekli ortam ve şartların hazırlanmasının en öncelikli konu olduğuna inanmaktadır. Irak'ta hüküm süren kaos ortamının aşılabilmesi ve güvenlik şartlarının daha da ağırlaşmasının, sonuçları kestirilemeyecek kalıcı ve çok olumsuz etkileri olabilecektir. Ülkenin, milli birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunmasını güçleştirecek ve sosyal dokusunun tahrip olmasına yola açacak tehlikeli bir mecraya sürüklenme riskinin bertaraf edilmesi bu bakımdan hayati önem taşımaktadır.

Öte yandan, Irak'ın güvenliğinin Türkiye'nin güvenliği üzerinde çok yönlü ve doğrudan etkileri olduğu da acı tecrübelerle sabit bir gerçektir. Türkiye bölgedeki

gelişmelerden ve özellikle ve öncelikle Irak'taki durumdan kaynaklanan güvenlik tehdit ve risklerine uzun yıllar maruz kalmış, bu mücadelede ağır bir bedel ödemiştir.

Bu bakımdan Türkiye'nin milli birliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan terör unsurlarının Irak'ta yuvalanmalarının önlenmesi, Türkiye için birinci öncelikli hayati bir konudur. Bu amaçla, Irak'ın PKK KADEK terör unsurlarından temizlenmesinde ve Irak topraklarının ileride teröristler için melce olmaktan çıkarılması için gerekli tüm tedbirlerin alınmasında Türkiye kesin kararlıdır.

Bu konudaki haklı güvenlik endişelerimiz başta ABD olmak üzere koalisyon güçleri tarafından da iyi bilinmekte ve anlaşılmaktadır.

PKK-KADEK terör örgütünün Irak'tan tasfiyesi ve buradan kaynaklanan terör tehdidinin kesin olarak bertaraf edilmesi konusunda ABD'yle resmi görüşmeler başlatılmıştır. Bu görüşmelerde, PKK-KADEK'in Kuzey Irak'tan tasfiyesi konusundaki ortak anlayış birliği teyit edilmiş ve bu amaçla alınacak tedbirler üzerinde durulmuştur. 59. Cumhuriyet Hükümeti, başlatılan bu sürecin tüm etkili tedbirler alınarak ortak hedefler doğrultusunda ilerletilmesi ve sonuçlandırılmasında kararlıdır.

Hükümetimizin Irak'taki duruma ve geçiş sürecinde yaşanan gelişmelere bakış açısını şekillendiren temel düşünceler bunlardır. Bu sürecin mümkün olacak en kısa sürede tamamlanması ve Irak'ta kalıcı bir güvenlik ve istikrar ortamının tesisi Türkiye'nin temel çıkarlarının da bir icabı olarak görülmektedir.

İçinde yaşadığı hassas ve sorunlu bölgede barış ve güvenliğin hüküm sürmesi için çok yönlü çaba sarf eden Türkiye'nin istikrar unsuru bir bölge ülkesi olarak kendi güvenliğini ve temel çıkarlarını da haleldar edecek gelişmelere karşı kayıtsız ve ilgisiz kalması basiretli ve sorumlu bir siyasi yaklaşım olmayacaktır.

Bu nedenlerle, Türkiye'nin Irak'ta güvenlik ve istikrar şartlarının oluşturulması ve Irak'ın yeniden yapılandırılmasında üzerine düşen yardım, katkı ve desteği vermesi kaçınılmaz bir milli sorumluluk olarak görülmelidir.

Bu düşüncelerle, hareket eden 59. Cumhuriyet Hükümeti, bu ilke ve amaçlar doğrultusunda Türkiye'nin çokuluslu güçlerin bir parçası olarak Irak'ta istikrar ve güvenlik harekâtına askeri güç katkısında bulunmasının yerinde ve gerekli olacağı

sonucuna varmış ve bu amaçla Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca Yüce Meclisimizden izin istenmesini kararlaştırmıştır

Yüce Meclisimizin bu konuda vereceği karara bağlı olarak, Irak'taki istikrar gücüne fiili katkımızın askeri ve teknik diğer veçheleri ile siyasi çerçevesinin belirlenmesi amacıyla başlatılmış olan temas ve çalışmalar hükümetin vereceği görev ve yetki çerçevesinde ilgili kuruluşlarımızca sonuçlandırılacak ve bu konulardaki gerekli düzenlemeler somut esaslara bağlanacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri sorumluluk bölgesindeki kendi milli komuta yapısı içinde görev yapacaktır.

Bu konularda üzerinde mutabık kalınacak esaslar ışığında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görevlendirilmesinin kararlaştırılması halinde, Irak'taki geçici askeri mevcudiyetimizin amacı ve misyonu sadece güvenlik ve istikrara katkı göreviyle sınırlı kalmayacaktır. İstikrar gücüne katkınızın askeri boyutunun yanı sıra önemli bir siyasi ve insani boyutu da olacaktır. Silahlı Kuvvetlerimiz kamu düzeninin sağlanması, insani yardım ve ekonomik yapının yeniden düzenlenmesi ve gelişmesine destek verme görevlerini de icra edecektir.

Bu çerçevede Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarımız Irak'ta güvenlik ve istikrarın teminatı bir barış askeri olarak görev yapacaktır. Kardeş Irak halkına barış, güvenlik, huzur ve hizmet götürmek için Irak'a gidecektir. Etnik köken, din ve mezhep ve geçmiş siyasi eğilimler temelinde herhangi bir ayırım yapmaksızın tüm Irak halkını bir bütün olarak kucaklayacaktır.

Silahlı Kuvvetlerimiz, ülkedeki işgal durumunun sürdürülmesine yardımcı ve bu durumun bir aracı bir askeri unsur olarak Irak'a gitmeyecek, aksine ülkede durumun süratle normalleşmesine ve güvenli ve istikrarlı bir ortamda Irak halkının insani ihtiyaçlarının karşılanmasına faal katkı yapacak bir unsur olacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'ta bu anlayışla görev yapması, ülkenin toprak bütünlüğünün, siyasi ve milli birliğinin de teminatını teşkil edecektir.

Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde her alanda katkı yapmaya hazır olan Türkiye'nin istikrar gücü kapsamında Irak'taki geçici askeri mevcudiyetinin amacı, fonksiyonu ve gerçekleştirmeye çalışacağı temel hedefler bu çerçeve içinde kalacaktır. Türkiye'nin Irak'ta bunun dışında bir gündemi bulunmamaktadır.

Silahlı Kuvvetlerimizin Bosna, Kosova ve Afganistan'daki örnek başarıları, feragat ve fedakârlıkla sergilediği üstün görev anlayışı, Irak'taki misyonunun başarısının da güvencesi olarak görülmektedir. 59. Cumhuriyet Hükümeti'nin Irak'a ilişkin siyasi vizyonu ışığında istikrar gücüne fiili katkıda bulunulması konusundaki değerlendirmesine yön veren temel mülahazalar bunlardır. Bölgemizde yaşanan gelişmeler karşısında ve Irak'ın içinden geçmekte olduğu bu tarihi dönemeçte Türkiye'nin milli çıkarlarını uzun vadeli bir perspektif içinde gözeten bir bakış açısı geliştirilmesinin gerekli olduğuna inanan hükümetimiz Irak'ta hüküm süren belirsizlik ortamı ve olumsuz şartlar ile arazideki güvenlik risk ve tehlikelerine rağmen, bu konuda yaptığı çok yönlü ve mukayeseli değerlendirme ışığında askeri katkıda bulunulmasının Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak taşıdığı sorumlulukların bir icabı olacağı sonucuna varmıştır.

Bu düşüncelerle gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı hükümet tarafından belirlenecek şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının Irak'ta güvenlik ve istikrara katkı yapmak amacıyla Irak'a gönderilmesine ve kuvvetlerin görev ve kullanılmasına ilişkin gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca bir yıl süreyle izin verilmesini arz ederim.

Recep Tayyip Erdoğan
Başbakan

**GÜVENLİK VE İSTİKRARA KATKIDA BULUNMAK AMACIYLA
TÜRK BİRLİKLERİNİN BİR YIL SÜREYLE IRAK'A GİTMESİ
İÇİN HÜKÜMET'E YETKİ VERİLMESİNE İLİŞKİN
BAŞBAKANLIK TEZKERESİ**

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

6 Ekim 2003

Türkiye, Irak'ın kuzey bölgesinde yuvalanmış bulunan PKK terör unsurlarından kaynaklanan ve halkının huzur ve güvenliği ile ülkesinin milli birliğine, güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yöneltilmiş ciddi bir terörist saldırısı ve açık bir tehditle karşı karşıyadır.

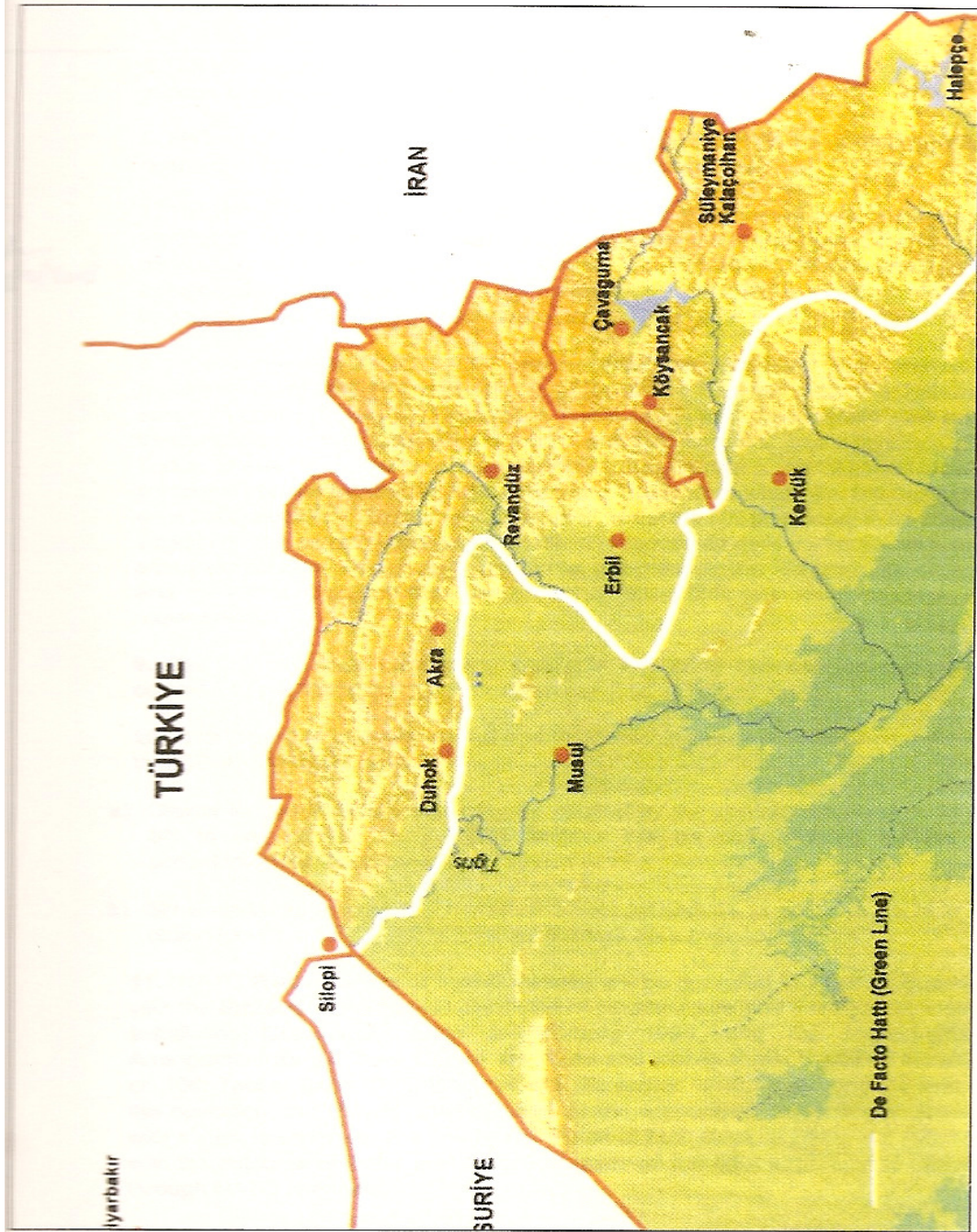
Dost ve kardeş Irak'ın toprak bütünlüğünün, milli birliğinin ve istikrarının korunmasına büyük önem atfeden Türkiye, PKK teröristlerinin Irak'ın kuzeyindeki mevcudiyetine ve faaliyetlerine son verilmesini sağlamak amacıyla uzunca bir süredir yoğun siyasi ve diplomatik girişimlerde ve uyarılarda bulunmuştur. Bu çabalarımızdan istenilen sonuçların alınması bugüne kadar mümkün olmamıştır.

Türkiye'ye yönelik terörist saldırılar ve tehdide karşı, terörizmle mücadelenin bir parçası olarak uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli tedbirleri almak üzere, hudut şümul, miktar ve zamanı hükümetçe belirlenecek şekilde, Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının, Irak'ın kuzeyinden ülkemize yönelik terör tehdidinin ve saldırılarının bertaraf edilmesi amacıyla, sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak üzere, Irak'ın PKK teröristlerinin yuvalandıkları kuzey bölgesi ile mücavir alanlara gönderilmesine ve görevlendirilmesine Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca bir yıl süreyle izin verilmesini arz ederim.

Recep Tayyip Erdoğan

Başbakan

YEŞİL HAT

ÖZGEÇMİŞ

- Doğum Tarihi : 19.04.1971
- Doğum Yeri : ANKARA
- Lise : (1986-1989), Deniz Lisesi
- Lisans : (1989-1993), Deniz Harp Okulu
- Yüksek Lisans : (2001-2003), Deniz Harp Akademisi
- Çalıştığı Kurumlar : (1993-1999)
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanlığı
(1999-2001)
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Donanma Komutanlığı
(2003-Devam ediyor)
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Donanma Komutanlığı